

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Joanna Grzelak
Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej

Polski język prawa - w perspektywie glottodydaktycznej

Praca doktorska
napisana pod opieką
prof. dr hab.
Ireny Sarnowskiej-Giefing

Poznań 2010 r.

Spis treści

1.Wstęp.....	5
1.1.Przedmiot i tło badań.....	6
1.2.Stan badań.....	11
1.3.Cele badań.....	22
1.4.Metody badawcze.....	24
2.Gatunki prawa.....	36
2.1.Wprowadzenie.....	37
2.1.1. Teoretyczne zaplecze analiz.....	42
2.1.2. Kategoryzacja gatunków.....	51
2.2.Charakterystyka gatunków.....	64
2.2.1. Gatunki prawne.....	64
2.2.2. Gatunki okołoprawne.....	110
2.2.2.1. Gatunki administracyjne.....	110
2.2.2.1.1. Akty administracyjne.....	113
2.2.2.1.1.1. Decyzja administracyjna.....	114
2.2.2.1.1.2. Postanowienie administracyjne.....	118
2.2.2.1.1.3. Uгода administracyjna.....	119
2.2.2.1.1.2. Wniosek.....	121
2.2.2.2. Gatunki cywilnoprawne.....	125
2.2.2.2.1. Umowa.....	128
2.2.2.2.2. Testament.....	136
2.2.2.2.3. Udzielenie pełnomocnictwa.....	144
2.2.2.3. Gatunki sądowe.....	148
2.2.2.3.1. Pozew.....	153
2.2.2.3.2. Akt oskarżenia.....	157
2.2.2.3.3. Wyrok.....	162
2.3.Komentarz glottodydaktyczny.....	169

3.Słownictwo prawnicze.....	172
3.1.Analizy statystyczne	173
3.1.1. Bogactwo i oryginalność słownictwa.....	175
3.1.2. Częstości wyrazów.....	178
3.1.3. Koncentracja tekstu.....	181
3.1.4. Słowa kluczowe.....	182
3.1.5. Słownictwo prawne a słownictwo prawnicze.....	186
3.2.Terminologia prawnicza.....	187
3.2.1. Źródła terminologii prawniczej.....	188
3.2.1.1.Derywacja morfologiczna.....	189
3.2.1.2.Derywacja syntaktyczna - skupienia terminologiczne.....	193
3.2.1.3.Zapożyczenia i internacjonalizmy.....	203
3.2.1.4.Derywacja semantyczna.....	205
3.3.Dobór słownictwa prawniczego w procesie glottodydaktycznym.....	209
3.3.1. Założenia teoretyczne.....	209
3.3.1.1.Kryteria doboru.....	209
3.3.1.2.Skróty i skrótowce w tekstach prawniczych.....	215
3.3.1.3.Nazwy własne w tekstach prawniczych.....	217
3.3.2. Listy słownictwa.....	220
3.3.2.1. Moduł systemowy.....	220
3.3.2.2. Moduł cywilnoprawny.....	227
3.3.2.3. Moduł prawnokarny.....	233
3.3.2.4. Moduł administracyjnoprawny.....	237
4.Program nauczania polskiego języka prawa.....	242
4.1.Uwagi wstępne.....	243
4.2.Cele nauczania.....	248
4.2.1. Moduł systemowy.....	248
4.2.2. Moduł cywilnoprawny.....	250
4.2.3. Moduł prawnokarny.....	253
4.2.4. Moduł administracyjnoprawny.....	255

4.3.Procedury osiągnięcia celów.....	258
4.3.1. Nauczanie elementów języka.....	258
4.3.2. Nauczanie sprawności komunikacyjnych.....	265
4.3.2.1. Nauczanie sprawności receptywnych.....	265
4.3.2.2. Nauczanie sprawności produktywnych.....	269
4.3.2.3. Nauczanie interakcji.....	272
4.3.2.4. Nauczanie mediacji.....	273
4.3.3. Przygotowanie uczącego się do autonomii.....	275
4.4.Treści nauczania.....	278
4.4.1. Moduł systemowy.....	278
4.4.2. Moduł cywilnoprawny	281
4.4.3. Moduł prawnokarny.....	285
4.4.4. Moduł administracyjnoprawny.....	287
4.4.5. Zagadnienia gramatyczne.....	291
4.5.Przykładowe ćwiczenia.....	292
5.Podsumowanie.....	296
Wykaz przywoływanej literatury.....	301
Listy rangowe.....	312
Słownictwo prawa administracyjnego.....	313
Słownictwo prawa cywilnego.....	340
Słownictwo prawa karnego.....	367
Lista 1000 najczęstszych wyrazów w tekstach prawniczych.....	396
Alfabetyczny wykaz haseł.....	421

1. Wstęp

1.1. Przedmiot i tło badań

Zainteresowanie nauką języków obcych nie dotyczy tylko i wyłącznie tzw. języków wielkich. Coraz większym zainteresowaniem, szczególnie w zjednoczonej Europie cieszą się języki średnie i małe. W grupie języków, których popularność wzrosła w ciągu ostatnich kilkunastu lat jest język polski. Główne przyczyny tego stanu rzeczy to rozwój gospodarczy kraju oraz wejście do nowych wspólnot międzynarodowych. Szczególne znaczenie miało wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, w której język polski jest obecnie jednym z języków urzędowych. Doprowadziło to do intensyfikacji badań nad nauczaniem języka polskiego jako obcego, a w wymiarze administracyjnym do powołania Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, co razem pozwoliło na opracowanie systemu certyfikatowego języka polskiego.

W coraz większym stopniu w procesie nauczania języka obcego zwraca się uwagę na jego funkcjonalność, rozumianą jako przygotowanie uczącego do określonego rodzaju komunikacji¹. Wiele osób uczy się języka nie tylko po to, by

1 Por. B. Skowronek, *O nauczaniu języków specjalistycznych*, w: *Języki fachowe, problemy dydaktyki i translacji*, red. A. Kątny, Olecko 2001, s. 115-121. Z. Jancewicz, *Nauczanie*

zdożyć ogólną kompetencję komunikacyjną, część z nich z powodów zawodowych stawia sobie za cel udział w komunikacji specjalistycznej, a „specjalistyczna wiedza, specjalistyczny opis i specjalistyczna komunikacja wymagają odpowiednich języków specjalistycznych”². W dalszych badaniach poświęconych nauczaniu języka polskiego jako obcego należy zatem jak najwięcej uwagi poświęcić zagadnieniom nauczania języków specjalistycznych.

Niestety, słusznie, zarzuca się polonistom, iż większość prac poświęconych nauczaniu języków specjalistycznych dotyczy języków obcych i są one pisane przez filologów języków innych niż polski.

„Szczególną uwagę zwraca fakt, że dotychczasowe, choć nieliczne, rozważania na temat dydaktyki języków specjalistycznych były prowadzone w ramach badań glottodydaktyki obcojęzycznej. Prawie zupełnie brak prac dotyczących nauczania polskich języków specjalistycznych, zarówno jako języka ojczystego, jak i obcego.”³

Na zasadzie analogii do nauczania specjalistycznego w innych językach, można przyjąć, które odmiany funkcjonalne wymagają opracowania w opisywanej perspektywie. W pierwszej kolejności, ze względu na zapotrzebowanie oraz rolę w życiu społecznym, powinny być to język biznesu / ekonomii, prawa, medycyny, a także odmiana używana do komunikacji w zakresie technologii.

języka specjalistycznego w kierunku międzynarodowej współpracy naukowo-technicznej, w: Języki specjalistyczne, red. F. Grucza, Z. Kozłowska, Warszawa 1994, s. 93-98.

2 F. Grucza, *Języki specjalistyczne – indykatory i/lub determinatory rozwoju cywilizacyjnego, w: Języki specjalistyczne 2. Problemy technolingwistyki, red. J. Lewandowski, Warszawa 2002, s.24.*

3 S. Grucza, *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego, Warszawa 2004, s.31.*

Powyższe przewidywania potwierdzają dane dotyczące studentów zagranicznych. Zdecydowana większość studiuje na kierunkach medycznych. Popularnością cieszą się także kierunki ekonomiczne i prawno-administracyjne (prawo, administracja, stosunki międzynarodowe). Zauważyć także należy, iż w przeciwieństwie do medycyny czy stomatologii obcokrajowcy studiują prawo w języku polskim.⁴

Potrzebę opracowania metodyki nauczania polskiego języka prawa widzą polscy glottodydaktycy zajmujący się kursami przygotowawczymi do studiów w Polsce:

„istnieje potrzeba opracowania materiałów do nauki specjalistycznego języka prawa, opartych na naukowych podstawach, uwzględniających wyniki współczesnych badań nad zjawiskami tekstowymi (tekstem, dyskursem)”⁵.

W odpowiedzi na pilną potrzebę wskazanych działań w tym zakresie, przedmiotem badań uczyniłam polski język prawa w perspektywie glottodydaktycznej⁶. Problemem badawczym jest ustalenie, co należy umieścić wśród treści nauczania, aby przygotować cudzoziemca do udziału w specjalistycznej komunikacji prawnej. Zaznaczyć bowiem trzeba, iż glottodydaktyka to nie tylko metodyka nauczania, podstawowy problem w dydaktyce języków obcych polega na tym – c z e g o nauczać – dopiero po jego

4 Wobec niezadowolenia z powodu małej liczby studentów zagranicznych na polskich uczelniach i szukania sposobów rozwiązania problemu, ciągle nie dostrzega się, iż zwiększenie internacjonalizacji polskiego szkolnictwa odbywać się może nie tylko poprzez zwiększanie oferty kursów prowadzonych w języku angielskim, ale także poprzez promocję uczenia się języka polskiego.

5 E. Madej, *Propozycja programu nauczania języka polskiego cudzoziemców przyszłych studentów kierunków prawnych*, w: *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym. Materiały z międzynarodowej konferencji Stowarzyszenia „Bristol”*, Wrocław 2004, s. 82.

6 Pojęcia *glottodydaktyka* w niniejszej pracy za *Encyklopedią językoznawstwa ogólnego* używam na określenie: „Nauki zajmującej się badaniem procesu nauczania i uczenia się języków obcych”: K. Polański, *Glottodydaktyka*, w: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Warszawa-Wrocław 2003, s. 202-203.

rozwiązaniu można odpowiedzieć na pytanie – j a k – poprzez przyjęcie odpowiednich metod i technik. Konstrukcję programu dydaktycznego powinna więc poprzedzić analiza przedmiotu nauczania – w tym przypadku polskiego języka prawa. Zgodzić się należy bowiem z twierdzeniem, iż: „dydaktyzacja określonych dziedzin zależy między innymi od ich teoretycznego opracowania”⁷.

Podstawowymi tezami, organizującymi moje badania są założenia:

- iż kształtowanie kompetencji komunikacyjnej w zakresie komunikacji prawnej różni się od nauczania komunikacji ogólnej nie tylko pod względem doboru treści nauczania, ale również odmienności w korzystaniu ze sprawności komunikacyjnych,

- iż komunikacja prawna jest zróżnicowana ze względu na charakter samego prawa - jego systematykę wewnętrzną i należy to uwzględnić w procesie glottodydaktycznym.

Różne gałęzie prawa wykształciły odmienny repertuar środków służących komunikacji. W części analitycznej postaram się to udowodnić oraz zbadać, w jakim stopniu i pod jakimi względami komunikacja prawna różni się ze względu na to, jakich gałęzi prawa dotyczy.

Tradycyjnie w ramach polskiego prawa wyróżnia się trzy podstawowe gałęzie: prawo cywilne – prywatne oraz prawo karne i administracyjne, które tworzą system prawa publicznego.

Dzięki badaniom frekwencyjnym słownictwa prawniczego sprawdzę kolejną stawianą przez siebie tezę, iż w zasobie słownictwa prawniczego znajdują się jednostki leksykalne słownictwa prawnego, a więc tego, które znajduje się w aktach prawnych. Uważam, iż nie są to dwa rozłączne zbiory, które należy analizować osobno, ale, że zbiór słownictwa prawnego jest podzbiorem słownictwa prawniczego.

7 F. Grucza (red.), *Glottodydaktyka a translatoryka. Materiały z IV Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Jadwisin 13-15 listopada 1976r.*, Warszawa 1981, s. 21.

Przedmiotem analiz będą akty prawne oraz teksty związane tematycznie z trzema wyróżnionymi gałęziami prawa używane w procesie komunikacji prawnej. Podstawowym kryterium doboru tekstów prawnych (konstytucji, ustaw, rozporządzeń) jest ich obowiązywanie w czasie prowadzonych badań, przy doborze tekstów prawniczych kryterium doboru stanowi czas powstania tekstu - analizowane będą teksty powstałe po 1997 roku. Dla każdej z gałęzi prawa można by wybrać inną datę graniczną, np. 1997 r. to data uchwalenia nowego *Kodeksu karnego*, w prawie ustrojowym administracyjnym przełomem był 1990 r., a więc wprowadzenie administracji samorządowej. *Kodeks cywilny* przeszedł w latach dziewięćdziesiątych kilka dużych nowelizacji, m.in. w 1989 r., w 1992 i 1994 r.

Wydaje się jednak, iż najważniejszym wydarzeniem, zamykającym okres transformacji było uchwalenie w 1997 r. nowej *Konstytucji RP*. Tym samym przestała obowiązywać *Konstytucja lipcowa* z 1952 roku. Ekscerpcja tekstów została zakończona w 2009 roku.

Analizowane będą tylko teksty powstałe w Rzeczypospolitej Polskiej. W Polsce obowiązują umowy międzynarodowe, a także od 2004 r. prawo europejskie. Przyjmuję jednak, iż prawo międzynarodowe, zarówno prywatne, jak i państwowe, a także prawo europejskie jest znane specjalistom z innych krajów, a język, w którym jest formułowane, oparty jest na zasadach ekwiwalencji. W każdym kraju Unii Europejskiej obowiązują te same instytucje prawne, są tylko różnie nazwane, wystarczy więc jedynie sięgnąć po słownik. Zasada ekwiwalencji nie obowiązuje w stosunku do prawa krajowego.

Praca ma charakter interdyscyplinarny – dotyczy językoznawstwa i teorii prawa. Nie zamyka się w jednej dziedzinie językoznawstwa, uruchamia problematykę związaną ze zróżnicowaniem funkcjonalnym języka polskiego, lingwistyką języków specjalistycznych, genologią, leksykologią, glottodydaktyką i teorią komunikacji językowej.

1.2. Stan badań

Początek naukowego zainteresowania językiem używanym w ramach komunikacji prawnej należy sytuować w połowie XX wieku. Pionierską rolę w tych badaniach odegrało dzieło Bronisława Wróblewskiego *Język prawny i prawniczy*⁸, wydane w 1948 roku, już po śmierci autora. Rozróżnienie języka związanego z prawem na język prawny i prawniczy zostało powszechnie (choć nie od razu) przyjęte. Rozróżnienie to – jak twierdził Zygmunt Ziemiński – stanowiło otwarcie drzwi do kręgu nowych problemów wymagających pilnie usystematyzowania i naukowego opracowania. Najogólniej mówiąc, język prawa to język prawodawcy, a więc język, w którym formułowane są akty prawne, natomiast język prawniczy to język wypowiedzi dotyczących prawa, a więc jego oceny, dydaktyki lub popularyzacji. Czasem nazywany jest również językiem prawników.

Na podstawie zróżnicowania wprowadzonego przez Bronisława Wróblewskiego zaczęto z czasem wprowadzać rozróżnienia bardziej szczegółowe. W ramach języka prawnego wyróżniono: język prawny przepisów

8 B. Wróblewski, *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948.

prawnych i język prawny norm prawnych. Dokonali tego Sławomira Wronkowska⁹ i Zygmunt Ziemiński¹⁰. Język prawniczy Jan Woleński¹¹ i Kazimierz Opałek oraz Jerzy Wróblewski¹² podzielili na język nauki prawa i język praktyki prawniczej, ponadto w ramach tego ostatniego Tomasz Gizbert-Studnicki wyróżnił język obrotu prawnego¹³.

Podział języka komunikacji prawnej na język samego prawa (język prawny) i język prawników (język prawniczy) wydaje się niewystarczający. Gdzie bowiem należałoby umieszczać wypowiedzi dotyczące prawa nieformułowane przez prawników, np. kiedy dwoje przedsiębiorców zawiera umowę, język, w którym sformułowany jest ten tekst nie jest ani językiem prawnym, ani językiem prawniczym, dowolna osoba zwraca się do urzędu z wnioskiem lub do sądu z pozwem, żąda lub prosi instytucję państwową o rozwiązanie pewnego problemu, język, w którym to robi także nie należy do żadnej z wymienionych odmian. Rozwiązaniem tych i innych wątpliwości dotyczących języka prawniczego może być koncepcja języków okołoprawnych Macieja Zielińskiego¹⁴. Pozostawia on w centrum komunikacji prawnej język prawny, natomiast wszelkie inne języki służące komunikacji związanej ze sferą prawną nazywa językami okołoprawnymi.

„Grupa wypowiedzi należących do języków okołoprawnych jest socjolektalnie ogromnie zróżnicowana. Należą do niej wypowiedzi nawiązujące

9 S. Wronkowska, *Pojęcie prawa podmiotowego*, Poznań 1974.

10 Z. Ziemiński, *Le langage du droit, et le langage juridique*, „Archives de Philosophie du Droit” 19, 1974.

11 J. Woleński, *Język prawny w świetle metod analizy semantycznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze”, z.31, 1967.

12 K. Opałek, J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969.

13 T. Gizbert-Studnicki, *Czy istnieje język prawny?*, „Państwo i Prawo”, z.3, 1979.

14 M. Zieliński, *Języki prawne i prawnicze*, w: *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999.

M. Zieliński, *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*, w: *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.

do prawa, a formułowane przez różne podmioty: obywateli, dziennikarzy, prawników stosujących prawo, inne podmioty stosujące prawo, dyrektorów szkół, prezesów zarządów spółek, podmioty orzekające w postępowaniu sądowym, podmioty orzekające w postępowaniu administracyjnym, wójtów, wojewodów, ministrów (w takim zakresie w jakim ministrowie nie stanowią prawa, lecz je stosują) itp. Spośród tych wszystkich wypowiedzi należałoby niewątpliwie wyróżnić wypowiedzi należące do kilku szczególnie doniosłych języków okołoprawnych.”¹⁵

Następnie wyróżnia on m.in.: język sądowy obejmujący wypowiedzi organów sądowych, w szczególności wyroki, inne podmioty biorące udział w postępowaniu sądowym, np. strony używałyby w tej komunikacji któregoś z języków okołosądowych. Na zasadzie analogii wyróżnia język administracyjny, czyli język, w którym formułowane są wypowiedzi organów zarządzających oraz języki okołoadministracyjne, czyli te używane przez inne podmioty biorące udział w postępowaniu. Maciej Zieliński uważa, że w ramach języka administracyjnego, należy umieścić jego ważną odmianę, jaką jest język urzędowy:

„obejmujący te wypowiedzi, które występują w procesie zarządzania instytucjami państwowymi (z uwzględnieniem instytucji samorządu terytorialnego) – oczywiście z tymi ewentualnymi wersjami, które odpowiadałyby wąskiemu i szerokiemu pojmowaniu języka administracyjnego, a także z analogicznym rozróżnieniem języka urzędowego i języka urzędników.”¹⁶

Równoległe, lecz niezależne badania nad odmianą języka prawa, czy też jego stylem związanym z komunikacją w sferze prawnej, prowadzili

15 M. Zieliński, *Język prawny...*, *op.cit.*, s. 13-14.

16 *Ibidem*, s. 15.

językoznawcy. Halina Kurkowska i Stanisław Skorupka w swej syntezie stylistycznej poświęcili wiele uwagi stylowi urzędowo-kancelaryjnemu¹⁷. Zenon Klemensiewicz charakteryzując różne odmiany ówczesnej polszczyzny, opisał styl normatywno-dydaktyczny, usytuował go w ramach języka literackiego będącego odmianą języka ogólnego¹⁸. Kod związany z urzędową sferą komunikacji wyróżnili w swoich typologiach języka także Antoni Furdal¹⁹ i Aleksander Wilkoń²⁰. Ten ostatni język kancelaryjny umieścił w ramach odmiany oficjalnej języka. W ostatniej dekadzie XX wieku Maria Wojtak²¹ i Ewa Malinowska²² zaprezentowały encyklopedyczne opisy stylu urzędowego.

Maria Wojtak uznała, iż należy on „do tej sfery komunikacji, która związana jest z działalnością administracyjno-prawną”²³. Do jego podstawowych cech zaliczyła: dyrektywność, bezosobowy charakter wypowiedzi, precyzyjność i standardowość.

Ewa Malinowska w swoim opracowaniu podjęła próbę klasyfikacji gatunków urzędowych. Na podstawie kryteriów prawnych wyróżniła gatunki stanowiące prawo i akty stosowania prawa²⁴.

Wraz z intensywnym rozwojem lingwistycznej teorii tekstu i genologii w ciągu dwóch ostatnich dekad komunikacja prawna zaczęła być również charakteryzowana w tym aspekcie. Powstało opracowanie na temat gatunku testamentu²⁵, ukazały się artykuły opisujące część gatunków funkcjonujących w

17 H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska*, Warszawa 1959, s. 161-170.

18 Z. Klemensiewicz, *O różnych odmianach współczesnej polszczyzny*, Warszawa 1953, s. 32-33.

19 A. Furdal, *Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego*, Wrocław 1973.

20 A. Wilkoń, *O odmianach współczesnej polszczyzny mówionej*, w: *Opuscula Polono-Slavica*, Wrocław 1979.

21 M. Wojtak, *Styl urzędowy*, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku, t.2., Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław 1993.

22 E. Malinowska, *Styl urzędowy*, w: *Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda, Opole 1995.

23 M. Wojtak, *Styl urzędowy*, *op. cit.*

24 E. Malinowska, *Styl urzędowy*, *op. cit.*

25 B. Żmigrodzka, *Testament jako gatunek tekstu*, Katowice 1997.

ramach działalności administracji i prawodawstwa: skargi²⁶, podania²⁷, życiorysu²⁸, formularzy²⁹, konstytucji³⁰ oraz teksty charakteryzujące wybrane aspekty tych i innych gatunków³¹. Najczęściej powiązuje się je z działaniem urzędu lub administracji. Przełomem w analizach genologicznych tej sfery komunikacji jest monografia Ewy Malinowskiej.

Autorka opisała strukturę i pragmatykę centralnych, jej zdaniem, gatunków sfery administracyjno-prawnej³². Zapleczem teoretycznym analiz była teoria aktów mowy i założenie, iż większość administracyjnych aktów mowy ma charakter złożony, dlatego należy je analizować jako makroakty mowy i można wśród nich wyróżnić co najmniej dwie grupy: makroakty prawne oraz makroakty kancelaryjne. Podstawowymi składnikami większości gatunków obu grup są mikroakt wykonawczy oraz mikroakt dyrektywny. Wyjątkowo pojawia się mikroakt perswazyjny. Ewa Malinowska zaprezentowała w swojej monografii wzorce gatunkowe: decyzji administracyjnej, rozporządzenia, podania, umowy, listu motywacyjnego oraz życiorysu.

26 K. Wyrwas, *Wzorzec gatunkowy skargi i jego realizacja (na przykładzie tekstów literackich oraz skarg do instytucji)*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.I: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2000.

K. Wyrwas, *Skarga czy podanie? Kontaminacja wzorców tekstowych w strukturze adaptacyjnej gatunku mowy*, w: *Stylistyka a pragmatyka*, red. B. Witosz, Katowice 2001.

K. Wyrwas, *Skarga jako gatunek mowy*, Katowice 2002.

27 E. Szkudlarek, *Tekst wzorcowy podania a jego realizacje*, w: *Regulacyjna funkcja tekstów*, red. K. Michalewski, Łódź 2000.

28 B. Boniecka, J. Panasiuk, *Przełamywanie paradygmatu gatunkowo-stylistycznego tekstu życiorysu*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.I: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2000.

29 A. Krupska-Perek, A. Pawlak, *O pewnym typie druku urzędowego*, w: *Regulacyjna funkcja tekstów*, red. K. Michalewski, Łódź 2000.

30 J. Grzelak, *Konstytucja jako gatunek prawny*, „Prace Filologiczne”, „Seria Językoznawcza”, t. LIV, 2008, s. 153-166.

31 E. Malinowska, *O stałości i zmienności gatunków urzędowych*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.I: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2000.

R. Piętkowa, *Gatunki stylu urzędowego – wzorce i ich realizacja*, *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.I: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2000.

M. Wojtak, *Gatunki urzędowe na tle innych typów piśmiennictwa użytkowego – zarys problematyki*, w: *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.

32 E. Malinowska, *Wypowiedzi administracyjne – struktura i pragmatyka*, Opole 2001.

Tekstami funkcjonującymi w komunikacji prawnej zajmują się także prawnicy. Nie ujmują ich oni jednak jako gatunków i w przeciwieństwie do prac językoznawczych o charakterze opisowym, omówienia te mają charakter normatywny. Wskazuje się w nich jak, tworzyć akty prawne³³ oraz inne teksty niezbędne w obrocie prawnogospodarczym³⁴.

Językoznawcy problem postrzegają szerzej, zainteresowali się także opisem aktów komunikacyjnych mających miejsce w ramach komunikacji prawnej. Podstawą badań Marii Teresy Lizisowej³⁵ oraz autorki tej rozprawy³⁶ były konstytucje polskie. Analizy M.T. Lizisowej dotyczyły relacji nadawczo-odbiorczych, autorka zaprezentowała analizę dyskursu między władzą państwową a narodem na podstawie tych tekstów. Tej samej problematyki, lecz ujętej w szerszym kontekście, bo także w ramach dyskursu prawniczego dotyczył artykuł Anna Jopek³⁷.

Niewiele dotąd powstało prac na temat polskiej leksyki prawnej i prawniczej. Badania frekwencyjne słownictwa prawnego prowadzi od lat logik i teoretyk prawa Andrzej Malinowski³⁸. W książkę pt. *Polski język prawny*³⁹ opublikował on m.in. listę rangową dwóch tysięcy najczęściej występujących

33 M. Błachut, W. Gromski, J. Kaczor, *Technika prawodawcza*, Warszawa 2008

T. Bąkowski, P. Bielski, K. Kaszubowski, M. Kokoszczyński, J. Stelina, J. Warylewski, G. Wierczyński, *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia*, Warszawa 2003.
S. Wronkowska, M. Zieliński, *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*, Warszawa 1993.

S. Wronkowska, M. Zieliński, *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004.

34 T. Iwanek, *Wzory umów i pism z zakresu obrotu prawnego z wyjaśnieniami*, Warszawa 1999.

W. Kowalczyk, *Domowy doradca prawny. Podstawowe wzory pism, pozwów, wniosków, odwołań, pisma do urzędu skarbowego, umowy cywilno-prawnej*, Kraków 2000. D. Młodzikowska, *Wzory umów i dokumentów wraz z praktycznymi wskazówkami dotyczącymi ich sporządzenia*, Opole 2007. T. Stec, D. Szczygieł, *Wzory umów i pism z zakresu prawa cywilnego z objaśnieniami i orzecznictwem*, Bielsko-Biała 2003.

35 M. T. Lizisowa, *Model komunikacji językowej w konstytucjach Rzeczypospolitej (relacja nadawca – odbiorca)*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. LVIII, 2002, s. 75-92.

36 J. Grzelak, *Komunikacja prawna – na przykładzie polskich konstytucji*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, XIII (XXXIII), 2006, Poznań, s. 39-58.

37 A. Jopek, *Relacja nadawca–odbiorca w polskim dyskursie prawnym i prawniczym w świetle pragmatyki komunikacyjnej*. w: *Język w komunikacji*. t. 3., G. Habrajska, Łódź 2001.

słów w języku prawnym. Korzystając ze *Słownika frekwencyjnego polszczyzny współczesnej*⁴⁰, porównał najczęściej występujące słownictwo prawne z leksyką języka ogólnego. Przeprowadził także inne analizy statystyczne słownictwa prawnego dotyczące rozrzutu słów i ich długości. Niestety ciągle nie opracowane jest pod tym względem słownictwo prawnicze, nie ma także analiz porównawczych leksyki poszczególnych gałęzi prawa.

Terminom prawnym poświęciła swoją pracę doktorską Bożena Hałas. Część tej pracy została opublikowana w książce *Terminologia języka prawnego*⁴¹. Dokonała ona analizy terminologii prawnej na podstawie 5118 przykładów, terminy zostały uporządkowane ze względu na ich pochodzenie w czterech głównych grupach: terminy utworzone w drodze derywacji morfologicznej, syntaktycznej, semantycznej oraz zapożyczone. Analiza wykazała, iż głównym źródłem polskiej terminologii prawnej jest derywacja syntaktyczna.

Słownictwo tekstów aktów prawnych w zasobie współczesnej polszczyzny starała się opisać prawniczka Agnieszka Choduń⁴². Celem pracy, jak wyjaśnia autorka, było „określenie, do jakich odmian leksykalnych polszczyzny należy słownictwo, którym posługuje się prawodawca w tekstach aktów prawnych”⁴³. Przedmiot badań stanowiły ustawy o szczególnym znaczeniu dla systemu prawnego, a więc takie takie, w których nazwach znajduje się słowo *kodeks* lub *prawo*. Wnioskiem końcowym rozprawy jest stwierdzenie, iż

38 A. Malinowski, *Właściwości statystyczne języka prawnego na tle własności języka potocznego (Próba analizy na przykładzie tekstów prawnych dotyczących ochrony środowiska)*, „Państwo i Prawo” nr 9, 1980.

39 A. Malinowski, *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006.

40 I. Kurcz, A. Lewicki, J. Sambor, K. Szafran, J. Woronczak, *Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej*, Kraków 1990.

41 B. Hałas, *Terminologia języka prawnego*, Zielona Góra 1995.

42 A. Choduń, *Słownictwo tekstów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2007.

43 *Ibidem*, s. 10.

„język tekstów aktów prawnych nie jest i nie może być traktowany jako odmiana języka potocznego i to w żadnym z możliwych sposobów pojmowania języka potocznego w pracach językoznawczych.”⁴⁴

Analiza słownictwa tekstów prawnych wskazała, że w skład zasobu słownego tych tekstów wchodzi:

„jednostki leksykalne należące do słownictwa określanego przez leksykografów jako staranne, opracowane, nacechowane oficjalnością (książkowe, urzędowe, zawodowe, naukowe”⁴⁵

Teza ta, choć wcześniej intuicyjnie przyjmowana przez językoznawców, została udowodniona i udokumentowana na materiale źródłowym.

Nadal brak kompleksowej analizy składni współczesnego polskiego języka prawa, jednak badania na ten temat prowadzi dr Romana Łapa⁴⁶, a składni ustaw poświęcił artykuł Stanisław Mikołajczak⁴⁷.

Kulturą polskiego języka prawa zajmuje się od lat Hanna Jadacka. Prowadziła ona m.in. zajęcia na warszawskim Wydziale Prawa i Administracji pt. *Kultura języka w pracy legislatora*, które są obowiązkowym przedmiotem w programie I roku Podyplomowego Studium Zagadnień Legislacyjnych. Prawdopodobnie to właśnie owe zajęcia i kontakty z przyszłymi i ówczesnymi legislatorami zainspirowały ją do napisania cyklu artykułów *Język naszych ustaw* opublikowanych w „Biuletynie Rady Legislacyjnej”⁴⁸ oraz *Poradnika językowego*

44 *Ibidem*, s. 161.

45 *Ibidem*, s. 162.

46 R. Łapa, *Przymyki wtórne w tekstach prawnych*, „Język Polski”, z.5, 2006, s. 358-366.

Znaczenia gramatyczne znominalizowanych grup imiennych we współczesnych tekstach prawnych, „Język Polski” z. 4/5, 2008, s. 280-288.

47 S. Mikołajczak, *Składnia współczesnych ustaw sejmowych*, „Studia Polonistyczne”, 1992, s. 37-47.

48 H. Jadacka, 1995, *O związkach gramatycznych między wyrazami w zdaniu*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej”, nr 4, 1995. *O kolejności wyrazów w zdaniu polskim*, „Biuletyn Rady

dla prawników⁴⁹. Jej publikacje mają charakter normatywny, autorka wskazuje najczęściej popełniane błędy i formułuje porady, jak ich uniknąć. Kształtem językowym gatunków urzędowych w perspektywie kultury języka zajęła się także Ewa Malinowska⁵⁰, Bogdan Walczak zaś poddał analizie tekst obowiązującej *Konstytucji RP*⁵¹.

Przedmiotem badań jest nie tylko współczesny język prawny, ale również akty historyczne. Analizami takimi zajmuje się Maria Teresa Lizisowa, która badała statuty staropolskie⁵², w tym *Statuty Kazimierza Wielkiego*⁵³, oraz statuty litewskiego⁵⁴. Językiem prawnym I Rzeczypospolitej zajęła się również Irena Szczepankowska⁵⁵.

Do niedawna badania nad językiem prawa prowadzone w ramach teorii prawa i językoznawstwa były od siebie niezależne i nie wykorzystywały wzajemnie osiągniętych ustaleń w tym zakresie. Prawnicy piszący o języku

Legislacyjnej”, nr 5, 1995. *Od czego zależy zrozumiałość tekstu*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej” nr 6, 1995. *O zdaniach za długich i za krótkich*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej” nr 2, 1996. *Pułapki ortograficzne (o zasadzie konwencjonalnej w pisowni polskiej)*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej” nr 4, 1996.

49 H. Jadacka, *Poradnik językowy dla prawników*, Warszawa 2002.

50 E. Malinowska, O poprawności tekstów urzędowych, „Poradnik językowy”, z. 8-9, 1989. *Kultura komunikacji urzędowej*, w: *Kształcenie porozumiewania się*, red. S. Gajda, J. Nocoń, Opole 1994. *Wypowiedzi administracyjne i ich poprawność*, „Prace Filologiczne”, VII, 1999. *Wzorce wypowiedzi urzędowych a ich realizacja*, w: *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.

51 B. Walczak, *Tekst Konstytucji Trzeciej Rzeczypospolitej w świetle współczesnej normy językowej i stylistycznej*, „Prace Filologiczne” t. 46, 2001, s. 629-636.

52 M.T. Lizisowa, *Podstawowe terminy prawne w statutach staropolskich na tle słowiańskim. Studium semantyczne*, Kraków 1995.

53 M.T. Lizisowa, *Lingwistyczna analiza konieczności i możliwości w Statutach Kazimierza Wielkiego*, *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. „Studia Linguistica”*, nr 2, 2004, s. 239-251.

54 M.T. Lizisowa, *Język Kodeksu Olszewskiego (1550). Z recepcji staropolskiego języka prawno-sądowego w Wielkim Księstwie Litewskim w szesnastym wieku*, Kraków 2000. *Konfrontacja pojęć prawnych w słowniku Konstantego Szywrida i w statutach litewskich*, *Acto Baltica-Slavica*, t.30, 2006, s. 145-164.

55 I. Szczepankowska, *Konceptualizacja pojęcia „prawo” w dobie oświecenia (na materiale „listów patriotycznych” Józefa Wybickiego)*, „Poradnik Językowy”, z.2. 2000. *Język prawny I Rzeczypospolitej w „Zbiorze praw sądowych” Andrzeja Zamojskiego*, Białystok 2004.

używają przestarzałych koncepcji języka, nie dostrzegają przełomu komunikacyjnego, który dokonał się w lingwistyce już kilkadziesiąt lat temu. Odwołują się zazwyczaj do de Saussier'a, ewentualnie teorii aktów mowy. Językoznawcom zaś zarzucić można niepoprawne posługiwanie się terminologią prawniczą, włącznie z nieświadomością na temat wypracowanego w prawoznawstwie statusu ontologicznego prawa, mylenie aktów stosowania prawa z jego źródłami i niebranie pod uwagę zróżnicowania wewnętrznego komunikacji prawnej. Za przełom należy więc uznać organizację interdyscyplinarnej konferencji poświęconej językowi prawa, w której uczestniczyli zarówno językoznawcy, jak i prawnicy. Otrzymała się ona 20-21 października 2003 r. w Kamieniu Śląskim, a jej organizatorami były Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego oraz Komisja Języka Prawnego Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN. Jej owocem jest tom pokonferencyjny *Język – prawo – społeczeństwo*⁵⁶.

Jak dotąd nie poświęcono uwagi polskiemu językowi prawa w aspekcie glottodydaktycznym. Wprawdzie został napisany przez Elizę Madej program autorski dla przyszłych studentów kierunków prawniczych⁵⁷ obejmujący dwa poziomy zaawansowania – poziom średni niski nazwany *Prawo na co dzień* oraz stanowiący jego kontynuację poziom średni wysoki II – *Prawo niejedno ma imię*, ale, jak zaznacza sama autorka, program ten jest oparty na opracowanym przez Komisję Ekspertów MEN dokumencie: *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny* pod red. W. Miodunki⁵⁸ oraz na ustaleniach Komisji ds. Certyfikacji Znajomości JPJO i nie wychodzi poza

56 *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.

57 E. Madej, *Propozycja programu nauczania języka polskiego cudzoziemców, przyszłych studentów kierunków prawniczych*, w: *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Stowarzyszenia „Bristol”*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2004,

58 *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny*, red. W. Miodunka, „Biblioteczka pomocy dydaktycznych do nauczania obcokrajowców języka i kultury polskiej”, z. 30, Kraków 1992.

zakres katalogu tematycznego tych opracowań. Nie jest to więc program nauczania języka specjalistycznego, ale zmodyfikowany program nauczania języka ogólnego pod kątem pewnej tematyki.

1.3. Cele badań

Głównym celem pracy jest stworzenie programu nauczania polskiego języka prawa obcokrajowców. Program ten ma w założeniu być przeznaczony dla cudzoziemców, którzy osiągnęli poziom „średni ogólny” według nazewnictwa *Standardów wymagań egzaminacyjnych*⁵⁹ lub B2 zgodnie z ALTE⁶⁰. Program służyć przygotowaniu uczących się do komunikacji specjalistycznej w języku polskim w zakresie prawa. Do jego grupy odbiorczej należeć więc będą specjaliści z zakresu prawa, studenci prawa lub kierunków pokrewnych oraz osoby przygotowujące się do tych studiów.

Redakcja programu możliwa będzie tylko dzięki osiągnięciu celów teoretycznych. Podstawowym zamierzeniem teoretycznym jest charakterystyka polskiego języka prawa w perspektywie glottodydaktycznej. Nauczenie się języka obcego to zdobycie kompetencji komunikacyjnej, zakładane ujęcie badawcze skutkuje więc zwróceniem uwagi przede wszystkim na aspekt

59 *Standardy wymagań egzaminacyjnych*, Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, MENiS, Warszawa 2004.

60 Association of Language Testers in Europe

pragmatyczny znaków językowych, a więc na komunikację językową oraz teksty jako podstawowe środki komunikacji. Dlatego wśród celów rozprawy należy umieścić charakterystykę centralnych gatunków prawa oraz relacji zachodzących między nimi.

Paradygmat komunikacyjny nie skutkuje jednak odrzuceniem analiz aspektu systemowego języka. Na kompetencję komunikacyjną składa się bowiem kompetencja językowa rozumiana jako znajomość środków językowych, a zatem przy charakterystyce genologicznej niezbędna jest także analiza struktur gramatycznych.

Kolejnym celem teoretycznym pracy jest analiza leksyki charakterystycznej dla tej sfery komunikacji z uwzględnieniem jej wewnętrznego zróżnicowania związanego z podziałem prawa na gałęzie. Wyniki badań wskażą, czy podział ten ma wpływ na kształtowanie się w ramach prawa cywilnego, karnego i administracyjnego odmiennej terminologii i gatunków tekstu. W ramach analiz leksyki zostanie także sprawdzona zależność między słownictwem prawnym i prawniczym.

1.4. Metody badawcze

Dobór odpowiedniej metody badań musi być poprzedzony określeniem statusu ontologicznego przedmiotu badań. Jak zostało wyżej zaznaczone przedmiotem analizy jest polski j ę z y k p r a w a . W badaniach prawniczych jest on zawsze określany jako *język*, w pracach językoznawczych używa się wielu terminów, najczęstsze z nich to: *odmiana języka*, *styl*, *język*, *socjolekt*.

Ze względu na tradycję nazewniczą, określam kod używany w komunikacji prawnej jako *język prawa* i uważam, iż jest on jednym z języków specjalistycznych w ramach języka polskiego. Zarazem jednak uznaję, że tak jak inne języki specjalistyczne, nie jest to język kompletny, wykazuje ścisły związek z językiem ogólnym. Jest tworzony przez specjalistów na potrzeby komunikacji prawnej i służy pewnej wspólnocie komunikatywnej⁶¹. Ze względu na kontekst życiowy komunikacji uległ on wewnętrznemu zróżnicowaniu: w centrum

61 Por. *wspólnota dyskursu*, A. Duszak, *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998.

znajduje się język aktów prawnych określany jako język prawny, inne języki używane w tej sferze komunikacji za Maciejem Zielińskim określam jako języki okołoprawne⁶², są to języki, w których formułowane są wypowiedzi komentujące akty prawne, stosujące je, oceniające itd., jednym z nich jest język tworzony przez prawników – język prawniczy. Celowo zaznaczam, iż jest on tworzony, a nie używany przez prawników, ponieważ przyjmuję, iż używany jest przez wszystkie podmioty, które biorą udział w tej specjalistycznej komunikacji.

Dziedziną językoznawstwa zajmującą się badaniem języka prawa i innych języków utworzonych do komunikacji specjalistycznej jest lingwistyka języków specjalistycznych. Nie może ona ograniczać się tylko do badania samych kodów specjalistycznych, do zakresu badań powinna włączyć także specjalistyczną kompetencją komunikacyjną rozumianą za Dellem Hymesem jako umiejętność posługiwania się wypowiedziami (tekstami) językowymi w zgodzie z kontekstem i sytuacją⁶³, dlatego za Samborem Gruczą⁶⁴ przyjmuję, iż przedmiotem zainteresowań musi być także:

a) umiejętność posługiwania się danymi językami specjalistycznymi, czyli umiejętności pozwalające ludziom (specjalistom) tworzyć odpowiednie wypowiedzi (teksty) specjalistyczne⁶⁵

b) umiejętność adekwatnego posługiwania się (operowania) tymi ostatnimi⁶⁶.

Także Jan Mazur odnosząc się do rozumienia kształcenia specjalistycznego jedynie jako nauczania terminologii fachowej stwierdza:

62 M. Zieliński, *Język prawny...*, *op.cit.*

63 D. Hymes, *Towards Linguistic Competence*, „*AILA Review*” 2, 1985, s. 9-23.

64 S. Grucza, *Od lingwistyki...*, Warszawa 2004.

65 W jej ramach mieszczą się wyszczególnione przez glottodydaktykę sprawności produktywne;

66 Umiejętność operowania tekstami rozumiem jako wykształcenie sprawności receptywnych i mediacji, czyli przekształcania.

„Wydaje się, że takie rozumienie kształcenia specjalistycznego jest zbyt wąskie. Poza obrębem jego zainteresowania pozostaje bowiem ogromny obszar sytuacji komunikacyjnych, określonych różnymi parametrami socjologicznymi, mieszczącymi się w zakresie pytań *kto?, z kim?, kiedy?, gdzie?, jak?, i w jakim celu?*⁶⁷.

Dlatego punktem wyjścia w nauczaniu języka specjalistycznego, w tym także języka prawa, są teksty. Przekazanie tak rozumianej kompetencji komunikacyjnej jest niemożliwe bez kontekstu kulturowego, toteż elementem niezbędnym w nauczaniu komunikacji prawnej jest edukacja w zakresie polskiego systemu prawa i polskiej kultury prawnej.

Jednym z dwóch głównych wyznaczników tekstów fachowych jest ich gatunkowość⁶⁸ rozumiana jako wymóg przynależności danego gatunku tekstu specjalistycznego do zbioru gatunków wytworzonych lub dopuszczonych w danej sferze komunikacji specjalistycznej.

Termin gatunek nie ma w pracach językoznawczych jednoznacznie określonego statusu ontologicznego. Najczęściej za Michałem Bachtinem⁶⁹ funkcjonuje jako abstrakcyjny konstrukt teoretyczny, model tekstu sytuowany na poziomie abstrakcji. Czasem nadaje mu się status realności, przyjmując, iż gatunkiem jest klasa tekstów lub wypowiedź będącą najlepszym reprezentantem zbioru – prototypem⁷⁰. W prezentowanych dalej rozważaniach traktuję gatunek jako kategorię teoretyczną będącą składnikiem kompetencji

67 J. Mazur, *Rola kształcenia specjalistycznego w przygotowaniu merytorycznym i komunikacyjnym cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis” Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7-8, 1996, s.7. Por. także „Pojęcie odmiany wyspecjalizowanej nie może ograniczać się do słownictwa, lecz także obejmować typowe dla niej struktury gramatyczne i tekstowe.” *Ibidem*, s. 10.

68 S. Gruzca, *Od lingwistyki...*, *op.cit.*, s. 128.

69 M. Bachtin, *Estetyka twórczości słownej*, przeł. D. Ulicka, Warszawa 1986.

70 L. Jenny, *Strategia formy*, przeł. K.i J. Faliccy, „Pamiętnik Literacki” z.3, 1988.

komunikacyjnej. Podobny sposób myślenia funkcjonuje w genologii literaturoznawczej:

„[...] Oświelenia genologiczne wcale nie są „sztuką dla sztuki” kolekcjonerów klasyfikacji, mają bowiem praktyczną wartość komunikacyjną, gdyż za każdym razem stają się *scenariuszami lektury* [...]”⁷¹

Wieloaspektowość kategorii gatunku ukazuje definicja zaproponowana przez Marię Wojtak, nieodchodząca jednak od myślenia o gatunku jako konstrukcie abstrakcyjnym. Badaczka definiuje go jako:

„twór abstrakcyjny (model, wzorec) mający jednak różnorodne konkretne realizacje w formie wypowiedzi, a także jako zbiór konwencji, które podpowiadają członkom określonej wspólnoty komunikatywnej, jaki kształt nadać interakcjom”.⁷²

Pierwszym krokiem analizy komunikacji prawnej pod względem genologicznym jest według mnie wyznaczenie zbioru gatunków niezbędnych w tej sferze komunikacji społecznej.

Wyznaczenie najważniejszych gatunków prawa oparłam na podstawie dwóch kryteriów. Pierwszym z nich były konsultacje i ankiety wśród praktyków prawa. Prosiłam o wymienienie pięciu najważniejszych rodzajów tekstów dla prawa cywilnego, karnego i administracyjnego oraz o podanie dziesięciu wypowiedzi mających kluczowe znaczenie w pracy prawnika. Drugim kryterium był dobór tekstów w opracowaniach z zakresu redagowania pism prawniczych. Są to zbiory gotowych wzorów pism, które zdaniem autorów mają największe znaczenie w obrocie prawnym, zarówno te skierowane do prawników, jak i

71 E. Balcerzan, *Nowe formy w pisarstwie i wynikające stąd porozumienia*, w: *Humanistyka przełomu wieków*, red. J. Koziński, Warszawa 1999, s. 370.

72 M. Wojtak, *Gatunki prasowe*, Lublin 2004, s. 16.

innych osób chcących uczestniczyć w komunikacji prawnej. Wyniki obydwu analiz były podobne.

Na podstawie przedstawionych analiz zostały wyróżnione następujące gatunki: konstytucja, ustawa, rozporządzenie, akty prawa miejscowego, które można określić mianem aktów prawnych, akty administracyjne (decyzja, postanowienie, ugoda administracyjna), wniosek/podanie, umowa, testament, udzielenie pełnomocnictwa, pozew, wyrok i akt oskarżenia.

Podstawą analiz genologicznych, które w konsekwencji mają dać nam pełen obraz gatunków będą tekstowe realizacje gatunków. Podstawą materiałową stanowi 120 przykładów dla każdego gatunku, co dało łączny zbiór tekstów o objętości 1680 egzemplarzy.

Nie oznacza to, iż celem jest nauczenie obcokrajowca tworzenia wszystkich wymienionych gatunków prawa. Należy wśród nich wyróżnić te, które będą się lokować w obszarze znajomości biernej, obejmującej sprawność rozumienia, i te, których cudzoziemiec musi nabyć znajomość czynną, polegającą na produkcji i przetwarzaniu.

Charakterystyka poszczególnych gatunków zostanie przeprowadzona przy użyciu metod wypracowanych przez Marię Wojtak. O wyższości jej metodologii decyduje to, iż scala ona wiedzę z różnych dyscyplin i nurtów badawczych, i umożliwia wieloaspektową charakterystykę gatunków obsługujących daną dziedzinę komunikacji.

Drugą z cech tekstów fachowych jest ich terminologiczność rozumiana jako „nasylenie tekstu specjalistycznego terminami”⁷³. Zdaniem Jurija Lukszyna i Wandy Zmarzer terminy względem tekstów specjalistycznych pełnią funkcję tekstotwórczą, ponieważ określają ich strukturę konceptualną⁷⁴. Choć przedstawione rozumienie terminologiczności ma charakter gradualny –

73 S. Grucza, *Od lingwistyki...*, *op.cit.*, s. 129.

74 J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2001, s. 47

teoretycznie można by bowiem porównywać stopień nasycenia terminami poszczególnych tekstów, to w praktyce byłoby to trudno osiągalne z dwóch względów. Po pierwsze, różne dziedziny nauki posługują się mniej lub bardziej ścisłymi językami specjalistycznymi, po drugie dokładne rozgraniczenie jednostek leksykalnych na te mające i niemające statusu terminu jest również praktycznie niemożliwe. Trudno bowiem postawić jasną granicę między terminami a słownictwem specjalistycznym niemającym takiego charakteru.

Z punktu widzenia glottodydaktyki problem rozróżnienia terminu od nieterminu nie jest kwestią pierwszoplanową. Przedmiotem zainteresowań jest bowiem ta część słownictwa analizowanych tekstów, która różni je od tekstów formułowanych w języku ogólnym. Problemem o pierwszorzędym znaczeniu w dydaktyce języków obcych, decydującym o sukcesie procesu glottodydaktycznego jest odpowiedni dobór nauczanego słownictwa. Technika badań, która umożliwia osiągnięcie tego celu jest analiza statystyczna.

„Badania frekwencyjne słownictwa, dzięki którym jesteśmy w stanie uporządkować zasób części leksyki danego języka ze względu na częstość występowania jednostek, mają wielkie znaczenie dla nauczania słownictwa. Przedstawiciele glottodydaktyki światowej od dawna zgodni są bowiem co do tego, że w pierwszej kolejności należy nauczać słownictwa najczęściej używanego [...]”⁷⁵

Podstawą analiz leksyki używanej w komunikacji prawnej są stworzone przeze mnie na potrzeby niniejszej rozprawy trzy korpusy. Każdy z nich składa

75 A. Seretny, E. Lipińska, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 2005, s. 81. Por. także: „Obecne badania nad częstością występowania słownictwa i struktur językowych w tekstach fachowych mają na celu wyeliminowanie intuicyjności w procesie dydaktycznym, dąży się bowiem do tego, aby w optymalny sposób wykorzystać czas poświęcony przerabianemu zagadnieniu.” E. Lewicki, *Teksty fachowe w nauczaniu języków obcych*, „Prace Naukowe Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej”, *Studia i Materiały*, nr 3, 1974, s. 21-29.

się ze 100 tysięcy wyrazów. Wielkość ta nie jest przypadkowa, z takiej samej liczby jednostek składają się korpusy pięciu głównych odmian pisanych współczesnej polszczyzny stanowiące podstawę pięciu tomów *Słownictwa współczesnego języka polskiego*⁷⁶:

- t. I – *Teksty popularnonaukowe*
- t. II – *Drobne wiadomości prasowe*
- t. III - *Publicystyka*
- t. IV – *Proza artystyczna*
- t. V – *Dramat artystyczny*

Kontynuacją i uzupełnieniem tych opracowań były: *Słownictwo współczesnej polszczyzny mówionej*⁷⁷, *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym*⁷⁸, *Słownictwo polskich tekstów rockowych*⁷⁹, *Słownictwo współczesnej poezji polskiej*⁸⁰. We wszystkich tych opracowaniach podstawą analiz były stutysięczno wyrazowe korpusy.

Podstawą analiz leksyki prawniczej nie mogą być teksty służące analizom genologicznym. Po pierwsze jest ich za mało, zbiór liczy 1680 tekstów, do stworzenia trzech korpusów o wielkości stu tysięcy wyrazów według przyjętej metodologii potrzebnych jest co najmniej 3 tysiące wypowiedzi. Po drugie, z przyczyn oczywistych zbiór jest mało zróżnicowany genologicznie, co mogłoby zakłócić wyniki badań, np. niereprezentatywnie wysoką frekwencją mogłyby mieć jednostki leksykalne, będące elementami formuł charakterystycznych dla

76 I. Kurcz, A. Lewicki, W. Maślowski, J. Sambor, J. Woronczak, *Słownictwo współczesnego języka polskiego. Listy frekwencyjne*, t. I-V, Warszawa 1974-1977.

77 H. Zgótkowa, *Słownictwo współczesnej polszczyzny mówionej. Lista frekwencyjna i rangowa*, Poznań 1983.

78 K. Bułczyńska, H. Zgótkowa, *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym. Listy frekwencyjne*, Poznań 1987.

79 K. Szymoniak, H. Zgótkowa, T. Zgółka, *Słownictwo polskich tekstów rockowych. Listy frekwencyjne*, Poznań 1991.

80 H. Zgótkowa, T. Zgółka, *Słownictwo współczesnej poezji polskiej. Listy frekwencyjne*, Poznań 1992.

danych gatunków. Ponadto metoda zbierania tych tekstów nie gwarantuje poprawnych wyników badań. W badaniach statystycznych należy zbadać całą sferę komunikacji w danym okresie na danym terenie – nie jest możliwe np. zebranie wszystkich decyzji administracyjnych wydanych w jakimś czasie.

Za podstawę korpusów języka prawniczego przyjąłem zatem artykuły z gazet i czasopism prawniczych. Teksty te są zróżnicowane genologicznie i stylistycznie, gdyż są wśród nich komentarze do aktów prawnych, komentarze wyroków – glosy, artykuły naukowe, popularnonaukowe oraz publicystyka prawnicza, w tym także porady prawne. Uznałam, iż taki dobór tekstów w najbardziej reprezentatywny sposób obrazuje komunikację prawną, w tekstach tych jest także bardzo dużo cytatów z aktów prawnych oraz z orzecznictwa sądowego.

Granicami czasowymi, w których ukazywały się lub były tworzone teksty są lata 1998 – 2009. Pierwsza z dat została uzasadniona powyżej, związana jest z uchwaleniem nowej *Konstytucji RP* w 1997 roku, w roku 2009 zakończono ekskserpcję materiału. Dobór czasopism nie był przypadkowy, są to czasopisma specjalistyczne, w których znajdują się teksty związane tematycznie z analizowanymi gałęziami prawa.

Czasopisma, z których pobrano artykuły to:

- „Administracja”
- „CASUS”
- „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych”
- „Edukacja Prawnicza”
- „Gazeta Sądowa”
- „Gazeta Prawna”
- „Glosa”
- „Ius et Administratio”

- „Ius Novum”
- „Kwartalnik Prawa Prywatnego”
- „Kwartalnik Prawa Publicznego”
- „Monitor Prawniczy”
- „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego”
- „Nowe Prawo”
- „Nowe Zeszyty Samorządowe”
- „Nowy Przegląd Notarialny”
- „Orzecznictwo Sądów Polskich”
- „Palestra”
- „Państwo i Prawo”
- „Prawo w Działaniu”
- „Problemy Egzekucji”
- „Problemy Egzekucji Sądowej”
- „Prokurator”
- „Prokuratura i Prawo”
- „Przegląd Legislacyjny”
- „Przegląd Prawa Karnego”
- „Przegląd Prawa Publicznego”
- „Przegląd Prawa i Administracji”
- „Przegląd Sądowy”
- „Radca Prawny”
- „Rejent”
- „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”
- „Rzeczpospolita” - Dodatek Prawny
- „Samorząd Terytorialny”

- „Studia Iuridica”
- „Studia Prawnicze”
- „Studia Prawno-Ekonomiczne”
- „Transformacja Prawa Prywatnego”
- „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego”

W latach 1998 – 2009 w wymienionych czasopismach ukazało się ok. 65 tysięcy artykułów. Zbiór ten został następnie ograniczony ze względów tematycznych. Nie brano pod uwagę tych tekstów, które nie dotyczyły bezpośrednio którejs z analizowanych gałęzi prawa, a więc:

- prawa cywilnego,
- prawa karnego i
- prawa administracyjnego.

W sposób losowy, za pomocą programu komputerowego, w każdej grupie wyodrębniłam tysiąc wypowiedzi. Z jednego tekstu pobrałam do korpusu dwie próbki o średniej długości 50 wyrazów. Nie były one jednakowe, gdyż pobierano całe wypowiedzenia, tak by możliwa była także analiza łączliwości wyrazów. Aby wybór miał charakter arbitralny, zdecydowałam, iż będą to pierwsze zdanie lub dwa zdania z drugiego i przedostatniego akapitu. Jeżeli tekst składał się z jednego akapitu, co było rzadkością, pobierano drugie i trzecie zdanie. W ten sposób powstały trzy korpusy liczące 100 tysięcy wyrazów, których podstawą były teksty prawnicze związane tematycznie z trzema głównymi gałęziami prawa.

Metodą, za pomocą której zamierzam zbadać relacje między słownictwem prawnym i prawniczym jest porównanie list frekwencyjnych utworzonych na podstawie wyżej opisanych korpusów odmian języka

prawniczego z listą frekwencyjną języka prawnego zredagowaną przez Andrzeja Malinowskiego⁸¹.

Choć podstawowe znaczenie dla analizy leksyki prawniczej mają badania frekwencyjne, gdyż dzięki nim możliwy jest dobór całości słownictwa niezbędnego w komunikacji, to nie zgadzam się z twierdzeniem, iż podział termin – nietermin nie ma znaczenia z perspektywy glottodydaktyki.⁸² Jak zostało wyżej wskazane, terminy są ramami konceptualnymi tekstów specjalistycznych, a więc ich nauczanie ma centralne znaczenie w kształtowaniu specjalistycznej kompetencji komunikacyjnej.

Ponadto ważne jest określenie charakteru terminologii prawniczej. Sposoby nominacji w ramach tego zasobu leksykalnego nie różnią się od tych, które funkcjonują w języku ogólnym, dlatego terminy wyróżnione na podstawie list frekwencyjnych zostaną uporządkowane ze względu na ich pochodzenie na jednostki powstałe w toku: derywacji morfologicznej, semantycznej, syntaktycznej oraz na leksemy zapożyczone⁸³. Sprawdzenie, w jaki sposób powstaje terminologia prawna, ma nie tylko walory poznawcze, ale pozwala przyjąć odpowiednie metody nauczania leksyki w procesie glottodydaktycznym.

Konstrukcja i główne założenia programu nauczania polskiego języka prawa będą zgodne z metodologią tworzenia programów językowych opracowaną przez Hannę Komorowską, zaprezentowaną w publikacjach *Metodyka nauczania języków obcych*⁸⁴ oraz *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*⁸⁵ oraz z tendencjami nauczania języków

81 A. Malinowski, *Polski język...*, op.cit.

82 Por. G. Rudziński, *Charakterystyka językowa tekstów naukowych a glottodydaktyka (na materiale prac socjologicznych)*, Łódź 2004, s. 66 i n.

83 Por. S. Gajda, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990, s.92-107.

84 H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2009.

85 H. Komorowska, *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*, Warszawa 2006.

obcych wskazanych w *Europejskim Systemie Opisu Kształcenia Językowego*⁸⁶. W zakresie określania poziomu językowego ucznia odwoływać się będzie natomiast do *Standardów wymagań egzaminacyjnych*⁸⁷ opracowanych przez Państwową Komisję Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego.

Wyniki przeprowadzonych przeze mnie badań prezentowanych w dalszej części pracy wskażą, jak program powinien zostać ukształtowany w kwestii treści nauczania oraz, czy może on mieć charakter modułowy, co umożliwiłoby jeszcze węższą specjalizację w procesie nauczania.

⁸⁶ *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2003.

⁸⁷ *Standardy...*, *op.cit.*

2. Gatunki prawa

2.1. Wprowadzenie

Zdaniem Stanisława Gajdy w dziejach genologii „można wyróżnić dwa okresy rozwojowe: stadium uniwersalistyczne od czasów najdawniejszych po wiek XIX oraz stadium naukowe od przełomu wieku XIX i XX.”⁸⁸ W pierwszym okresie od Platona i Arystotelesa do Hegla badania gatunkowe miały charakter normatywny. Same gatunki hierarchizowano, a konkretne wypowiedzi wartościowano ze względu na stopień wierności wobec idealnego wzorca (np. *Iliady*). Formułowano reguły dotyczące tematyki, kompozycji i stylu określonego gatunku, z którymi konkretne realizacje tekstowe musiały być zgodne.

Jerzy Ziomek wskazuje, że termin *genos/genus* w starożytnej retoryce miał trzy znaczenia:

- 1) *genus dicendi* ‘rodzaj mowy’, sposób organizacji wypowiedzi, zwany nieraz formą podawczą,
- 2) *genus causarum* ‘rodzaj wymowy’, przedmiot i temat mowy,

88 S. Gajda, *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*, w: J. Bartmiński (red.), *Współczesny język polski*, Lublin 2001, s. 257.

3) *genus / stilu* 'wysokość stylu', styl niski, średni bądź wysoki.⁸⁹

Wyróżniano trzy rodzaje wypowiedzi *genera dicendi*, wyliczone już przez Platona. Podstawą rozróżnienia był „sposób werbalnego zachowania się mówiącego, który albo za siebie wypowiada dany tekst, albo go jako cudzy przytacza”⁹⁰:

- 1) *genus enarrativum* 'rodzaj opowiadawczy',
- 2) *genus dramaticum/mimeticum* 'rodzaj dramatyczny albo naśladowczy',
- 3) *genus mixtum* 'rodzaj mieszany'.

Podział rodzajów wymowy w mniejszym stopniu odnosił się do poetyki, a większym do oratorstwa. Były trzy *genera causorum*:

- 1) *genus iudicale* 'wymowa sądowa',
- 2) *genus deliberativum* 'wymowa doradcza',
- 3) *genus demonstrativum* 'wymowa pokazowa'.

Na rozwój genologii ogromny wpływ miała także trychotomia stylistyczna. Jej punktem wyjścia jest pojęcie stosowności (gr. *prepon* i łac. *decorum*). O tym, że styl wypowiedzi powinien być dostosowany do tematu, przedmiotu i okoliczności pisał już w swej *Retoryce* Arystoteles:

„Nie wolno zapominać, że każdemu rodzajowi wymowy przysługuje odmienny styl. Inny jest przecież styl mów pisanych niż wygłaszanych podczas obrad, inny też mów politycznych niż sądowych. [...] Styl pisany odznacza się wielką starannością. Styl mów wygłaszanych podczas obrad w ogromnym stopniu wspiera się na grze aktorskiej [...]”⁹¹.

Teorię tę rozwinął Cynceron. Wykorzystując platońskie rodzaje, a także teorię stylu, Garlandeus stworzył słynne koło Wergiliusza, na którym do

89 J. Ziomek, *Retoryka opisowa*, Wrocław, Warszawa, Kraków 1990, s. 54.

90 *Ibidem*, s. 54.

91 za: J. Ziomek, *op.cit.*, s. 56-57.

konkretnych rodzajów mowy i stylów dopasował dzieła Wergiliusza, uznając, iż dzieła tego autora stanowią zbiór skończony i wyczerpujący⁹². Trychotomia do dziś obecna jest w genologii, przede wszystkim w podziale na rodzaje literackie.

Innym ważnym momentem w dziejach genologii było odrodzenie, które zaowocowało w XVII wieku klasycystyczną teorią genologiczną.

W drugim stadium rozwojowym Stanisław Gajda wyróżnił trzy kierunki:

- 1) pozytywistyczny, w którym gatunki traktuje się jako konkretne zjawiska procesu literackiego;
- 2) strukturalistyczny (od lat dwudziestych XX wieku), akcentujący systemowe powiązania elementów tekstu;
- 3) komunikacyjny – preferujący badania empiryczno-historyczne uwzględniające kontekst kulturowy, krytycznie zaś ocenia się wąski empiryzm i podejście taksonomiczne, sprowadzające się do konstruowania pojęć genologicznych jako pojęć klasyfikujących.⁹³

Badania genologiczne przeszły od tworzenia klasycznych teorii gatunku stanowiących zbiór normatywnych wskazań do ujęcia opisowego. „Do tej pory – według Stanisława Gajdy – genologia nie dopracowała się ani spójnej, ogólnie akceptowanej teorii gatunku, ani pełnego opisu rzeczywistości gatunkowej”⁹⁴. Nie oznacza to jednak, iż w jej dorobku nie ma ważnych osiągnięć. „Znaczącą w skali światowej pozycję zajmuje genologia polska.”⁹⁵ Największe zasługi dla tworzenia jej zrębów ma Stefania Skwarczyńska.⁹⁶ Zaproponowała ona, aby w charakterystyce gatunków uwzględnić następujące pola strukturalne:

- pole podmiotu mówiącego,
- pole odbiorcy,

92 *Ibidem*, s. 59-60.

93 S. Gajda, *Gatunkowe...*, *op.cit.*, s. 57.

94 *Ibidem*, s. 258.

95 *Ibidem*

96 M. Wojtak, *Gatunki prasowe*, Lublin 2004, s.12.

- pole stosunku między podmiotem mówiącym a odbiorcą,
- pole sytuacji nadawczej,
- pole sytuacji odbiorczej,
- pole sytuacji nadawczo-odbiorczej,
- pole funkcji,
- pole przedmiotu,
- pole ujęcia przedmiotu,
- pole przedstawienia wyrazu,
- pole tworzywa,
- pole kodu⁹⁷.

Przedstawione pola strukturalne wzajemnie się przenikają i warunkują. Spośród wszystkich czynników znaczenie prymarne Stefania Skwarczyńska nadała funkcji. Cechą charakterystyczną jej teorii jest zespolenie podejścia strukturalistycznego i funkcjonalnego.

Chociaż w przedstawionej teorii odnaleźć można wiele wniosków, które rozszerzają badania genologiczne na pozaliterackie formy wypowiedzi, to historycy i teoretycy literatury w tym czasie postrzegali genologię jako domenę swoich dyscyplin naukowych. Dopiero Michał Bachtin formułując tezę o gatunkowym ukształtowaniu wszystkich wypowiedzi⁹⁸, dał początek złożonej filologicznej refleksji nad gatunkami. Z jego koncepcji wynika założenie współczesnej genologii o zniesieniu granicy między gatunkami literackimi a pozostałymi i możliwości ich integralnego opisu jako gatunków mowy.

„Ujmowanie gatunku jako zbioru zmieniających się konwencji, postulat uwzględnienia w analizach kilku aspektów gatunkowej struktury – a więc kompozycji, tematyki i ukształtowania stylistycznego, postrzeganie relacji między gatunkami jako jednego z parametrów genologicznego opisu – to

97 S. Skwarczyńska, *Wstęp do nauki o literaturze*, t.3, Warszawa 1965, s. 135-149.

98 M. Bachtin, *Estetyka twórczości słownej*, Warszawa 1986.

wszystko są Bachtinowskie prawdy, które stały się trwałym składnikiem wiedzy teoretycznej o gatunkach mowy.”⁹⁹

Badaczką należącą do kręgu oddziaływania teorii Bachtina jest Anna Wierzbicka. Jej koncepcja genologiczna nawiązuje również do pojęcia gier językowych Ludwiga Wittgensteina, teorii aktów mowy Johna L. Austina i Johna R. Searle’a oraz do własnej semantyki elementarnych jednostek znaczeniowych. Gatunki to w jej terminologii *genry mowy*. Opisuje je:

„poprzez ciąg prostych zdań, wyrażających założenia, intencje i inne akty umysłowe mówiącego, definiujące dany typ wypowiedzi. Elementarność lub *quasi*-elementarność jednostek semantycznych stosowanych w modelu i ich powtarzalność (w różnych układach) zapewnia łatwe porównywanie genrów i unaocznia wiążące je relacje strukturalne. Użycie fragmentu języka naturalnego jako języka opisu semantycznego zapewnia intuicyjną zrozumiałość i weryfikowalność proponowanych formuł”.¹⁰⁰

Anna Wierzbicka postrzega gatunki jako własność danej wspólnoty kulturowej: „każda kultura posiada swój własny zasób charakterystycznych dla niej aktów i gatunków mowy”¹⁰¹. Jest to kontynuacja tezy Michała Bachtina, który twierdził, iż każda wspólnota w określonym momencie rozwoju historycznego i kulturowego kształtuje repertuar gatunków obsługujących różne sfery życia¹⁰².

99 M. Wojtak, *Gatunki ...*, *op.cit.*, s. 13.

100A. Wierzbicka, *Genry mowy*, w: T. Dobrzyńska, E. Janus (red.), *Tekst i zdanie*, Wrocław 1983, s. 129.

101A. Wierzbicka, *Język, umysł, kultura*, wybór i red. J. Bartmiński, Warszawa 1999, s. 228.

102M. Bachtin, *Estetyka...*, *op. cit.*

2.1.1. Teoretyczne zaplecze analiz

Jako teoretyczne zaplecze prezentowanych w niniejszej rozprawie analiz przyjąłam metodę badania i opisu gatunków zaprezentowaną przez Marię Wojtak w publikacji *Gatunki prasowe*. Badaczce udało się, moim zdaniem, w sposób najpełniejszy scalić wiedzę dotyczącą gatunków mowy budowaną w obrębie rozmaitych dyscyplin naukowych i wypracować własną teorię, która jak wskazuje sama autorka:

„zawierać będzie pojęcia operacyjne i metody umożliwiające zintegrowaną charakterystykę zbioru gatunków powiązanych relacjami pokrewieństwa i obsługujących określoną dziedzinę komunikacji.”¹⁰³

Podobnie jak Maria Wojtak, punktem wyjścia opisu czynię, nie tekst, ale gatunek, który autorka zdefiniowała następująco:

„Gatunek traktuję jako twór abstrakcyjny (model, wzorzec) mający jednak różnorodne konkretne realizacje w formie wypowiedzi, a także jako zbiór konwencji, które podpowiadają członkom określonej wspólnoty komunikatywnej, jaki kształt nadać konkretnym interakcjom.”¹⁰⁴

Definicja ta odwołuje się zatem do tych koncepcji myślenia, w których jest on traktowany jako kategoria złożona i rozpatrywany w trzech perspektywach: dynamicznej (gatunek jako zjawisko komunikacyjne, szerzej kulturowe), statycznej (gatunek jako typ tekstu, model pozwalający łączyć teksty

103M. Wojtak, *Gatunki...*, *op.cit.*, s. 15.

104Ibidem, s.16.

o podobnych właściwościach) i konkretyzującej (gatunek jako zbiór wypowiedzi lub wypowiedź będąca najlepszym egzemplarzem, reprezentantem zbioru).

W analizach posługuję się również terminem wzorca gatunkowego, który, jak to ujął Tzvetan Todorov, zakreśla horyzonty oczekiwań dla odbiorców i modele tworzenia dla nadawców¹⁰⁵. W prezentowanej koncepcji został zdefiniowany jako:

„zbiór reguł dookreślających najważniejsze poziomy organizacji gatunkowego schematu, relacje między poziomami i sposoby funkcjonowania owych poziomów.”¹⁰⁶

Wśród komponentów wzorca gatunkowego analizie poddane zostaną:

- 1) aspekt strukturalny
- 2) aspekt pragmatyczny
- 3) aspekt poznawczy
- 4) aspekt stylistyczny.¹⁰⁷

Analiza formalnej struktury tekstu jest jednym z szerzej dyskutowanych zagadnień metodologicznych we współczesnej tekstologii. Według Jerzego Bartmińskiego jest to wątek myślowy, który przewija się przez wszystkie analizy tekstów.

„Jest nim stwierdzenie dwóch biegunów, między którymi rozwijają się badania tekstologiczne: *formalnego* i *funkcjonalnego* (Shiffirin) *propozycjonalnego* i *komunikacyjnego* (Helbig).”¹⁰⁸

105T. Todorov, *Poetyka*, Warszawa 1984.

106 M. Wojtak, *Gatunki ...*, *op.cit.*, s.16.

107 *Ibidem*, s. 16-17.

108 J. Bartmiński, *Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej*, w: J. Bartmiński, B. Boniecka (red.), *Tekst. Problemy teoretyczne*, Lublin 1998, s. 10-11.

Do niedawna uważano, że postęp w badaniach nad tekstem polega na przejściu z analizy jego struktury do opisu tekstu jako komunikatu, związanego z aktami mowy. Obecnie jednak te dwa ujęcia traktuje się równoważnie, przyjmując, że oba opisy są komplementarne.

Analiza strukturalna obejmuje wyróżnienie ramy tekstowej rozumianej jako inicjalne i finalne komponenty tekstu, zazwyczaj o charakterze metatekstowym, a także poszczególnych segmentów tekstu oraz wskazanie zachodzących między nimi relacji. Pomocne w analizie tego aspektu wzorca gatunkowego, szczególnie ze względu na specyfikę kompozycji gatunków prawnych są pojęcia makro- i mikrostruktury, a także superstruktury. Pozwalają one na rozróżnianie zjawisk tekstowych na różnych poziomach: lokalnym i globalnym, nie tylko przy analizie tematu, ale całej formy tekstu. Mikrostruktura to poziom zdania/zdań, a makrostruktura całego tekstu - "reprezentacja globalnego odczytania tematycznego tekstu"¹⁰⁹, co trzeba dodać niekoniecznie linearnego. Rodzajem ramy, szkieletu organizującego tekst w linearną całość jest superstruktura¹¹⁰.

Obraz superstruktury tekstu powstaje z opisu linearnego i pionowego. Za Stanisławem Gajdą przyjmuję bowiem, że tekst segmentuje się nie tylko poziomo, ale również pionowo.

"Wiąże się to z tym, że sądy i wyższe jednostki logiczne nie stoją na jednej płaszczyźnie. Ze względu na stopień istotności semantycznej i charakter więzi wyróżnia się t e k s t p o d s t a w o w y z jego hierarchią tematyczną i podziałem poziomym oraz części stojące obok niego".

109 U. Żydek-Bednarczuk, *Wprowadzenie do lingwistycznej analizy tekstu*, Kraków 2005, s.122.

110 Rozumienie terminów *mikro-*, *makro-* i *superstruktura* za: T.A. van Dijk, *Macrostructures. An interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse Cognitions and Interaction*, New York 1980.

Aspekt komunikacyjny wzorca gatunkowego ma ze względu na cel pracy pierwszorzędne znaczenie. Na charakterystykę aspektu pragmatycznego składają się analizy poszczególnych elementów zdarzenia komunikacyjnego, funkcje, które prymarnie i sekundarnie pełnią realizację gatunkowe, potencjał illokucyjny gatunku oraz jego sytuacja nadawczo-odbiorcza i kontekst życiowy. Szczególną uwagę zwracam na dwa ostatnie czynniki, są one na tyle istotne, iż stanowią podstawę kategoryzacji gatunków. Skupienie się na aspekcie komunikacyjnym umożliwia uzyskanie do analizy genologicznej także ujęcia prawniczego. Wychodzę z założenia, że gatunki powinny być rozpatrywane jako komunikaty zdarzeń komunikacyjnych, a więc w całym kontekście komunikacyjnym.

Ze względu na istnienie wielu teorii i ujęć należy sprecyzować znaczenie używanej dalej terminologii związanej z aspektem pragmatycznym.

Karl L. Bühler twórca pierwszego modelu przedstawiającego funkcje języka wyróżnił w akcie komunikacyjnym następujące składniki: odbiorcę i nadawcę, a także znak i rzeczywistość, do której tenże znak odsyła. Znak pełni wobec nadawcy funkcję symptomu wyrażającego jego stan psychiczny i fizyczny, wobec odbiorcy funkcję sygnału (apelu), a wobec rzeczywistości funkcję symbolu (przedstawienia).¹¹¹

111 K.L. Bühler, *Teoria języka. O językowej funkcji przedstawiania*, przeł. J. Koźbiał, Kraków 2004.

Roman Jakobson rozwinął model Bühlera o nowe elementy: pozostawił nadawcę oraz odbiorcę, znak zastąpił komunikatem, a rzeczywistość kontekstem, dodał zaś kontakt i kod¹¹². W dalszej części rozdziału analizując konkretne akty komunikacyjne będę posługiwać się tą właśnie terminologią, która na trwałe zagościła w światowej lingwistyce.

Aby zdarzenie komunikacyjne powiodło się muszą być spełnione pewne warunki. Nadawca koduje i przesyła komunikat, który powinien zostać odebrany i dekodowany. Między nadawcą i odbiorcą zostaje nawiązany kontakt, a komunikat dociera do odbiorcy przez wybrany kanał komunikacyjny. Aby zdarzenie było fortunne nadawca i odbiorca muszą posługiwać się tym samym kodem, czyli systemem językowym, który służy nadawcy do zakodowania treści komunikatu, a odbiorcy do jej dekodowania. Na zrozumienie komunikatu ma również wpływ znajomość kontekstu, czyli wspólnego dla podmiotów fragmentu rzeczywistości pozajęzykowej oraz wspólna wobec niego postawa.

Analiza stosunku znaku do rzeczywistości¹¹³, czy też komunikatu do kontekstu¹¹⁴, to pole zainteresowania działu językoznawstwa zajmującego się funkcjami języka i tekstu.

Karl L. Bühler wyróżnił trzy funkcje: ekspresywną - związaną ze stosunkiem nadawcy do znaku, impresywną - związaną ze stosunkiem znaku do

112 R. Jakobson, *Poetyka w świetle językoznawstwa*, „Pamiętnik Literacki” LI, 1960.

113 Terminy Bühlerowskie

114 Terminy Jakobsona

odbiorcy oraz reprezentatywną - dotyczącą stosunku znaku do rzeczywistości¹¹⁵. Za podstawową uważa się funkcję przedstawieniową (reprezentatywną) polegającą na odsyłaniu świadomości użytkowników językowych do określonych przedmiotów i zjawisk świata pozajęzykowego.

Roman Jakobson wprowadzając nowe elementy do aktu mowy, wyróżnił jednocześnie nowe funkcje¹¹⁶ z nimi związane:

f. poznawcza
f. poetycka
f. ekspresywna ----- f. impresywna
f. fatyczna
f. metajęzykowa

Współcześnie koncepcja Romana Jakobsona wzbudzać może liczne wątpliwości. Według Jakobsona kolejne składniki aktu mowy pełnią odpowiednią funkcję, jest to jednak skrót myślowy, gdyż to nie składniki, a zawsze komunikat (/znak) pełni funkcje względem innych elementów. Dla wielu językoznawców wątpliwe jest również stawianie relacji komunikatu do kontekstu, a więc do rzeczywistości pozajęzykowej na równi ze stosunkiem znaku do nadawcy lub samego siebie¹¹⁷. Wreszcie zarówno w koncepcji Bühlera, jak i Jakobsona funkcje nazywane są funkcjami języka, we współczesnym ujęciu nie są to jednak funkcje języka (jako systemu znaków), lecz konkretnych wypowiedzi. Prawdopodobnie bierze się to stąd, iż rozróżnienie *langue/parole*¹¹⁸ nabrało istotnego znaczenia w badaniach językoznawczych nieco później. Jednak według dzisiejszego stanu badań funkcje Jakobsona nazywać lepiej funkcjami wypowiedzi, gdyż dotyczą one konkretnych aktów mowy.

115K.L. Bühler, *op.cit.*

116R. Jakobson, *op.cit.*

117 Por. R. Grzegorzycowa, *Wstęp do językoznawstwa*, Warszawa 2007, s.49-50.

118 W gramatyce generatywno transformatywnej istnieje analogiczne przeciwstawienie: kompetencja -performancja

Kolejnym ważnym krokiem w rozwoju wiedzy na temat funkcji języka i wypowiedzi była teoria aktów mowy stworzona przez Johna L. Austina¹¹⁹, nurt tych badań był następnie kontynuowany przez Petera F. Strawsona, Johna Searla, Paula Grice'a i wielu innych. Szczególnie ważne nie tylko w perspektywie funkcji wypowiedzi, ale również w ramach badań nad językiem prawa wydaje się wprowadzone przez Johna L. Austina rozróżnienie wypowiedzi na konstatywne i performatywne oraz wyróżnienie trzech składników aktu mowy: lokucji, illokucji i perlokucji.

Analiza zjawiska mówienia poprzez próbę odpowiedzi na pytanie, co czyni człowiek mówiąc, doprowadziła Johna L. Austina do wyróżnienia trzech aspektów wypowiedzi. Aspekt lokucyjny (łac. *locutio* - mówienie) polega na samym nadaniu komunikatu, tzn. mówieniu lub pisaniu, aspekt illokucyjny (łac. *in + locutio*) na tym, iż nadanie komunikatu jest aktem samym w sobie, realizacją intencji, np. prośba, pytanie, natomiast aspekt perlokucyjny (*per + locutio*) polega na wywarceniu określonego wpływu na odbiorcę, np. wywołaniu gniewu, zakłopotania czy zadowolenia. Dla wyróżnienia funkcji wypowiedzi istotne znaczenie mają intencje nadawcy, siły illokucyjne wypowiedzi. Zdarza się, iż są one tożsame z sensem literalnym komunikatu, czyli aspektem lokucyjnym, istnieją jednak także takie wypowiedzi, których intencje odczytywać trzeba również na podstawie kontekstu, np. pytanie może służyć zawstydzeniu a oznajmienie może być w rzeczywistości nakazem – są to tzw. pośrednie akty mowy.

Wypowiedzenia konstatywne, konstatywy, są to wypowiedzenia, które podlegają kryteriom prawdziwości. Są albo prawdziwe, albo fałszywe z punktu widzenia logiki. Odpowiadają one sądom w filozofii i zdaniom oznajmującym w językoznawstwie tradycyjnym. Wypowiedzenia performatywne, performatywy, natomiast są to wypowiedzenia, które nie podlegają kryterium prawdziwości,

119 J. L. Austin, *How to Do Things With Words*, Oxford 1962.

powodują jednak zmiany w rzeczywistości. Wypowiedzenia performatywne zawierające czasownik performatywny są nazywane eksplicytnymi, zaś te, które ich nie zawierają, zwane są implicytnymi lub prymarnymi.

Obecnie istnieje wiele rozmaitych koncepcji funkcji języka i wypowiedzi, nie sposób więc ustosunkować się do nich wszystkich. Do swoich analiz wybrałam tę, która jest moim zdaniem najpełniejsza, ponieważ wykorzystuje ustalenia nie tylko Karla L. Bühlera, Romana Jakobsona, ale także teorię aktów mowy i teorię referencji. Jest to podział stworzony przez Renatę Grzegorzyczkową¹²⁰.

Rozróżnia ona funkcje języka jako systemu od funkcji wypowiedzi¹²¹. Wśród wypowiedzi rozróżnia konkretne akty mowy od ogółu działań językowych. Funkcją konkretnej wypowiedzi może być poinformowanie kogoś o czymś, ale może też spełniać wiele innych funkcji pozainformacyjnych. Przy analizie gatunków związanych ze sferą prawa istotne znaczenie ma funkcja sprawcza, ich celem nie jest tylko informowanie, ale przede wszystkim „stwarzanie stanów rzeczy”.

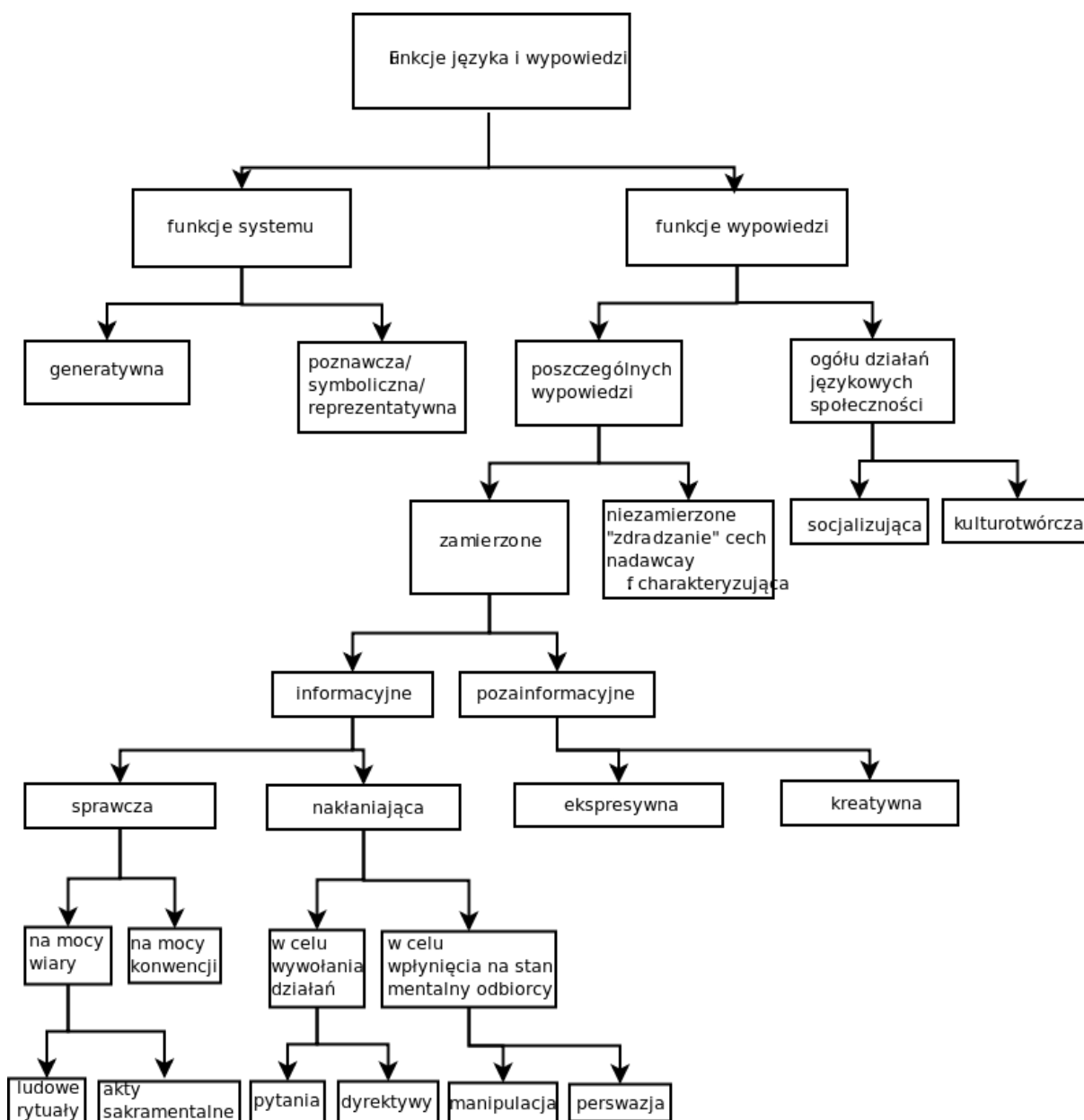
Analiza aspektu poznawczego wzorca gatunkowego obejmuje tematykę i sposób jej przedstawienia, w tym hierarchię wartości charakteryzującą gatunek lub kategorię gatunków, natomiast charakterystyka stylistyczna danego wzorca gatunkowego to analiza jego wyznaczników stylistycznych, które za Marią Wojtak rozumiem jako: „cechy uwarunkowane strukturalnie, dookreślone pragmatycznie i związane z genezą użytych środków¹²²”.

120 R. Grzegorzyczkowa, *Problem funkcji języka i tekstu w świetle teorii aktów mowy*, w: J. Bartmiński, R. Grzegorzyczkowa (red.), *Język a kultura*, t.4, *Funkcje języka i wypowiedzi*, Wrocław 1991.

121 Por. rys. na s. 50.

122M. Wojtak, *Gatunki...*, s. 17.

Poniżej prezentuję funkcje języka i wypowiedzi wskazane przez Renatę Grzegorzycową. Schemat utworzony na podstawie schematów nr 8 i 9, zamieszczonych w artykule tej autorki¹²³.

123R. Grzegorzycowa, *op.cit.*

2.1.2. Kategoryzacja gatunków

Jednym z bardziej dyskutowanych zagadnień teoretycznych z zakresu genologii jest problem kategoryzacji gatunków. W ramach genologii literackiej wciąż funkcjonuje pochodzący ze starożytności podział trójstopniowy o charakterze hierarchicznym. Najszerszą jest kategoria rodzaju, dalej gatunku, na niższym szczeblu znajdują się konkretne teksty¹²⁴. Trychotomiczny model klasyfikacji tekstów od początku przysparzał genologom wiele trudności. Próby odejścia od schematu hierarchicznego notowano już w epoce odrodzenia. Współcześnie najwięcej problemów literaturoznawcom przysparza poziom najwyższy, przede wszystkim ze względu na postępujący od epoki romantyzmu proces mieszania się form gatunkowych. Synkretyczny charakter wielu gatunków uniemożliwia jednoznaczne zakwalifikowanie ich do któregoś z rodzajów.

Tym bardziej niemożliwe jest zastosowanie tego modelu do gatunków użytkowych, dlatego w większości publikacji z zakresu lingwistyki tekstu proponuje się również podział hierarchiczny, jednak o bardziej rozbudowanym układzie:

- 1) rodzaj,
- 2) odmiana rodzaju,
- 3) gatunek,
- 4) odmiana gatunkowa,

124., [...] indywiduum mieści się w gatunku, a gatunek w rodzaju. Rodzaj jest pewną całością, a indywiduum pewną częścią; gatunek zaś jest zarazem całością i częścią [...]” Arystoteles, „Kategorie” i „Hermeneutyka” z dodaniem „Isagogi” Porfiriusza, przeł. i oprac. K. Leśniak, Warszawa 1975, s.96.

5) indywiduum tekstowe.¹²⁵

Zaczynając od kategorii najwyższej należałoby odpowiedzieć na pytanie, jakie istnieją rodzaje gatunków użytkowych. Współczesna lingwistyka tekstu nie udziela na ten temat spójnej odpowiedzi. Pojęcia umieszczane powyżej poziomu gatunku mają w różnych opracowaniach odmienne nazwy i zakresy. Aleksander Wilkoń proponuje, aby wprowadzić termin *rodzaje* na oznaczenie „wszystkich najważniejszych odmian funkcjonalnych danego języka etnicznego”¹²⁶, założenie takie przyjmują autorki *Małego słownika terminów teorii tekstu* – Katarzyna Wyrwas oraz Katarzyna Sujkowska-Sobisz¹²⁷, Maria Wojtak natomiast, opisując gatunki prasowe, nie umieszcza ich w żadnej szerszej perspektywie, a kategorię rodzaju traktuje szczegółowiej aniżeli Aleksander Wilkoń¹²⁸.

Największym jednak problemem dla podziału hierarchicznego jest klasyfikacja gatunków transgresyjnych. Co zrobić z gatunkami, które można zakwalifikować do kilku rodzajów. Bożena Witosz jako przykład podaje gatunek listu. Czy mamy zatem gatunek listu i wiele jego odmian, jeżeli tak to w jakim rodzaju się one mieszczą, czy może wiele gatunków listu?¹²⁹ Zresztą sam Aleksander Wilkoń zauważa, iż gatunki charakteryzuje więcej kryteriów niż te, które stanowią podstawę wyodrębnienia odmian funkcjonalnych języka¹³⁰.

Alternatywą dla taksonomii hierarchicznej, która sprawia tak wiele problemów w zetknięciu z empirią tekstową może być teoria podobieństwa rodzinnego.

Jest to sposób kategoryzacji oparty na założeniu, iż nie wszystkie okazy danego gatunku muszą odznaczać się wszystkimi cechami prototypu – o

125B. Witosz, *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki*, Katowice 2005, s. 137.

126A. Wilkoń, *Spójność i struktura tekstu*, Kraków 2002, s. 226.

127 K. Wyrwas, K. Sujkowska-Sobisz, *Mały słownik terminów teorii tekstu*, Kraków-Katowice-Warszawa 2005, s. 189-190.

128M. Wojtak, *Gatunki...*, *op.cit.*

129B. Witosz, *op.cit.*, s. 138.

130A. Wilkoń, *Spójność...*, *op.cit.*, s. 226.

przynależności danego indywiduum do zbioru decyduje jego „podobieństwo rodzinne” do innych egzemplarzy, a nie dający się wyodrębnić zespół cech koniecznych. Ludwig Wittgenstein w ten sposób definiował pojęcie gry:

„[...] nie dojrzysz wprawdzie niczego, co byłoby wszystkim wspólne, dostrzeżesz natomiast podobieństwa, pokrewieństwa [...]. Podobieństw tych nie potrafię scharakteryzować lepiej niż jako „podobieństwo rodzinne”, gdyż tak właśnie splatają się i krzyżują podobieństwa członków jednej rodziny [...]”¹³¹

Zastosowanie tej koncepcji pozwala na dostrzeżenie pokrewieństw między gatunkami na wielu poziomach, zarówno w perspektywie dia-, jak i synchronicznej oraz tworzenie klas gatunków wedle innych zasad. Byłby to model wielowymiarowy, niedający się przenieść na kartkę papieru za pomocą dwóch podstawowych wymiarów. Byłoby to odejście od przedstawiania systematyzacji tekstów za pomocą tabel i zamykania gatunków w poszczególnych kratkach.

Swoją wizję mapy gatunków literackich widzi w podobny sposób Teresa Michałowska:

„Miejsce apriorycznego schematu klasyfikacji rodzajowej i wynikających stąd konsekwencji metodycznych zajęłaby [...] postawa otwarta, prowadząca do poszukiwania wszelkich dostrzegalnych „podobieństw” różnorodnych gatunków literackich, mająca na celu nie tylko ich historycznoliteracki i teoretyczny opis, ale w ostatecznej instancji – objaśnienie natury owej wspólnoty w najszerszym kontekście antropologicznym.”¹³²

131L. Wittgenstein, *Dociekania filozoficzne*, przeł. B. Wolniewicz, Warszawa 2000.

132T. Michałowska, *Rodzaje czy rodzaj? Problemy taksonomii literackiej*, w: H. Markiewicz (wybór), *Problemy teorii literatury*, t.4, Wrocław 1998, s. 257.

Konstruowane w ten sposób klasy gatunków mają charakter otwarty i zmienny, „tworzone są często doraźnie, na podstawie kryterium wybranego przez interpretatora”¹³³ biorącego pod uwagę wybrane podobieństwa.

W swojej charakterystyce gatunków prawa proponuję podział na dwie główne grupy: gatunki prawne i gatunki okołoprawne, wśród których wyróżniam: gatunki administracyjne, cywilne i sądowe. Podział uwarunkowany jest wyznacznikami pragmatycznymi, w szczególności sytuacją nadawczo-odbiorczą gatunku oraz jego kontekstem życiowym. Postaram się jednak wskazać także inne powiązania między gatunkami na różnych poziomach tekstu i zaproponować alternatywne metody klasyfikacji. Przyjęta przeze mnie kategoryzacja gatunków ma charakter doraźny i spowodowana jest perspektywą glottodydaktyczną oraz przyjętym przedmiotem badań.

W niniejszej pracy na określenie grupy analizowanych wypowiedzi posługuję się etykietą *gatunki prawa*, zdając sobie jednocześnie sprawę z tego, iż jednoznaczna i precyzyjna nominacja tego zbioru tekstów nie jest możliwa. W dotychczasowym piśmiennictwie podobne kategorie tekstów, zazwyczaj niewyodrębniane w sposób zamknięty, nazywane były *wypowiedziami/gatunkami administracyjnymi* lub *urzędowymi*. W rozprawie rezygnuję z tych umownych etykiet. Moim zdaniem określenia te są bardziej adekwatne dla poprzedniej epoki ustrojowej, wynikają z przekonania, że sfera zawiązywania, zmiany, wygasania czy rozwiązywania stosunków prawnych związana jest zawsze z urzędem lub organem administracji państwowej. Tymczasem współcześnie w gospodarce wolnorynkowej centralne znaczenie dla sfery prawno-gospodarczej mają zdarzenia komunikacyjne, których podmiotami są równorzędne autonomiczne podmioty prawa i najczęściej żadnym z nich nie jest urząd ani organ administracji.

133B. Witosz, *op.cit.*, s. 142.

Wątpliwości zaś nie budzi fakt, iż owa grupa wypowiedzi należy do tekstów użytkowych, kategorii o statusie hipotetycznym, powstałej na podstawie wykluczenia z całościowego zbioru tekstów wypowiedzi artystycznych¹³⁴.

Na jakiej więc zasadzie wyodrębniam kategorię *gatunków prawa*? Zaliczam do niej te gatunki, których realizacje tekstowe pełnią rolę komunikatów w specyficznych zdarzeniach komunikacyjnych. Owa szczególność polega na tym, iż o ich fortunności oraz o elementach wzorców gatunkowych analizowanych tekstów decydują normy prawne. To poszczególne przepisy *Kodeksu cywilnego* wskazują na elementy, dzięki którym dany fakt społeczny staje się czynnością prawną, czyli np. jakie elementy musi zawierać umowa oraz w jaki sposób musi zostać zawarta, aby miała skutki prawne. Podkreślić jednak trzeba, iż w większości takich zdarzeń komunikacyjnych żaden urząd nie bierze udziału.

Jeszcze więcej wątpliwości aniżeli nazwa *urzędowe* wywołuje etykieta *administracyjne*. Takie określenie całej sfery komunikacji społecznej jest niezgodne z zachodnią kulturą prawną, w której jedną z głównych zasad jest trójpodział władzy. Nietrafione jest moim zdaniem wyróżnienie wśród wypowiedzi administracyjnych gatunków prawnych definiowanych jako „normotwórcza działalność administracji”¹³⁵, owszem część organów administracji publicznej ma prawotwórcze kompetencje, jednak pierwszorzędne znaczenie dla całego systemu, ale także dla kategorii tekstów prawnych mają konstytucja i ustawy, które nie są bynajmniej stanowione przez organy administracyjne. Oderwanym od kontekstu kulturowego jest także twierdzenie, iż odmianą gatunku decyzji administracyjnej jest między innymi wyrok¹³⁶. Zgodzić się można, iż aspekt illokucyjny obu gatunków jest zbliżony, jednak

134 Hipotezę o wspólnych cechach stylistycznych wszystkich gatunków użytkowych stara się w swoich artykułach udowodnić M. Wojtak.

135 E. Malinowska, *Wypowiedz administracyjne*, *op.cit.*, s. 89.

pozostałe elementy aspektu pragmatycznego, w tym podmioty biorące udział w zdarzeniu komunikacyjnym, kontekst życiowy, są całkowicie odmienne. Nie można się zgodzić również z tym, iż decyzja administracyjna jest gatunkiem prawnym¹³⁷. W naszym kręgu kulturowym przyjmuje się bowiem, iż prawo to normy generalne i abstrakcyjne¹³⁸, natomiast decyzje administracyjne wyrażają przede wszystkim normy indywidualne i konkretne, czyli całkowicie odmienny jest sposób wskazywania odbiorcy komunikatu.

Nie będę się również posługiwać przyjętym w polskiej stylistyce rozróżnieniem gatunków *urzędowych/ administracyjnych* na gatunki *prawne* i *kancelaryjne*¹³⁹. Wśród tych pierwszych Maria Wojtak wyróżniła opierając się na charakterze normodawcy: 1) akty normatywne naczelných organów władzy państwowej (ustawa zasadnicza, dekret, rozporządzenie, uchwała), 2) akty normatywne terenowych organów i 3) inne akty normatywne¹⁴⁰. Powyższy podział jest jednak ściśle związany z innym ustrojem i ma charakter jedynie historyczny. Inna propozycja przywołana przez Maria Wojtak dzieliła gatunki na 1) stanowiące prawo i 2) akty stosowania prawa¹⁴¹. W pierwszej z grup sytuują się: akty powszechnie obowiązujące i akty wewnętrzne. Podział ten jest także przywoływany w niniejszej rozprawie, gdyż opiera się na obowiązującej konstytucji, czyli współczesnym kontekście komunikacyjnym. Wątpliwości budzą natomiast kategorie wewnątrz grupy drugiej: 1) gatunki obsługujące komunikację instytucjonalną oraz 2) gatunki obsługujące komunikację obywatela z instytucją¹⁴². Po pierwsze autorka nie zdefiniowała, co rozumie

136 E. Malinowska, *O stałości i zmienności gatunków urzędowych*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.1., *Mowy piękno wielorakie*, Katowice 2000, s. 86.

137 *Ibidem*

138 Por. S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia i metody prawa i prawoznawstwa, cz.I*, Poznań 2002.

139 M. Wojtak, *Styl urzędowy*, we: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 165-166.

140 *Ibidem*, s. 166.

141 *Ibidem*, s. 166

142 *Ibidem*, s.166.

przez instytucję, po drugie niezrozumiałe jest dla mnie, dlaczego gatunek np. umowy zaliczany jest do grupy wypowiedzi obsługujących komunikację instytucjonalną. W przedstawionym podziale nie ma także wzmianki o komunikacji między np. obywatelami, bez pośrednictwa żadnej instytucji.

Uważam, że przy próbach klasyfikacji gatunków niezbędne jest przedstawienie wielu sposobów dyferencjacji, które wskażą na pokrewieństwo i zależność analizowanych wypowiedzi na różnych ich poziomach. Taki podział, jak zostało to powyżej opisane, ma charakter wielowymiarowy i otwarty, moim zdaniem, w pełniejszy sposób pozwala scharakteryzować daną sferę komunikacji społecznej.

Analizowane gatunki podzieliłam na cztery grupy:

- gatunki prawne
- gatunki administracyjne
- gatunki cywilnoprawne
- gatunki sądowe.

Nie jest to podział logiczny – nie jest ani rozłączny, ani wyczerpujący. Nie ma jednego kryterium podziału. Podstawowym jest aspekt komunikacyjny, a przede wszystkim sytuacja nadawczo-odbiorcza gatunku oraz jego kontekst życiowy. Przyjęcie tego kryterium podziału za prymarne uzasadnione jest perspektywą glottodydaktyczną badań oraz przyjętą formą opisu, podział ten jest także, moim zdaniem, najbardziej zbliżony do prawniczego punktu widzenia. Należy pamiętać, że kontekstem życiowym tych gatunków jest sfera prawa. Zastrzec trzeba jednak, iż nie jest to podział formalny, wywodzący się z doktryny. Granice kategorii są otwarte, a ich status ontologiczny hipotetyczny i tymczasowy. Ze względu na przyjętą metodę badań i ich perspektywę podział

ma charakter ściśle synchroniczny i jak zostało wspomniane we wstępie, został stworzony wyłącznie na potrzeby opisu jasno określonej grupy gatunków.

Gatunki prawne to te, w których prawodawca zwraca się do adresata norm prawnych, administracyjne służą komunikacji między podmiotami prawa administracyjnego (np. obywatelami) a organami administracji publicznej, cywilnoprawne tworzone są w celu kształtowania stosunków prawnych między podmiotami prawa cywilnego, a podstawą wyróżnienia gatunków sądowych jest przede wszystkim ich kontekst życiowy, są to teksty, które tworzy się w ramach tzw. wymiaru sprawiedliwości. Służą komunikacji sądu ze stronami i stron między sobą, nie dotyczą jakiejś określonej gałęzi prawa czy danej grupy spraw. Wysłałam z założenia, że instytucja sądu jest na tyle doniosła prawnie i społecznie, że gatunki związane z tą sferą życia społecznego powinny się znaleźć w osobnej grupie.

Celowo w powyższym opisie grup używałam pojęć takich jak *adresat normy prawnej*, *podmiot prawa administracyjnego*, *podmiot prawa cywilnego*, *strony* a nie *człowiek*, *osoba* itd. Charakteryzując gatunki prawa, przenosimy się do świata kreowanego przez prawo właśnie. Jego podmiotami nie są zazwyczaj ludzie. Ponadto nie jest on jednorodny, świat prawa cywilnego przenika się oczywiście ze światem prawa administracyjnego itd., ale są one odmienne, używane są w nich różne kody, pojęcia różnią się znaczeniem i inne jednostki są podmiotami zdarzeń komunikacyjnych. Organizacja nie mająca podmiotowości prawnej nie istnieje w świecie prawa cywilnego, ale może być podmiotem w zdarzeniu administracyjnym.

Jednym z kryteriów podziału gatunków, mającym podstawowe znaczenie, jest sytuacja nadawczo-odbiorcza gatunku, a więc relacje jakie zachodzą między podmiotami zdarzenia komunikacyjnego. W gatunkach prawnych prawodawca w sposób jednostronny i władczy zwraca się do adresata normy prawnej, nakazując lub pozwalając mu zachowywać się w określony sposób. Kiedy mamy

do czynienia ze zdarzeniem prawnym w ramach prawa administracyjnego i jednym z podmiotów jest organ administracji publicznej, również obserwujemy nierównorzędną relację, w której jeden z podmiotów kształtuje sytuację prawną drugiego, może to jednak robić na tyle, na ile pozwala mu na to prawo, podobna relacja zachodzi między sądem a stronami procesu. Całkowicie odmienny jest natomiast stosunek cywilnoprawny – tu oba podmioty są autonomiczne i mają równorzędną pozycję, mogą w sposób dowolny kształtować swoje relacje, jednym słowem robić to, czego im prawo nie zakazuje. Relacje między podmiotami zdarzenia komunikacyjnego związane są z tym, czy gatunki pełniące role komunikatów związane są ze sferą prawa publicznego czy też prawa prywatnego. Jest to podział całego systemu prawnego wywodzący się z długiej tradycji kultury zachodnioeuropejskiej.

„Normy prawa prywatnego regulują stosunki między autonomicznymi podmiotami, którym przysługują własne, prawnie chronione, sfery interesów majątkowych, a także niemajątkowych (osobistych) [...]

Natomiast prawo publiczne reguluje stosunki prawne, w których co najmniej po jednej stronie występuje organ państwa lub organ samorządu terytorialnego albo innej organizacji powołanej z mocy prawa do realizacji interesów społeczności państwowej lub węższych grup ludności (interesów publicznych). Organy te są wyposażone w kompetencję do władczego kształtowania sytuacji prawnej człowieka lub podmiotów zbiorowych.”¹⁴³

Wśród gatunków związanych ze sferą prawa publicznego wyróżnić można te, których nadawcą jest organ państwa i te, w których jest on odbiorcą.

W tym drugim przypadku mamy do czynienia z gatunkami, dla których pierwowzorem albo kategorią wyższą jest gatunek listu. W podaniu/wniosku, pozwie lub akcie oskarżenia, zarówno na poziomie strukturalnym, poznawczym,

143 Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2003, s.2-3.

jak i komunikacyjnym zauważalne są jego wyznaczniki gatunkowe – ktoś zwraca się do kogoś w formie pisemnej, między podmiotami istnieje dystans czasowy i przestrzenny, w tekście wskazany jest nadawca i odbiorca komunikatu poprzez oznaczenie indywidualne, wyznacznikiem końca tekstu jest podpis. Co więcej, jeżeli by przyjąć, iż podanie jest formą listu oficjalnego, którego aspekt illokucyjny polega na wywołaniu działania u odbiorcy tekstu, to można uznać, że zarówno pozew, jak i akt oskarżenia są jego odmianami.

Jeżeli spróbuje się dokonać podziału gatunków ze względu na ich aspekt illokucyjny, to poza grupą opisaną powyżej, można wyróżnić także zbiory gatunków, których performatywność wyraża się poprzez: normowanie, rozstrzygnięcie, oświadczenie i porozumienie. Nie są to kategorie zamknięte, w pierwszej (normowanie) mieściłyby się przede wszystkim gatunki prawne takie jak: konstytucja, ustawa, rozporządzenie, zaś na jej granicach znajdowałyby się te, które prymarnie wyrażają rozstrzygnięcie, czyli decyzja administracyjna, postanowienie i wyrok, jeszcze dalej od centrum tej kategorii znajdowałyby się gatunki ze zbioru, który określić można mianem porozumienia – umowa i ugoda. Do grupy gatunków, których aspekt illokucyjny to przede wszystkim oświadczenie, zaliczyłabym testament oraz umowę jednostronną, np. darowiznę oraz udzielenie pełnomocnictwa, które to zakwalifikować by można również jako porozumienie.

Biorąc pod uwagę stopień depersonalizacji tekstów, możemy wyróżnić gatunki, w których nadawca ujawnia się poprzez odpowiednie formy językowe oraz takie, w których pojawia się w bardzo ograniczonym zakresie. Kluczowe znaczenie ma w tym przypadku forma czasownika. Część analizowanych gatunków redagowana jest przy użyciu form pierwszoosobowych, są to: niektóre decyzje administracyjne, podanie/wniosek, testament, udzielenie pełnomocnictwa, akt oskarżenia oraz pozew. Nie zawsze cały tekst charakteryzuje się użyciem tych form, kluczowe znaczenie mają jednak

czasowniki performatywne. Drugą grupę analizowanych gatunków stanowią te, które zostały sformułowane głównie przy użyciu form trzecioosobowych oraz bezosobowych. Są to wszystkie analizowane gatunki prawne, większość decyzji administracyjnych (dane ilościowe wskazują na tendencję w tym zakresie), umowa oraz wyrok. Są to wypowiedzi, które według założeń Ewy Malinowskiej należałoby zakwalifikować do makroaktów prawnych. Jak już zostało zaznaczone wyżej, w niniejszej pracy teksty czy gatunki prawne rozumiane są wężej, aczkolwiek można by tym tekstom przypisać jedną wspólną cechę - cechę wyznaczania norm postępowania. W przypadku gatunków prawnych są to normy generalne i abstrakcyjne, natomiast w przypadku pozostałych gatunków zazwyczaj indywidualne i konkretne, a więc dotyczą oznaczonych indywidualnie adresatów i konkretnych okoliczności. Podobieństwo tych tekstów objawia się nie tylko na poziomie poznawczym i pragmatycznym, ale także strukturalnym i stylistycznym – zarówno na poziomie makro, np. podział tekstu na numerowane jednostki, oraz mikro, zbliżona składnia.

Na zasadzie analogii do podziału języka prawa na język prawny i prawniczy, można przyjąć, że pierwsza grupa gatunków to gatunki prawne, a trzy pozostałe to prawnicze. Gatunki prawne to te, które stanowią źródło prawa, są to akty normatywne, a więc teksty zawierające normy generalne i abstrakcyjne, natomiast gatunki prawnicze to swojego rodzaju metateksty tekstów prawnych, odnoszą się do nich, konkretyzują je, zawierają ich wykładnię, na poziomie językowym wyraża się to między innymi, poprzez podawanie w tekstach prawniczych podstaw prawnych danego działania ze wskazaniem konkretnych tekstów prawnych. Opierając się na tezie Tomasza Gizberta-Studnickiego, iż podział na język prawny i prawniczy istnieje raczej w sferze *parole* aniżeli *langue*¹⁴⁴, adekwatniejsze byłoby uznanie podziału gatunki

144 T. Gizbert-Studnicki, *Język prawa w perspektywie socjologicznej*, Warszawa – Kraków 1986.

prawne i prawnicze lub wypowiedzi prawne i prawnicze aniżeli język prawny i prawniczy.

Dla zwiększenia precyzji i komunikatywności uważam, iż w podziale gatunków na prawne i pozostałe, trafniejsze jest przyjęcie etykiet, którymi Maciej Zieliński oznaczył kody związane z analizowaną sferą komunikacji: *język prawny* i *języki okołoprawne*. O ile, pierwszy z terminów jest tożsamy, o tyle drugi wydaje się lepiej umotywowany słowotwórczo. *Prawniczy* to odnoszący się do prawników, a przecież analizowane gatunki nie zawsze mają związek z tą grupą społeczną, natomiast drugi wyraz poprawnie wskazuje, iż są to teksty związane ze sferą prawa i nie będące nim.

Maciej Zieliński wskazuje, iż główny rozdział między badaniami językoznawczymi, a prawniczymi polega na tym, iż dla tych pierwszych wszelkie odmiany językowe są równie ciekawe i mają podobny status ontologiczny, natomiast dla prawników miejsce centralne zajmuje język prawny:

„[...] dla językoznawców niejako z natury rzeczy wszelkie języki w pewien sposób związane ze zjawiskami prawnymi jawią się jako równie interesujące i godne zabiegów badawczych. Dla prawników natomiast język prawny zajmuje zdecydowanie miejsce centralne, a wszystkie pozostałe nawiązujące doń języki są od niego niejako pochodne, a nawet mówiąc jeszcze bardziej dobitnie – są wobec niego służebne.”¹⁴⁵

Analiza genologiczna wskazuje, iż centrum kategorii gatunki prawa stanowią gatunki prawne. Nie jest to uzasadnione jedynie cechami pragmatycznymi, czyli głównie funkcją tekstów oraz kontekstem życiowym. Gatunki prawne są pierwowzorem gatunków okołoprawnych na wszystkich

145M. Zieliński, *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*, w: *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004, s.11.

poziomach, np. poprzez naśladowanie w tekstach prawniczych kompozycji tekstów prawnych, stosowanie tej samej leksyki i środków stylistycznych.

W sposób najpełniejszy jest to jednak widoczne w aspekcie poznawczym gatunków, a szczególnie w systemie aksjologicznym charakteryzującym tę kategorię tekstową. Sposób wartościowania, a także hierarchia wartości są skonceptualizowane w gatunkach prawnych, pozostałe analizowane gatunki nie przedstawiają innego oglądu, odwołują się tylko lub wprost wyrażają obraz świata zawarty w tekstach prawnych. Co więcej, najczęściej stosowanym argumentem uzasadniającym wszelkie rozstrzygnięcia jest powołanie się na wybrane artykuły lub paragrafy tekstów prawnych, więc gatunki prawne są wartością samą w sobie – prawo w swej postaci tekstowej stoi na szczycie hierarchii wartości przez nie wyrażanych.

2.2. Charakterystyka gatunków

2.2.1. Gatunki prawne

W tej części pracy charakterystyce genologicznej poddane zostaną gatunki tekstów, za pomocą których prawodawca komunikuje się z obywatelami. Dokonuje tego za pomocą aktów normatywnych, czyli zbiorów przepisów prawnych wyrażających normy generalne i abstrakcyjne¹⁴⁶. Normy takie, w przeciwieństwie do norm indywidualnych i konkretnych¹⁴⁷ wskazują swojego adresata w sposób rodzajowy, a zachowania, które wyznaczają, mają charakter powtarzalny. Wśród aktów normatywnych można wyróżnić te, które są powszechnie obowiązujące i wewnętrzne. W niniejszym rozdziale zostaną scharakteryzowane gatunki należące do aktów normatywnych powszechnie obowiązujących, czyli takich, których normy mogą być adresowane do każdego podmiotu i wyznaczać jego sytuację prawną. Mają one największe znaczenie w systemie prawnym.

146S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia...*, cz.1., op.cit., s.37.

147Norma konkretna – to taka norma, która „wyznacza do spełnienia jakiś określony czyn, w zasadzie niepowtarzalny”, norma indywidualna wskazuje natomiast swojego adresata przez nazwę indywidualną – S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia...*, cz.1., op.cit., s.11

Obecnie poza prawem europejskim, do aktów tych należą: konstytucja, ratyfikowane umowy międzynarodowe, rozporządzenia oraz akty prawa miejscowego. Prawo europejskie oraz umowy międzynarodowe ze względu na swój interkulturowy charakter oraz cel tej pracy nie zostaną poddane analizie.

Akty prawne tworzą spójny system o zhierarchizowanej strukturze¹⁴⁸. Na jej czele tradycyjnie umiejscawiana jest k o n s t y t u c j a .

Nazwa *konstytucja* pochodzi od łacińskiego *constituere* urządzić coś, ustanawiać. W tradycji polskiego języka prawnego terminu tego używano od XV wieku na oznaczenie uchwał Sejmu. Rozróżniano konstytucje wieczyste (*constitutiones perpetua*), których obowiązywanie nie było ograniczone w czasie oraz obowiązujące przez określony czas konstytucje czasowe (*constitutiones temporales*). Począwszy od 1543 roku uchwały sejmowe spisywane były w języku polskim, natomiast od 1576 roku utrwalił się zwyczaj ich drukowania. Od końca XVI wieku w obrębie jednej konstytucji zamieszczano wszystkie uchwały danego sejmiku, z wyjątkiem uniwersałów poborowych, czyli uchwał podatkowych. W XVIII wieku zbiór konstytucji został wydany przez Stanisława Konarskiego pod nazwą *Volumina legum*. Dlatego dla odróżnienia od zwykłych uchwał sejmowych, akt prawny zwany dziś *Konstytucją 3 maja*, nazwano wówczas *Ustawą Rządową*. Słowo rząd oznaczało wówczas ustrój.

W wydanej w latach dwudziestych *Encyklopedii podręcznej prawa publicznego* wskazuje się na inne jeszcze znaczenie konstytucji.

„Konstytucja w znaczeniu ogólnem oznacza ustrój państwa; w tem sposób każde państwo posiada konstytucję. W znaczeniu szczególnem przez

148 Jest to pogląd, który coraz częściej jest podważany, cel niniejszej rozprawy pozwala jednak na zachowanie pewnych uproszczeń i niewchodzenie w szczegółowe kwestie teoretycznoprawne. Na ten temat por. E. Łętowska, *Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje*, „Państwo i Prawo”, z. 4, 2005.

konstytucję rozumiemy ustawę pisaną o organizacji państwa z jednej strony, o położeniu prawnym jego obywateli – z drugiej strony.”¹⁴⁹

Owo znaczenie szczególne zostało spopularyzowane już w XVIII wieku, wtedy to na świecie zaczęto używać słowa *konstytucja* na określenie aktu prawnego opisującego podstawy ustrojowe państwa.

Konstytucja jest ustawą, bo uchwalana jest przez parlament, jako najwyższego ustawodawcę i ma charakter powszechnie obowiązujący. Charakteryzuje się więc tymi samymi cechami co ustawa, przysługują jej jednak również inne atrybuty, które odróżniają ją od ustaw zwykłych i pozwalają na nazywanie ustawą zasadniczą. Są to: szczególna treść, szczególna forma oraz szczególna moc prawna konstytucji¹⁵⁰. Treść konstytucji obejmuje trzy podstawowe zagadnienia:

- 1) określenie ogólnych zasad ustroju państwowego,
- 2) określenie ustroju naczelných organów (władz) państwa, zakres ich kompetencji i relacji wzajemnych,
- 3) określenia podstawowych praw, wolności i obowiązków jednostki.¹⁵¹

Szczególna forma konstytucji objawia się w specyficznych trybach jej uchwalania i zmiany. Szczególny tryb zmiany konstytucji jest jedną z podstawowych przesłanek jej „sztywności”, procedura zmiany konstytucji jest trudniejsza od procedury uchwalania czy zmiany ustawy zwykłej. Szczególna moc prawna konstytucji polega na przyznaniu jej najwyższego miejsca w systemie prawa stanowionego.

Poniżej konstytucji w systemie prawnym stoi u s t a w a z w y k ł a - akt normatywny również uchwalany przez parlament. Jak już zostało wspomniane ma ona wiele cech wspólnych z ustawą zasadniczą, do XIX wieku

149 Z. Cybichowski i in., *Encyklopedia podręczna prawa publicznego*, t.1., Warszawa 1926.

150 L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, wyd.6., Warszawa 2002, s. 34.

151 *Ibidem*, s.35.

wszystkie uchwały sejmu nazywano konstytucjami. Jednak obecnie trzeba wyraźnie rozgraniczyć te dwa gatunki, głównie ze względów pragmatycznych - pełnią one różne funkcje w systemie. Poza tym ich tematyka jest odmienna, temat konstytucji jest jasno określony i stosunkowo stały, natomiast ustawie wolno regulować dowolne sprawy, co więcej są sprawy, które mogą być regulowane tylko i wyłącznie w niej¹⁵² - jest ona podstawowym aktem normatywnym.

Dalej w hierarchii stoi r o z p o r z ą d z e n i e , które jest aktem wykonawczym. Oznacza to, że jest aktem normatywnym wydawanym przez organy władzy wykonawczej tylko na podstawie upoważnienia udzielonego w ustawie i w celu jej wykonania. Ma ono wobec ustawy jedynie charakter służebny i jest z nią związany każdorazowo dwojakiego rodzaju więziami: kompetencyjną i funkcjonalną¹⁵³. Służy wykonaniu ustawy.

Opisane wyżej akty obowiązują na terenie całego kraju. Wśród aktów prawa powszechnie obowiązującego są też jednak takie, które obowiązują tylko na danym terytorium, składają się one na zbiór nazywany p r a w e m m i e j s c o w y m . Należą do niego m.in.: uchwały rad i zarządów, zarządzenia wójta, rozporządzenia porządkowe wojewody, zarządzenia terenowych organów administracji niezespólonej¹⁵⁴.

W zdarzeniach komunikacyjnych, w których komunikatem jest akt normatywny z założenia istnieje brak równości między nadawcą a adresatem komunikatu, a sam akt komunikacji ma charakter jednostronny, prawodawca nadaje komunikat, obywatel go odbiera i nie następuje sprzężenie zwrotne w postaci odpowiedzi. Jest to pewien model idealizacyjny, gdyż we współczesnym

152 Zakres spraw, które mogą być normowane tylko przez ustawę nazywany jest *materia ustawową*.

153 S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia*, cz.1, op.cit., s. 52.

154 Z. Leoński, *Zarys prawa administracyjnego*, Warszawa 2004, s.263.

państwie prawa, dopuszczalna jest możliwość oporu obywatelskiego, zaskarżania aktów prawnych itd., które to działania stanowić mogą odpowiedź adresata norm prawnych. Z założenia jednak model komunikacji prawnej ma charakter jednostronny. Wprawdzie istnieją teorie prawa zakładające inny model prawodawstwa, jak chociażby ujęcie prawa jako rozmowy¹⁵⁵. Moim zdaniem mają one jednak bardziej charakter postulatywny niż deskryptywny. Prawo tworzone jest według metod i wskazań pozytywistycznej teorii prawa¹⁵⁶, dlatego też ta właśnie teoria w sposób komplementarny umożliwia jego analizę. Bez względu na to, czy przyjmie się założenia pozytywizmu prymitywnego i tym samym ideę suwerena, wobec którego adresaci norm prawnych mają nawyk posłuchu¹⁵⁷ czy też pozytywizmu późniejszego i założenia o istnieniu norm

155 Określenie L. Morawskiego, wyróżnia on dwa warianty tej orientacji: systemową (teoria systemów autopoietycznych przeniesiona na grunt nauk społecznych przez N. Luhmann, G. Teubner, H. Wilke) i komunikacyjną (komunikacyjna teoria społeczeństwa Habermasa). „Charakterystyczne dla obu wariantów prawa jako rozmowy jest to, że podają one w wątpliwość zarówno pozytywistyczny model prawa, jak i pozytywistyczną koncepcję nauki prawa. Różnica między tymi dwoma wariantami sprowadza się do tego, że w ujęciu systemowym dialogowa wizja prawa to przede wszystkim instrument bardziej skutecznego oddziaływania na rzeczywistość, podczas gdy w ujęciu komunikacyjnym odejście od monologicznej koncepcji prawa ma uzasadnienie głównie aksjologiczne.” (s. 83) „Jeśli mimo wszystko chcielibyśmy mówić o jakiejś dominującej linii ewolucyjnej w rozwoju prawa to jest to droga od koncepcji prawa jako rozkazu i techniki do koncepcji prawa jako rozmowy. Tak więc ewolucja od prawa opartego na jednostronnych i władczych decyzjach do prawa opartego na negocjacjach i porozumieniach zdaje się wyznaczać drogi przyszłego rozwoju prawa. Fakt ten, mimo całej odmienności założeń, dostrzegli zarówno zwolennicy systemowego, jak i komunikacyjnego ujęcia prawa. Wizja prawa opartego raczej na dialogu niż monologu to konieczne następstwo funkcjonowania i społecznej dyferencjacji społeczeństw epoki postindustrialnej i zarazem odpowiedź systemów prawnych na dokonujące się w tych społeczeństwach procesy uprzedmiotowania i instrumentalizacji, które sprowadzają adresatów norm prawnych do roli biernych odbiorców przekazywanych im poleceń.” (s. 165) L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, wyd.4., Warszawa 2005, s. 81-166.

156Prawo według tej koncepcji ujmowane jest jako zbiór norm postępowania, „normy prawne obowiązują, jeżeli zostały w odpowiedni sposób ustanowione lub uznane przez podmioty wyposażone w kompetencje prawodawcze: dla zaliczenia jakiejś normy do norm prawnie obowiązujących istotny jest sposób, forma jej powstania a nie jej treść. [...] Według tych koncepcji prawo obowiązuje z woli prawodawcy (*ratione imperii*).” S. Wronkowska, Z. Ziemiński, op.cit., s. 48.

157 Koncepcja Johna Austina (1790-1859)

podstawowych¹⁵⁸, reguł uznania¹⁵⁹ czy też faktów instytucjonalnych¹⁶⁰, to samo uzasadnienie obowiązywania prawa sprowadza się do kryteriów tetycznych, a jego powstanie do stanowienia przez upoważniony organ państwa.

Dalszej refleksji wymaga jednak samo pojęcie prawodawcy. Wbrew pozorom nie jest ono jednoznaczne i tylko na gruncie teorii prawa ma kilka znaczeń. Zazwyczaj wyróżnia się tzw. "racjonalnego prawodawcę", prawodawcę faktycznego oraz prawodawcę formalnego. Sami prawnicy, również przy analizie komunikacyjnej, najczęściej jako nadawcę tekstów prawnych wskazują "racjonalnego prawodawcę"¹⁶¹.

Podmiot ten jest założeniem idealizacyjnym przyjętym przez analityczną teorię wykładni prawa dla potrzeb tejże wykładni¹⁶². Dla spójności całego systemu prawnego przyjmuje się, iż został on stworzony przez jedną „osobę”, mianowicie racjonalnego prawodawcę. Zakłada się, iż podmiot ten kieruje się określoną spójną wiedzą i systemem wartości. Oczywiście są to określenia blankietowe, dopóki nie przyjmie się, jakim to systemem wartości kieruje się ów prawodawca oraz jaką wiedzę posiada. Wiadomo, że obowiązujące akty prawne były pisane i stanowione przez różne podmioty, które mogły kierować się odmiennymi wartościami. Wtedy jednak zdaniem zwolenników analitycznej

158 Koncepcja Hansa Kelsena „norma podstawowa nie jest normą ustanowioną i nie należy do systemu prawa. Jest ona natomiast, według H. Kelsena, nieodzownym założeniem hipotetycznym dla istnienia systemu prawnego, normą domyślną, która pozwala ujmować cały system norm w kategoriach powinności.” *Ibidem*, s. 56.

159 Koncepcja H.L. Harta, reguły uznania w przeciwieństwie do kelsenowskiej normy podstawowej należą do systemu prawnego i współtworzą ów system. Wyznaczają one kryteria obowiązywania prawa i dlatego są regułami ostatecznymi, należą do systemu na zasadzie ich zaakceptowania. *Ibidem*, s.56.

160 Koncepcja przyjęta przez pozytywizm instytucjonalny (Ota Weinberger, Neil MacCormick) – prawo ujmowane jest jako fakt instytucjonalny, tj. „zbiór reguł pozostających w określonej relacji do działań człowieka (...). Fakty instytucjonalne to pewne zachowania, stany rzeczy, zdarzenia (tzw. fakty surowe), powstające w danej społeczności, istniejące w niej i wywołujące określone następstwa ze względu na to, iż w tej społeczności obowiązują określone reguły.” *Ibidem*, s. 57.

161 Por. A. Choduń, *op.cit.*, s. 89-90.

162 S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *op.cit.*, s.133.

teorii wykładni przyjąć musielibyśmy, że prawo jest systemem niespójnym, a na przykład ustawy są sprzeczne w sensie aksjologicznym. Dlatego interpretując prawo, zakładają oni, że było ono tworzone przez jeden podmiot i nie tylko na podstawie tekstu, ale również całej kultury prawnej, w ten sposób odtwarzają intencje prawodawcy. Jeżeli na podstawie interpretacji literalnej okazałoby się, że istnieje kilka możliwości interpretacji, to przyjmuje się tę, która jest zgodna z na przykład systemem aksjologicznym przedstawionym w konstytucji. Moim zdaniem, przy analizie komunikacyjnej, nie można racjonalnego prawodawcy uznać za nadawcę tekstu. Jak zostało wyżej opisane jest on tylko założeniem idealizacyjnym a nie faktycznym podmiotem, na zasadzie analogii w tekstach literackich nadawcą, według takiego rozumienia, byłby nie pisarz, ale np. narrator tekstu.

Każdy akt prawny, niezależnie od tego przez jaki podmiot jest stanowiony, merytorycznie zostaje przygotowany przez inne osoby. Są to zazwyczaj prawnicy oraz specjaliści z dziedziny, jaką normuje dany akt. Osoby te nazywane są prawodawcą faktycznym lub prawodawcą w ujęciu socjologicznym¹⁶³. Niekiedy wpływ owych specjalistów na kształt aktu prawnego jest tak znaczący, że nadaje się mu nieoficjalną nazwę, np. *Kodeks karny z 1932r.* nazywany jest *kodeksem Makarewicza*. W większości przypadków jednak wiedza o faktycznych autorach aktów prawnych dostępna jest jedynie historykom i prawnikom, przyjmuję więc, iż nadawcami analizowanych tekstów nie są osoby, które je formułowały i redagowały.

Prawodawca formalny to podmiot, który jest wyposażony w kompetencje prawodawcze¹⁶⁴. Stanowi on akty prawne, a następnie jest odpowiedzialny za ich ogłoszenie. Ponosi on pełną odpowiedzialność merytoryczną i prawną za treść tekstów. Dlatego, moim zdaniem, ten właśnie podmiot powinien być

163 *Ibidem*, s.128.

164 *Ibidem*, s. 128.

uznany za nadawcę aktów prawnych. To on jest właściwym autorem tekstów, prawodawca faktyczny jedynie je formułuje i redaguje. Poza konstytucją i ustawą we wszystkich analizowanych gatunkach jego nazwa pojawia się w tytule aktu. W dwóch pierwszych przypadkach akty te zawsze stanowią one przez te same podmioty, nie trzeba więc ich wskazywać.

Przy analizie komunikacji prawnej nie można ograniczyć się jedynie do wyróżnionych przez Romana Jakobsona podmiotów: nadawcy i odbiorcy komunikatu. Ważnym elementem przekazu prawnego jest interpretator.

Niektóre metodologie strukturalistyczne uśmierciły autora, założyły, że analizując tekst należy zapomnieć o jego twórcy. Proces ten pogłębił się w poststrukturalizmie, wtedy po raz drugi nastąpiła „la mort d’auteur”, na plan pierwszy wysunięto interpretatora, a zamiast jednego tekstu powstała nieskończona ich ilość. Używając terminów Jakobsonowskich można stwierdzić, iż dla poststrukturalistów nie istnieje jeden komunikat nadany przez nadawcę, ale olbrzymia ich liczba zależna od odbiorców, którzy interpretują je w sposób subiektywny i tym samym tworzą.

Taka teoria komunikacji jest nie do przyjęcia dla polskich prawoznawców, wśród których dominują zwolennicy pierwotnego pozytywizmu prawniczego, a więc koncepcji przyjmującej możliwość i potrzebę nie tylko obiektywnego istnienia prawa, ale również jego obiektywnego poznania. Na gruncie epistemologii przyjmują oni kartezjańskie przeciwstawienie podmiotu i przedmiotu, owym przedmiotem poznania jest prawo, które podobnie jak obiekty w naukach naturalnych, daje się poznać w sposób obiektywny. Dlatego też zadaniem sędziów, czy innych podmiotów stosujących prawo, jest obiektywne poznanie tekstu prawnego w całości danego przez prawodawcę.

Zdaniem Marka Zirk-Sadowskiego¹⁶⁵ prawie dosłownie traktuje się Monteskiuszowską tezę:

„Sędziowie narodu to są jedynie usta, które wygłaszają brzmienie praw; nieożywione istoty, które nie mogą złagodzić ani ich siły, ani samowoli”¹⁶⁶

Z całą stanowczością większość prawników odrzuci tezę o jednoznaczności poznawania prawa i jego konstytuowania.

Dopiero Herbert L. Hart przedstawiciel tzw. pozytywizmu wyrafinowanego zauważył, iż prawo jest fenomenem językowym, tzn. istnieje poprzez język i poprzez język jest poznawane. Poznanie prawa następuje poprzez kryterium komunikacyjne, aby poznać prawo niezbędna jest przynależność do grupy, albowiem znaczenie językowe, a więc również prawne, tworzone jest przez społeczność, która danego języka używa.

Jeszcze dalej poszedł Ronald Dworkin, który przewyciężył epistemologiczne przeciwstawienie podmiot – przedmiot, poprzez wprowadzenia pojęcia zasad (*principles*), które łączą prawo z normatywnymi strukturami społecznymi. Uważał on, iż w tzw. trudnych przypadkach (*hard cases*) same reguły prawne nie wystarczą, jeżeli na przykład zastosowanie owych reguł spowoduje naruszenie pewności prawa lub zaufania obywateli do państwa. W takim przypadku sięgnąć trzeba po zasady. O tym, które zasady należy uwzględnić decyduje tylko sędzia.

Na podstawie analizy koncepcji Ronalda Dworkina Marek Zirk-Sadowski dochodzi do wniosku, że:

165 M. Zirk-Sadowski, *Pozytywizm prawniczy a filozoficzna opozycja podmiotu i przedmiotu poznania*, w: *Studia z filozofii prawa*, red. J. Stelmach, Kraków 2001.

166 Monteskiusz, *O duchu praw*, Warszawa 1957, s. 243.

„Prawo nie jest gotowym obiektem, danym prawnikom przez prawodawcę, tak jak przedstawiał to Austin. (...) Prawo jest faktem interpretacyjnym, nie ma zatem sensu poszukiwanie jakieś ustalonej semantyki prawa. Pozytywizm wprowadza do nauki prawa żądło semantyczne, próbując poprzez zabiegi słownikowe ustalać semantyczne kryteria posługiwania się pojęciami prawnymi.

W ujęciu interpretacyjnym zadaniem sędziów i nauki prawa jest poszukiwanie jak najlepszego rozumienia prawa w kontekście norm i wartości kultury. Dworkin porównuje takie konstituowanie prawa do wspólnego budowania powieści przez pokolenia autorów, którzy dołączają do tekstu kolejne rozdziały”¹⁶⁷.

Argumentem przeciwko koncepcjom o obiektywnym istnieniu i poznaniu prawa jest praktyka, szczególnie w krajach, w których doszło do transformacji systemowej, np. w Polsce. Zdarzało się, iż w tym samym zbiorze tekstów prawnych sądy rozpoznawały w różnym czasie zupełnie inne pod względem treściowym normy prawne.

Widać więc, iż w obrębie filozofii prawa toczą się analogiczne dyskusje do tych, które prowadzą teoretycy literatury czy językoznawcy.

W artykule *Teksty na wolności* Andrzej Szahaj¹⁶⁸ porównując różne modernistyczne i postmodernistyczne modele interpretacji buduje następujący diagram, w którym wyrazy pisane wielkimi literami wyrażają główny przedmiot zainteresowań:

167 M. Zirk-Sadowski, *op.cit.*, s.92.

168 A. Szahaj, *Teksty na wolności (strukturalizm, poststrukturalizm – postmodernizm)*, „Kultura Współczesna” 1993, nr 2.

1. Interpretacje tradycyjne:

AUTOR – tekst – interpretator – interpretacja

2. Hermeneutyka:

Autor – TEKST – INTERPETATOR – interpretacja

3. Strukturalizm i semiotyka:

Autor – TEKST – interpretator – interpretacja

4. Poststrukturalizm:

Autor – tekst – INTERPRETATOR – interpretacja

Moim zdaniem analogiczny diagram dla obecnego funkcjonowania prawa w Polsce wyglądałby następująco:

Autor – TEKST – interpretator – INTERPRETACJA

Głównym polem zainteresowania jest sam tekst prawny, a także jego wykładnia. Mówiąc o interpretacji czy wykładni mam na myśli efekt tych działań, a więc wypowiedź normokształtną.

Ten sam punkt widzenia reprezentuje dominująca we współczesnym polskim dyskursie prawnym teoria wykładni stworzona przez Macieja Zielińskiego¹⁶⁹, oparta na koncepcjach Zygmunta Ziemińskiego. Teoria ta w przeciwieństwie do klaryfikacyjnej teorii wykładni¹⁷⁰ odrzuca tradycyjną rzymską maksymę *clara non sunt interpretanda*. Każdy tekst prawny podlega interpretacji niezależnie od jego jasności.

Ta dominująca obecnie w polskim prawie teoria wykładni opiera się na powszechnie już przyjętym rozróżnieniu przepisu prawnego od normy

169M. Zieliński, *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Poznań 1972.

170J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.

prawnej¹⁷¹. Teksty prawne składają się z przepisów prawnych jako ich podstawowych jednostek redakcyjnych. Dopiero w rezultacie ich interpretacji otrzymywana jest wypowiedź normokształtna, czyli normy prawne.

"Ów zespół czynności intelektualnych, które zmierzają do odtworzenia norm prawnych z przepisów prawnych, nazywa się wykładnią".¹⁷²

Czynności tych dokonuje się posługując się przyjętymi w kulturze prawnej regułami, które nazywane są dyrektywami wykładni. Wykładnia dokonywana według reguł językowych nazywana jest wykładnią językową, a wykładnia, której dokonuje się stosując dyrektywy funkcjonalne określana jest jako wykładnia funkcjonalna.

Interpretator dokonując wykładni językowej przepisów prawnych odwołuje się do reguł składniowych i znaczeniowych języka ogólnego, do zasad kompozycji tekstów prawnych, a także swoistych cech języka prawnego. Dyrektywy wykładni funkcjonalnej odwołują się natomiast do wartości, które przypisuje się prawodawcy, "zakładając, że stanowi on normy z zamiarem, by realizować lub chronić stany rzeczy przez niego aprobowane"¹⁷³. Często na podstawie wykładni językowej możliwych jest kilka interpretacji, wtedy dzięki wykładni funkcjonalnej wybiera się tę normę, która ma silniejsze uzasadnienie w świetle ocen przypisywanych prawodawcy. Reguły wykładni funkcjonalnej są także pomocne w przypadku kiedy tekst prawny jest niejasny, a w wyjątkowych sytuacjach wtedy, gdy rezultat wykładni rażąco naruszałby system wartości

171Rozróżnienie przepisu prawnego od normy prawnej wprowadził Zygmunt Ziemiński, koncepcja ta była następnie kontynuowana i dopracowywana w pracach przedstawicieli poznańskiej szkoły teorii prawa, przepis prawny to „jednostka redakcyjna tekstu prawnego, będąca zdaniem w sensie gramatycznym, zazwyczaj wyróżniona graficznie przez opatrzenie jej nazwą indywidualizującą” (Wronkowska, *Podstawowe pojęcia...*, s.73), natomiast norma prawna to „norma postępowania, która została ustanowiona albo uznana przez upoważniony organ państwa” (s.16).

172 S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia*, cz.1. *op.cit.*, s.93.

173*Ibidem*, s.106.

przypisywanych prawodawcy. Wreszcie wykładnia funkcjonalna może służyć potwierdzeniu wyników wykładni językowej.

Kolejną grupą dyrektyw wykładni są tzw. reguły systemowe, opierające się na założeniu o spójności systemu prawnego. Odwołują się one do hierarchicznego uporządkowania aktów normatywnych oraz do zasad prawa, jako norm pełniących szczególną rolę. Zakładają m. in. to, że normy w aktach niższej rangi muszą być zgodne z tym, które znajdują się np. w konstytucji.

Zauważyć można, że zmiana jakichkolwiek reguł wykładni, a więc kultury prawnej, zmienia znaczenie tekstów prawnych. Jest to dowodem wcześniej wyłożonej tezy o szczególnym znaczeniu procesu interpretacji w komunikacji prawnej.

Kolejnym podmiotem zdarzenia komunikacyjnego jest odbiorca komunikatu. W tym rodzaju komunikacji odbiorcą nie jest każdy, kto ma styczność z tekstem, ale adresat norm prawnych zawartych w danym akcie normatywnym. Dla osiągnięcia precyzji można nazwać więc tego ostatniego odbiorcą intencjonalnym. Podmiot ten może być zarówno człowiekiem, czyli tym, kogo w języku prawnym określa się osobą fizyczną, jak też jakimkolwiek innym podmiotem prawa, np. osobą prawną¹⁷⁴.

Charakterystyczne dla tego rodzaju komunikacji jest to, że nadawca komunikatu może być jednocześnie jego odbiorcą. Zgromadzenie Narodowe uchwała na przykład konstytucję, której jest on jednym z adresatów. Na uwagę zasługuje także fakt, iż zazwyczaj odbiorca intencjonalny nie jest interpretatorem tekstu prawnego, ponadto jego wiedza na temat treści tekstu nie pochodzi z autentycznego tekstu, ale z przekazu innych podmiotów. Często więc między nadawcą a odbiorcą tekstu w przekazie informacji pośredniczy kilka podmiotów. Na przykład Sejm uchwała ustawę, interpretują ją prawnicy, sądy, a

174 Antropomorfizacja prawa

o jej treści adresat norm prawnych dowiadyuje się od dziennikarzy, nauczycieli, urzędników.

Pierwszorzędne znaczenie dla charakterystyki genologicznej ma określenie funkcjonalności danych tekstów. Analizowane teksty pełnią trzy podstawowe funkcje. Ich funkcją prymarną jest niewątpliwie funkcja sprawcza. Wywodzi się ona ze sfery sacrum i języka rytuałów. Człowiek dzięki słowom w tekstach prawnych kreuje rzeczywistość. Być może dlatego łatwiej nam posługiwać się abstrakcyjnym pojęciem prawodawcy, aniżeli konkretnego autora tekstu. Kolejną funkcją jest informowanie - odbiorca - adresat norm - dzięki tekstowi poznaje wykreowaną przez niego rzeczywistość. Funkcja ta jest na tyle istotna, że we współczesnym prawoznawstwie zakłada się, że tekst, który nie został opublikowany nie może obowiązywać.

Na gruncie pragmatyki tekst prawny pełni funkcję nakłaniającą. Ma zarówno wpłynąć na stan mentalny adresata norm, jak i wywołać jego działania. Nadawca realizuje tę funkcję nie tylko poprzez groźbę (normy sankcjonujące) oraz zasadę autorytetu (państwa i jego organów), ale także poprzez odwołania do emocji - poczucia wspólnoty oraz odwołania do wspólnych wartości (preambuły, zasady prawne, nazwy wartości w części artykułowanej).

Struktura tekstów prawnych jest zdeterminowana przez funkcje, które pełnią. Szczególny wpływ na kompozycję ma ich performatywny charakter.

Analizę struktury tekstu rozpocznę od opisu superstruktury¹⁷⁵ czyli budowy linearnej/ poziomej tekstu na poziomie globalnym, następnie przedstawiona zostanie mikrostruktura tekstu i w końcu analiza pionowa, która

¹⁷⁵Na temat pojęć super-, mikro- i makrostruktury por. T.A. Van Dijk, *Badania nad dyskursem*, w: *Dyskurs jako struktura i proces*, red. T.A. Van Dijk, Warszawa 2001.

razem z poprzedzającymi elementami da obraz makrostruktury analizowanych tekstów.

Każdy akt normatywny rozpoczyna się od tytułu. Ma on ściśle określoną strukturę, składa się zawsze z trzech części, z których każda umieszczona jest w kolejnym wierszu. Są to: oznaczenie rodzaju aktu (a więc nazwa gatunkowa), data ustanowienia danego aktu oraz ogólne określenia przedmiotu aktu. Ponadto w tekstach innych niż konstytucja i ustawa, pomiędzy określeniem gatunkowym a datą podaje się nazwę organu stanowiącego dany akt normatywny. Zaznaczyć także trzeba, iż w tytule konstytucji nie ma określenia przedmiotu normowania, gdyż jest on stały.

Tytuł aktu nie ma mocy performatywnej, w przypadku wątpliwości, co do rodzaju danego aktu, nie decyduje nazwa gatunkowa użyta w tytule, ale treść samego tekstu. Data zapisywana jest według ściśle określonych wskazań: poprzedzona jest wyrażeniem *z dnia*, dzień miesiąca oraz numer roku zapisane są przy użyciu cyfr arabskich, miesiąc natomiast słownie. Wyraz *rok* zapisuje się skrótem *r.* Przedmiot aktu powinien być określony zarówno zwięźle, jak i w sposób adekwatnie informujący o jego treści¹⁷⁶. Często pogodzenie tych dwóch cech jest bardzo trudne, a zdarza się, iż niemożliwe. Największe trudności pojawiają się wtedy, kiedy akt nie spełnia wymogów poprawnej legislacji i jest niejednorodny tematycznie. W tytule bowiem należy podać informacje o wszystkich podstawowych sprawach będących przedmiotem unormowania. Nie można w sposób dowolny sygnalizować jedynie niektórych z nich. W przypadku aktów wykonawczych określenie przedmiotu regulacji powinno być podane jak najzwięźlej, nie powtarza się w nich dosłownie wskazanego w upoważnieniu zakresu spraw przekazanych do uregulowania.¹⁷⁷

176S. Wronkowska, M. Zieliński, Komentarz do zasad techniki prawodawczej, Warszawa 2004, s.57.

177Ibidem, s.57-62.

*Zasady techniki prawodawczej*¹⁷⁸ przewidują tylko dwa sposoby określenia przedmiotu ustawy. Pierwszy z nich ma charakter opisowy, formułuje się go przy użyciu przyimka "o", np.:

USTAWA

z dnia 24 kwietnia 2003 r.

o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

Drugi natomiast - rzeczowy. Zostaje wtedy podana nazwa odmiany gatunkowej: *kodeks, prawo* lub *ordynacja* razem z określającą ją przydawką, np. *Kodeks cywilny, Prawo celne, Ordynacja wyborcza do senatu, Ordynacja podatkowa*. W przypadku ustaw wprowadzających opatruje się je nazwą *Przepisy wprowadzające...* dodając jaką ustawę lub ustawy wprowadza, np.:

USTAWA

z dnia 24 kwietnia 2003 r.

Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie

Określenie przedmiotu aktu wykonawczego rozpoczyna się od wyrazów w *sprawie...*, ponadto w aktach podstawowych znajduje się podtytuł wskazujący podstawę prawną wydania danego aktu. np.:

¹⁷⁸ § 19 *Zasad Techniki Prawodawczej*, Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (Dz. U. z dnia 5 lipca 2002 r.)

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 11 października 2005 r.

w sprawie minimalnych wymagań dla systemów teleinformatycznych

Na podstawie art. 18 pkt 1 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz. U. Nr 64, poz. 565) zarządza się, co następuje:

Należy zauważyć, że powyższy opis struktury tytułu odnosi się do tytułów oficjalnych znajdujących się w tekstach aktów. W dyskursie prawnym funkcjonują także inne formy tytułowania tych tekstów. Trzeba rozgraniczyć komunikację oficjalną od nieoficjalnej oraz pisaną od mówionej. W tekstach oficjalnych przy powoływaniu się na dany akt prawny, podaje się jego pełną oficjalną nazwę oraz coś, co można by nazwać adresem bibliograficznym, mianowicie miejsce publikacji danego aktu. W przypadku konstytucji, ustaw i rozporządzeń jest to *Dziennik Ustaw*, zaś akty prawa miejscowego publikowane są w wojewódzkich dziennikach urzędowych. Wygląda to następująco: Dz.U. nr 132, poz. 622. Dz.U. to skrót od *Dziennik Ustaw*, dalej podaje się konkretny numer i pozycję. Sposób użycia tego adresu bibliograficznego wskazuje moim zdaniem na to, iż staje się on integralną częścią tytułu danego aktu. W komunikacji nieoficjalnej pisemnej sam skrót może funkcjonować jako tytuł. Ten typ tytułu pełni wyłącznie funkcję identyfikacyjną, natomiast w komunikacji ustnej nieoficjalnej nie podaje się dat, często także używa się tylko pierwszych wyrazów określających przedmiot unormowania danego aktu, np. *Ustawa o mniejszościach* (pełny tytuł: *USTAWA z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym*). W przypadku tytułów ustaw, których przedmiot regulacji został opisany w sposób przedmiotowy,

forma okrojona pełni funkcję tytułu, np. *Kodeks cywilny* (pełna nazwa: *USTAWA z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny*).

Prawnicy nie określają w sposób jasny statusu ontologicznego tytułu poprzez wskazanie, czy jest on integralną częścią aktu czy też nie. Z jednej strony *Zasady Techniki Prawodawczej* wskazują, że "tekst rozporządzenia rozpoczyna się od przytoczenia przepisu ustawy zawierającego upoważnienie ustawowe, jako podstawy prawnej wydania rozporządzenia."¹⁷⁹ Wynikałoby z tego, że tytuł nie jest częścią aktu, z drugiej zaś strony w doktrynie wskazuje się, że tytuł może pełnić funkcję interpretacyjną, że tytuł jest elementem części nieartykułowanej aktu prawnego itd.

W publikacjach prawniczych dominuje pogląd, iż tytuły aktów normatywnych pełnią dwie funkcje: informacyjną oraz interpretacyjną¹⁸⁰. Obie te funkcje dadzą się sprowadzić do tego, co w kontekście statusu tytułu dzieła literackiego w teorii literatury nazywane jest funkcją metawypowiedzi¹⁸¹. Do tego należałoby dodać jeszcze funkcję identyfikacyjną, która prowadzi do rozważań na gruncie onomastyki. Kwestie tego, czy nazwy własne mają znaczenie oraz to, czy ich status ontologiczny zależy od konkretnego użycia są jednymi z bardziej dyskutowanych zagadnień logiki i językoznawstwa. Przy analizie tytułów aktów prawnych można dojść do tych samych wniosków, do jakich doszła Danuta Danek zajmująca się tytułami dzieł literackich:

"Analiza tytułu utworu literackiego silnie, jak się wydaje, wspiera pogląd, zgodnie z którym, z jednej strony, o charakterze danego wyrażenia jako nazwy własnej decyduje jego użycie, i według którego, z drugiej strony, między nazywaniem a opisywaniem nie istnieje rozgraniczenie absolutne."¹⁸²

179 Ibidem, s.235.

180 Ibidem, s.57-59.

181„Druga funkcja tytułu utworu literackiego [...] to funkcja wprowadzenia do utworu, funkcja metawypowiedzi.” za: D. Danek, *Dwie funkcje tytułu: identyfikacyjna i wprowadzająca*, w: *idem, Dzieło literackie jako książka*, Warszawa 1980, s. 76.

182Ibidem, s.77.

Tytuł oficjalny w pełnej swej formie, jak piszą prawnicy, pełni funkcję informacyjną - wskazuje treści zawarte w danym akcie - jest to jednocześnie funkcja wprowadzenia do tekstu, o której wspominają literaturoznawcy. Pełni także funkcję interpretacyjną.

"Tytuł aktu normatywnego może mieć także doniosłe znaczenie dla procesu wykładni prawa, w szczególności może być pomocny przy dokonywaniu wykładni systemowej lub funkcjonalnej (celowościowej)."¹⁸³

Może więc być niezbędny dla fortunności danego zdarzenia komunikacyjnego. W takim użyciu, spełniając opisane funkcje, tytuł jest integralną częścią tekstu. W przypadkach zaś, kiedy funkcjonuje w oderwaniu od tekstu, a także w formie skróconej, pełni przede wszystkim funkcję identyfikacyjną, typową dla nazwy własnej. Podobne rozróżnienie funkcji tytułu znaleźć można w pracy Walerego Pisarka:

"Tytuły pełnią więc w procesie komunikacji międzyludzkiej - oprócz właściwej wszystkim imionom własnym funkcji oznaczania pojedynczych indywiduów - także inną funkcję. Z punktu widzenia imion własnych jako ogólnej kategorii - d o d a t k o w ą, z punktu widzenia tytułów jako osobnej subkategorii - p o d s t a w o w ą. Funkcja ta - to informowanie o samym desygnacie, czyli danym utworze."¹⁸⁴

Między tytułem a częścią artykułowaną w części aktów normatywnych znajduje się wstęp zwany także preambułą. W polskiej tradycji prawnej można uznać, iż jest on wyznacznikiem gatunkowym konstytucji, natomiast w pozostałych gatunkach występuje sporadycznie, najczęściej w ustawach. Od

¹⁸³Zasady techniki prawodawczej, op. cit., s.58.

¹⁸⁴W. Pisarek, *Tytuł utwory swoistą nazwą własną*, w *idem, Poznać prasę po nagłówkach! Nagłówek wypowiedzi prasowej w oświetleniu lingwistycznym*, Kraków 1967, s. 22.

1918 r. zamieszczono go w 186 ustawach i w 32 rozporządzeniach¹⁸⁵. Najczęściej jako cechę definicyjną tych tekstów wskazuje się wyjaśnienie motywów wydania danego aktu oraz wskazanie podstawowych wartości, których zamierza się przez jego wydanie chronić¹⁸⁶.

Sławomir Lewandowski wyróżnił cztery typy preambuł: preambuły merytoryczne (odnoszą się do zawartości merytorycznej aktu prawnego, wskazują co jest przedmiotem regulacji, mogą także opisywać niektóre postanowienia), preambuły motywacyjne (wyjaśnia się w nich powody wydania danego aktu lub konkretnych rozwiązań), preambuły historyczne (charakteryzują się odwołaniem do jakichś wydarzeń mających miejsce w przeszłości lub też do procesu historycznego, mogą wskazywać ich kontynuację lub, wręcz przeciwnie, odcinać się od nich) oraz preambuły etyczne (zawierające odwołania do pozaprawnych systemów wartości)¹⁸⁷. Jak wskazuje sam autor tej typologii nie jest to podział logiczny - nie jest ani rozłączny, ani wyczerpujący. Konkretna preambuła może mieć cechy wszystkich typów lub nie mieć cech żadnego. Jak wskazują badania¹⁸⁸, w polskiej tradycji prawnej, teksty te mają charakter niejednorodny - mieszany, można je przyporządkować do kilku wyróżnionych typów. Najczęściej preambuły pod względem tematycznym mają charakter motywacyjny, jednak wskazują także cechy wstępów merytorycznych, np.:

Świadome wprowadzanie do obrotu, zbywanie lub oddawanie do użytku wyrobów przemysłowych złej jakości stanowi przestępstwo, które dla interesów

185Na podstawie pracy magisterskiej *Preambuły w polskiej tradycji prawnej – 1918-2009*, obronionej w 2008 r. przez autorkę niniejszej dysertacji na Wydziale Prawa i Administracji UAM Poznań, promotor pracy: prof. dr hab. S. Wronkowska-Jaśkiewicz.

186S. Wronkowska, *Podstawowe...*, cz.1, *op.cit.*, s.42.

187 S. Lewandowski, 1998, *Charakter normatywny preambuły*, „*Studia Iuridica*”, t.36, s. 113-136.

188J. Grzelak, *Preambuły...*, *op.cit.*

gospodarczych i społecznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jest w skutkach swych równie niebezpieczne, jak szkodnictwo gospodarcze.

W celu ochrony interesów gospodarki narodowej i mas pracujących oraz wzmożenia walki z produkcją złej jakości stanowi się, co następuje:

Własność społeczna w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej powinna być otoczona szczególną troską i opieką Państwa i obywateli. Każde naruszenie własności społecznej, jej całości i nietykalności, choćby najdrobniejsze, winno być surowo karane i spotkać się z moralnym potępieniem ze strony społeczeństwa.

W celu wzmożenia ochrony własności społecznej przed drobnymi kradzieżami stanowi się, co następuje:

Preambuły tylko i wyłącznie o charakterze etycznym lub historycznym nie występują, zazwyczaj wskazują również cele i przyczyny regulacji.

Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, kierując się zasadami humanizmu socjalistycznego i mając na uwadze:

-postępującą normalizację życia społecznego i umocnienie się państwa socjalistycznego,

-wzrost dyscypliny społecznej oraz polepszenie stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego,

w celu stworzenia warunków umożliwiających obywatelom, którzy z powodów politycznych albo nieumyślnie dopuścili się naruszeń porządku prawnego, włączyć się do czynnego udziału w życiu kraju i podstaw do wcześniejszego zwolnienia ze względu na wiek i warunki osobiste sprawców niektórych przestępstw stanowi, co następuje:

Podobnie jest z preambułami historycznymi, zazwyczaj mają one także elementy preambuł motywacyjnych:

Z okazji 45 rocznicy bitwy pod Lenino, w której 1 Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, zorganizowana na terenie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, przeszła chrzest bojowy, rozpoczynając wyzwolenie marsz najkrótszą drogą do okupowanej Ojczyzny - jako wyraz uznania, szacunku i pamięci dla jej uczestników - stanowi się, co następuje:

Po tytule lub wstępie następuje część artykułowana aktu normatywnego.

Pierwszą grupę przepisów w aktach normatywnych stanowią przepisy merytoryczne, można wśród nich wydzielić przepisy ogólne i przepisy szczegółowe.

"Wydzielone przepisy ogólne oznacza się nazwą "Przepisy ogólne"; można je systematyzować w grupy tematyczne i oznaczać nazwami charakteryzującymi treść każdej z grup."¹⁸⁹

W tej części zamieszcza się określenie przedmiotu regulacji (zakres spraw, podmiotów, których dotyczy regulacja) oraz objaśnienia użytych w akcie prawnym skrótów i określeń. Ostatnie z wymienionych przepisów zawierają definicje, zwane definicjami legalnymi i pełnią szczególnie istotną rolę. Odcinają one język tekstu, w przypadku ustaw całej grupy tekstów, od języka ogólnego i kreują znaczenie użytych w tekstach pojęć, często zmieniając lub zawężając zakres znaczeniowy pojęcia istniejący w języku ogólnym. Definicje legalne służą osiągnięciu precyzji, innym środkiem jej osiągnięcia jest nieużywanie synonimów. W tekście prawnym te same słowa, nawet użyte w różnym kontekście, mają tożsame znaczenie, różne wyrazy zaś nie mogą być traktowane jako synonimy. Skoro prawodawca użył innego słowa, miał na myśli coś innego. Osiągnięciu zwięzłości tekstu pomóc mogą przepisy wprowadzające swoiste

189 *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, op.cit., s. 64.

skrótów terminologicznych, które także umieszcza się w przepisach ogólnych. Zamiast na przykład formułować osobne przepisy dla wójta, burmistrza i prezydenta miasta albo używać wszystkich tych określeń, używa się jednego z nich zastępując pozostałe. W aktach wykonawczych dopuszczalne jest zamieszczanie definicji, jednak nie mogą być to definicje zwrotów używanych w aktach wyższego stopnia.

Przepisy szczegółowe zamieszczane są w stałej kolejności. Jako pierwsze występują przepisy prawa materialnego, a więc przede wszystkim te, które są skierowane do obywateli, dalej przepisy o organach – przepisy ustrojowe, przepisy o postępowaniu przed organami – przepisy proceduralne i przepisy o odpowiedzialności karnej – przepisy karne. Wydzielone przepisy ogólne oznaczają się nazwą *Przepisy ogólne*; można je systematyzować w grupy tematyczne i oznaczać nazwami charakteryzującymi treść każdej z grup. Zazwyczaj jednak przepisy regulujące te materie zamieszcza się w różnych aktach: np. *Kodeks karny* zawiera prawo materialne a *Kodeks postępowania karnego* to prawo proceduralne. Unika się także umieszczania przepisów karnych w aktach o innym charakterze.

Po części aktu, w której znajdują się przepisy merytoryczne, zamieszcza się przepisy, które można by określić jako techniczne, najczęściej mają one także charakter metatekstowy - określają co dany akt zmienia w systemie prawnym, jakie inne akty zmienia lub uchyla, w jaki sposób należy wprowadzić nowe regulacje, kiedy to zrobić, ewentualnie do kiedy mają one obowiązywać itd.

W aktach wykonawczych po przepisach merytorycznych mogą znaleźć się przepisy uchylające, ale tylko w określonych przypadkach, a na końcu przepisy o wejściu w życie.

W pozostałych aktach następną grupę stanowią przepisy o zmianie przepisów obowiązujących zwane także nowelizującymi i dalej przepisy przejściowe i dostosowujące. "W przepisach przejściowych reguluje się wpływ

nowej ustawy na stosunki powstałe pod działaniem ustawy albo ustaw dotychczasowych."¹⁹⁰ Rozstrzyga się m.in. kwestie związane ze sposobem zakończenia postępowań będących w toku, czyli wszczętych w czasie obowiązywania dotychczasowych przepisów i niezakończonych ostatecznie do dnia ich uchylecia, zakresem utrzymania się czasowo w mocy instytucji prawnych zniesionych przez nowe przepisy, zachowaniem się uprawnień i obowiązków oraz kompetencji powstałych w czasie obowiązywania uchylanych albo wcześniej uchylonych przepisów. Przepisy dostosowujące regulują takie sprawy jak np. przekształcenie dotychczas istniejących organów i instytucji w organy i instytucje tworzone przez nową ustawę czy sposób ich likwidacji.

Ostatnią grupę przepisów stanowią tzw. przepisy końcowe, do których zalicza się przepisy uchylające, przepisy o wejściu w życie aktu oraz, w razie potrzeby, przepisy o wygaśnięciu jego mocy.

W przypadku aktów szczególnie obszernych lub zasadniczo zmieniających dotychczasowe ustawy, np. kodeksów, przepisy o wejściu ich w życie, przepisy zmieniające, uchylające oraz przejściowe i dostosowujące zamieszcza się w oddzielnej ustawie, będącej ze względu na odmienną strukturę tematyczną swego rodzaju wariantem gatunkowym. Jest to wspomniana już wyżej ustawa wprowadzająca. Nie zawiera ona przepisów merytorycznych *sensu stricte*, zamiast tego jej kolejne części to: przepisy o wejściu w życie ustawy "głównej", np. *Kodeksu cywilnego*, przepisy zmieniające, przepisy uchylające oraz przepisy przejściowe i dostosowujące.

Opisana wyżej kolejność przepisów prawnych w aktach jest stała, ten element wzorca gatunkowego ma charakter normatywny, jest uregulowany w *Zasadach techniki prawodawczej* mających statut rozporządzenia. Poza tymi kolejnymi sekwencjami przepisy mogą być jeszcze grupowane tematycznie i oznaczane tytułami opisującymi ich treść. Dotyczy to także, choć rzadko,

190 §30.1. *Zasad Techniki Prawodawczej*

dłuższych aktów wykonawczych. Artykuły grupuje się w rozdziały, rozdziały w działy, a działy w tytuły. W przypadku kodeksów możliwe są jeszcze wyższe sekwencje: księgi i części. Pewne różnice, ze względu na tradycję, zauważa się w *Kodeksie karnym*. Zabiegi takie zwiększają komunikatywność aktów normatywnych - ułatwiają szybsze znalezienie potrzebnych informacji. Są także elementem osiągnięcia spójności tekstu.

Podział aktów na części nie ma charakteru podziału logicznego, gdyż nie występuje odpowiednia relacja równościowa jako kryterium, choć można znaleźć pewne wyjątki - np. podział przepisów *Kodeksu postępowania cywilnego*. Część pierwsza *Postępowanie rozpoznawcze* została rozdzielona w sposób dychotomiczny na księgę pierwszą *Proces* i księgę drugą *Postępowanie nieprocesowe*. Ze względu na brak typów wzorcowych nie jest to także typologia. Części mają jednak charakter rozłączny. Tak jak przy klasyfikacji w części aktów normatywnych występuje podział na kilka stopni.

Mikrostruktura aktu prawnego to struktura przepisu prawnego, który w dalszych rozważaniach rozumiem jako:

"jednostkę redakcyjną tekstu prawnego, będącą zdaniem w sensie gramatycznym, zazwyczaj wyróżnioną graficznie przez opatrzenie jej nazwą indywidualizującą"¹⁹¹.

Często w modelach idealizacyjnych przyjmuje się, że w jednym przepisie prawnym zawarta jest jedna norma postępowania, w praktyce jednak teksty prawne są tak konstruowane, że w jednym przepisie znajdować się mogą elementy wielu norm postępowania lub elementy wielu norm postępowania zawiera się w jednym przepisie najczęściej części ogólnej - taka technika redakcyjna nosi miano kondensacji tekstu¹⁹². Innym sposobem redakcji zwanym

191 S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia...*, cz.1., s.77.

192 *Ibidem*

rozcłónkowaniem syntaktycznym¹⁹³ jest sytuacja, kiedy norma nie jest wyrażona w jednym przepisie, ale poszczególne jej elementy są zamieszczone w wielu przepisach prawnych.

Niezależnie od przyjętej techniki przepisy prawne zawierają elementy norm prawnych, wśród których teoretycy prawa wymieniają: adresata normy, okoliczności, w których norma znajduje zastosowanie, a także określenia nakazywanego postępowania¹⁹⁴. Wskazane jest, żeby oprócz wymienionych elementów, przy analizie językowego kształtu przepisu prawnego, zwrócić także uwagę na sposób wyrażenia postawy nadawcy wobec komunikowanej treści, a więc na modalność.

Pojęcie modalności nie doczekało się jeszcze całościowego interdyscyplinarnego opracowania, pojawia się w analizach semantycznych i syntaktycznych (jako niezbędny składnik każdego zdania)¹⁹⁵, tekstologicznych (jako kategoria tekstowa)¹⁹⁶, a także na gruncie logiki czy też jak zostanie dalej wskazane w teorii prawa. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* definiuje modalność jako "kategorię, której członami są predykaty wyrażające ustosunkowanie się mówiącego do treści dictum"¹⁹⁷. W zależności od tego, jakie typy owego ustosunkowania nadawcy komunikatu do przekazu uznaje się za należące do kategorii, modalność można rozumieć wężej lub szerzej. Przy odwołaniu się do podziału modalności zaproponowanego przez Renatę Grzegorzczukową¹⁹⁸, za mającą pierwszorzędne znaczenie dla tekstów prawnych należy uznać modalność deontyczną umieszczoną, przez Renatę Grzegorzczukową w ramach modalności deklaratywnej (deklaratywa). W swych rozważaniach przyjmuje ona węższe znaczenie tego pojęcia i uważa, że:

193 *Ibidem*

194 *Ibidem*, s. 10-11.

195 R. Grzegorzczukowa, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001.

196 A. Wilkoń, *Spójność i struktura tekstu. Wprowadzenie do lingwistyki tekstu*, Kraków 2002.

197 *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław 2003, s. 371.

198R. Grzegorzczukowa, *Wprowadzenie ...*, op.cit.

"modalność deontyczna charakteryzuje wypowiedzi postulatywne w obrębie intencjonalnych deklaratywów, a więc wypowiedzi informujące o postawie woliwono-oceniającej nadawcy typu: *Trzeba (należy) pomagać słabszym, Nie wolno deptać trawników, Chodzimy lewą stroną* - rozumiane jako zalecenia (dyrektywy), a nie informacje o istniejącym stanie rzeczy."¹⁹⁹

Także w teorii prawa modalności występujące w tekstach prawnych charakteryzuje się jako modalności deontyczne, w jeszcze węższym rozumieniu tego terminu. Zdania deontyczne definiuje się jako: "zdania orzekające o kwalifikacji danego czynu danej osoby ze względu na jakąś normę"²⁰⁰.

Przepisy prawne w procesie wykładni przekształcane są w normy prawne. Normy nakazują swoim adresatom określony sposób zachowania. Sławomira Wronkowska i Zygmunt Ziemiński nazywają kwalifikacje tych zachowań modalnością prawną²⁰¹. Wyróżniają oni podstawowe oraz pochodne modalności prawne.

Do modalności podstawowych zalicza się kwalifikacje czyjegoś zachowania jako nakazanego, zakazanego, indyferentnego, dozwolonego, fakultatywnego lub będącego przedmiotem czyjegoś obowiązku. Przy czym „zachowanie jakiegoś podmiotu jest przedmiotem obowiązku, jeżeli jest ono przez rozważaną normę nakazane albo zakazane”²⁰². Pojęcie *nakazu* traktują autorzy jako pojęcie pierwotne i tak czyn *zakazany* jest to taki czyn, który jest przeciwny czynowi *nakazanemu*, czyn *dozwolony* jest to czyn niezakazany, a czyn *fakultatywny* jest nienakazany. Czyn *indyferentny* jest zarazem czynem *fakultatywnym* i *dozwolonym*, inaczej mówiąc nie jest ani *nakazany*, ani

199*Ibidem*, s. 134.

200Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 1994, s. 127.

201S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s.100. (w *Logice praktycznej* Z. Ziemiński nazywa ją modalnością normatywną/deontyczną – s.127)

202S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *op.cit.*, s.101.

zakazany. „Indyferencja pewnych zachowań nie jest przyznawana przez prawodawcę, istnieje ona wobec braku prawodawczej ingerencji.”²⁰³

Indyferencja zwana jest również *wolnością dwustronną*.

Modalność pochodna w przeciwieństwie do modalności pierwotnej, która nie zawiera relatywizacji odnoszących dane zachowanie do jakiegoś innego podmiotu niż adresat normy, ową relatywizację zawiera. Jest to więc:

„kwalifikacja jakichś zachowań się jako zachowań odnoszących się do jakiejś osoby i to kwalifikacja z punktu widzenia innej osoby niż adresat normy.”²⁰⁴

Do modalności pochodnych zalicza się przede wszystkim kwalifikacje zachowań będących przedmiotem uprawnienia, kompetencji i wolności prawnie chronionej. Przepis wyrażający modalność pochodną sformułowany jest poprzez modalności pierwotne.

Z perspektywy techniki redakcyjnej aktu wyróżnić można trzy sposoby formułowania modalności: poprzez wyrażenie nakazu, zakazu lub indyferencji.

Wszystkie modalności prawne mogą być wyrażone przy użyciu czasowników modalnych. W nakazach używane są głównie czasowniki: *powinien / winien, należy i musieć*, zakazy są wyrażane przez przeczenie czasownika *móc*, zarówno w formie osobowej – *nie może*, jak i bezosobowej – *nie można*, stosowane jest także wyrażenie *nie wolno*. Opis zachowań indyferentnych redagowany jest przede wszystkim przez formy osobowe i bezosobowe czasownika *móc*.

Wyrażenia gramatycznie formułowane są w różnorodny sposób.

Czasownik modalny łączy się z czasownikiem w bezokoliczniku nazywając zachowanie. Jeżeli czasownik modalny występuje w formie osobowej,

²⁰³*ibidem*, s.102.

²⁰⁴*ibidem*, s.100.

podmiotem zdania jest adresat normy prawnej, jeżeli w formie bezosobowej adresat występuje w dopełnieniu lub jest presuponowany.

Art.19.1.Trybunał w toku postępowania powinien zbadać wszystkie istotne okoliczności w celu wszechstronnego wyjaśnienia sprawy.²⁰⁵

Art. 11. Uprawnień unormowanych w niniejszej ustawie nie można wyłączyć ani ograniczyć w drodze umowy zawartej przed zawiadomieniem sprzedawcy o niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową. W szczególności nie można tego dokonać przez oświadczenie kupującego, że wie o wszelkich niezgodnościach towaru z umową lub przez wybór prawa obcego.²⁰⁶

Poza czasownikami modalnymi, w przepisach stosuje się inne stałe wyrażenia. W nakazach są to: *mieć obowiązek* - podmiot zdania jest adresatem normy prawnej, *być obowiązkiem* - adresat normy występuje w dopełnieniu, *być obowiązującym, być zobowiązującym, być wymagane*.

Art.5.2.Jeżeli osoba fizyczna pozostaje w związku małżeńskim, wniosek może być złożony wspólnie z małżonkiem lub odrębnie przez każdego z małżonków. Jeżeli małżonkowie składają odrębne wnioski, do różnych urzędów skarbowych, są jednocześnie obowiązani zawiadomić o złożeniu wniosku urząd skarbowy właściwy dla złożenia wniosku przez małżonka.²⁰⁷

Zakazy formułowane są przy użyciu czasowników: *zakazać* i *zabronić*. Występują one w formie bezosobowej: *zakazuje się, zabrania się* lub w formie imiesłowu przymiotnikowego biernego razem z czasownikiem być: *być*

²⁰⁵ Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym z dnia 1 sierpnia 1997 roku

²⁰⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego

²⁰⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 2005 r. o zwrocie osobom fizycznym niektórych wydatków związanych z budownictwem mieszkaniowym

zakazane, być zabronione. Zakaz danego zachowania może być także wyrażony przez przepis, który stanowi, iż dane zachowanie *jest karane* bądź *podlega karze*.

*Art. 76a. § 1. Kto przez podanie danych niezgodnych ze stanem rzeczywistym lub zatajenie rzeczywistego stanu rzeczy wprowadza w błąd właściwy organ narażając na nienależny zwrot wydatków, o których mowa w przepisach o zwrocie osobom fizycznym niektórych wydatków związanych z budownictwem mieszkaniowym, podlega karze grzywny do 720 stawek dziennych albo karze pozbawienia wolności, albo obu tym karom łącznie.*²⁰⁸

Art. 30. 1. W lasach zabrania się:

- 1) zanieczyszczania gleby i wód,*
- 2) zaśmiecania,*
- 3) rozkopywania gruntu,*
- 4) niszczenia grzybów oraz grzybni, [...]*²⁰⁹

Inną techniką redagowania przepisów prawnych, bez użycia czasowników modalnych, ani innych opisanych wyżej wyrażeń, jest posługiwanie się kategorią czasu teraźniejszego i formułowanie przepisów w postaci zdań pozornie opisowych. Wtedy jedynie kontekst decyduje o ich performatywnym charakterze. Czasownik w tych zdaniach może wystąpić:

- 1) w 3 osobie liczby pojedynczej bądź mnogiej:

*Art.2.2. Trybunał na wniosek Prezydenta Rzeczypospolitej stwierdza zgodność z Konstytucją ustawy przed jej podpisaniem oraz umowy międzynarodowej przed jej ratyfikacją.*²¹⁰

208 Ustawa z dnia 10 września 1999 r. - Kodeks karny skarbowy

209 Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach.

210 Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym z dnia 1 sierpnia 1997 roku

2) w formie bezosobowej z formantem *się*:

*Art.42.3.Każdego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu.*²¹¹

Poza opisanymi wyżej sposobami wyrażenia nakazu, zakazu i indyferencji, należy wyróżnić także modalności prawne implikowane. Ma to miejsce w przypadku modalności pochodnych, np. będący przykładem uprawnienia art.42 ust.2 obowiązującej konstytucji:

*art.42.2.Każdy, przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, **ma prawo** do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu.*²¹²

Uprawnienie podmiotu powstaje, gdy innemu podmiotowi nakazane jest wykonać świadczenie na jego rzecz. Przyjęcie świadczenia może być dla tego podmiotu indyferentne, tzn. iż ma wolność przyjęcia lub nie świadczenia, bądź nakazane, teoretycznie może być również zakazane. Przepis ten wyraża więc dwie pierwotne modalności prawne: indyferencję i nakaz, które razem stanowią modalność pochodną, zwaną uprawnieniem.

Specjalnym przypadkiem uprawnienia jest wolność prawnie chroniona. W przeciwieństwie do indyferencji, czyli wolności dwustronnej, jest to modalność pochodna.

*Art. 52.2. Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.*²¹³

²¹¹Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.

²¹²Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.

²¹³Konstytucja Rzeczypospolita Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.

Obywatel ma wolność, a państwo zakaz ingerencji, a więc ponownie z jednego przepisu implikowane są dwie modalności pierwotne składające się na jedną modalność pochodną.

Skomplikowaną sytuacją prawną jest sytuacja wyznaczona przez normę kompetencyjną. Norma taka wyznacza zachowania dwóch podmiotów. Jednemu z nich wyznacza kompetencję // upoważnienie do dokonywania jakiejś czynności konwencjonalnej. Podmiot ten może mieć wolność // indyferencję lub obowiązek wykonania tej czynności. Wskutek jej wykonania powstaje lub aktualizuje się obowiązek określonego zachowania innego podmiotu - adresata normy kompetencyjnej. Przykładem może być art.12 Konstytucji kwietniowej, który stanowi m.in. o tym, że Prezydent Rzeczypospolitej:

[...] zarządza wybory nie później niż na 90 dni przed upływem 4 lat od rozpoczęcia kadencji Sejmu i Senatu, wyznaczając wybory na dzień wolny od pracy, przypadający w ciągu 30 dni przed upływem 4 lat od rozpoczęcia kadencji Sejmu i Senatu.

Przepis ten jest częścią normy, która daje prezydentowi upoważnienie do dokonywania wyżej wymienionych czynności konwencjonalnych, które są równocześnie mu nakazane, a Sejmowi, Senatowi i innym instytucjom wyznacza obowiązek podporządkowania się tym zarządzeniom. Przepis ten zawiera więc dwa nakazy.

W jeszcze bardziej schematyczny sposób, niż sposób zachowania, są wyznaczani w przepisach prawnych adresaci norm.

W normach adresowanych do wszystkich ludzi adresata wskazuje się wyrazem *kto*. W praktyce takich przepisów jest niewiele, gdyż rzadko prawodawca zwraca się do kogoś tylko dlatego, że jest człowiekiem. Tak

sformułowane przepisy występują głównie w dziedzinie prawa karnego - *Kto zabija człowieka....* Podkreślić należy, że normy takie odnoszą się tylko wobec osób fizycznych.

Jeżeli prawodawca chce jeszcze dobitniej podkreślić, iż zwraca się do człowieka jako człowieka, a nie do obywatela, używa się zaimka *każdy*. Najczęściej określenie takie występuje w przepisach związanych z wolnościami i prawami człowieka. Odpowiednikiem tej formuły w zdaniach negatywnych jest wyraz *nikt*.

Gdy zakres adresatów normy jest węższy niż we wskazanych wyżej przypadkach używa się odpowiednich określeń rodzajowych. Najczęściej są to nazwy pospolite takie jak: *żołnierz, nauczyciel, student* oraz peryfrazy: *kto ...* Stosowanie drugiego z wymienionych sposobów prowadzi do powstania charakterystycznych dla tekstów prawnych wypowiedzeń podmiotowych wyszczególniających²¹⁴:

Kto bezprawnie używa w tytule firmy nazwy „kasa oszczędności” lub nazwy podobnej [...] podlega karze aresztu do 6 miesięcy i grzywny lub jednej z tych kar.

Kto będąc pracownikiem kasy oszczędności wykracza przeciw przepisom art. 28 pkt 1 niniejszej ustawy [...] podlega karze aresztu do 6 miesięcy.

W języku prawnym nie używa się zaimka *każdy* jako przydawki, ani liczby mnogiej. Zarówno zaimek *kto*, jak i określenie rodzajowe, np. *student* w liczbie pojedynczej oznacza każdego człowieka i każdego studenta.

Jeżeli adresatem normy nie jest człowiek, czyli osoba fizyczna, można go wskazać zarówno za pomocą nazwy rodzajowej, jak i nazwy własnej. W

214 S. Mikołajczak, *Składnia współczesnych ustaw sejmowych*, „Studia Polonistyczne”, 1992, s. 37-47.

większości przypadków używa się nazw pospolitych, takich jak: walne zgromadzenie, zarząd spółki, rada nadzorcza. Nazw własnych - chrematonimów²¹⁵ używa się na oznaczenie organów państwa: *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Rada Ministrów* itd. Nie jest to sprzeczne z zasadą, że norma prawna jest generalna, gdyż nazwa własna nie określa danej osoby pełniącej funkcję, ale organ.

Na podstawie powyższych przykładów można zauważyć, iż adresat normy prawnej jest określany za pomocą rzeczowników, przymiotników i zaimków rodzaju męskiego. Jak wskazują Małgorzata Karwatowska i Jolanta Szpyra-Kozłowska wynika to z tego, że

„w większości języków świata rzeczowniki męskoosobowe pełnią podwójną funkcję: z jednej strony odnoszą się do mężczyzn, z drugiej zaś mają znaczenie ogólniejsze, obejmują zarówno kobiety, jak i mężczyzn, co często określane jest mianem gatunkowości tych form”.²¹⁶

Prowadzi to do zjawiska, które w literaturze zajmującej się problematyką płci w języku nazywane jest „niewidzialnością kobiet” (z angielskiego *invisibility of women*)²¹⁷. Ciągłe aktualne jest więc twierdzenie Baudouin de Courtenay, iż:

„Wszelkie prawidła, maksymy, ustawy, artykuły praw, trzymane w tonie ogólnym i stosujące się do wszystkich mieszkańców redagowane są w rodzaju męskim.”²¹⁸

215 Na określenie nazw instytucji używa się także terminów: *instytucjonimy, ideonimy* lub *socjoideonimy*; por. Cz. Kosyl, *Chrematonimy*, we: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001.

216 M. Karwatowska, J. Szpyra-Kozłowska, *Lingwistyka płci. Ona i on w języku polskim*, Lublin 2005, s. 102.

217 Por. M. Karwatowska, J. Szpyra-Kozłowska, *Językowa niewidzialność kobiet we współczesnej polszczyźnie*, „Stylistyka”, t.13, 2004, s. 35-53.

218 J. Baudouin de Courtenay, za: M. Karwatowska, J. Szpyra-Kozłowska, *Lingwistyka...*, *op.cit.*, s. 103.

Biorąc pod uwagę, na ogół rodzajowy sposób określenia adresatów norm prawnych w przepisach oraz znacznie częstsze niż w języku ogólnym stosowanie strony biernej, prowadzącej do depersonalizacji (adresat normy z podmiotu zdania zostaje zepchnięty do dopełnienia, a czasem nie występuje w ogóle), można się zgodzić z tezą Marii Wojtak, iż teksty prawne, tak jak i inne gatunki urzędowe charakteryzuje bezosobowość²¹⁹. Inną cechą werbalną tych tekstów, potwierdzającą powyższe stwierdzenie jest częste stosowanie form bezosobowych czasownika.

Kolejnym elementem normy postępowania wyrażanym przez przepisy prawne są okoliczności, w których norma znajduje zastosowanie. Jeżeli norma prawna odtwarzana z przepisu ma mieć zastosowanie we wszystkich okolicznościach w tekście nie określa się ich.

W innych przypadkach okoliczności określa się rodzajowo poprzez formuły:

- *w przypadku ...*
- *w przypadkach ...*
- *jeżeli ...* (często używana wtedy, gdy okoliczności mają charakter negatywny, np. "Jeżeli nie została zawarta umowa ...")
- *w razie gdy ...*
- *gdy ...*
- *w sprawach ...*

Jak zostało wyżej wskazane, przepis prawny jako jednostka redakcyjna tekstu prawnego jest zazwyczaj wyróżniony graficznie oraz oznaczony nazwą indywidualną. W zależności od konkretnego gatunku prawnego podstawową jednostką redakcyjną tekstu może być artykuł lub paragraf. Na taki ich charakter wskazują nie tylko *Zasady techniki prawodawczej*, ale również zasada ciągłej

219 M. Wojtak, *Styl urzędowy...*, *op.cit.*

numeracji, oznacza to, że w nowym dziale, księdze czy jakiegokolwiek części nie zaczyna się numeracji artykułów/paragrafów od początku, ale numeracja jest ciągła w całym tekście. Możliwy jest podział artykułu/paragrafu na mniejsze jednostki. Kolejną jednostką jest ustęp, w kodeksach paragraf, dalej punkt, litera i tiret. Ustępy wprowadzane są wtedy, gdy samodzielnej myśli nie da się wyrazić za pomocą jednego zdania, w takim przypadku każde zdanie to kolejny ustęp, także gdy:

"między zdaniem wyrażającymi samodzielne myśli występują powiązania treściowe, ale treść żadnego z nich nie jest na tyle istotna, aby wydzielić ją w odrębny artykuł"²²⁰.

Punkty, litery i tirety służą natomiast wyliczeniom.

Artykuły oznacza się skrótem *art.* i cyfrą arabską, w ustawach wprowadzających artykuły oznacza się czasem cyfrą rzymską, jak zostało wspomniane w obrębie całego aktu zachowuje się ciągłość numeracji, ustęp oznacza się cyfrą arabską z kropką bez nawiasu, z zachowaniem ciągłości numeracji w ramach danego artykułu, punkt - cyfrą arabską z nawiasem z prawej strony, wyliczenia w obrębie punktów (tzw. litery) - małymi literami alfabetu łacińskiego z nawiasem z prawej strony.

Przykładem skrajnej rozwlekłości przepisu prawnego i idącego za tym wewnętrznego rozczłonkowania jest art.16 *Ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych*, który składa się z 9 ustępów, przy czym pierwszy z nich aż z 66 punktów, z których część dzieli się na litery i tirety:

Art. 16.

1. Nie uważa się za koszty uzyskania przychodów:

1) wydatków na:

220 Ustęp 4, §55 *Zasad techniki prawodawczej*

a) nabycie gruntów lub prawa wieczystego użytkowania gruntów, z wyjątkiem opłat za wieczyste użytkowanie gruntów,

b) nabycie lub wytworzenie we własnym zakresie innych niż wymienione w lit. a) środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, w tym również wchodzących w skład nabytego przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanych części,

c) ulepszenie środków trwałych, które zgodnie z art. 16g ust. 13 powiększają wartość środków trwałych, stanowiącą podstawę naliczania odpisów amortyzacyjnych

- wydatki te, zaktualizowane zgodnie z odrębnymi przepisami, pomniejszone o sumę odpisów amortyzacyjnych, o których mowa w art. 16h ust. 1 pkt 1, są jednak kosztem uzyskania przychodów, z zastrzeżeniem pkt 8a, w przypadku odpłatnego zbycia środków trwałych lub wartości niematerialnych i prawnych, bez względu na czas ich poniesienia,

[..]

45) wydatków pracodawcy na działalność socjalną, o której mowa w przepisach o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych; kosztem uzyskania przychodów są jednak świadczenia urlopowe wypłacone zgodnie z przepisami o zakładowym funduszu świadczeń socjalnych,

46) podatku od towarów i usług, z tym że jest kosztem uzyskania przychodów:

a) podatek naliczony:

- jeżeli podatnik zwolniony jest od podatku od towarów i usług lub nabył towary i usługi w celu wytworzenia albo odprzedaży towarów lub świadczenia usług zwolnionych od podatku od towarów i usług,

- w tej części, w której zgodnie z przepisami o podatku od towarów i usług podatnikowi nie przysługuje obniżenie kwoty lub zwrot różnicy podatku od towarów i usług

- jeżeli naliczony podatek od towarów i usług nie powiększa wartości środka trwałego lub wartości niematerialnej i prawnej,

b) podatek należny w przypadku:

- importu usług oraz wewnątrzwspólnotowego nabycia towarów, jeżeli nie stanowi on podatku naliczonego w rozumieniu przepisów o podatku od towarów i usług; kosztem uzyskania przychodów nie jest jednak podatek

należny w części przekraczającej kwotę podatku od nabycia tych towarów i usług, która mogłaby stanowić podatek naliczony w rozumieniu przepisów o podatku od towarów i usług,

- przekazania lub zużycia przez podatnika towarów lub świadczenia usług na potrzeby reprezentacji i reklamy, obliczony zgodnie z odrębnymi przepisami, c) kwota podatku od towarów i usług, nieuwzględniona w wartości początkowej środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, podlegających amortyzacji zgodnie z art. 16a-16m, lub dotycząca innych rzeczy lub praw niebędących środkami trwałymi lub wartościami niematerialnymi i prawnymi podlegającymi tej amortyzacji - w tej części, w jakiej dokonano korekty powodującej zmniejszenie podatku odliczonego zgodnie z art. 91 ustawy o podatku od towarów i usług,

47) strat powstałych w wyniku nieobjętych zwolnieniem od podatku akcyzowego ubytków wyrobów akcyzowych oraz podatku akcyzowego od tych ubytków,

[...]

8. Minister właściwy do spraw finansów publicznych określi, w drodze rozporządzenia, maksymalną wysokość wpłat na rzecz Polskiej Organizacji Turystycznej, uznawaną za koszt uzyskania przychodów.

9. Przepisy ust. 1 pkt 8c i 8d stosuje się odpowiednio do podmiotów wymienionych

w załączniku nr 3 do ustawy.

Przepis prawny jest swego rodzaju tekstem w tekście, taka technika redakcji służy temu, by mógł on samodzielnie funkcjonować także poza aktem prawnym. Objawia się to kosztem spójności składniowej, zazwyczaj w analizowanych tekstach nie używa się zaimków referencyjnych, powtórzenia mają charakter dosłowny. Na poziomie składni tekstu skutkuje to niezwykle dużą liczbą podmiotów rzeczownikowych i niewielką zaimkowych.

W części przepisów jednak znajdują się odesłania do innych przepisów tego samego aktu, co zwiększa spójność tekstu na poziomie globalnym.

Odesłania w analizowanych tekstach mają nie tylko charakter wewnętrzny, jako elementy zwartego i spójnego systemu cechuje je duża otwartość objawiająca się za pomocą intertekstowości. Jest ona obecna w tekstach prawnych na kilka sposobów. Przede wszystkim są to relacje z innymi tekstami prawnymi, ich obecność może przejawiać się poprzez cytaty, odesłanie do innego aktu prawnego, zarówno wprost poprzez wskazanie np. konkretnego artykułu ustawy lub w sposób dorozumiany na przykład poprzez użycie pojęcia, którego definicja znajduje się w innym akcie. Część elementów intertekstualności wprost wskazuje hierarchię tekstów w systemie: są to upoważnienia do stanowienia danych aktów, podawanie podstawy prawnej wydania danego aktu oraz przepisy uchylające i zmieniające inny akt.

Odesłaniem szczególnego rodzaju, mającym charakter pozasystemowy, są klauzule generalne. Są one jednymi ze środków osiągnięcia zamierzonej elastyczności tekstu prawnego.

"Klauzulą generalną nazywa się przepis, który zawiera odesłanie do jakiegoś systemu ocen lub do jakiegoś systemu norm, innego jednak niż system norm prawnych, a przy tym systemu zazwyczaj uzasadnionego aksjologicznie."²²¹

Jako przykłady tego typu odesłań można podać takie sformułowania jak: *dobro dziecka, zasady współżycia społecznego, dobre obyczaje uniwersyteckie.*

Biorąc pod uwagę nie tylko perspektywę semantyczną, ale również pragmatyczną, rolę części tekstu w procesie wykładni prawa, czyli ich charakter normatywny, wydaje się, że w tekstach prawnych należy wyróżnić więcej poziomów aniżeli tylko tekst podstawowy i tekst poboczny. Na pierwszym poziomie rozczłonkowania pionowego należy wskazać przepisy merytoryczne

221 S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia...*, cz.1., *op.cit.*, s. 82.

szczegółowe z ich rozczłonkowaniem poziomym na przepisy materialne, ustrojowe, proceduralne, karne czy innym podziałem tematycznym zawartym w danym tekście. Tę część aktu prawnego można właśnie określić mianem tekstu podstawowego. Na drugim poziomie znajdują się, moim zdaniem, przepisy merytoryczne ogólne, nazywane także metaprzepisami. Odnoszą się one do przepisów szczegółowych poprzez wskazanie zakresu ich regulacji i zastosowania, znaczenie użytych pojęć itd. Ten segment tekstu także zaliczyłabym do tekstu podstawowego. Dalej - na trzecim poziomie - wyróżnić należy przepisy, które wcześniej określiłam jednym mianem przepisów technicznych, czyli przepisy zmieniające, dostosowujące, uchylające, o wejściu w życie itd. Mają one również charakter metatekstowy nie tylko wobec przepisów merytorycznych szczegółowych, ale także wobec całości tekstu. Wreszcie na ostatnim poziomie – czwartym należy wskazać wstęp oraz elementy ramy tekstowej (tytuł, preambuła²²², podpisy) i załączniki. Dwa ostatnie poziomy należałyby do tekstu pobocznego.

W powyższym opisie widać jak znaczna część aktu prawnego ma charakter metatekstowy, poza kompozycją tekstu - ciągłość numeracji artykułów/paragrafów, podział na części, podział tekstu właściwego na segmenty według kryteriów ogólne - szczegółowe, enumeracje – jest to główny środek służący osiągnięciu spójności tekstu.

Mimo iż analizowane teksty dotyczą rozmaitej tematyki, ich cechą wspólną jest nie tylko kreowanie wzorców zachowań odbiorców, ale również spójny system aksjologiczny w nich zawarty. Powyższe twierdzenie jest także podstawą analitycznej teorii wykładni. Najłatwiej jest odtworzyć hierarchię wartości na podstawie preambuł, które eksplicytnie wyrażają powody stanowienia danego prawa. Najogólniej rzecz ujmując jest to zarówno dobro

²²² Rola preambuły w procesie wykładni prawa ma charakter dyskusyjny, por. J. Grzelak, *Funkcje preambuły w polskiej kulturze prawnej*, w: *Prawo wobec wyzwań współczesności*, t.V, red. B. Guzik, N. Buchowska, P. Wiliński, Poznań 2008, s. 43-52.

wspólnoty, jak i jednostki w takich aspektach jak: ochrona zdrowia, dobrobyt, rozwój gospodarczy, zapewnienie bezpieczeństwa, rozwój edukacji, nauki i kultury, wzmocnienie praworządności oraz prawa i wolności jednostki, a także pielęgnowanie pamięci wspólnotowej²²³. We wstępach do aktów prawnych pojawiają się również nazwy wartości mające kluczowe znaczenie dla polskiej i europejskiej kultury, w ostatnich dwóch dekadach bezspornie na szczycie znajdowało się pojęcie *wolności*, zarówno tej wspólnotowej wyrażającej wolność zewnętrzną i wewnętrzną, jak i jednostkowej, odnoszącej się do swobód obywatelskich. Kolejną pod względem ilościowym, występującą jednak dwa razy rzadziej od wcześniej wymienionej, było *dobro* i dalej *równość*, *odpowiedzialność*, *tolerancja*, *solidarność*, *sprawiedliwość*, *demokracja* i *miłość*²²⁴. Pomimo faktu, iż w polskim dyskursie prawnym dominuje pozytywistyczna teoria prawa, zakładająca rozdział między prawem a moralnością, akty prawne nawiązują do wyznawanych wartości społecznych uwarunkowanych historycznie i kulturowo.

Można uznać, że w gatunkach prawnych obecne są wykładniki stylistyczne wyróżnione przez Marię Wojtak dla wypowiedzi urzędowych²²⁵. Wśród wszystkich gatunków prawa podlegają najdalej idącej standaryzacji, ich reguły tworzenia są ściśle określone i stosunkowo niezmiennie. Wzorce gatunkowe mają charakter normatywny.

Kolejną cechą języka analizowanych tekstów wyróżnianą zarówno przez językoznawców, jak i prawników jest precyzja. Zdaniem Marii Wojtak jej głównymi wyznacznikami są:

- 1) formy sygnalizujące charakter wypowiedzi, które można by określić sygnałami gatunkowymi, np.: określenia gatunkowe w tytule aktu, formuły

223 Są akty prawne służące kreowaniu lub pielęgnowaniu pamięci wspólnotowej, najczęściej związane są one ze stanowieniem świąt narodowych.

224 J. Grzelak, *Preambuły ...*, *op.cit.*

225 M. Wojtak, *Styl urzędowy*, w: J. Bartmiński (red.) *Współczesny język polski*, Lublin 2001.

odsyłające do innych aktów czy określające czas, w którym powstaje nowa rzeczywistość prawna;

2) wyliczenia funkcjonujące jako zasada organizacji określonego fragmentu tekstu;

3) dobór leksyki (mniejsze bogactwo słownictwa, rezygnacja ze stosowania synonimów, powtarzanie tych samych terminów na oznaczenie określonych pojęć);

4) definicje legalne.²²⁶

Maria Wojtak uważa, że „teksty urzędowe powinny cechować dokładność nie dopuszczająca różnych interpretacji.”²²⁷ Dalej pisze, iż „znacznie mniejszą precyzją mogą się odznaczać teksty kancelaryjne”.²²⁸ Inny pogląd dotyczący języka tekstów prawnych ma Sławomira Wronkowska²²⁹. Według niej akt prawny powinien być tak ukształtowany, by możliwie najlepiej odzwierciedlał intencje prawodawcy. Tak rozumianą adekwatność osiągnąć można w dwojaki sposób: przez precyzję oraz elastyczność. Nie we wszystkich tekstach prawnych precyzja służy temu, by jak najlepiej odzwierciedlić intencje ich nadawcy. Jeżeli prawodawca chce zostawić podmiotom stosującym prawo pewien zakres swobody, posługuje się środkami mającymi na celu uzyskanie elastyczności. Są to:

- 1) klauzule generalne,
- 2) zwroty nieostre,
- 3) zakreślanie w tekście prawnym granic swobody podejmowania decyzji.²³⁰

²²⁶*Ibidem*, s.162-163.

²²⁷*Ibidem*, s.162.

²²⁸*Ibidem*, s.164.

²²⁹S. Wronkowska, *Podstawowe ...*, cz.1., *op.cit.*

²³⁰*Ibidem*, s.82.

Prawo stanowione nie jest w stanie podążać za wszelkimi przemianami społecznymi, technicznymi i innymi, nie jest również w stanie przewidzieć wszystkich sytuacji, jakie mogą zaistnieć w relacjach międzyludzkich, a zatem musi pozostawić podmiotom stosującym prawo pewną swobodę, która umożliwi ocenę indywidualnego przypadku.

W przypadku konstytucji i ważniejszych ustaw, przede wszystkim kodeksów, ich ranga wpływa na to, iż wyznaczają one zasady stanowienia innych norm, ich interpretacji i stosowania. Przede wszystkim mają jednak obowiązywać przez długi czas, nie mogą wskutek zbyt precyzyjnej zbyt szybko stać się nieaktualne. Stąd obecność tak wielu zwrotów i terminów niejednoznacznych. Leszek Garlicki pisze o konstytucji:

„Jest bowiem regułą, że tekst konstytucji posługuje się skrótami myślowymi, pojęciami-kluczami, milcząco zakładając, że znaczenie tych pojęć jest na tyle oczywiste, iż nie wymaga legalnych definicji. W ten sposób zasady ustroju nabierają znacznej elastyczności i o ich rzeczywistej roli i znaczeniu można często mówić dopiero na tle orzecznictwa sądowego dokonującego ich konkretyzacji.”²³¹

Można postawić tezę, iż im wyżej w hierarchii aktów normatywnych jest dany gatunek, tym wyższy jest jego stopień ogólności. Najbardziej precyzyjne są akty podustawowe.

Wyliczenia, które jako cechę stylu urzędowego opisuje Maria Wojtak²³² zaliczyłabym jako wyznacznik nie precyzji, lecz zwięzłości²³³. Zamiast np. siedmiu podpunktów w jednym artykule można by sformułować siedem przepisów prawnych i tekst nie straciłby nic na precyzji. Gdyby jednak

231L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s.53.

232M. Wojtak, *Styl urzędowy...*, *op.cit.*, s.162.

233 por. J. Grzelak, *Przepisy konstytucyjne w perspektywie stylistycznej*, „Język Polski”, z.2, 2008, s. 42-49.

zastosować to do wszystkich wyliczeń stałby się na pewno znacznie dłuższy. Innymi sposobami osiągnięcia zwięzłości tekstów jest użycie opisywanych już wyżej odesłań.

Szczególne uwagi należy zwrócić na akty prawa miejscowego. Teoretycznie odnoszą się do nich te same zasady redakcji co do ustaw i rozporządzeń, jednak w praktyce ich kształt językowy znacznie odbiega od aktów obowiązujących na terenie całej Polski i stanowionych przez organy centralne. W porównaniu jednak do ustaw i rozporządzeń ten sposób prawodawstwa ma stosunkowo krótką tradycję – rozwija się dopiero od 1990r., a w powiatach i województwach od 1998 r.

„Obecnie mamy ponad 2500 organów uchwałodawczych, które na podstawie mniej lub bardziej szczegółowych upoważnień ustawowych mają prawo regulować rozległą sferę naszego życia. [...]

(...) samorządowy prawodawca decyduje w szczególności:

- o wysokości płaconych przez nas podatków lokalnych i innych danin publicznych;
- w planach zagospodarowania przestrzennego – o tym, gdzie i jaki dom możemy sobie zbudować, jaki kolor ma mieć jego dach i jaki kąt nachylenia może mieć ten dach;
- gdzie i w jakich godzinach możemy kupować i spożywać alkohol;
- radni decydują też, gdzie i na jakich podstawach zostaniemy pochowani.”²³⁴

Główne i wady tych aktów to brak precyzji i zbyt częste stosowanie wyrażeń wieloznacznych, np. określenie miejsc sprzedaży alkoholu

234W. Zając, *Język aktów prawa miejscowego organów samorządu terytorialnego – wymogi systemowe a praktyka*, we: *Współczesny język prawny i prawniczy. Ogólnopolska Konferencja Naukowa 20 kwietnia 2007 r.*, red. A. Niewiadomski, A. Mróz, M. Pawelec, Warszawa 2007, s. 55 – 60.

wskazywane jest przez takie określenia jak: *estetyczne ogrodzenie, otwarte powietrze, ogródek gastronomiczny*, w innych aktach używane są niejasne pojęcia *przemysłu pornograficznego, malarza – artyści* itd.

Sporadycznie można się spotkać z odmiennym od języka prawnego używaniem czasu gramatycznego w przepisach – najczęściej jest to czas przyszły:

Wyłapywanie bezdomnych zwierząt będzie zlecane podmiotom prowadzącym działalność statutową w tym zakresie.

Trudno ocenić, czy norma wyrażona w tym przepisie już obowiązuje. Znaleźć można nawet przykłady użycia czasu przeszłego. Zdarza się także nieprawidłowa segmentacja tekstu.

Pomimo pewnych odmienności w językowym kształtowaniu aktów prawa miejscowego od aktów normatywnych obowiązujących na terenie całego kraju, należy przypuszczać, że stan ten będzie się zmieniał wraz ze wzrostem kompetencji urzędników. Zaznaczyć także trzeba, że widoczna jest różnica między aktami stanowionymi w mniejszych ośrodkach a tymi w dużych miastach, związane jest to zapewne z zapleczem administracyjno-prawnym danych urzędów.

Na prawo miejscowe składa się wiele gatunków, które wymagają bardziej szczegółowych badań. Na potrzeby niniejszej pracy należy podkreślić, iż akty prawa miejscowego, pomimo zazwyczaj niższej kultury prawnej ich redaktorów i spowodowanych tym odmienności od innych aktów normatywnych, w zakresie ich struktury, aspektu komunikacyjnego i poznawczego mają te same cechy co akty obowiązujące na terenie całego kraju. Tak jak w przypadku innych aktów normatywnych o ich odmienności

gatunkowej decyduje głównie kontekst życiowy gatunku, a więc aspekt pragmatyczny.

2.2.2. Gatunki okołoprawne

2.2.2.1. Gatunki administracyjne

W tej części pracy scharakteryzowane zostaną gatunki tekstów pełniące role komunikatów w zdarzeniach komunikacyjnych, w których jednym z podmiotów jest organ administracji publicznej.

Sam wyraz *administracja*, biorąc pod uwagę jego etymologię, oznacza służenie, czynność podporządkowaną rozkazom (*ministrare* – posługiwać się, wykonywać, kierować, przedrostek ad- czyli ku dodaje znaczenie celowości działania). Najogólniej określenie *administracja* należy rozumieć jako wszelką zorganizowaną działalność zmierzającą do osiągnięcia pewnych celów. Dlatego można mówić o administracji domu, przedsiębiorstwa, organizacji społecznej itd.²³⁵

Do 1990 roku na określenie zadań i kompetencji w zakresie władzy wykonawczej posługiwano się określeniem *administracja państwowa*. Po przywróceniu w 1990 r. samorządu terytorialnego oraz samorządów specjalnych, adekwatniejsze stało się określenie *administracja publiczna*. Najłatwiej zdefiniować termin *administracja publiczna* poprzez definicję negatywną – administracja obejmuje tę aktywność państwa, która nie należy ani do prawodawstwa, ani do wymiaru sprawiedliwości. W tym rozumieniu administracja, tak jak wymiar sprawiedliwości, wykonuje prawo. Określenie takie ma jednak wiele wad, trójpodział władzy nie jest taki oczywisty, z jednej strony organem prawodawczym jest parlament, a wykonawczym rząd, z drugiej jednak Rada Ministrów, jej Prezes i poszczególni ministrowie również

235E. Ochendowski, *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Toruń 2002.

stanowią prawo, a Sejm niekiedy pełni również funkcje administracyjne. W ramach administracji działa także np. Samorządowe Kolegium Odwoławcze, które jest organem quasi-sądowym. Są to problemy roztrząsane szczegółowe przez naukę prawa administracyjnego, konstytucyjnego czy teorię prawa, charakter niniejszej pracy oraz jej cel pozwalają na przyjęcie pewnych uproszczeń w tym zakresie. Przyjmuję zatem, iż cechą charakteryzującą tę gałąź prawa oraz sferę działania państwa jest swoisty stosunek administracyjnoprawny łączący podmioty zdarzenia komunikacyjnego różniący się od stosunków prawnych, które normują inne działy prawa, w szczególności prawa prywatnego. Dla opisu sytuacji nadawczo-odbiorczej, charakteryzującej gatunki administracyjne, podstawowe znaczenie ma także pojęcie władztwa administracyjnego²³⁶.

Między nadawcą i odbiorcą tekstu zachodzi stosunek administracyjnoprawny.

„Najogólniej można powiedzieć, że stosunek administracyjnoprawny to stosunek prawny, w którym mamy do czynienia z nierównorzędnością jego uczestników.”²³⁷

Jeżeli nadawcą komunikatu jest organ administracji publicznej, to w przekazywanym tekście nakłada on na odbiorcę określone obowiązki lub ustala jego/ich uprawnienia, natomiast jeżeli jest on odbiorcą komunikatu, to nadawca domaga się od niego ustalenia jego obowiązków bądź uprawnień. W

236Zdaję sobie sprawę, że jest to pewne uproszczenie, gdyż w ten sposób nie uwzględniam tego, że współczesna administracja obejmuje także sferę działań niewładczych (działalność organizatorską administracji), gdzie nie występują tradycyjne stosunki administracyjnoprawne. Przyjmuję jednak, że perspektywa glottodydaktyczna charakterystryki gatunków upoważnia do odniesienia się do tylko do najbardziej ogólnych kwestii prawnych, sprawy szczegółowe pozostawiając już szczegółowym kursom prawniczym.

237Z. Leoński, *Zarys prawa administracyjnego*, Warszawa 2004, s. 32.

obu jednak przypadkach organ administracji w sposób władczy, autorytatywny dokonuje konkretyzacji prawa, drugi z podmiotów biorący udział w zdarzeniu komunikacyjnym ma obowiązek podporządkowania się rozstrzygnięciom organu. Władztwo administracyjne sprowadza się zaś do:

„możliwości użycia przymusu w celu wyegzekwowania nakazów i zakazów typu administracyjnego. Organy administracji publicznej mogą same, bez ingerencji sądów, stosować ten przymus.”²³⁸

Podsumowując więc, cechą charakterystyczną sytuacji nadawczo-odbiorczej tego rodzaju zdarzeń komunikacyjnych jest nierównorzędność jego podmiotów, wyrażająca się w nadrzędności organu administracyjnego. Można jednak zauważyć sytuacje, w których dochodzi do łagodzenia nierówności podmiotów, co podyktowane jest różnymi względami. Zawarcie np. ugody przed organem administracji przez strony sprawia, że niejako strony, a nie organ przesądzają o treści ich uprawnień. Jednak również i w takim przypadku w świetle obowiązującego prawa organ musi w sposób władczy zatwierdzić ugodę w formie postanowienia.

Jak zostało wyżej wskazane w opisywanych zdarzeniach komunikacyjnych jednym z podmiotów jest zawsze organ administracji publicznej, ewentualnie inny podmiot, któremu zlecono funkcje tej administracji. Drugim podmiotem jest jednostka posiadająca osobowość prawa administracyjnego. Sprowadza się to do „istnienia interesu wyodrębnionego i chronionego przez prawo”²³⁹. Dlatego podmiot ten nie musi mieć osobowości prawnej w rozumieniu prawa cywilnego, legitymacją do działania jest istnienie interesu, np. podmiotem może być komitet założycielski stowarzyszenia.

²³⁸*ibidem*, s.24.

²³⁹*ibidem*, s.33.

Kontekst życiowy gatunku jest regulowany przez normy prawne – przedmiot stosunku administracyjnoprawnego musi się mieścić w sferze kompetencji organu administracji publicznej, będącego jednym z podmiotów danego zdarzenia komunikacyjnego – jest to warunek fortunności aktu komunikacyjnego.

2.2.2.1.1. Akty administracyjne

Akt administracyjny stanowi podstawową formę działania administracji publicznej. Zbigniew Leoński proponuje następującą definicję aktu administracyjnego:

„jest to objaw woli organu administracji publicznej, o charakterze władczym, który kształtuje prawa i obowiązki jednostki w konkretnej sytuacji. Celem aktu administracyjnego jest wywołanie skutków prawnych (tworzy on, zmienia, przekształca prawa i obowiązki) na podstawie obowiązujących przepisów prawnych.”²⁴⁰

Nadawcą jest zatem zawsze organ administracji publicznej, a nie konkretna osoba. Akty administracyjne od aktów normatywnych, czyli tych, których nadawcą jest prawodawca, różni sposób określenia nadawcy oraz okoliczności, w których znajduje on zastosowanie. W przeciwieństwie do aktów normatywnych, akty administracyjne określają na ogół adresata w sposób indywidualny, a okoliczności, których dotyczy w sposób konkretny. Inną jego cechą jest to, że wywołuje skutki prawne – jego prymarną funkcją jest performatywność.

²⁴⁰*Ibidem*, s.282.

System aksjologiczny wyrażony w aktach administracyjnych ma związek z ogólnymi zasadami prawa administracyjnego. Na poziomie tekstowym najwyraźniej uwidocznionych jest kilka zasad konstytucyjnych, które wyznaczają najważniejsze wartości dla nadawców tekstów, są to: zasada działania w granicach i na podstawie prawa, zasada udzielania informacji oraz zasada dwuinstancyjności postępowania, czyli możliwości odwołania się od każdej decyzji administracyjnej lub jej ponownego rozpatrzenia, która pośrednio wskazuje obywatelom, iż rozstrzygnięcia administracji nie są ostateczne i mogą zostać skontrolowane, z powyższym związana jest także możliwość odwołania się do sądu administracyjnego. Pierwsza z wymienionych reguł, stawiająca na stopniu najwyższym wartość prawa, konceptualizowana jest poprzez podawanie podstaw prawnych wszelkich rozstrzygnięć, natomiast dwie następne poprzez formuły finalne tekstów informujące o możliwości odwołania się lub zaskarżenia decyzji.

2.2.2.1.1.1. Decyzja administracyjna

Decyzja jest wyrażeniem woli organu, który ją wydaje i jako taki stanowi podstawową formę aktu administracyjnego. Jako akt powinna spełniać szereg wymogów, które *de facto* decydują o tym, iż akt ma właśnie formę decyzji. Część elementów wzorca gatunkowego wynika bezpośrednio z przepisu art. 107 *Kodeksu postępowania administracyjnego*. Zasadą jest, iż organ administracji załatwia sprawę przez wydanie decyzji administracyjnej. Stanowi o tym art. 104 *Kodeksu postępowania administracyjnego*, stanowiący jednocześnie formalnoprawną podstawę do wydawania decyzji.

Art.104

§1 organ administracji publicznej załatwia sprawę przez wydanie decyzji, chyba że przepisy kodeksu stanowią inaczej

§2 Decyzje rozstrzygają sprawę co do jej istoty w całości lub w części albo w inny sposób kończą sprawę danej instancji.

Obligatoryjnymi składnikami decyzji administracyjnej, wymaganymi przez kodeks postępowania administracyjnego są: oznaczenie organu administracji publicznej wydającego daną decyzję, oznaczenie strony lub stron, treść rozstrzygnięcia oraz podpis z podaniem imienia i nazwiska oraz stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania decyzji. Są to niejako elementy składające się na prototyp gatunku, wymienić jednak należy inne elementy niewymagane przez kodeks, a wyznaczające wzorzec tego gatunku.

Elementem, który jak zostało wyżej wskazane, obligatoryjnie pełni funkcję wyznacznika początku każdego tekstu decyzji jest wskazanie organu administracji publicznej będącego nadawcą danej decyzji. Zazwyczaj oznaczenie to ma postać pieczęci nagłówkowej zawierającej dokładną oficjalną nazwę oraz dane adresowe organu administracji publicznej.

Prawidłowo skonstruowana decyzja powinna zawierać również datę jej wydania – zazwyczaj znajduje się ona w prawym górnym rogu pierwszej strony. Często teksty zawierają również swoisty tytuł skonstruowany według schematu: *Decyzja nr ...* Pełni on funkcję identyfikującą, ułatwia także działanie instytucji. Czasem w owym tytule znajduje się także oznaczenia organu wydającego decyzję, np. *DECYZJA BURMISTRZA MIASTA ...* Nie ustalono żadnej reguły dotyczącej tego, czy tytuł powinien być zapisany w całości przy użyciu wielkich liter czy według zwykłych zasad pisowni.

Kolejnym elementem o charakterze obligatoryjnym jest powołanie się na podstawę prawną. Zazwyczaj jest to artykuł lub artykuły ustawy, ewentualnie

paragrafy rozporządzenia. W trakcie badań źródłowych nie znalazłam podstawy prawnej, w której powoływano by się na inną jednostkę redakcyjną aktu normatywnego. Element ten ma następującą strukturę składniową: *Na podstawie art. ...* Jak zawsze przy podawaniu podstawy prawnej wskazuje się nie tylko tytuł oficjalny aktu normatywnego, ale także jego miejsce w *Dzienniku Ustaw RP*.

Jeżeli postępowanie wszczęto na podstawie wniosku strony oznaczenie to formułuje się w następujący sposób: *Po rozpatrzeniu wniosku ...* , jeżeli nie, umieszcza się wzmiankę o wszczęciu postępowania z urzędu.

Kolejnym elementem tekstu jest rozstrzygnięcie, a więc właściwa część decyzji lub, posługując się terminologią tekstologiczną, tekst podstawowy, nazywane również sekwencją decyzji. Najczęściej jest ono skonstruowane według schematu: wyraz *orzekam* lub inny czasownik performatywny umieszczony pośrodku wiersza małą literą, najczęściej pogrubiony, w następnej linii zdanie rozpoczęte wielką literą (!) i bezokolicznikiem.

orzekam:

Udzielić wnioskodawcy X zezwolenia na sprzedaż detaliczną napojów alkoholowych zawierających nie więcej niż 4,5 % alkoholu [...]

Czasownikami o funkcji performatywnej wykorzystywanymi w tego typu przekazach są: *zezwalam, postanawiam, odmawiam, umarzam* itp. W innych przypadkach używa się trzeciej osoby liczby pojedynczej, np. *Wójt gminy ... zezwala na ...* lub używa się bezosobowych form czasownika: *zezwala się ...* Przy dłuższych rozstrzygnięciach stosuje się czasem podział tekstu na punkty.

Rozstrzygnięcie zawarte w decyzji powinno być uzasadnione – jest to kolejny składnik tekstu. Zdarza się jednak, iż decyzja go nie zawiera. *Kodeks*

postępowania administracyjnego w art. 107 stanowi, że decyzja może nie zawierać uzasadnienia, jeżeli uwzględni w całości żądania strony, a także gdy z dotychczasowych przepisów ustawy wynikała możliwość zaniechania lub ograniczenia uzasadnienia ze względu na interes bezpieczeństwa państwa lub na porządek publiczny.

Uzasadnienie składa się zazwyczaj z dwóch części, które określane są jako: uzasadnienie faktyczne i prawne. To pierwsze wskazuje na okoliczności podjęcia decyzji i jej motywy, a drugie wskazuje przepisy prawne, które wyznaczają określone zachowanie. O ile pierwszy typ uzasadnienia występuje w analizowanych tekstach zawsze, o tyle uzasadnienie prawne umieszczane jest znacznie rzadziej. Oba rodzaje uzasadnienia tworzą swego rodzaju sylogizm prawny, co najprawdopodobniej wymaga znacznie wyższej kompetencji prawniczej. Zazwyczaj uzasadnienie sformułowane jest w trzeciej osobie liczby pojedynczej w czasie teraźniejszym lub przeszłym. Podmiotem zdań jest wnioskodawca lub obiekt, którego dotyczy postępowanie, np.:

Pan X posiada uprawnienie do kierowania pojazdami silnikowymi.

Nieruchomość stanowi własność X.

Jest to część tekstu podlegająca w najmniejszym stopniu standaryzacji i przez to w największym stopniu pełniąca funkcję charakteryzującą. Dość często zdarzają się w niej błędy interpunkcyjne, gramatyczne oraz stylistyczne. Najczęstszym błędem jest pojawiający się w wielu innych gatunkach prawnych brak odmiany nazw własnych.

Po wskazaniu treści rozstrzygnięcia oraz jego uzasadnieniu musi obligatoryjnie pojawić się podpis z podaniem imienia i nazwiska oraz stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania decyzji. Zazwyczaj

jest to pieczęć danej osoby oraz jej podpis. Element ten nie wskazuje na nadawcę komunikatu. Jest to jedynie osoba wykonująca uprawnienia organu administracji.

Kolejnym elementem jest pouczenie zawierające informację o przysługującym prawie do odwołania, jego terminie oraz wskazanie sposobu odwołania poprzez oznaczenie pośrednika. Część ta jest bardzo schematyczna, zazwyczaj formułowana na jeden ze sposobów:

Pouczenie

Od powyższego rozstrzygnięcia przysługuje odwołanie do ... w ... terminie 14 dni od doręczenia niniejszej decyzji.

Od niniejszej decyzji służy prawo odwołania do... za pośrednictwem organu wydającego decyzję w terminie ... dni od daty jej doręczenia.

Pouczenie jest jednym ze sposobów udzielania informacji prawnej i tym samym niwelowania zasady *Ignorantia iuris nocet* we współczesnym państwie prawa.

Dalej podawane jest oznaczenie stron, czyli podmiotu lub podmiotów, których praw albo obowiązków dotyczy decyzja. Jeżeli podmiotem tym jest człowiek, czyli osoba fizyczna podaje się jego pełne imię i nazwisko, czasem także numer PESEL, numer dowodu osobistego, a jeżeli jest nim osoba prawna jest to pełna oficjalna nazwa podmiotu wraz z oznaczeniem jego siedziby.

Decyzja jest to akt administracyjny wydawany zawsze w wyniku przeprowadzonego postępowania, będący jego finalnym efektem.

2.2.2.1.1.2. Postanowienie administracyjne

W aspekcie strukturalnym tekst postanowienia jest tożsamy z decyzją administracyjną. Do jego składników należą więc: oznaczenie organu administracji publicznej, data wydania, tytuł zawierający nazwę gatunkową, powołanie podstawy prawnej, rozstrzygnięcie poprzedzone odpowiednim czasownikiem performatywnym (*postanawiam...*, *X postanawia...*) uzasadnienie postanowienia, podpis osoby upoważnionej do wydania postanowienia, pouczenie o dopuszczalności i sposobie wniesienia zażalenia na postanowienie oraz oznaczenie strony lub stron albo innych osób biorących udział w postępowaniu.

Od decyzji administracyjnej postanowienie odróżnia kontekst życiowy gatunku – postanowienie wydawane jest w trakcie toczącego się postępowania i nie jest jego finalnym efektem.

2.2.2.1.1.3. Ugoda administracyjna

Postępowanie administracyjne może być zakończone nie tylko władczą decyzją organu administracji publicznej. Kodeks postępowania administracyjnego dopuszcza także formę zakończenia postępowania poprzez zawarcie ugody administracyjnej. Należy odróżniać ją od ugody w rozumieniu i w oparciu o przepisy prawa cywilnego – jest to całkiem odmienna instytucja. W sprawie, w której toczy się postępowanie przed organem administracji publicznej może być zawarta ugoda jeżeli „przemawia za tym charakter sprawy”²⁴¹, upraszcza to lub przyspiesza postępowanie i nie jest niezgodne z prawem. Ugoda jest formą przejściową między aktem administracyjnym a umową – z jednej strony podmioty muszą zgodzić na wykorzystanie tej formy

241Art. 114 *Kodeksu postępowania administracyjnego*

oraz w jakimś stopniu decydują o jej treści, z drugiej jednak dotyczy ona obszarów rzeczywistości normowanych przez prawo publiczne i charakteryzuje ją walor władczy – podlega zatwierdzeniu przez organ administracji w drodze postanowienia, od którego służy zażalenie²⁴².

Wyznacznikiem początku tekstu ugody jest oznaczenie organu. Podobnie jak w przypadku decyzji jest to zazwyczaj pieczęć zawierająca pełną nazwę i adres siedziby. Jest to organ władny rozstrzygnąć daną sprawę. Jeżeli na przykład postępowanie toczyło się przed prezydentem miasta, to właśnie on może sporządzić ugodę. Dalej umieszcza się datę zawarcia ugody i zazwyczaj tytuł tekstu będący nazwą gatunkową i ponownie oznaczenie organu, przed którym jest zawierana ugoda. Kolejnym elementem jest określenie, czego dotyczy sprawa, musi to być toczące się postępowanie administracyjne, i oznaczenie stron, których w danej sprawie musi być co najmniej dwie.

Po tych częściach występuje tekst podstawowy, a więc treść ugody. Jest to odpowiednik rozstrzygnięcia i dlatego powinien precyzyjnie określać wolę stron. Może być sformułowany zarówno w formie zdań z czasownikami osobowymi w trzeciej osobie, jak i bezosobowo w formie bezokoliczników zdań. Ta druga forma występuje znacznie rzadziej.

W trakcie zawierania ugody organ administracji jest zobligowany odczytać ugodę stronom przed jej podpisaniem. Informację, że to uczynił, musi zapisać w tekście. Jest to następująca formuła:

Niniejszą ugodę odczytano stronom.

Strony niniejszym oświadczają, że przyjmują ugodę treści, jak wyżej.

242Art. 119 Kodeksu postępowania administracyjnego

Wyznacznikiem końca tekstu są podpisy. W pierwszej kolejności podpisy stron – jest to element obligatoryjny. Brak podpisu którejkolwiek ze stron powoduje, że ugody nie można uznać za zawartą, a postępowanie należy prowadzić dalej i rozstrzygnąć decyzją. Na samym końcu znajduje się podpis pracownika organu upoważnionego do sporządzenia ugody.

2.2.2.1.1.2. Wniosek

W gatunkach scharakteryzowanych powyżej nadawcą był organ administracji, jednak, jak zostało już wspomniane, może być on także odbiorcą komunikatu. Gatunkiem, w którym dana jednostka zwraca się do organu administracji jest wniosek lub podanie.

Ewa Malinowska w swoich analizach gatunków administracyjnych przyjmuje, że wniosek, tak jak zażalenie i list motywacyjny jest wzorcem alternacyjnym gatunku podania²⁴³. Zdaniem Anny Wierzbickiej podanie jest gatunkiem charakterystycznym dla kultury polskiej. W krajach anglosaskich nie ma zwyczaju zwracania się do władz z prośbą, toteż nie wykształcił się tam taki gatunek.²⁴⁴ Rozróżnienie wniosku od podania Ewa Malinowska uzasadnia w ten sposób, że wniosek „pełni taką samą funkcję komunikacyjną, co podanie – jest aktem proszenia, ale ma silniej standaryzowaną formę.”²⁴⁵ Uważam taki argument za niewystarczający. Analizowany materiał językowy wskazuje co prawda, iż wnioski częściej aniżeli podania mają formę gotowych formularzy, nie ma jednak podstawy, by uznać, iż jest to zasada. Co więcej zauważyć można, że obecnie nazwy te często są używane zamiennie. Panuje tendencja

243E. Malinowska, *Wypowiedzi administracyjne. Struktura i pragmatyka*, Opole 2001, s.123.

244A. Wierzbicka, *Język, umysł, kultura. Wybór prac*, red. J. Bartmiński, Warszawa 1999, s.267.

245E. Malinowska, *Wypowiedzi administracyjne...*, *op.cit.*, s.123.

polegająca na tym, że gotowe formularze wypierają „klasyczne” podania. Związane jest to z dążeniem do ekonomizacji pracy, skrócenia terminów oczekiwania na odpowiedź, teksty takie są łatwiejsze w odbiorze, adresat szybciej znajduje potrzebne informacje. Dotyczy to także obiektywizacji kryteriów podejmowania decyzji w danej sprawie, dlatego żąda się większej ilości danych faktograficznych, co jest łatwiejsze do odczytania w rubrykach niż tekście ciągłym. Wciąż jednak istnieje, zapewne uwarunkowane kulturowo, przywiązanie administracji, a także samych obywateli do klasycznej formuły podania. Świadczą o tym przypadki, kiedy podania mają tylko i wyłącznie charakter formalny, kiedy w zasadzie decyzja jest już podjęta, ale istnieje taki wymóg, a także wtedy kiedy obok standardowych i podlegających ocenie formularzy wymagane są także podania, które nie są w ogóle wykorzystywane w postępowaniu. Dlatego też odróżniłam nie tyle wnioski od podania, co wnioski/podanie pisane w klasycznej formie tekstu ciągłego, a także w formie formularza. Jest to podobny proces, jaki zaszedł w strukturze gatunku życiorysu. Z jednej strony funkcjonuje jeszcze, choć niezwykle rzadko, tradycyjny gatunek życiorysu redagowany w postaci tekstu ciągłego, a także życiorys zwany również CV w bardziej standardowej formie.

Prymarną funkcją, jaką pełnią teksty należące do gatunku, jest funkcja nakłaniająca wyrażona eksplicytnie na powierzchni tekstu za pomocą formuł:

- *uprzejmie proszę o ...*,
- *zwracam się z uprzejmą prośbą o ...*

Anna Wierzbicka przyjmuje następującą eksplikację podania:

„mówię: chcę, żeby stało mi się coś (X)

wiem: to nie może stać się, jeżeli nie powiesz, że chcesz, żeby to się stało

mówię to, bo chcę, żebyś powiedział, że chcesz, żeby to się stało

nie wiem, czy to zrobisz

wiem, że wielu ludzi mówi ci takie rzeczy

wiem, że nie musisz robić rzeczy, które ludzie chcą, żebyś robił”.²⁴⁶

Wyznacznikiem początku tekstu są, tak jak w pozostałych gatunkach administracyjnych, oznaczenie w lewym górnym rogu kartki nadawcy komunikatu, data jego napisania umieszczona w prawym górnym rogu oraz oznaczenie adresata z prawej strony, kilka wersów poniżej daty. Ten ostatni może być oznaczony imiennie, wtedy gdy nadawca wie, kto daną sprawę rozpatruje lub znajduje się tam tylko nazwa funkcji służbowej lub najczęściej samego organu administracyjnego. Jeżeli adresat został oznaczony imiennie, tekst rozpoczyna się czasem od zwrotu: *Szanowny Panie/ Szanowna Pani/ Szanowni Państwo*. Stanowi to jednak rzadkość.

Formułą inicjalną tekstu podstawowego są wskazane powyżej zdania wyrażające prośbę nadawcy. Dalej, najczęściej już w następnym akapicie, znajduje się uzasadnienie. Tak jak w innych gatunkach administracyjnych może być to uzasadnienie faktyczne lub prawne. To pierwsze zawsze występuje w analizowanych tekstach, to drugie zaś sporadycznie, zazwyczaj wtedy, gdy nadawcą tekstu jest inny organ administracji lub został zredagowany przez profesjonalistów, np. przez kancelarię prawną. Jak już wspominałam powiązanie uzasadnienia faktycznego z uzasadnieniem prawnym tworzy syllogizm prawny i trzeba minimalnej wiedzy prawniczej, aby go zredagować.

Uzasadnienia faktyczne mają bardzo różny charakter, związany ze specyfiką samej sprawy, a także osobowością nadawcy – ta część w największym stopniu pełni funkcję charakteryzującą. Stosowane argumenty odwołują się często do emocji – nawet litości, ale także do wartości – poczucia sprawiedliwości, równości itd. Część nadawców stosuje również pochlebstwa,

246 A. Wierzbicka, *Język, umysł...*, op.cit., s.266-269.

a także groźby. Wydaje się, że uzasadnienie jest tym bardziej rozbudowane, im bardziej arbitralna jest decyzja urzędnika.

W ostatnim akapicie tekstu znajduje się powtórzenie prośby, często także formuła grzecznościowa wyrażająca szacunek: *z poważaniem, z wyrazami szacunku*. Wskaźnikiem końca tekstu jest podpis nadawcy. Zdarza się również, że do wniosku dołączone są załączniki, ich lista znajdować się może poniżej podpisu.

2.2.2.2. Gatunki cywilnoprawne

Grupa gatunków cywilnoprawnych, podobnie jak grupa gatunków administracyjnych, została wyróżniona na podstawie specyfiki sytuacji nadawczo-odbiorczej gatunku. Prawo cywilne jako prawo prywatne, w przeciwieństwie do prawa publicznego, czyli m.in. prawa administracyjnego, reguluje stosunki między autonomicznymi podmiotami. Wyraża się to przede wszystkim w braku podporządkowania jednego podmiotu drugiemu - jeden nie może jednostronnym aktem kształtować sytuacji drugiego. W granicach wyznaczonych przez normy prawne pozostawia się podmiotom pełną swobodę działania. Za pomocą gatunków cywilnoprawnych ludzie mogą podejmować działania służące ich interesom, spełniać zobowiązania i kształtować w dowolny sposób swoje stosunki prawne, o ile nie jest to zakazane przez prawo.

Obecnie w prawie polskim istnieją trzy rodzaje podmiotów stosunków cywilnoprawnych. Oznacza to, że mogą być one nosicielami praw i obowiązków. Pierwszym z nich, zgodnie z powszechnie akceptowanymi współcześnie wartościami jest każdy człowiek, który w języku prawnym zwany jest osobą fizyczną. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* podaje nawet jego definicję, wskazując iż człowiekiem jest każda istota, której rodzicami są ludzie: kobieta i mężczyzna.²⁴⁷ Drugim z podmiotów są tzw. osoby prawne. Na wzór osób fizycznych mają one zdolność prawną i mogą mieć własne prawa i obowiązki, nabywają je i zbywają we własnym imieniu, odpowiadają swoim majątkiem za zobowiązania. Trzecim podmiotem prawa cywilnego są jednostki organizacyjne

247, „W konsekwencji dla uznania człowieczeństwa bez znaczenia pozostaje okoliczność, czy istota mająca genotyp ludzki jest normalna, czy ciężko upośledzona, zdolna do dalszego życia, czy skazana na śmierć zaraz po urodzeniu.” (Radwański, *Prawo cywilne*, Część ogólna, Warszawa 2003, s.148.)

niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, stosuje się do nich przepisy związane z osobami prawnymi. Zjawisko przypisywania przez prawo jednostkom organizacyjnym cech ludzkich²⁴⁸ nosi nazwę antropomorfizacji prawa.

Wymienione wyżej podmioty mają zdolność prawną, co oznacza, że mogą mieć w świetle prawa swoje prawa i obowiązki. Nie wystarcza to jednak do tego, żeby w pełni aktywnie móc uczestniczyć w obrocie prawnym. Żeby podmiot prawa cywilnego mógł samodzielnie nabywać prawa, zaciągać zobowiązania czy kreować jakiegokolwiek zmiany w swoich stosunkach cywilnoprawnych musi mieć zdolność do czynności prawnych. Czynnikiem ograniczającym ją są wiek, choroba psychiczna, niedorozwój umysłowy lub jakiegokolwiek zaburzenia psychiczne uniemożliwiające osobie kierowanie swoim zachowaniem.

Nie wszystko, co dzieje się w rzeczywistości, ma znaczenie dla prawa cywilnego, fakty, okoliczności, które mają swoje skutki w prawie cywilnym zwane są zdarzeniami cywilnoprawnymi²⁴⁹. Ich skutkami mogą być: powstanie stosunku cywilnoprawnego, zmiana jego podmiotu, zmiana treści tego stosunku lub jego wygaśnięcie. Największą doniosłość wśród zdarzeń cywilnoprawnych mają czynności prawne, czyli takie czynności konwencjonalne podmiotów prawa cywilnego, których treść określa konsekwencje prawne²⁵⁰. Są to zdarzenia komunikacyjne szczególnego rodzaju, każdy ich element jest ściśle regulowany przez prawo, komunikatami tych zdarzeń są gatunki prawne, w których podmioty prawa cywilnego muszą wyrazić swoją wolę.

248 Organizacje nazywane są osobami, używa się do nich czasowników *kupuje, nabywa, odpowiada* itd.

249 Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, *op.cit.*, s.209.

250 *Ibidem*, s. 212.

Czynność prawna jest to instytucja stworzona w tym celu, aby podmioty prawa cywilnego w sposób autonomiczny na mocy swoich decyzji mogły określać wiążące je stosunki cywilnoprawne. Jedynym koniecznym elementem każdej czynności prawnej jest oświadczenie woli. Jak łatwo się domyślić problem tego, czym jest i w jaki sposób wola człowieka może zostać wyrażona, było przedmiotem wielu sporów w doktrynie prawniczej, w analizach odwoływano się do ustaleń różnych nurtów w psychologii, szczególnie psychologii introspekcyjnej.

„Tradycja identyfikowania czynności prawnych z aktami woli ma swe źródło w liberalno-indywidualistycznych założeniach szkoły pandektystów niemieckich, która w pierwszej poł. XIX w. opracowała ogólną koncepcję czynności prawnych (Savigny i jego następcy). Reprezentanci tego kierunku rozróżniali wprawdzie a) wewnętrzny akt woli człowieka ukierunkowany na wywołanie skutków prawnych i b) jego zewnętrzny wyraz, określane mianem „oświadczenia woli”. Jednakże zasadnicze znaczenie miała dla nich „wola wewnętrzna”; w razie niezgodności między treścią owego przeżycia wewnętrznego a jego zewnętrznym wyrazem, zawsze można było uznać czynność prawną za nieważną i to w oparciu o instytucję wad oświadczenia woli. Koncepcję tę przyjęto się określać mianem „**teorii woli**” . Jej konsekwencje społeczne nie odpowiadały jednak wymaganiom rozwijającego się masowo obrotu prawnego. Z tych względów spotkała się ona u schyłku XIX w. z ostrą krytyką reprezentantów tzw. **teorii oświadczenia**. Według tej koncepcji decydujący walor miała treść złożonego oświadczenia – tak jak było ono przez typowego człowieka rozumiane.

W pewnym sensie kompromisowe stanowisko zajęli w XX w. reprezentanci tzw. **teorii zaufania**, którzy zalecali, aby w razie niezgodności między „wolą wewnętrzną” a jej przejawem („oświadczeniem woli”) decydujące znaczenie przypisywać temu ostatniemu elementowi tylko wtedy, gdy wymaga tego wzgląd na zaufanie odbiorcy oświadczenia woli.”²⁵¹

251 *Ibidem*, s. 213.

Obecnie w polskim prawoznawstwie dominującą pozycję ma nurt obiektywizujący, który zakłada, że podstawą dla rozstrzygnięcia, czy określone zachowanie człowieka ma charakter czynności prawnej są reguły znaczeniowe wytworzone w kulturze danej społeczności.

Oświadczenie woli nie jest tożsame z pojęciem czynności prawnej. Często wymagane jest wiele oświadczeń woli oraz innych czynności, np. wydanie rzeczy do zaistnienia skutków prawnych. Prawo nie wymaga, aby oświadczenie woli zostało wyrażone za pomocą znaków językowych „wola osoby dokonującej czynności prawnej może być wyrażone przez każde zachowanie się tej osoby, które ujawnia jej wolę w sposób dostateczny”²⁵². Dopuszczalne są także tzw. dorozumiane oświadczenia, za które może być uznane np. podarcie weksla w obecności dłużnika i w odpowiedzi na jego prośbę darowania długu. Ta sama czynność w innych okolicznościach, np. dokonana w samotności nie miałaby już skutków prawnych. Są jednak czynności, dla których prawo wymaga formy szczególnej, którą mogą być forma pisemna, poświadczenie daty czy akt notarialny.

W swoich analizach skoncentruje się na tych gatunkach, które ze względu na wymogi prawa lub zwyczaje społeczne przyjmują formę pisemną.

2.2.2.2.1. Umowa

Termin *umowa* występuje w języku wielu gałęzi prawa, między innymi w prawie międzynarodowym, administracyjnym, karnym, najbardziej jednak charakterystyczny jest dla prawa cywilnego. W języku ogólnym *umowa* to

252 Art. 60 Kodeksu cywilnego

inaczej *porozumienie*. To samo oznacza w języku prawa, jednak jak można się domyślić, w różnych gałęziach prawa oznacza porozumienie między różnymi podmiotami o odmiennych treściach, np. w prawie międzynarodowym pełni rolę źródła prawa, dlatego wcześniej umowa została zakwalifikowana do gatunków prawnych, może być zawarta przez podmioty prawa międzynarodowego, a więc przez państwa lub organizacje międzynarodowe, ma także schematyczną ukształtowaną przez wieki w tradycji dyplomacji budowę. Nie można jednak mylić jej z umową prawa cywilnego, która zawierana jest przez podmioty prawa cywilnego, w innych okolicznościach, dotyczy innych spraw i wywołuje całkiem odmienne skutki prawne.

Umowy cywilnoprawne stanowią główny instrument prawny organizujący obrót pieniędzy, dóbr i usług w gospodarce rynkowej. Koncepcja klasycznej teorii umów ukształtowała się na przełomie XVIII i XIX wieku pod wpływem liberalnego nurtu prawa natury, kładła ona nacisk na akty woli stron umowy. Współcześnie podkreśla się raczej jej doniosłość społeczną i gospodarczą²⁵³.

Doniosłym zjawiskiem nie tylko w perspektywie prawnej czy ekonomicznej, ale także z punktu widzenia komunikacji społecznej jest to, co francuski prawnik Raymond Saleilles nazwał na przełomie XIX i XX wieku kontraktem adhezyjnym. W ujęciu tym:

„kontrakt adhezyjny właściwie nie był umową, lecz jednostronnym aktem przystąpienia lub poddania się przez stronę słabszą wzorcowi umowy ustalonemu w całości przez stronę silniejszą.”²⁵⁴

Jest to rodzaj umowy, który w praktyce jest formułowany tylko przez jedną stronę, druga strona – zazwyczaj słabsza z ekonomicznego punktu

253 Z. Radwański, *Zoobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2003, s. 112.

254 *Ibidem*, s. 113.

widzenia – może ją przyjąć albo odmówić nie mając żadnego wpływu na jej treść. Biorąc pod uwagę monopolistyczną pozycję niektórych usługodawców na początku XX wieku, decyzja o akceptacji umowy bywała iluzoryczna. Dzisiaj istnieją instrumenty prawne chroniące „słabszą” stronę, jednak ten sposób zawierania umów, wobec masowości niektórych usług jest powszechny. W aspekcie językowym skutkuje to daleko posuniętą schematyzacją tekstów.

„W umowach adhezyjnych przedsiębiorcy w szerokiej mierze posługują się wzorcami [tekstów], które w sposób jednolity określają treść przyszłych umów indywidualnych.

Wzorce umów pojawiają się pod różnymi nazwami (ogólne warunki umów, regulaminy, wzory umów, umowy typowe, taryfy, formularze umów itp.).”²⁵⁵

Stały się one stałym elementem współczesnego obrotu gospodarczego²⁵⁶. Z jednej strony, przyspieszają procedury zawierania umów, ułatwiają prowadzenie przedsiębiorstwa, obniżają koszty administracyjne, z drugiej jednak, w przypadkach kiedy jedna ze stron ma silniejszą pozycję, może w łatwiejszy sposób narzucać drugiej stronie wzorce korzystne dla siebie. Poza tym należy zwrócić uwagę także na to, że wzorce umów sprzyjają ujednocnieniu się tekstów, co dla prawników jest zjawiskiem pozytywnym, ponieważ oznacza umacnianie się pewności prawa.

Schematyzacja tego rodzaju tekstów nie jest związana tylko ze zjawiskiem umów adhezyjnych, także kontrakty zawierane w „tradycyjnych” warunkach między równymi, także pod względem ekonomicznym, podmiotami są ujednocniane. Wpływ na to ma szeroki i łatwy dostęp do wzorców takich tekstów. Obecnie na rynku polskim znaleźć można kilkadziesiąt publikacji zawierających wzory umów, a także setki, a być może tysiące stron

²⁵⁵ *Ibidem*, s. 140.

²⁵⁶ *Ibidem*, s. 140.

internetowych, na których znajdują się wskazówki związane z formułowaniem konkretnych rodzajów tekstów w danych okolicznościach oraz gotowe teksty, których można użyć po uzupełnieniu odpowiednich danych. Tymi wzorcami posługują się nawet kancelarie prawne. Analizowany materiał potwierdza daleko posuniętą schematyzację umów.

W zdecydowanej większości analizowanych tekstów wyznacznikiem początku jest tytuł. Zazwyczaj składa się on z nazwy gatunkowej - *umowa*, *kontrakt* oraz przydawki dookreślającej przedmiot umowy - przymiotnej: *kredytowa*, *spedycyjna*, rzeczownej: *sprzedaży*, *najmu*, w przypadku umów adhezyjnych zamieszcza się czasem numer umowy, zbliża to ten rodzaj umowy do gatunków administracyjnych, w których również w ten sposób oznacza się np. decyzje administracyjne. W pierwszym przypadku tytuł pełni więc funkcję informacyjną, opisową, zaś w drugim przede wszystkim identyfikującą. W podtytule zamieszcza się zazwyczaj datę zawarcia umowy, często także miejsce.

Umowa darowizny

zawarta w dniu 3 kwietnia 2006 r. w Inowrocławiu między następującymi stronami:

Po tytule znajduje się część wstępna zawierająca oznaczenie stron. Są one zazwyczaj określane nie tylko poprzez imię i nazwisko, ale również numer PESEL, numer dowodu osobistego lub adres zamieszkania itp. W dalszych częściach umowy dla osiągnięcia skrótowości nie podaje się już pełnych nazw stron umowy. Zazwyczaj używa się sformułowań typu: *zleceniodawca* – *zleceniobiorca*, *zamawiający* – *wykonawca*, *sprzedawca* – *kupujący* itd., czasem są to także skróty. Już jednak na początku umowy znajduje się zaznaczenie jak strony będą określane w dalszej części, np.:

Umowa zlecenia

zawarta w dniu 24 maja 2009 r. w Poznaniu

między:

XXX Sp. z o.o. z siedzibą w Poznaniu przy ulicy Fredry 10, wpisaną do Krajowego Rejestru Sądowego Sądu Rejonowego w Poznaniu pod numerem 135790, reprezentowaną przez Mieczysława Nowaka – Prokurenta, zwaną w dalszej części Zleceniodawcą

a

Panem Janem Kowalskim, zamieszkałym w Poznaniu przy ulicy Bonin 24/1, numer dowodu osobistego AAL 123456, zwanym dalej Zleceniobiorcą

Pod względem architektonicznym tekst podstawowy umowy przypomina gatunki prawne. Kolejne uzgodnienia umieszczane są w odrębnych paragrafach, a mniejsze jednostki, którymi są zazwyczaj zdania, szereguje się w punkty. Podobnie jak w tekstach prawnych powszechną praktyką redakcyjną jest stosowanie wyliczeń.

Obligatoryjnymi elementami części podstawowej tekstu, a więc tej, w której znajdują się ustalenia, są oznaczenie przedmiotu i treści umowy. Treść umowy / świadczenia to „zachowanie się dłużnika zgodnie z treścią zobowiązania i czyniące zadość interesom wierzyciela”²⁵⁷, czyli, mówiąc inaczej, to, co strona lub strony muszą zrobić, natomiast przedmiot umowy stanowią dobra materialne i niematerialne, których to zachowanie dotyczy, w przypadku umowy najmu będzie to np. mieszkanie, w przypadku umowy sprzedaży określona suma pieniężna oraz np. samochód, przy umowie o dzieło, owo dzieło. Przedmiot umowy jest zazwyczaj określany w pierwszym paragrafie umowy a jego opis jest bardzo precyzyjny, gdyż to właśnie jego najczęściej

257 *Ibidem*, s. 119.

dotyczą ewentualne spory między stronami. W przypadku rzeczy materialnych określa się cechy i właściwości danego produktu, wskazuje się, czy jest nowy czy też używany, a także określa jego stan, np.

Przedmiot umowy jest w dobrym stanie, co zostało stwierdzone przez Kupującego po dokonaniu oględzin.

Wskazuje się także sytuację prawną przedmiotu:

Sprzedający oświadcza, że przedmiot umowy jest jego własnością, jest wolny od wad prawnych oraz praw osób trzecich oraz że nie stanowi przedmiotu zabezpieczenia.

Precyzja w określaniu przedmiotu umowy przejawia się czasem między innymi, w podawaniu sum pieniężnych zarówno w formie liczbowej, jak i słownej, np.:

Wynagrodzenie za wykonanie dzieła ustala się w kwocie 1450 zł (słownie: tysiąc czterysta pięćdziesiąt złotych) brutto.

Wynika to z tego, że kiedyś większość umów pisana była ręcznie, więc podwójny zapis cen miał służyć uniknięciu pomyłek związanych z niewyraźnym zapisem, a także ewentualnych fałszerstw. W przypadku kiedy umowa jest drukowana, nie jest to już niezbędne, jednak z analizy tekstów wynika, że wciąż praktykowane.

W kolejnych paragrafach opisuje się ustalenia związane ze sposobem świadczenia: czasem świadczenia, np. terminem zapłaty, dostawy, wykonania dzieła itd., jego sposobem, np. sposób dostarczenia towaru czy najogólniej rzecz biorąc prawami i obowiązkami stron, czyli tym co dana ze stron jest

zobowiązana zrobić, czasem mogą znajdować się dodatkowe zapisy, np. zachowanie tajemnicy, zakaz konkurencji:

[...]

1. Przedmiotem umowy jest samochód marki Fiat Siena wyprodukowany w 2003 roku o numerze rejestracyjnym: GS 67 890. Sprzedający sprzedaje wymienioną rzecz a Kupujący ją kupuje.

[...]

4. Termin przekazania przedmiotu umowy ustala się na dzień 5 maja 2009 roku.

5. Dostawa przedmiotu umowy zostanie zrealizowana przez Sprzedającego na adres podany przez Kupującego w umowie. Koszt dostawy ponosi Sprzedający.

Zazwyczaj na końcu umowy znajduje się paragraf lub paragrafy zawierające ustalenia związane z warunkami wypowiedzenia umowy, następstwami jej zerwania oraz sposobem rozstrzygnięcia ewentualnych sporów, np.:

Każda ze stron może rozwiązać umowę zachowując jednomiesięczny okres wypowiedzenia dokonanego na piśmie.

Ewentualne spory związane z realizacją niniejszej umowy zostaną poddane pod rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego w Poznaniu.

We wszystkich umowach, niezależnie od ich treści i przedmiotu można spotkać podobne formuły zakończenia. Najczęściej są to:

Zmiana warunków umowy wymaga formy pisemnej pod rygorem nieważności.

W sprawach nieuregulowanych niniejszą umową stosuje się przepisy Kodeksu Cywilnego.

Umowa została sporządzona w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach, po jednym dla każdej ze stron.

Wyznacznikiem końca tekstu są podpisy stron, ewentualnie także lista załączników.

Nie tylko na poziomie architektoniki, ale również stylu, teksty umów przejawiają wiele podobieństw do tekstów prawnych. Są one precyzyjne, (dokładne określanie stron umowy, opisywanie przedmiotu umowy, sposobu wykonywania świadczeń itd.), a także wyraża się w nich tendencja do skrótowości (używanie skrótów, stosowanie wyliczeń itd.). Gatunek umowy, tak jak inne gatunki prawa narzuca kategorię oficjalności, nawet jeżeli stronami umowy, a więc podmiotami zdarzenia komunikacyjnego są członkowie jednej rodziny, przyjaciele czy osoby bliskie, używa się zwrotów *Pan/Pani* oraz innych określeń języka oficjalnego.

W przeciwieństwie do języka prawnego występują w tekstach inne formy osobowe czasownika poza 3. osobą liczby pojedynczej czasu teraźniejszego, np.:

W przypadku opóźnienia w zapłacie raty pożyczki Pożyczkodawca będzie naliczał odsetki za zwłokę w ustawowej wysokości.

Wartość przedmiotu darowizny strony ustalają na 10 000 zł.

Świadczą one o charakterze nie generalnym, lecz indywidualnym tekstu. Odnosi się on do konkretnych osób.

Należy jednak odnotować znaczącą liczbę czasowników w formie bezosobowej: *stosuje się, wnosi się*, imiesłowy: *zamieszkujący, najmujący* oraz formy strony biernej.

Część wstępna tekstu pełni funkcję informacyjną, natomiast prymarną funkcją części podstawowej tekstu, czyli tej, która zawiera ustalenia stron, jest funkcja sprawcza. Przez zawarcie umowy podmioty tworzą nową rzeczywistość. Występuje również funkcja nakłaniająca, przejawia się ona w formułach dotyczących kar za niedopełnienie umowy czy jej zerwanie.

2.2.2.2. Testament

Testament nazywany czasem ostatnią wolą jest gatunkiem o charakterze interkulturowym, prawdopodobnie jest jednym z najstarszych gatunków prawa. Wzmianki o nim znaleźć można między innymi w *Starym Testamencie* w *Księdze Genesis*, kiedy mowa jest o tym, iż Jakub zostawił swojemu synowi Józefowi dwa razy więcej spadku, aniżeli jego braciom. W tradycji chrześcijańskiej funkcjonował także pisemny testament Noego, w którym dzielił on świat. Testament znany był również starożytnym Grekom, największy jednak wpływ na współczesny kształt tego gatunku w obrębie kontynentalnej kultury prawnej, jak się łatwo domyślić, miało prawo rzymskie. Nie jest to jednak typ wypowiedzi charakterystyczny tylko dla prawnej sfery życia. Teksty, zawierające przesłanie dla potomnych, przybierają niekiedy formę artystyczną, np. jeden z bardziej znanych w polskiej kulturze liryków *Testament mój* napisany przez Juliusza Słowackiego. Odmiana testamentu funkcjonuje, a raczej funkcjonowała także w sferze polityki - w tzw.

testamencie politycznym władca lub ustępujący mąż stanu zostawiał wskazówki dla następujących po nim.

Leksem *testament* w języku ogólnym oznacza wszelkiego rodzaju przesłania dla potomnych. Wśród prawników budzi kontrowersje kwestia, czy testamentem jest tylko akt, w którym spadkodawca rozporządza swoim majątkiem czy też każde rozporządzenie na wypadek śmierci, także niemajątkowe. Prawo austriackie na przykład akt, który nie zawiera powołania spadkobiercy, a tylko inne przesłania na wypadek śmierci mające skutki prawne nazywa kodycylem. W polskiej kulturze prawnej taki gatunek nie funkcjonuje, ale popularny jest pogląd, według którego brak powołania spadkobiercy w tekście nie przesądza o tym, że nie jest on testamentem. Wątpliwości nie budzi tzw. testament negatywny, w którym spadkodawca wydziedzicza kogoś, przyjmuje się bowiem, że jeśli nie dokonuje on innych zapisów, przyjmuje ustawowy sposób dziedziczenia poza osobami, które wydziedzyczył i uznaje go za najlepszy. Bardziej problematyczna sytuacja ma miejsce wtedy, gdy nadawca tekstu ogranicza się jedynie do dyspozycji o charakterze niemajątkowym, np. wskazuje, w jaki sposób ma wyglądać ceremonia pogrzebowa, większość prawoznawców przyjmuje, tak jak w sytuacji opisanej powyżej, iż w sposób dorozumiany osoba taka wskazuje, iż uważa za najlepszy ustawowy sposób dziedziczenia²⁵⁸. Z poglądem takim nie zgadza się Jan Gwiazdomorski²⁵⁹.

Z powyższych uwag widać, że pole gatunkowe testamentu jest dość szerokie i część tekstów wyraźnie ma charakter transgraniczny.

Nadawcą tekstu testamentu nie może być każdy podmiot prawa cywilnego. Zdolność do testowania mają tylko ludzie - osoby fizyczne, którzy

258 Por. E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2006, s. 97.

259 J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1972, s.88.

mają zdolność do czynności prawnych, a więc w większości przypadków powyżej osiemnastego roku życia i nieubezważnowolnieni.

W polskiej kulturze prawnej wzorzec gatunkowy testamentu ma w znacznym stopniu charakter normatywny. Oznacza to, iż aby był on ważny, a więc powodował skutki prawne i tym samym zdarzenie komunikacyjne, w którym jest komunikatem było fortunne, musi spełniać przewidziane prawem wymogi. Wynika to z faktu, iż jako komunikat *mortis causa* dotrze do swego adresata w momencie, kiedy nadawca nie będzie już w stanie wyjaśnić ewentualnych wątpliwości.

Polskie prawo wyróżnia dwie kategorie testamentów: zwykłe i szczególne.

„Testamenty zwykłe (holograficzny – art. 949 KC, notarialny – art. 950 KC, allograficzny – art. 951 KC) mogą być sporządzone przez każdą osobę mającą zdolność testowania w dowolnie wybranej chwili i – jeżeli nie zostaną odwołane przez testatora – określają porządek dziedziczenia niezależnie od tego, ile czasu upłynęło pomiędzy sporządzeniem testamentu a otwarciem spadku.

Testamenty szczególne (ustny – art. 952 KC, sporządzany na polskim statku morskim lub powietrznym – art. 953 KC, wojskowy – art. 954 KC) mogą być sporządzone tylko wtedy, gdy zostały spełnione dodatkowe przesłanki przewidziane ustawą. Przykładowo testament ustny może zostać sporządzony tylko wówczas, gdy niemożliwe lub znacznie utrudnione jest skorzystanie ze zwykłej formy lub istnieje obawa rychłej śmierci spadkodawcy. Testamenty szczególne charakteryzują się ponadto czasowo ograniczoną mocą. Zgodnie z art. 955 KC testament szczególny traci moc z upływem sześciu miesięcy od ustania okoliczności, które uzasadniały niezachowanie formy testamentu zwykłego, chyba, że spadkodawca zmarł przed upływem tego terminu.”²⁶⁰

260 E. Skowrońska-Bocian, *Prawo spadkowe, op.cit.*, s. 81-82.

Prototypem, znajdującym się w centrum pola gatunkowego jest tekst przez prawo charakteryzowany jako *testament holograficzny*. By był on ważny, musi być napisany własnoręcznie przez testatora oraz zawierać datę i podpis.

Własnoręczne pismo jest warunkiem bezwzględny, nie można postugiwać się jakimkolwiek urządzeniem, gdyż pismo powinno „wykazywać indywidualne cechy testatora”²⁶¹, możliwe jest jednak sporządzenie tekstu protezą czy nogą, w przypadku kiedy autor jest inwalidą, gdyż spełnia to warunek indywidualności. Warunek wykonania całego tekstu odręcznie ma uniemożliwić lub w znacznym stopniu utrudnić sfałszowanie dokumentu.

Wyznacznikiem początku tekstu jest zazwyczaj jego tytuł. W zdecydowanej większości analizowanych przeze mnie tekstów była to nazwa gatunkowa: *testament*, choć zdarzały się takie tytuły jak: *Moja ostatnia wola*, *Moje ostatnie życzenie*, *Do mojej rodziny*, *Do moich dzieci*;

Data znajduje się w różnych miejscach tekstu: na początku tekstu w prawym górnym rogu, na końcu tekstu przed podpisami, często w podtytule, np.:

Testament

sporządzony w dniu 15 lipca 2000 roku w Gnieźnie

Obok daty, tak jak w powyższym przykładzie wskazuje się często miejsce sporządzenia tekstu. Umieszczenie w testamencie daty służy osiągnięciu dwóch celów: ustaleniu czy testator w chwili sporządzenia testamentu miał zdolność testowania oraz ustalenie kolejności kilku sporządzonych testamentów. Nie istnieje ustawowy wymóg co do formy daty, w analizowanych tekstach były to zawsze: dzień miesiąca, miesiąc i rok, możliwe jest jednak podanie daty także w sposób opisowy, np. *Wielkanoc 2002 r.*

261 Ibidem, s. 83.

Tekst właściwy otwiera formuła, w której zazwyczaj następuje oznaczenie nadawcy oraz opis dokonywanej czynności. To pierwsze jest dokonywane poprzez podanie imienia i nazwiska, często są to także inne dane: imiona rodziców, data urodzenia itd. W większości analizowanych tekstów ich autorzy podkreślali swój dobry stan mentalny poprzez wyrażenie: *świadomie i dobrowolnie*. Formuła ta pełni bardziej funkcję stylistyczną, aniżeli prawną. Najczęściej początek tekstu testamentu ma następującą postać:

*Ja, Maciej Nowicki, syn Adama i Marii, urodzony w Gdańsku 3 maja 1940 roku,
w pełni świadomie i dobrowolnie na wypadek mojej śmierci rozdysponuję
mój majątek jak poniżej...*

Tekst podstawowy składa się z jednej, dwóch lub trzech części głównych: w pierwszej autor powołuje spadkobierców i zamieszcza ich spis, w drugiej sporządza spis elementów spadku, w trzeciej dokonuje rozporządzeń majątkowych. W części testamentów jest także wzmianka o powołaniu wykonawcy testamentu, np.:

Testament

*Ja, Ilona Radwan, na wypadek mojej śmierci świadomie i dobrowolnie
ustanawiam następujących spadkobierców:*

- 1. Tomasz Radwan – mój mąż*
- 2. Rita Brychcy – moja siostra*
- 3. Krzysztof Konieczny – mój przyjaciel, syn Leokadii i Zenona, zamieszkały
w Poznaniu przy ul. Bonin 25/6*

Oświadczam, iż pozostawiam w spadku:

- 1. Pieniądze na rachunku bankowym w Banku Zachodnim WBK*
- 2. Dwa obrazy Bartosza Romana*
- 3. Sprzęt narciarski*

Wykonawcą testamentu będzie mój przyjaciel Błażej Grzechnik i proszę, aby zechciał tę ostatnią wolę wykonać.

Mój majątek rozporządzam następująco:

Mój mąż Tomasz Radwan dostaje całą sumę środków znajdujących się na rachunku bankowym.

Moja siostra Rita Brychcy otrzymuje obrazy Bartosza Romana.

Mój przyjaciel, Krzysztof Konieczny otrzymuje sprzęt narciarski.

Tę ostatnią wolę wyrażam w pełni świadomie i własnoręcznie podpisuję.

Poznań, dnia 31 grudnia 2009 roku

Ilona Radwan

W części testamentów znajduje się pierwsza i trzecia część lub tylko trzecia, np.:

Testament

Ja, Łukasz Grzechnik, ur. dnia 7 kwietnia 1960 roku w Poznaniu, na wypadek mojej śmierci rozdysponowuję mój majątek jak poniżej:

Stowarzyszenie Muzyczne „Nutki” z siedzibą w Mogilnie przy ul. Niskiej 1 otrzymuje 50 000 zł.

Moja przyjaciółka, Ilona Radwan, zamieszkała w Poznaniu przy ul. Mglistej 56/3 otrzymuje 100000 zł.

Mój brat Błażej Grzechnik otrzymuje kosiarkę do trawy.

Pozostały majątek zapisuję mojej przyjaciółce Ricie Brychcy, zamieszkałej w Poznaniu, przy ul. Bogatej 101.

Poznań, 2 stycznia 2010 r.

Łukasz Grzechnik

Rozporządzenie majątkiem formułowane jest przy użyciu czasowników performatywnych. Najczęściej są to:

- **rozporządzam** następująco/ jak następuje,
- majątek **rozdzielam** następująco,
- majątek **zapisuję**,
- **rozdysponowuję** mój majątek jak poniżej/ w następujący sposób,
- **ofiarowuję**.

Na końcu tekstu bardzo często występują formuły o funkcji stylistycznej, takie jak: *Tę ostatnią wolę wyrażam w pełni świadomie i własnoręcznie ją podpisuję*. W niektórych tekstach znajdują się argumenty, wskazujące na motywację nadawcy: *mojemu bratu zapisuję samochód, ponieważ jako jedyny w rodzinie go nie ma*, szczególnie w przypadku kiedy następuje wydziedziczenie, np. *Powodem wydziedziczenia jest porzucenie rodziny*. Należą one jednak do rzadkości.

Poza powołaniem spadkobierców w testamentach znaleźć się mogą również inne rozporządzenia, jednym z nich jest zapis. Jest to dyspozycja spadkodawcy, którą nakłada na spadkobiercę obowiązek przekazania części majątku innej osobie, która nie jest spadkobiercą. Poza tym testator może w tekście zamieścić polecenie jakiegoś działania lub zaniechania przez osobę, która jest spadkobiercą lub zapisobiorcą. W tekstach znajdują się też inne dyspozycje, które jako niebędące zapisami ani poleceniami nie nakładają obowiązków prawnych, najczęściej są to życzenia związane z pogrzebem, ze sposobem wychowania dzieci, dalszym postępowaniem w życiu członków rodziny, np.:

Proszę, aby po śmierci moje ciało zostało skremowane.

Proszę, aby pochowano mnie obok mojego męża.

Chciałabym, żeby dzieci skończyły studia.

Poza opisaną wyżej podstawową formą testamentu, może on, jak zostało już wspomniane, przybrać inną postać. Kolejnymi rodzajami *testamentu zwykłego* są *testament notarialny* oraz *testament allograficzny*. Nie różnią się one zbyt wiele treścią, odmienna jest natomiast postać zdarzenia komunikacyjnego, w którym pełnią rolę komunikatu.

Testament notarialny sporządzany jest u notariusza i ma postać aktu notarialnego. Na poziomie językowym różni się głównie wyższym stopniem formalności i poprawności, związane jest to z tym, że w jego redakcji bierze udział wykształcony prawnik, poza tym jako akt notarialny zawiera także takie elementy jak: imię, nazwisko i siedzibę kancelarii notariusza, a jeżeli akt sporządził zastępca notariusza, także imię i nazwisko zastępcy, imiona, nazwiska, imiona rodziców i miejsce zamieszkania osób fizycznych, nazwę i siedzibę osób prawnych lub innych podmiotów biorących udział w akcie, imiona, nazwiska i miejsce zamieszkania osób działających w imieniu osób prawnych, ich przedstawicieli lub pełnomocników, a także innych osób obecnych przy sporządzaniu aktu, stwierdzenie, że akt został odczytany, przyjęty i podpisany oraz podpis notariusza.

Testament allograficzny określane jest czasem jako *testament urzędowy*, z uwagi na to, że przy jego sporządzaniu wymagana jest obecność osoby pełniącej funkcję publiczną. Spadkodawca podaje swoją wolę ustnie wobec trzech świadków, z których jeden jest urzędnikiem, jeden z nich ją zapisuje w formie protokołu, następnie tekst jest odczytywany, a później podpisywany przez testatora oraz świadków. Spadkodawca musi podać swoją wolę ustnie za pomocą znaków językowych, nie mogą być użyte inne znaki nawet język migowy.

Poza *testamentami zwykłymi* dopuszczalne są także testamenty zwane *szczególnymi*, różnią się one przede wszystkim kontekstem życiowym oraz

formą jego zapisywania. Zarówno testament ustny, testament na polskim statku wodnym lub powietrznym oraz testament wojskowy, sporządzany jest w szczególnych okolicznościach, niebezpieczeństwa, obawy rychłej śmierci itd. podawany jest ustnie i zapisywany przez kogoś ze świadków, a następnie podpisywany. Jak wyżej wspomniano, ma on ważność tylko przez sześć miesięcy.

W tekstach, jak zostało już wspomniane, występuje ograniczony zbiór czasowników performatywnych. W przeciwieństwie do większości gatunków prawa dominują zdania pojedyncze o zbliżonej do siebie strukturze. Nie unika się powtórzeń. Zazwyczaj w części dotyczącej rozporządzenia majątkiem każde zdanie ma takie samo orzeczenie, np. *X dostaje ... Y dostaje ...* itd. Czasowniki występują najczęściej w formach osobowych, nie stosuje się zabiegów depersonalizujących.

2.2.2.2.3. Udzielenie pełnomocnictwa

Zgodnie z ogólną zasadą prawa cywilnego nikt nie może samowolnie ingerować w cudzą sferę prawną, dlatego, aby możliwe było działanie w czyimś imieniu, między osobą reprezentowaną a jej przedstawicielem musi zaistnieć szczególny stosunek w języku prawnym zwany *umocowaniem*²⁶². Jeżeli podstawą tej relacji jest ustawa, np. w przypadku rodziców i dzieci nieletnich, mamy do czynienia z przedstawicielstwem ustawowym, jeżeli zaś jest to wola konkretnej reprezentowanej osoby, to stosunek taki nazywany jest pełnomocnictwem.²⁶³ Do jego zaistnienia potrzebne jest oświadczenie woli

262 Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, *op.cit.*, s.309-310.

263 *Ibidem*, s.310.

osoby, która ma być reprezentowana. Prawo generalnie nie stawia szczególnych wymogów w tym zakresie, lecz zwyczajowo jest przyjęte, iż jest ono udzielane na piśmie. Jeżeli pełnomocnictwo dotyczy czynności prawnej, której forma ma szczególne wymogi, np. aktu notarialnego, udzielenie pełnomocnictwa też musi mieć taką formę.

Prawo polskie wyróżnia kilka rodzajów pełnomocnictw:

- ogólne (plenipotencja) – umożliwia pełnomocnikowi pełnienie wszystkich czynności w zakresie tzw. zwykłego zarządu,
- rodzajowe – upoważnia pełnomocnika do powtarzania pewnych określonych czynności w imieniu i na rzecz mocodawcy,
- szczególne – upoważnia pełnomocnika do wykonania określonej czynności w imieniu i na rzecz mocodawcy;
- procesowe – upoważnia pełnomocnika do zastępowania mocodawcy w postępowaniu przed sądem.²⁶⁴

Nadawcą tekstu pełnomocnictwa jest podmiot prawa cywilnego, który upoważnia inny podmiot do określonego działania we własnym imieniu, w języku prawnym zwany mocodawcą, a jego odbiorcą jest podmiot, z którym wyznaczony pełnomocnik będzie wykonywał dane czynności prawne, np. zawierał umowę. Tekst ma więc podwójną funkcję: sprawczą, ponieważ z momentem podpisania i sporządzenia tekstu powstaje nowy stosunek prawny oraz informacyjną skierowaną do osoby trzeciej.

Z językowego punktu widzenia tekst pełnomocnictwa ma stały schemat: ktoś upoważnia kogoś do jakichś działań we własnym imieniu. Obligatoryjnymi elementami są więc: oznaczenie osoby reprezentowanej / mocodawcy, pełnomocnika, a także opis działań, do których jest on upoważniony.

Rama tekstowa nie jest elementem obligatoryjnym i występuje tylko w części tekstów. Składa się zazwyczaj z daty i miejsca sporządzenia dokumentu,

²⁶⁴ *Ibidem*, s. 315-316.

znajdują się one w prawym górnym rogu lub pod tekstem obok podpisu, czasem oznaczenia nadawcy tekstu znajdującego się w lewym górnym rogu oraz obligatoryjnie z podpisu. Tytuł tekstu składający się z nazwy gatunkowej występuje tylko w części analizowanych przeze mnie tekstów.

Oznaczenie nadawcy tekstu oraz osoby upoważnianej następuje przez podanie imion i nazwisk oraz innych informacji, najczęściej są to data urodzenia, adres zamieszkania oraz numer dowodu osobistego.

Tekst podstawowy rozpoczyna się od oznaczenia nadawcy, następnie podawana jest data, dale wyrażenie z czasownikiem performatywnym, oznaczenie osoby upoważnianej i opis działania, np.:

Ja, niżej podpisany Jan Wiśniewski, dnia 15 lipca 2007 roku udzielam pełnomocnictwa ogólnego Panu Mirosławowi Ząbkowi, zamieszkałemu w Krakowie przy ul. Cichej 20, legitymującemu się dowodem osobistym seria AO numer 123456 wydanym przez Prezydenta Miasta Krakowa, do prowadzenia mojego przedsiębiorstwa Tech-Bud z siedzibą we Wrocławiu przy ulicy Jana Matejki 52.

Jan Wiśniewski

Funkcja sprawcza tekstu wyrażona jest przez odpowiednie czasowniki performatywne, zazwyczaj są to wyrażenia: *upoważniam do* lub *udzielam pełnomocnictwa do*.

Opis działania, do którego upoważnia nadawca tekstu różni się zależnie od rodzaju pełnomocnictwa. Przy pełnomocnictwie rodzajowym upoważniającym do regularnego dokonywania w imieniu mocodawcy określonego rodzaju czynności są to często rzeczowniki utworzone od czasowników wielokrotnych niedokonanych: *odbieranie, kupowanie*, ale także *odbior, sprzedaż*, w drugim przypadku na powtarzalność czynności wskazuje dopełnienie w liczbie mnogiej np.: *odbior towarów*. Przy pełnomocnictwie

szczególnym natomiast, polegającym na wykonaniu określonej czynności, rzeczowniki nazywające czynności tworzone są od czasowników dokonanych np.: *zawarcie, kupno, przeprowadzenie*.

W tekstach tych w sposób szczególny jest widoczna cecha składniowa gatunków prawa, mianowicie nieproporcjonalny stosunek rzeczowników do czasowników prowadzący do nominalizacji. Związane jest to ze stosowanymi czasownikami performatywnymi, które wymagają zastosowania rzeczownika w dopełniaczu, to zaś prowadzi do tego, że czynności, do których upoważnia nadawca tekstu, wyrażone są za pomocą rzeczowników odczasownikowych, które wymagają dalszych rzeczowników, również w dopełniaczu. Skutkuje to powstawaniem ciągów dopełnień, np.:

[...] upoważniam X do zawarcia umowy sprzedaży maszyny do produkcji opakowań zapatek [...]

[...] udzielam pełnomocnictwa do zawarcie umowy najmu lokalu - biura przedsiębiorstwa [...]

2.2.2.3. Gatunki sądowe

Najprostszym sposobem rozwiązywania konfliktów są rozwiązania siłowe, mają one jednak destrukcyjny charakter dla porządku i stabilności społecznej, dlatego w miarę rozwoju myśli ludzkiej poszukiwano alternatywnych metod wychodzenia z konfliktów. Na początku funkcje rozstrzygania sporów przyjmowały zazwyczaj osoby posiadające specjalne cechy, takie jak: wiek, doświadczenie życiowe (starszyzna plemienna), lub te, które dzierżyły władzę, później jednak w miarę rozwoju cywilizacyjnego funkcję tę przejmowały wyspecjalizowane organy państwowe, które w epoce nowożytnej, w cywilizacji zachodniej starano się także oddzielić od władzy. Od epoki oświecenia upowszechniła się popularyzowana przez Monteskiusza idea trójpodziału władzy, która to zakładała niezależne od pozostałej władzy sądownictwo.

Sposób komunikacji typowy dla sądu ma długą tradycję i jest silnie rytualizowany. Ma również szereg cech, które składają się na jego teatralizację²⁶⁵. Prawdopodobnie ten wymiar komunikacji prawnej wskazuje obecnie w najpełniejszy sposób związek sfery prawa z sacrum.

Poza rytualizacją na poziomie językowym objawiającą się poprzez używanie stałych formuł w odpowiednich momentach zdarzenia komunikacyjnego, na obrzędowość składają się także elementy pozawerbalne, wśród których szczególne znaczenie mają układ przestrzenny sali oraz używane rekwizyty, a także hierarchia wśród uczestników zdarzenia komunikacyjnego.

²⁶⁵ Wskazuje się, iż rozprawa sądowa ma momenty przełomowe, które można nazwać węzłami dramatycznymi. Są to: odczytanie aktu oskarżenia, sytuacja zmiany wyjaśnień przez oskarżonego, sytuacja zmiany zeznań przez świadka, konfrontacja zeznań świadków, konfrontacja zeznań świadka i wyjaśnień oskarżonego, wydanie wyroku. - M. Rzeszutko, *Rozprawa sądowa w świetle lingwistyki tekstu*, Lublin 2003, s. 87.

Układ i wygląd sali sądowej w Polsce, jak i innych państwach, w których obowiązuje kontynentalny system prawa, pochodzi od forum rzymskiego. Na forum tym, przy specjalnym stole i na szczególnym krześle zasiadał ubrany w togę pretor. W polskiej sali sądowej również centralnym punktem jest duża znajdująca się na podwyższeniu ława, przy której zasiadają sędziowie. Obowiązkowo nad głową sędziego wisi godło państwowe, które reprezentuje majestat władzy, inną jej oznaką jest łańcuch sędziowski, na którym także umiejscowiony jest orzeł w koronie. Znak ten umieszczany jest również na dokumentach sądowych, a przede wszystkim na wyroku. Z perspektywy ławy sędziowskiej, niżej po prawej stronie znajduje się ława tego, który żąda ochrony prawnej lub o coś wnosi, czyli oskarżyciel, którym nie zawsze musi być prokurator, a także powód czy wnioskodawca, po lewej zaś ława tych, przeciwko którym ma zostać przydzielona ochrona – "broniących się", czyli oskarżonych lub pozwanych. Ta ostatnia zwana bywa potocznie *ławą oskarżonych*. Miejsce to ma silne nacechowanie semiotyczne, które wyraża się m. in. za pomocą istniejącego wśród prawników przesądu, aby tam nie siadać, gdyż przynosi to pecha. Przed stołem sędziowskim, między ławami stron, znajduje się pulpit, przed którym zeznają świadkowie. W sali sądowej znajdują się także miejsca dla publiczności. Taki układ sali jest nieprzypadkowy, wskazuje na relacje między poszczególnymi podmiotami zdarzenia komunikacyjnego, różni się on np. od tego, który obowiązywał przez pewien czas, kiedy prokurator zasiadał niżej, ale po jednej ze stron sędziego.

Obecny układ jest odzwierciedleniem zasad procesu kontradiktoryjnego. W europejskiej tradycji prawnej wykształciły się bowiem dwie podstawowe formy procesu²⁶⁶, poza pierwszym wymienionym powyżej, drugi nazywany jest procesem inkwizycyjnym. Postępowanie kontradiktoryjne polega na tym, iż dwie równe strony toczą spór przed niezależnym sądem, w

266 S. Wronkowska, *Podstawowe...*, cz.II, s.55-56.

modelowym ujęciu sąd zachowuje się biernie, nie może np. uwzględniać dowodów, na które nie powołała się żadna ze stron, ogranicza się jedynie do czuwania nad respektowaniem w toku procesu przepisów prawnych i wydaje wyrok.²⁶⁷ Postępowanie inkwizycyjne natomiast jest prowadzone z urzędu przez sąd, to on bada daną sprawę, strony mają mu jedynie przekazać te informacje, które uzna za niezbędne do rozstrzygnięcia sprawy.²⁶⁸

Współczesne postępowania sądowe łączą elementy obu typów, przy czym w państwach demokratycznych, w tym w Polsce, dominują zazwyczaj elementy postępowania kontradiktoryjnego.

Podczas rozprawy sądowej używany jest stały zestaw rekwizytów. Poza wspomnianym godłem państwowym i odpowiednim umeblowaniem sali są to stroje sędziów oraz adwokatów i prokuratora. Różnią się one kolorem wykończeń: barwa amarantowa wskazuje sędziego, zielona adwokata a czerwona prokuratora. Ze strojami wiąże się przesąd, który zakazuje nawet przymierzania togi przez aplikanta przed zdaniem egzaminów końcowych. Najważniejszym jednak rekwizytem, będącym jednocześnie elementem stroju, jest łańcuch sędziowski z orłem w koronie.

Na hierarchię osób znajdujących się w sali w czasie rozprawy wskazują normy obyczajowe związane z ich pozycją ciała w poszczególnych stadiach rozprawy. Najniżej znajdują się osoby „z zewnątrz”, tzn. świadkowie, oskarżeni, pozwani, powodzi, muszą wstać, kiedy chcą coś powiedzieć, w czasie zeznań podchodzą do specjalnej barierki, osoby w togach - adwokaci, prokuratorzy itd., wstają zazwyczaj tylko wtedy, kiedy zwracają się do sądu, kiedy przesłuchują świadka ten stoi, oni natomiast zazwyczaj siedzą, stoją także w trakcie odczytywania wyroku. Na szczycie hierarchii znajduje się sędzia, który wstaje tylko w trakcie składania przysięgi przez świadków. Swoją pozycję

²⁶⁷ *Ibidem*, s. 56.

²⁶⁸ *Ibidem*, s. 56.

podkreśla takimi formułami jak: *proszę świadka o powstanie, oskarżony może usiąść, upominam oskarżonego, proszę pana mecenaso o podejście, proszę świadka o spokój* wygłaszanymi zazwyczaj stanowczym tonem.

Całość postępowania sądowego wbrew pozorom ma w większości charakter komunikacji pisemnej, rozprawa choć odbywa się ustnie jest dokumentowana w sposób pisemny w formie protokołu.

Rozprawa sądowa, czyli główny etap postępowania procesowego, stała się przedmiotem analizy tekstologicznej Małgorzaty Rzeszutko²⁶⁹. Autorka, w swojej dysertacji uznając za pryncypialne kryterium tekstowości spójność semantyczną i odrzucając potrzebę jedności nadawcy i odbiorcy, przyjęła tezę, iż rozprawa może być traktowana jako tekst. Opisując jego superstrukturę wyróżniła następujące fazy rozprawy:

- 1) rozpoczęcie rozprawy
 - a) wywołanie sprawy,
 - b) sprawdzenie, czy stawiły się wszystkie wezwane osoby,
 - c) zarządzenie opuszczenia sali rozpraw przez świadków,
- 2) przewód sądowy,
 - a) odczytanie aktu oskarżenia/ pozwu²⁷⁰
 - b) pytania sędziego kierowane do oskarżonego / pozwanego
 - c) postępowanie dowodowe:
 - wyjaśnienia oskarżonego / pozwanego,
 - zeznania świadków,
 - opinie biegłych,
 - d) ogłoszenie zamknięcia przewodu sądowego,
- 3) przemówienia stron,

269 M. Rzeszutko, *Rozprawa sądowa w świetle lingwistyki tekstu*, Lublin 2003.

270M. Rzeszutko analizuje tylko rozprawy postępowania karnego, dlatego też jej opis należy uzupełnić, w przypadku postępowania cywilnego przewód sądowy inicjuje pozw;

4) wydanie wyroku.²⁷¹

Badaczka uważa, że specyfika analizowanego materiału językowego pozwala wyróżnić dwa rodzaje makrostruktur: jedną obejmującą całość działań jurysdykcyjnych oraz makrostruktury niższego rzędu. Te drugie mogą zostać utożsamione z jednostkowymi mikrostrukturami lub ich zespołami, są to:

- 1) przedstawienie zarzutu / skarga
- 2) ustosunkowanie się do zarzutu / skargi wszystkich kategorii uczestników, oprócz członków składu orzekającego,
- 3) podsumowanie całości działań,
- 4) rozstrzygnięcie procesowe.²⁷²

Mikrostruktury zostały ujęte w rozprawie jako: „zespoły działań tekstotwórczych, związanych z każdym uczestnikiem procesu [...]”²⁷³. Pierwsza i ostatnia z wymienionych makrostruktur niższego rzędu pokrywają się z jednostkowymi mikrostrukturami, natomiast druga i trzecia stanowią ich sekwencje.

Zgodnie z przyjętą w niniejszej rozprawie metodologią rozprawa sądowa jest rodzajem dyskursu prawnego, poszczególne jej elementy, np. przesłuchanie świadka, mowa końcowa, wyrokowanie to zdarzenia komunikacyjne, w których komunikatami są wypowiedzi podlegające w mniejszym lub większym stopniu standaryzacji – czyli rygorom wzorca gatunkowego adekwatnego do danego zdarzenia, dlatego to, co Małgorzata Reszutko ujmuje jako mikrostrukturę w niniejszej analizie ma status tekstu i jest poddawane charakterystyce genologicznej.

Poniżej zaprezentowana jest charakterystyka gatunków mających pierwszorzędne znaczenie dla postępowania procesowego: pozwu, czyli aktu

²⁷¹ *Ibidem*, s. 62-63.

²⁷² *Ibidem*, s.86.

²⁷³ *Ibidem*

wszczynającego proces cywilny, aktu oskarżenia, mającego tę samą funkcję w procesie karnym, oraz wyroku.

2.2.2.3.1. Pozew

Pozew jest gatunkiem o pierwszorzędym znaczeniu dla postępowania cywilnego, jego złożenie przez powoda wszczyna proces. Nadawcą tekstu jest podmiot (powód), który ma żądanie wobec innego podmiotu (pozwanego), jego spełnieniem ma zająć się sąd, który jest odbiorcą tekstu. Komunikat ten pełni kilka funkcji, przede wszystkim powoduje wszczęcie postępowania – pełni więc funkcję sprawczą. Nie mniej ważna jest także funkcja informacyjna, w tekście przedstawiona jest istota sprawy, a także funkcja nakłaniająca - nadawca stara się przekonać odbiorcę do swoich racji. Funkcję charakteryzującą w największym stopniu pełni uzasadnienie, którego kształt językowy jest najmniej schematyczny.

Wzorzec gatunkowy pozwu jest w dużym stopniu znormalizowany. Jako pismo procesowe musi spełniać on pewne wymogi stawiane między innymi przez art. 126 *Kodeksu cywilnego*:

Art. 126. § 1. Każde pismo procesowe powinno zawierać:

- 1) oznaczenie sądu, do którego jest skierowane, imię i nazwisko lub nazwę stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników;
- 2) oznaczenie rodzaju pisma;
- 3) osnovę wniosku lub oświadczenia oraz dowody na poparcie przytoczonych okoliczności;
- 4) podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika;
- 5) wymienienie załączników.

§ 2. Gdy pismo procesowe jest pierwszym pismem w sprawie, powinno ponadto zawierać oznaczenie miejsca zamieszkania lub siedziby stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników oraz przedmiotu sporu, pisma zaś dalsze – sygnaturę akt.

§ 3. Do pisma należy dołączyć pełnomocnictwo, jeżeli pismo wnosi pełnomocnik, który przedtem nie złożył pełnomocnictwa.

§ 4. Za stronę, która nie może się podpisać, podpisuje pismo osoba przez nią upoważniona, z wymienieniem przyczyny, dla której strona sama się nie podpisała.

Poza tym, zawierać musi dokładnie określone żądanie, a w sprawach o prawa majątkowe także oznaczenie wartości przedmiotu sporu, chyba że przedmiotem sprawy jest oznaczona kwota pieniężna oraz przytoczenie faktów uzasadniających żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu.

Ramę tekstową stanowią więc: data, umieszczana najczęściej w prawym górnym rogu, oznaczenie sądu, do którego kierowane jest pismo, dalej dane powoda i pozwanego - imiona, nazwiska i adresy, wartość przedmiotu sporu oraz tytuł. Wyrażenie: *wartość przedmiotu sporu* jest czasem zapisywana za pomocą skrótu: w.p.s., jest to wyrażenie występujące tylko w części tekstów, w tych pozwach, w których żądanie ma charakter majątkowy. Tytuł składa się z nazwy gatunkowej oraz dopełnienia oznaczającego przedmiot żądania, np.: *Pozew o rozwód*, *Pozew o eksmisję* itd. Część wstępna tekstu wyglądać może w następujący sposób:

Kraków 09.08.2008 r.

Do Sądu Rejonowego w Krakowie
I Wydział Cywilny

powód: Janusz Mik

Jan Olbrachta 6

Nowy Sącz

pozwany: Stanisław Nowak

ul. Jana Olbrachta 8

Kraków

wartość przedmiotu sporu: 11.000 zł

POZEW
o zapłatę odszkodowania

Część finalną ramy tekstowej stanowią: podpis nadawcy tekstu oraz spis załączników, podpis jest elementem obligatoryjnym, załączniki nie, ale występują w większości analizowanych przeze mnie tekstów.

Tekst podstawowy składa się z dwóch części: opisu żądania i uzasadnienia.

Żądanie wyrażone jest za pomocą czasownika performatywnego: *wnoszę o*, następnie podawany jest w punktach, za pomocą rzeczowników odczasownikowych spis konkretnych działań np.:

Wnoszę o :

1) nakazanie pozwanemu Stanisławowi Zajęcowi, aby wydał mi samochód osobowy Renault Laguna rocznik 1999, numer rejestracyjny WE 10099 , numer

nadwozia 21231232 znajdujący się w jego posiadaniu, wraz z dowodem rejestracyjnym, oraz kompletem kluczyków,

2) zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów procesu,

3) przeprowadzenie sprawy pod nieobecność powoda;

W kolejnej części nadawca tekstu opisuje fakty, które uzasadniają jego żądania, często powołuje się na przepisy prawa, choć nie jest to konieczne. Większość analizowanych tekstów formułowana jest w sposób precyzyjny i skrótowy, choć zdarzały się i takie, w których nadawcy wyrażali swoje emocje poprzez stosowanie wyrażeń kolokwialnych, np.: *robił to w sposób chamski*. Chociaż nie jest to obligatoryjne, autorzy tekstów powołują się również na dowody, które często stanowią załączniki do pozwów, najczęściej są to protokoły, opinie biegłych, umowy. Uzasadnienia pod względem ukształtowania tematycznego mają postać narracji, większość czasowników występuje w formie osobowej, opisy wydarzeń mają zazwyczaj charakter chronologiczny.

Poniżej jako przykładowe cytuję uzasadnienie pozwu o eksmisję:

Lokal wskazany w pozwie jest własnością powoda (odrębna własność lokalu).

Dowód: Wypis z księgi wieczystej lokalu.

W dniu 02.04.2006 roku zawarłem z pozwanym umowę najmu lokalu mieszkalnego na czas określony – 2 lat. Pozwany zobowiązał się w umowie opuścić lokal po upływie wymienionego ww. terminu.

Dowód: Umowa najmu z dnia 02.04.2006r.

Pozwany uiszczał miesięczny czynsz, nie było też na niego żadnych skarg. Z uwagi jednak na fakt, iż chciałem mieszkanie przekazać córce, postanowiłem nie przedłużać z pozwanym umowy. Jeszcze przed upływem terminu umownego, skierowałem do niego pismo o przypominające o konieczności opuszczenia lokalu po wygaśnięciu umowy.

Dowód : Pismo powoda z dnia 15.02.2008r.

W odpowiedzi pozwany oświadczył, że nie opuści lokalu, dopóki nie wskażę mu lokalu zastępczego. Moje tłumaczenie, że z uwagi na wygaśnięcie umowy z mocy prawa nie jestem do tego zobowiązany okazało się nie wystarczające. Pozwany odmówił opuszczenia lokalu.

Dowód: Informacyjne przesłuchanie stron.

Uzasadnienie jest zazwyczaj kończone formułą finalną:

Z tych też względów powództwo jest w pełni zasadne i konieczne.

Z uwagi na powyższe niniejsze powództwo jest uzasadnione i konieczne.

W związku z powyższym wnoszę jak na wstępie.

2.2.2.3.2. Akt oskarżenia

W literaturze prawniczej na ogół wyróżnia się trzy stadia procesu karnego²⁷⁴. Pierwszym z nich jest postępowanie przygotowawcze, dla jego wszczęcia ustawa wymaga „uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa”²⁷⁵, w tym czasie policja lub prokuratura prowadzą śledztwo lub dochodzenie. Drugie stadium stanowi postępowanie jurysdykcyjne, o ile wcześniej „panem procesu” (*dominus litis*) była prokuratura, o tyle teraz dominuje już zasada kontradyktoryjności i można w tym momencie mówić o równości stron. Ostatnim stadium procesu karnego jest postępowanie wykonawczo-likwidacyjne, którego głównym celem jest wykonanie i egzekucja wyroku.

274 J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2004, s.6.

275 Art. 303 *Kodeksu postępowania karnego*

Etapem kończącym postępowanie przygotowawcze jest przygotowanie aktu oskarżenia, dokument ten jest warunkiem *sine qua non* rozpoczęcia postępowania jurysdykcyjnego, wynika to z zasady skargowości, w myśl której wszczęcie postępowania sądowego następuje na żądanie uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu.

„[Akt oskarżenia] Jest to skierowany do sądu wniosek uprawnionego oskarżyciela o stwierdzenie winy oskarżonego w popełnieniu określonego przestępstwa i wyciągnięcia stąd odpowiednich konsekwencji prawokarnych.”²⁷⁶

Nadawcą tekstu jest więc strona procesowa zwana oskarżycielem, a jego odbiorcą sąd. Główną funkcją komunikatu jest funkcja sprawcza, gdyż inicjuje on postępowanie sądowe, w sposób wiążący zakreśla granice rozpoznania sprawy przez sąd, oznacza to, że sąd nie może w trakcie sprawy rozpatrywać jakiś innych przestępstw lub winy osób, których nie ma w akcie oskarżenia. Jego funkcja informacyjna zaś przejawia się na kilku płaszczyznach, po pierwsze akt ten jest zamknięciem i podsumowaniem wyników postępowania przygotowawczego, po drugie jest źródłem informacji o przedmiocie procesu, zarówno dla oskarżonego, pokrzywdzonego, osób lub instytucji, które złożyły zawiadomienie o przestępstwie, jak i dla innych uczestników procesu i jawnej rozprawy sądowej.

Kodeks postępowania karnego różnicuje wymogi formalne tekstu aktu oskarżenia w zależności od trybu postępowania. Na tej podstawie można wyróżnić dwa rodzaje aktów:

- zwykłe akty oskarżenia²⁷⁷,

276 M. Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 282.

277 Art. 332-333 *Kodeksu postępowania karnego*

– szczególne akty oskarżenia²⁷⁸.

Pierwszy rodzaj jest zazwyczaj przygotowywany przez prokuratorów, a drugi przez policję i oskarżycieli prywatnych.

Zwykły akt oskarżenia obowiązkowo musi posiadać tytuł, składają się na niego nazwa gatunkowa, często pisana kapitalikami lub podkreślona, w podtytule zaś imię i nazwisko osoby oskarżonej oraz kwalifikacja prawna zarzucanego jej czynu. Tytuł umieszczany jest zazwyczaj z prawej strony kartki np. :

AKT OSKARŻENIA

przeciwko

Michałowi Jackowi

z art. 286 § 1kk w zb. z art. 297 §

1 kk w zw. z art. 11 § 2 kk

Przy określaniu kwalifikacji karnej czynu używa się wielu skrótów, najczęstsze z nich to:

art. - artykuł, *kk* – kodeks karny, *w zw.* - w związku, *w zb.* - w zbiegu.

Powyżej tytułu znajdują się elementy ramy tekstowej, zazwyczaj są to: sygnatura akt lokalizowana z lewej strony oraz miejsce i data umieszczane z prawej strony.

Tekst podstawowy składa się z trzech części: oskarżenia, określenia właściwości miejscowej i rzeczowej sądu oraz trybu postępowania i uzasadnienia.

Część pierwsza rozpoczyna się od czasownika perfomatywnego *oskarżać* w pierwszej osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego, czasownik

278 Art. 322, 325, 469, 487 *Kodeksu postępowania karnego*

ten jest graficznie wyodrębniony poprzez umieszczenie go w osobnym wersie, bardzo często również za pomocą innych sposobów, takich jak rozstrzelony druk, podkreślenia, kapitaliki, następnie zamieszczone jest oznaczenie oskarżonego z podaniem danych identyfikacyjnych, najczęściej są to: data i miejsce urodzenia, imiona rodziców, nazwisko panieńskie matki, dane dotyczące stanu cywilnego i stosunków rodzinnych, dane dotyczące wykształcenia, zawodu, pracy, stanu majątkowego oraz informacje o uprzedniej karalności. Podaje się również informacje na temat ewentualnego zatrzymania, tymczasowego aresztowania albo innego środka zapobiegawczego zastosowanego przeciwko oskarżonemu. W kolejnym wersie stosuje się wskaźnik zespolenia: *o to że*, po czym w następnej linii rozpoczyna się tzw. konkluzja oskarżenia, a więc precyzyjny opis zarzucanego czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości powstałej szkody. Sposób w jaki został popełniony czyn opisuje się najczęściej za pomocą imiesłowowych równoważników zdania, np.:

działając wspólnie i w porozumieniu

kierując samochodem

jadąc środkiem jezdnii

W tej analitycznej charakterystyce stosowany jest stosunkowo stały specyficzny repertuar wskaźników zespolenia, można to uznać za nienormatywny element wzorca gatunkowego. Mają one za zadanie podkreślać logiczny związek popełnionego czynu z jego skutkiem. Najczęściej są to:

w ten sposób, że...; w celu...; czym ... (np. naraził, spowodował); w wyniku czego...; co stało się przyczyną...; co skutkowało...;

Wskazuje się także, czy został on popełniony w warunkach recydywy i kumulatywnej kwalifikacji prawnej, czyli czy oskarżony był już karany. Niezbędnym elementem tej części jest także opis kwalifikacji karnej czynu, czyli wskazanie tych przepisów ustawy, które naruszył.

W kolejnej części tekstu prokurator wskazuje sąd, który powinien zająć się daną sprawą oraz tryb, według którego powinien tego dokonać np.:

Na podstawie art. 24 §1 k.p.k. oraz art. 31 §1 k.p.k. sądem właściwym do rozpoznania sprawy jest Sąd Rejonowy dla Pragi – Południe w Warszawie w trybie postępowania z oskarżenia prywatnego.

Ostatnią częścią tekstu podstawowego jest uzasadnienie. Nadawca przytacza tu fakty i dowody, na których opiera oskarżenie, w miarę potrzeby wyjaśnia też podstawy prawne i omawia okoliczności, na które powołuje się oskarżony w swojej obronie. W tekstach, których nadawcą jest oskarżyciel publiczny najczęściej zamieszcza się formułę otwierającą:

W dniu Prokuratura ... wszczęła/ nadzorowała śledztwo/dochodzenie w sprawie... W wyniku śledztwa przeprowadzonego w niniejszej sprawie/ W wyniku zebranych dowodów ustalono niniejszy/następujący stan faktyczny.

Schemat tematyczny tej części ma kształt narracji trzecioosobowej bądź pierwszoosobowej, ta druga zazwyczaj wtedy, kiedy nadawcą tekstu jest oskarżyciel prywatny. Wydarzenia przedstawiane są w porządku chronologicznym.

Pokrzywdzony Jan Kowalski od 14 lipca 2000 r. do 2 lutego 2009 r. był pracownikiem stacji benzynowej „Petropol”. Dnia 2 lutego 2009 r.

pokrzywdzony otrzymał pismo w sprawie rozwiązania z nim umowy o pracę bez wypowiedzenia na podstawie art. 52 §1 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, z powodu rzekomego popełnienia przez pokrzywdzonego oczywistego przestępstwa, które uniemożliwia dalsze zatrudnianie go na zajmowanym stanowisku.

Oskarżony jest pracownikiem tej samej stacji i do dnia rozwiązania z pokrzywdzonym umowy o pracę podlegał w zakładzie pracy bezpośrednio pokrzywdzonemu.

Dnia 29 stycznia 2009 r. oskarżony pomówił w obecności dwóch innych pracowników pokrzywdzonego o wielokrotne dokonywanie kradzieży paliwa ze stacji będącej miejscem pracy pokrzywdzonego i oskarżonego

Po uzasadnieniu zamieszcza się listę osób, których wezwania żąda oskarżyciel oraz wykaz innych dowodów, których przeprowadzenia żąda. Wyznacznikiem końca tekstu jest podpis oskarżyciela lub pieczęć i podpis w przypadku oskarżyciela publicznego. Elementem ramy tekstowej jest także spis załączników. W części analizowanych tekstów znajdowały się uwagi, na które składało się kalendarium postępowania przygotowawczego, tzn. daty wszczęcia śledztwa, postawienia zarzutów, aresztowania, zamknięcia śledztwa itd.

2.2.2.3.3. Wyrok

Wyrok jest komunikatem nadawanym przez sąd, za pomocą którego rozstrzyga on sprawę. Wydaje go po zamknięciu rozprawy. Wyrokowanie jest ostatnim etapem postępowania sądowego. Zanim wyrok w danej sprawie zostanie sporządzony na piśmie, członkowie składu sędziowskiego poddają go niejawniej naradzie, która kończy się głosowaniem. Ogłoszenie wyroku

następuje ustnie na posiedzeniu jawnym. Komunikat składa się z dwóch części: pisemnej i ustnej. Część pisemna to wstęp (komparycja wyroku) oraz część dyspozytywna zwana dawniej sentencją wyroku. Za część składową wyroku uznać należy także podawane ustnie powody jego wydania. W części postępowań część motywacyjna jest również sporządzana na piśmie, w tych przypadkach kiedy nie jest, strona może wnioskować o podanie tzw. uzasadnienia wyroku na piśmie.

W postępowaniu karnym wyrok zawiera rozstrzygnięcie kwestii odpowiedzialności prawnej oskarżonego za czyn, czyli jego winy, ale także ewentualnej kary, środków karnych lub zapobiegawczych, natomiast w postępowaniu cywilnym wyrok rozstrzyga o zasadności dochodzonego przez powoda roszczenia lub innej kwestii będącej przedmiotem postępowania.

Część wstępna tzw. komparycja wyroku, nazywana niekiedy *rubrum* składa się z elementów, z których część należy uznać za ramę tekstową. Są to: umieszczona w lewym górnym rogu sygnatura akt, z prawej strony, poniżej tytułu data, tytuł, wizerunek orła w koronie. Tytuł składa się z nazwy gatunkowej oraz formuły wynikającej z art. 174 *Konstytucji RP* umieszczanej w kolejnym wersie (*Wyrok / w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej*). Część podstawowa tekstu to w zasadzie jedno wypowiedzenie podzielone graficznie, którego podmiotem jest *sąd*, natomiast orzeczenie lub orzeczenia znajdują się w części dyspozytywnej.

Należy zauważyć, iż w przeciwieństwie do pozwu, aktu oskarżenia lub innych pism sporządzanych przez strony sąd nie wypowiada się w pierwszej osobie. Można to uznać za zabieg stylistyczny mający jeszcze dodatkowo podnieść oficjalność i uroczystość aktu oraz dystans między urzędem a osobą go sprawującą. Wyroku nie wydaje Jan Kowalski, ale sędzia w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej.

Do części wstępnej poza wymienionymi powyżej należą następujące elementy: oznaczenie sądu i wydziału, w którym zapadł wyrok, wymienienie członków składu orzekającego oraz protokolanta, data i miejsce jego wydania, wskazanie prokuratora, jeśli brał udział w sprawie, data i miejsce rozpoznania sprawy oraz rodzaj posiedzenia, określenie stron, zwięzłe oznaczenie przedmiotu sprawy.

W części dyspozytywnej znajduje się rozstrzygnięcie sądu, podawane jest ono w punktach.

Jak zostało wspomniane, wyznacznikiem końca tekstu są podpisy składu sędziowskiego oraz pieczęć sądu.

Sygn. akt VI ACa 1248/07

ODPIS

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 kwietnia 2008 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący – Sędzia SA Jan Szachulowicz

Sędziowie: SA Ewa Śniegocka (spr.)

SO del. Marzena Miąskiewicz

Protokolant: apl. radc. Bogdan Piotrowski

po rozpoznaniu w dniu 10 kwietnia 2008 r. w Warszawie

na rozprawie

sprawy z powództwa Fundacji Urszuli Jaworskiej z siedzibą w Warszawie

przeciwko MEDIGEN Sp. z o.o. z siedzibą w Warszawie

o ochronę dóbr osobistych

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z dnia 15 czerwca 2007 r.

sygn. akt XXV C 791/06

1 oddala apelację,

2 zasądza od MEDIGEN Sp. z o.o. w Warszawie na rzecz Fundacji Urszuli Jaworskiej z siedzibą w Warszawie kwotę 270 zł (dwieście siedemdziesiąt) tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym.

Na oryginalne właściwe podpisy.
7° zgodność z oryginałem stwierdzam

Col. M. Śniegocka

Szczególne znaczenie ma sposób odczytania wyroku, tak jak wiele innych elementów rozprawy jest zrytualizowany. Wszystkie osoby poza sędziami muszą wstać i wysłuchać go w ciszy.

Jak wyżej wskazałam za część wyroku można uznać także przedstawione ustnie motywy jego wydania lub sporządzone w późniejszym terminie uzasadnienie wyroku na piśmie. Tekst ten różni się w zależności od tego, czy dotyczy wyroku w sprawie karnej czy też cywilnej.

W przypadku procedury cywilnej prezentuje się najpierw, jakie było stanowisko powoda i pozwanego, część tę określa się czasem mianem historycznej, następnie przedstawiane są ustalenia faktów i ocena dowodów, przy czym nadawca wskazuje motywy, dla których część dowodów uznał za wiarygodne lub nie.

Sąd nie dał wiary wyjaśnieniom pozwanego w części, w której stwierdził, że zlecił W. K. wykonanie próby szczelności w całej instalacji gazowej oraz sporządzenie protokołów kontroli piwnic w innej formie niż zapiski oraz że W.K. wykonał kontrole nienależycie, bowiem było to sprzeczne z zeznaniami świadka oraz faktem podpisania faktury za usługę bez uwag i adnotacji.

W przypadku uzasadnienia wyroku w sprawie karnej, przed prezentacją stanu faktycznego i oceną dowodów przedstawia się sylwetkę oskarżonego oraz jego stanowisko w danej sprawie. Kolejna część uzasadnienia to subsumpcja. Zygmunt Ziemiński określa ją jako: „krok myślowy, w którym stwierdza się, że dany przypadek jest jednym z tych przypadków, do których odnosi się określona norma prawna”²⁷⁹. Ważne jest, aby już wcześniej przedstawiając stan faktyczny, sformułować końcowy wniosek w takiej postaci, by było widoczne, że ten stan faktyczny stanowi szczególny przypadek przewidziany przez daną normę prawną.

279 Z. Ziemiński, *Logika...*, *op.cit.*, s.216.

„Toteż każde słowo w sformułowanym końcowym wniosku co do stanu faktycznego musi być użyte w sposób ścisły. Stwierdzić, że Jan oszukał Piotra przy zamianie zegarków, to niewystarczający ogólnik: trzeba stwierdzić, że Jan w celu osiągnięcia dla siebie korzyści majątkowej w postaci zegarka w złotej kopercie świadomie doprowadził Piotra, za pomocą wprowadzenia go w błąd, do niekorzystnego rozporządzenia swym mieniem przez zamianę cennego zegarka w złotej kopercie na bezwartościowy zegarek złożony ze starych części, który wedle oświadczenia Jana miał być zegarkiem powszechnie cenionej marki „omega” (taki bowiem był napis na tarczy owego zegarka, umieszczany tam dla zmylenia łatwowiernych). Takie ujęcie końcowego wniosku co do stanu faktycznego pozwala łatwo stwierdzić, że ma tu zastosowanie przepis art. 205 § 1 kodeksu karnego, głoszący, że kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej doprowadza inną osobę do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem, za pomocą wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, powinien zostać ukarany karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 5.”²⁸⁰

Pod względem językowym skutkuje to tym, iż w tekstach uzasadnień nadawca opisując fakty, stosuje słownictwo prawne zaczerpnięte z kodeksów i innych ustaw, gdyż jak zostało wyżej wskazane umożliwia to zastosowanie subsumpcji, a więc podciągnięcia danego faktu pod normę prawną. Niewątpliwie kompetencja redagowania tego tekstu ma charakter fachowy i nie jest powszechna, skutkuje to między innymi tym, że jak wskazuje Jan Grajewski, konieczność pisemnego uzasadnienia była niejednokrotnie przyczyną rezygnacji przez ławników z głosu odrębnego (*votum separatum*) w wyroku. Poniżej znajduje się przykład subsumpcji z uzasadnienia wyroku w sprawie cywilnej:

²⁸⁰ *Ibidem*, s. 216-217.

Sąd zważył: Roszczenie powoda zasługuje na uwzględnienie. W tej sprawie pozwany nie udowodnił (wbrew spoczywającemu na nim z mocy art. 6kc ciężarze dowodu), że W.K. nienależycie wykonał zlecone mu prace. Postępowanie dowodowe wykazało, że pozwany był zobowiązany zapłacić na rzecz W.K. wynagrodzenie za wykonane prace kontroli instalacji gazowych w kwocie 4425 zł, czego jednak nie uczynił. Zgodnie wart. 509 § 1 k.c. wierzyciel może przenieść wierzytelność na osobę trzecią bez zgody dłużnika, chyba że sprzeciwiałoby się to ustawie, zastrzeżeniu umownemu albo właściwości zobowiązania. Wierzytelność tę skutecznie nabył powód, czego pozwany nie kwestionował. Wraz z wierzytelnością główną powód nabył prawo do dochodzenia należności ubocznych w tym odsetek ustawowych. Z tego względu Sąd zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 4425 zł wraz z odsetkami ustawowym od dnia 04 lutego 2007 r. do dnia zapłaty.

Kolejna część tekstu w przypadku spraw karnych dotyczy ewentualnej kary lub środków probacyjnych wymierzonych oskarżonemu. Nadawca uzasadnia wymiar kary i środków karnych, a dalej uzasadnia dodatkowe orzeczenia zawarte w wyroku. W uzasadnieniu wyroków w sprawach cywilnych po subsumpcji uzasadnia się ewentualne zastosowanie rygoru natychmiastowej wykonalności.

Ostatnia część tekstu poświęcona jest rozstrzygnięciom związanym z kosztami procesu.

O kosztach procesu sąd orzekł zgodnie z art. 98 k.p.c. zasądzając od pozwanego na rzecz powoda zwrot kosztów, na które złożyły się opłata od pozwu oraz koszty zastępstwa procesowego powoda.

Wyznacznikiem końca są podpisy składu orzekającego.

2.3. Komentarz glottodydaktyczny

Celem zaprezentowanej analizy tekstów była ich charakterystyka genologiczna. Cechy wzorców gatunkowych poszczególnych gatunków prawa zostaną włączone do procesu glottodydaktycznego zgodnie z założeniem prezentowanym we wstępie niniejszej pracy o ich szczególnej funkcji w komunikacji specjalistycznej. Metody ich nauczania przedstawione zostaną w części programowej. Jak wspomniałam we wstępie, nie jest celem kursu nauczenie jego uczestników pisania ustaw czy wyroków, cel taki byłby nierealny, gdyż umiejętności w takim zakresie posiadają tylko wyspecjalizowani prawnicy, którzy uzupełniają swoją wiedzę w trakcie kilku lat aplikacji lub specjalizacji. Dlatego proponuję, aby, podobnie jak w ramach słownictwa, rozróżnić jednostki bierne i czynne. Do gatunków biernych należałyby te, które prawnik powinien umieć czytać i interpretować, natomiast wśród czynnych należy umieścić te, których niezbędna lub potrzebna jest również umiejętność redakcji.

Uczący się po ukończeniu kursu powinien umieć czytać i interpretować wszystkie opisane wyżej gatunki prawne, a więc konstytucję, ustawę, rozporządzenie, akty prawa miejscowego, a poza tym akty administracyjne (decyzję administracyjną, postanowienie administracyjne i ugodę administracyjną), a także wyrok. Cudzoziemiec powinien znać reguły ich tworzenia, nie po to, by samodzielnie je redagować, ale po to, by mógł się nimi swobodnie posługiwać, czyli wyszukiwać szybko informacje, czytać ze zrozumieniem i interpretować.

Pozostałe opisane gatunki, a więc: wniosek, wszystkie gatunki cywilne (umowa, testament, udzielenie pełnomocnictwa) oraz pozew i akt oskarżenia²⁸¹ należeć powinny do sfery czynnej. Uczący się powinien umieć je redagować.

Perspektywa glottodydaktyczna wymaga, by przy analizie tekstów zwrócić także uwagę na ich cechy gramatyczne i wyróżnić potencjalnie problematyczne zagadnienia, które wymagają powtórzenia w trakcie kursu.

Zagadnienia gramatyczne prezentowane niżej znane są uczącym się na poziomie B2, jednak ich częstość występowania znacznie różniąc się od języka ogólnego wymaga szczególnej uwagi nauczyciela.

Przede wszystkim jest to sposób budowania zdań. Jak wskazuje Stanisław Mikołajczak w tekstach prawnych dominują zdania pojedyncze²⁸², nie oznacza to jednak, iż są one łatwe w odbiorze i czytelne. Ich długość znacznie przekracza długość zdań w języku ogólnym. Bierze się to stąd, iż prawnicy starają się sformułować jednostkę redakcyjną tekstu prawnego za pomocą jednego zdania pojedynczego, często dążą jednak do maksymalnej kondensacji treści. Żeby nie wprowadzać dodatkowych orzeczeń i nie tworzyć kolejnych zdań nazwy czynności określają za pomocą rzeczowników odczasownikowych.

281 Prywatny akt oskarżenia

282 Wypowiedzenia proste „stanowią ponad dwie trzecie wypowiedzeń”: S. Mikołajczak, *op.cit.*, s. 40.

Prowadzi to do długich ciągów dopełnieniowych. Nominalizacja w składni wyraża się także w znacznej liczbie rzeczowników odprzymiotnikowych zakończonych na -ość. Poza rzeczownikami odczasownikowymi nazwy czynności pojawiają się także w formie imiesłówów.

Imiesłowy przystówkowe współczesne nie wyrażają zazwyczaj ich głównej funkcji oznaczania relacji czasowej dwóch czynności, używane są do wskazania sposobu i skutku dokonania czynności. Imiesłowy przymiotnikowe bierne są zwykle składnikiem formy biernej, natomiast imiesłowy przymiotnikowe czynne nazywają wykonawców czynności. Nominalizacja jest cechą charakterystyczną nie tylko tekstów prawnych, ale także, co wykazały analizy, tekstów okołoprawnych.

W tekstach prawnych i okołoprawnych charakteryzujących się charakterem oficjalnym dochodzi do zjawiska depersonalizacji, której objawem jest znacznie częstsze niż w języku ogólnym stosowanie strony biernej oraz form bezosobowych czasownika. Są to także dwa problemy gramatyczne, którym należy poświęcić szczególną uwagę.

Kolejnym zagadnieniem są czasowniki modalne, zarówno ich odmiana, jak i znaczenie.

Wśród wypowiedzi złożonych, szczególną uwagę należy poświęcić zdaniom warunkowym, podmiotowym wyszczególniającym (specyficznym dla tekstów prawnych) oraz przyczynowym i skutkowym (charakterystycznym dla wypowiedzi rozstrzygających).

Na poziomie leksyki należy skupić się na formułach charakterystycznych dla poszczególnych gatunków, które najczęściej występują na początku lub końcu tekstu - formuły inicjalne i finalne - oraz na najczęściej używanych czasownikach performatywnych.

3. Słownictwo prawnicze

3.1. Analizy statystyczne

Jeśli przyjmie się twierdzenie, iż lingwistyka jest najbardziej ścisłą z nauk humanistycznych²⁸³, nie dziwi fakt szerokiego wykorzystywania metod kwantytatywnych w językoznawstwie. Za początki statystyki językoznawczej w Polsce należy uznać ostatnie dziesięciolecie XIX wieku. To właśnie wówczas Jan Baudouin de Courtenay po raz pierwszy postulował użycie w badaniach językoznawczych metod ścisłych²⁸⁴, a Wincenty Lutosławski opublikował pierwszy na gruncie polskim artykuł z zakresu statystyki lingwistycznej, w którym za pomocą metod ilościowych starał się ustalić chronologię dzieł Platona²⁸⁵.

283 W. Mańczak, *Pojęcie ilości w języku*, „Studia Filozoficzne”, 1959, Nr 6 (15), s. 111–125.

284 J. Baudouin de Courtenay, *O zadaniach językoznawstwa*. „Prace Filologiczne”, 1891, t. 3, z. 1, s. 92–115. Przedruk: J. Baudouin de Courtenay, *O języku polskim*. Warszawa, 1984, s. 399–422.

285 J. Sambor, *Badania statystyczne nad słownictwem (na materiale „Pana Tadeusza”)*. Wrocław, 1969, s. 26.

Na temat polskich badań z zakresu statystyki językoznawczej por. M. Ruszkowski, *Polskie badania z zakresu statystyki językoznawczej. Próba syntezy*, „Respectus philologicus” nr 7(12), 2005.

Nie przeceniając roli metod ilościowych w badaniach języka, nie sposób nie docenić ich możliwości w analizach leksykalnych. Szczególnie pomocne mogą być one dla glottodydaktyków, którzy starają się znaleźć odpowiedź nie tylko na pytanie jak, ale również czego nauczać. Dobór jednostek leksykalnych w procesie nauczania języka obcego ma kluczowe znaczenie, nieprawidłowy prowadzi do niepowodzenia.

Podstawą analiz leksyki prawniczej stały się stworzone na potrzeby niniejszej pracy korpusy tekstowe. Każdy z nich liczy ok. 100 000 słów i związany jest tematycznie z głównymi gałęziami prawa: prawem cywilnym, karnym i administracyjnym. Próbkę tekstową liczą średnio 50 wyrazów tekstowych, ich długość nie jest stała, ponieważ zamierzeniem było, aby stanowiły one całości składniowe, tak, żeby możliwa była również analiza połączeń wyrazowych. Całkowicie przypadkowy wybór próbki z tekstu mógłby zakłócić obraz łączliwości wyrazowej badanych leksemów. Losowy natomiast był wybór konkretnych tekstów, z których pobierano fragmenty do badań²⁸⁶.

Kolejnym krokiem było usunięcie z korpusu liczb zapisanych cyfrowo oraz znaków interpunkcyjnych. Lista wyrazów w układzie rangowym tworzona była za pomocą programu AntConc 3.2.0. Wybór oprogramowania nie był przypadkowy, spośród programów darmowych ma on najwięcej funkcji i jest zdecydowanie najmniej awaryjny, analizuje także pliki zapisane w wielu formatach, niepotrzebne jest tworzenie korpusu w postaci binarnej, na pochwałę zasługuje również fakt, że działa pod kilkoma programami operacyjnymi²⁸⁷.

286 Z jednego tekstu dwie próbki z różnych miejsc;

287 Pod uwagę brano również programy: MonoConc, Simple Concordance Program 4.09, TextStat 2.8c, aConCorde 0.4.2, Compleat Lexical Tutor 4.0, Pro Concordance TextAnz, WordSmith Tools 4.0., TextAnz;

Niestety program ten nie zna polskiej fleksji i wyrazy w postaci hasłowej należy formułować samodzielnie. Porządkowanie listy polegało także na rozszerzeniu skrótów (poza skrótami wielowyrazowymi o charakterze profesjonalnym) oraz na selekcji nazw własnych²⁸⁸. Kolejny krok stanowiło zsumowanie frekwencji tych samych haseł i odrzucenie jednostek rzadkich, występujących osiem razy lub mniej. W ten sposób zostały utworzone trzy listy rangowe odpowiadające słownictwu trzech gałęzi prawa.

Ponadto analizie statystycznej zostały poddane połączenia wyrazowe, słowa kluczowe oraz inne wskaźniki statystyczne.

3.1.1. Bogactwo i oryginalność słownictwa

Statystyka językoznawcza wypracowała wiele sposobów, za pomocą których można mierzyć bogactwo słownictwa badanych tekstów. Były to między innymi wskaźniki opracowane przez Pierre'a Guirarda, Władysława Kuraszkiewicza czy Józefa Mistrika²⁸⁹. Nie udało się jednak jak dotąd opracować takiej metody, która byłaby niezależna od wielkości analizowanego korpusu. Najczęściej stosowanym wskaźnikiem bogactwa słownictwa jest stosunek liczby haseł występujących w korpusie, a więc jego słownika do liczby wyrazów tekstowych.

Jak piszę Maria Rachwałowa:

288 Więcej na temat nazw własnych: 3.3.3. *Nazwy własne w tekstach prawniczych*

289 Por. M. Rachwałowa, *Słownictwo tekstów naukowych*. Wrocław, 1986, s.23.

„Ze względu na zależność wielkości słownika od długości tekstu wszystkie wskaźniki są porównywalne tylko w przypadkach, gdy zestawimy teksty o jednakowych długościach.”²⁹⁰

Porównywanie wartości wskaźników może także prowadzić do mylnych wniosków ze względu na różne sposoby budowania korpusów - pobieraniu odmiennych wielkości próbek i dobieraniu różnej liczby tekstów do badań.

W analizowanych korpusach liczba haseł wynosi między 4821 a 5201 jednostek: 4821 - korpus tekstów z zakresu prawa i postępowania administracyjnego, 4979 prawa karnego i 5201 prawa cywilnego. W porównaniu ze słownikami innych odmian polszczyzny jest to zasób ubogi. Liczba haseł w podobnym pod względem wielkości korpusie słownictwa dzieci w wieku przedszkolnym wynosiła 6123²⁹¹, natomiast w korpusie słownictwa współczesnej poezji polskiej aż 13970²⁹². Powodem może być węższy zakres tematyczny tekstów tworzących korpusy. Na podobną zależność wskazują wyniki badań Andrzeja Malinowskiego²⁹³: współczynnik S bogactwa słownika liczony jako stosunek liczby haseł słownika do wszystkich wyrazów tekstowych dla języka prawnego wynosił 0,018, a dla polszczyzny ogólnej 0,064²⁹⁴. Ten sam współczynnik dla korpusu tekstów prawniczych z zakresu prawa administracyjnego wynosi 0,048, prawa karnego 0,049, zaś prawa cywilnego 0,052. Porównywalne dla analizowanych korpusów teksty zawierające słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym charakteryzują się wskaźnikiem 0,061, na przeciwległym biegunie do tekstów prawniczych można umiejscowić teksty poetyckie, których wskaźnik bogactwa słownictwa to aż 0,140.

290 *Ibidem*

291 H. Zgółkowa, K. Bułczyńska, *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym. Listy frekwencyjne*. Poznań, 1987.

292 H. i T. Zgółkowie, *Słownictwo współczesnej poezji polskiej. Listy frekwencyjne*, t.1-2, Poznań 1992.

293 A. Malinowski, *Polski język prawa. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006.

294 *Ibidem*, s.62.

Słownictwo tekstów prawniczych jest uboższe od słownictwa polszczyzny ogólnej oraz jej głównych odmian, a bogatsze od tekstów naukowych z poszczególnych dziedzin nauki. Ten sam wskaźnik dla literaturoznawstwa wynosi 0,030, dla historii 0,028, dla językoznawstwa 0,027, dla pedagogiki 0,024, zaś dla tekstów naukowo-technicznych z zakresu elektroniki 0,022²⁹⁵.

Innym wskaźnikiem charakteryzującym zasób słownictwa, który uważa się za bardziej niezależny od wielkości korpusu, jest wskaźnik oryginalności Girauda, który wyznacza się na podstawie stosunku liczby haseł występujących jeden raz w korpusie do liczby haseł w ogóle.

Dla tekstów z zakresu prawa administracyjnego wynosi on 0,39, prawa karnego 0,41, a dla cywilnego 0,42. Wskazuje to na bardzo małą oryginalność, czyli zróżnicowanie słownictwa. Wskazuje się, iż w tekstach literackich słownictwo występujące tylko raz to 60-80 % całego słownictwa, zaś w tekstach popularnonaukowych ok. 50%.²⁹⁶ Ze znanych dla języka polskiego statystyk niższy wskaźnik oryginalności mają tylko komentarze prasowe²⁹⁷.

Choć, ze względu na liczne problemy opisane powyżej związane z materiałem porównawczym, nie można przeceniać roli opisanych wyżej wskaźników dla charakterystyki słownictwa danych tekstów, to na podstawie przedstawionych wyżej danych możliwe jest wyciągnięcie pewnych ogólnych wniosków.

Po pierwsze, bogactwo i oryginalność słownictwa trzech analizowanych korpusów jest podobna, nieznacznie uboższa jest leksyka związana z prawem i postępowaniem administracyjnym.

295 Na podstawie danych: M. Rachwałowa, *op.cit.*

296 J. Sambor, *Językoznawstwo statystyczne dla pracowników informacji naukowej*, Warszawa 1978, s. 71-74.

297 Wskaźnik oryginalności dla komentarzy prasowych wynosi 0,27, na podstawie: W. Pisarek, *Frekwencja wyrazów w prasie. Wiadomości – komentarze – reportaże*. Kraków, 1972.

Po drugie, słownictwo tekstów prawniczych jest uboższe niż słownictwo polszczyzny ogólnej oraz poszczególnych jej odmian. Kiedy porównamy jednak je do tekstów naukowych dotyczących wybranej dziedziny, słownictwo okazuje się bogatsze. Prawdopodobnie związane jest to z tym, iż w analizowanych korpusach znalazły się teksty bardziej zróżnicowane pod względem genologicznym i stylistycznym – są to nie tylko teksty naukowe.

Po trzecie, leksyka prawnicza jest mało zróżnicowana (oryginalna). Potwierdza to postawioną we wstępie tezę, iż słownictwo tekstów okołoprawnych składa się głównie z leksyki zawartej w tekstach prawnych, a teksty okołoprawne charakteryzują się podobnymi cechami stylistycznymi – przede wszystkim precyzją, która prowadzi do niestosowania różnych określeń do oznaczenia tych samych pojęć, w tym nieużywania synonimów.

3.1.2. Częstości wyrazów

Częstość danego słowa w wypowiedziach danego języka jest zdaniem wielu badaczy (Giraud, Zipf) równie istotną cechą wyrazu jak jego forma gramatyczna i znaczenie, co więcej uważają oni, iż powinna stanowić trzecią charakterystykę tego znaku językowego.

Przedstawione poniżej analizy ilościowe leksyki nie mają służyć charakterystyce danych wyrazów na tle całości słownika języka polskiego, ich głównym celem jest porównanie słownictwa tekstów okołoprawnych związanych tematycznie z głównymi gałęziami prawa oraz wyodrębnienie tych znaków językowych, które umożliwiają komunikację specjalistyczną w tej sferze życia.

Na podstawie trzech stworzonych korpusów sporządziłam listy frekwencyjne wyrazów. W tym celu odsiałam liczby w zapisie cyfrowym, formy wyrazów sprowadziłam do form podstawowych zgodnie z regułami przyjętymi w słownikach języka polskiego. Imiesłowy oraz gerundia potraktowałam jako czasowniki i zaprezentowałam w postaci bezokoliczników, chyba że formy te były leksemami. Odmienne niż autorzy słowników frekwencyjnych potraktowałam skróty i skrótowce, nie usunęłam ich, ani nie przeniosłam na osobną listę, ale poddałam selekcji. Skróty jednowyrazowe i niemające profesjonalnego charakteru zostały rozwinięte, natomiast skróty i skrótowce właściwe dla komunikacji prawnej potraktowałam jako odrębne hasła. Wpływ na to miały nie tyle czynniki lingwistyczne, co perspektywa dydaktyczna.

Analiza wstępna jakościowa tekstów okołoprawnych wykazała, iż zawierają one dużą liczbę skrótów i skrótowców, które nie są wyjaśniane na początku lub na końcu tekstów, gdyż są powszechnie używane w komunikacji i mają charakter profesjonalizmów. Analiza ilościowa potwierdziła te spostrzeżenia. Skróty i skrótowce specjalistyczne w procesie glottodydaktycznym tej odmiany języka powinny być traktowane zatem tak jak inne składniki systemu leksykalnego. Potrzebna jest więc charakterystyka ich częstości występowania w analizowanych tekstach i dlatego traktowane są jak leksemy. W przypadku skrótu od jednego wyrazu jest on rozwijany do formy pełnej, a w uwagach znajduje się wzmianka o ich postaci w tekstach, natomiast skróty i skrótowce połączeń wyrazowych pozostają na liście w swej formie, ich rozwinięcie znajduje się w uwagach.

Częstość wyrazu jest określana poprzez wyznacznik częstości względnej, a więc stosunek liczby wystąpień danego słowa do całkowitej liczby słów w korpusie. Pozwala ona na charakterystykę udziału danego słowa w korpusie bez odnoszenia się do jego liczebności. Wskazuje na prawdopodobieństwo wystąpienia słowa w analizowanym tekście.

Ponadto poszczególnym wyrazom zostały nadane rangi.

„Rangowanie polega na ustawieniu słów w określonym porządku ze względu na kryterium, którym jest częstość występowania danego słowa, i przypisania słowom etykiet (rang) określających ich miejsce w tak ustalonym porządku. Sprowadza się to do ponumerowania uporządkowanych jednostek, tzn. przypisania im kolejnych liczb od 1 do N. Jeżeli dane słowo ma niższą rangę od innego słowa, to odznacza się większą częstością występowania niż inne słowo, któremu przypisano wyższą rangę. Na podstawie rang nie można stwierdzić, o ile niższa jest ta częstość. Rangowanie pozwala jednak na znaczne uproszczenie prezentacji i wskazanie, które ze słów są używane częściej.”²⁹⁸

W załącznikach niniejszej pracy znajdują się cztery listy rangowe słownictwa prawniczego (załącznik nr 1 – prawo administracyjne, załącznik nr 2 – prawo cywilne i załącznik nr 3 – prawo karne, czwarta lista rangowa to zestawienie tysiąca najczęściej występujących słów we wszystkich gałęziach prawa²⁹⁹). Na listach tych nie zostało uwzględnione słownictwo rzadkie, a więc takie, które w analizowanych tekstach wystąpiło 8 razem lub rzadziej³⁰⁰. Powstałe w ten sposób listy słownictwa poszczególnych gałęzi prawa liczą:

- 1001 wyrazów – korpus tekstów z zakresu prawa i postępowania cywilnego
- 1114 wyrazów – korpus tekstów z zakresu prawa i postępowania karnego
- 1034 wyrazów – korpus tekstów z zakresu prawa i postępowania administracyjnego.

298 A. Malinowski, *Polski...*, op.cit., s.60.

299 Lista ta została stworzona na podstawie korpusu składającego się z 300 tys. wyrazów;

300 Takie samo kryterium przyjęli: H.i.T. Zgółkowie, *Słownictwo...*, op.cit., G. Rudziński, *Charakterystyka językowa tekstów naukowych a glottodydaktyka (na materiale prac socjologicznych)*, Łódź 2004.

32% wyrazów znajduje się na wszystkich listach, zwrócić należy jednak uwagę na to, iż często jednostki występujące na dwóch lub trzech listach w znacznym stopniu różnią się liczbą rangową i częstością względną.

Na listach rangowych trzech gałęzi prawa znajduje się ogółem 1644 haseł.

3.1.3. Koncentracja tekstu

Niezwykle ważny ze względu na glottodydaktyczną perspektywę badań jest stopień pokrycia tekstów przez kolejne odcinki listy rangowej.

Wyniki przeprowadzonej przeze mnie analizy ilościowej potwierdzają prawo Zipfa według którego podstawowy zasób słownikowy tworzą wyrazy występujące najczęściej, a pierwszy tysiąc najczęściej występujących słów, czyli wyrazy o randze od 1 do 1000 tworzą około 80% tekstu.

W stworzonych korpusach słowa o randze od 1 do 1000 pokrywają 77,49% (prawo cywilne), 78,14% (prawo karne), 84,56% tekstów (prawo administracyjne).

Słownictwo o wskaźniku frekwencji >8 pokrywa zaś kolejno: 77, 50%, 78, 40%, 85,01% tekstów.

Z powyższych danych wynika, iż 1000 jednostek o najwyższej frekwencji to wystarczająca liczba słów do zrozumienia tekstów prawniczych danej gałęzi prawa i tym samym nabycia kompetencji leksykalnej w komunikacji prawnej.

3.1.4. Słowa kluczowe

Poniżej zostały zaprezentowane wyrazy, które nie mają największej frekwencji w analizowanych korpusach, ale można je nazwać słowami kluczowymi. Są to znaki zbliżone do wyróżnionych przez Pierre'a Girauda wyrazów-kluczy, czyli takich jednostek, które w analizowanych tekstach występują znacznie częściej niż w innych i tym samym są wyznacznikiem stylu autora³⁰¹. Choć na korpus składają się teksty wielu autorów, proponuję, by koncepcję słów kluczowych zastosować do opisu słownictwa charakterystycznego dla danej sfery komunikacji.

Podstawą wyróżnienia poniższych zbiorów były dwa wskaźniki: znacząca różnica między rangą znaku w korpusie prawniczym a korpusie polszczyzny ogólnej oraz dyspersja znaku w korpusie. Innymi słowy, za wyrazy kluczowe uznałam te, które w analizowanych tekstach pojawiają się znacznie częściej aniżeli w innych oraz takie, które występują w wielu próbkach tekstowych.

Prawo cywilne

skrót i skrótowce:

kc (Kodeks cywilny), kpc (Kodeks postępowania cywilnego), SN (Sąd Najwyższy), kro (Kodeks rodzinny i opiekuńczy), KrRejSU (Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym), USC (Urząd Stanu Cywilnego);

rzeczowniki:

sąd, kodeks, przepis, sprawiedliwość, prawo, projekt, trybunał, umowa, państwo, ustawodawca, konstytucja, postępowanie, artykuł, komisja,

301 P. Giraud, *Zagadnienia i metody statystyki językoznawczej*, Warszawa 1966, s. 100 i n.

minister, osoba, pozew, strona, rada, skarb, księga, naruszenie, obowiązek, pojęcie, roszczenie, stan, termin, ustawa, wierzyciel, cywilny, małżonek, ochrona, cel, czynność, odpowiedzialność, orzeczenie, podstawa, pozwany, rejestr, rzecznik, testament, treść, zakres, zmiana, instytucja, kancelaria, ministerstwo, orzecznictwo, powód, przewodniczący, sejm, stanowisko, uprawnienie, wspólność, zarząd, środek, dłużnik;

przymiotniki:

kodyfikacyjny, apelacyjny, istotny, konstytucyjny, krajowy, okręgowy, rejonowy, sądowy;

czasowniki:

wydawać, można, trzeba, należy, dotyczyć, wynikać, przyjmować, pojawiać się, powstawać, stanowić, przyjąć, wskazać, zostać, obejmować;

pozostałe:

obecnie, wprawdzie, podobnie, jedynie, jakkolwiek, niewątpliwie, mianowicie, niezależnie, pomimo, stosownie, dodatkowo, niemniej

Prawo karne

skróty i skrótowce:

kpk (Kodeks postępowania karnego), kk (Kodeks karny), SN (Sąd Najwyższy), kks (Kodeks karny skarbowy);

rzeczowniki:

przestępstwo, sprawca, czyn, oskarżony, sąd, artykuł, kara, zatrzymanie, wykroczenie, świadek, przepis, wolność, kodeks, pokrzywdzony, artykuł, konstytucja, czyn, zabójstwo, zeznanie, rozprawa, krzywda, znamię, policja, szkoda, obrona, wina, wyrok, wymiar, punkt, odpowiedzialność, oszustwo, podejrzany, dowód, przestępczość, prokurator, korzyść, mienie, obrońca, konwencja, niebezpieczeństwo, zbrodnia, zażalenie, obwiniony, państwo, analogia, rada, trybunał, ustawodawca, oskarżyciel, odroczenie, sejm, skład, udział, ławnik, ostrożność, proces, zakaz, nawiqzka, nieumyślność;

przymiotniki:

karny, przygotowawczy, warunkowy, zorganizowany, koronny, przyspieszony, drogowy, określony, przestępczy, fałszywy;

czasowniki:

pozbawić, popełnić, oskarżyć, zabronić, należeć, zatrzymać, naprawić, doprowadzić, skazać, ująć, sprowadzić, oznaczać, wydać, ścigać, wymierzyć, wynikać;

inne:

zgodnie, bezpośrednio, natomiast, obecnie;

Prawo administracyjne

skróty i skrótowce:

kpa (Kodeks postępowania administracyjnego), NSA (Naczelny Sąd Administracyjny), PostAdmU (Ustawa o postępowaniu administracyjnym), EgzAdmU (Ustawa o egzekucji w administracji), WSA (Wojewódzki Sąd

Administracyjny), OrdPU (Ordynacja podatkowa), PostSądAdmU (Ustawa o postępowaniu sądowym w administracji), SN (Sąd Najwyższy), BIP (Biuletyn Informacji Publicznej), SamGminU (Ustawa o samorządzie gminnym), TermZapłU (Ustawa o terminie zapłaty), ZagospPrzestrzU (Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym), ETS (Europejski Trybunał Sądowy);

rzeczowniki:

decyzja, administracja, organ, sąd, przepis, skarga, zagospodarowanie, gmina, postępowanie, teren, sprawa, kontrola, konstytucja, punkt, zabudowa, egzekucja, two, prawo, ustęp, zarzut, warunek, podatek, należność, interes, samorząd, budowa, uchwała, dowód, środowisko, podatnik, bezczynność, skarb, akt, przydział, przybicie, nieważność, ugoda, rozstrzygnięcie, podstawa, jednostka, plan, strata, minister, finanse, obowiązek, tok, rada, ustawa, zażalenie, inwestycja, wynik, zaległość, wezwanie, obszar, wójt, wykładnia, postanowienie, podział;

przymiotniki:

administracyjny, publiczny, podatkowy, egzekucyjny, kasacyjny, materialny, naczelny, terytorialny, naczelny, sądowo-administracyjny, europejski, skarbowy, ostateczny, przestrzenny, miejscowy, wojewódzki;

czasowniki:

należeć, załatwić, wstrzymać, wykonać, wydawać, skarżyć, umorzyć

inne:

zgodnie, jednak.

3.1.5. Słownictwo prawne a słownictwo prawnicze

We wstępie niniejszej pracy została postawiona teza, iż słownictwo prawne, czyli takie, które znajduje się w aktach prawnych jest podzbiorem słownictwa prawniczego, a więc takiego, którego używają prawnicy w gatunkach okołoprawnych. Prymarnym wyznacznikiem stylistycznym gatunków prawa jest precyzja, używanie tych samych nazw na oznaczenie określonych pojęć jest jej warunkiem, nawet jeśli znajdują się one w różnych gatunkach tekstów. Tezę, którą sformułowałam na podstawie jakościowej analizy tekstów, potwierdzają przeprowadzone przeze mnie analizy ilościowe. Podstawą do porównania stała się lista słów charakterystycznych dla języka prawnego sporządzona przez A. Malinowskiego³⁰². Wyrazy te w 95% znajdują się na listach frekwencyjnych stworzonych na potrzeby niniejszej pracy korpusów i nie należą do słownictwa rzadkiego (czyli takiego, którego frekwencja jest mniejsza lub równa 8).

Bardziej adekwatne byłoby jednak porównanie języka prawnego konkretnych gałęzi prawa z językiem tekstów okołoprawnych związanych tematycznie z danymi gałęziami prawa.

Wydaje się, że nie tylko akty prawne niższego rzędu wykorzystują słownictwo aktów prawnych kluczowych dla danej gałęzi prawa (najczęściej kodeksów), prawnicy robią to także w innych tekstach okołoprawnych. Dlatego postępując się etykietą *słownictwo prawnicze*, mam także na myśli leksykę tekstów prawnych. Hierarchiczny układ gatunków tekstów i zależności między nimi to cecha charakterystyczna komunikacji prawnej.

302 A. Malinowski, *Polski...*, *op.cit.*, s.89-01.

3.2. Terminologia prawnicza

W języku potocznym termin oznacza każdy wyraz o ograniczonym zakresie użycia. W tym znaczeniu mówi się o „terminologii ludowej” lub „terminologii rzemieślniczej”³⁰³. Jest to jednak definicja zbyt szeroka, nieoddająca tego, co pod tym pojęciem mieści się w nauce.

Współczesna lingwistyka wciąż jeszcze jednak nie wypracowała spójnej i niesprzecznej teorii terminu. Najczęściej proponuje się więc opisową definicję terminu, która poprzez wskazanie jego własności ma scharakteryzować istotę pojęcia. Stanisław Gajda uważa, iż na podstawie dotychczas przeprowadzonych badań najbardziej uzasadniona wydaje się teza o funkcjonalności terminu: „termin to jednostka leksykalna spełniająca funkcję znaku profesjonalnego pojęcia”³⁰⁴. Wskazuje ponadto na najczęściej pojawiającą się wiązkę jego cech:

- 1) 'sfera użycia profesjonalna, ograniczona'
- 2) 'definicyjność' – termin występuje jako znak wprowadzonej definicji, stąd wynika jego semantyczna ścisłość i sterowność;

303 S. Gajda, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990, s.37.

304 *Ibidem*, s. 38.

- 3) 'systemowość' – wyrażone pojęcie fachowe stanowi element szerszej wiedzy, systemu pojęć, co odbija się na semantyce i formie terminu, który stanowi element określonego podjęzyka, systemu terminologicznego, systemowość osiąga się poprzez klasyfikację;
- 4) 'jedno-jednoznaczna odpowiedniość między pojęciem i terminem, brak polisemii i synonimii';
- 5) 'nieekspresywność, niekonotacyjność, stylowa neutralność';³⁰⁵

Jak zaznacza Stanisław Gajda, choć są to cechy wymieniane najczęściej, to prawie wobec wszystkich toczy się dyskusja, tylko na jedną z nich, mianowicie – związek z pojęciem określonej dziedziny nauki i techniki, zgadzają się wszyscy.

Jak widać wyodrębnienie wśród leksyki specjalnej tych jednostek leksykalnych, którym można nadać status terminu nie jest możliwe w sposób bezdyskusyjny i niekontrowersyjny, szczególnie wtedy, gdy poza wymienionymi powyżej cechami charakteryzującymi jego istotę, podstawą wydzielenia staje się również kryterium intuicji oraz wiedzy pozajęzykowej badacza.

3.2.1. Źródła terminologii prawniczej

Choć tworzenie terminów opiera się na ogólnej teorii nominacji i możliwościach języka ogólnego, to zauważyć można charakterystyczne czynniki determinujące słowotwórstwo tej części zasobu leksykalnego. Wybór środków i sposobów dokonywany jest według trzech zasad:

³⁰⁵ *Ibidem*, s. 39.

- 1) aktualności – aktualne zapotrzebowanie na nominację pojęć czyni produktywnym to, na co zachodzi potrzeba niezależnie od jego wieku, pochodzenia itp., stąd ożywają stare modele słowotwórcze, wykorzystuje się środki obce i niejęzykowe, przekracza granice potencji słowotwórczych modeli ogólnych;
- 2) celowości – wykorzystuje się i tworzy środki, modele i sposoby najbardziej optymalne, a więc z jednej strony pojemne informacyjnie, np. skupienia terminologiczne i z drugiej – ekonomiczne, np. skrótownice, oznaczenia symboliczne;
- 3) systemowości – przeważają nominacje motywowane, wskazujące na miejsce pojęcia w systemie terminologicznym, stąd też działanie analogii i występowanie gniazdowości.³⁰⁶

3.2.1.1. Derywacja morfologiczna

Bożena Hałas na podstawie przeprowadzonych przez siebie analiz dochodzi do wniosku, iż mechanizmy derywacji morfologicznej w terminologii prawnej wskazują na „regularność procesów słowotwórczych i tożsamość podstawowych zasad tworzenia terminów prawnych z zasadami dotyczącymi leksyki ogólnej”³⁰⁷. Szczególną uwagę zwraca na trzy kategorie: nazwy czynności, ich rezultatów i obiektów, nazwy osób oraz nazwy abstrakcyjnych cech³⁰⁸.

³⁰⁶ *Ibidem*, s. 92-93.

³⁰⁷ B. Hałas, *Terminologia języka prawnego*, Zielona Góra 1995, s. 52.

³⁰⁸ *Ibidem*, s. 46.

Zebrany materiał potwierdza spostrzeżenia Bożeny Hałas. W najliczniejszej grupie terminów utworzonych za pomocą derywacji morfologicznej są nazwy czynności i ich rezultatów:

-(a)nie – np. *postępowanie, zagospodarowanie, żądanie, użytkowanie, zapytanie, uznanie, domniemanie, zatrzymanie, zobowiązanie, przesłuchanie, podżeganie, zaniechanie, rozpoznanie, odwołanie, wezwanie, wyrównanie;*

-(e)nie, np. *świadczenie, roszczenie, oświadczenie, doręczenie, stwierdzenie, zabezpieczenie, zasiedzenie, dochodzenie, dziedziczenie, zlecenie, zadośćuczynienie, przedawnienie, rozporządzenie, zarządzenie, zaspokojenie, poręczenie, ubezwłasnowolnienie, oskarżenie, zabezpieczenie, doręczenie, wyjaśnienie, porozumienie, pomówienie, uchybienie, upomnienie, zamówienie;*

-acja, np. *kasacja, regulacja, nowelizacja, apelacja, legitymacja, kwalifikacja, kodyfikacja, identyfikacja, mediacja;*

-ek, np. *użytek, zachówek, występpek, przepadek,*

-izna, np. *darowizna*

-cie, np. *przybicie, rozstrzygnięcie, wszczęcie, zawarcie, otwarcie;*

Poza formantami -(a)nie, -(e)nie największą produktywnością w zebranym materiale odznacza się sufix -ość: *możliwość, własność, odpowiedzialność, wierzytelność, niezgodność, wspólność, dopuszczalność, sprawiedliwość, konieczność, rozdzielność, skuteczność, służebność, zdolność, nieważność, ważność, wykonalność, zależność, należność, właściwość, zgodność, niemożność, odrębność, słuszność, sprzeczność, przestępczość, szczególność, nieumyślność, dolegliwość, nieobecność, nieostrożność, legalność, karalność, jawność, niewinność, zasadność, aktywność, powinność, możność, szkodliwość;*

Wśród terminów prawniczych wydzielić można również grupę wyrazów utworzonych za pomocą formantu -stwo//-ctwo informującego o występowaniu cechy nazwanej podstawowym rzeczownikiem: *pośrednictwo, uczestnictwo, kierownictwo, sądownictwo, pierwszeństwo, zabójstwo, oszustwo, sprawstwo, następstwo, ministerstwo, pełnomocnictwo, ustawodawstwo*.

Nazwy osób tworzone są za pomocą imiesłówów przymiotnikowych lub afiksów:

-i(y)ciel- *wierzyciel, oskarżyciel, ubezpieczyciel, przedstawiciel;*

-ca – *obrońca, nabywca, zarządca, dzierżawca, sprzedawca, przedsiębiorca, spadkobierca, ustawodawca, wnioskodawca;*

-ik, -nik, -ownik – *uczestnik, dłużnik, współnik, ławnik, komornik, rzecznik, użytkownik, zakładnik, napastnik, podatnik, pełnomocnik;*

Nadzwyczaj częstą formą czasownika w tekstach prawnych i okołoprawnych jest imiesłów, wiele jego form uległo substantywizacji i adiektywizacji. Do klasy rzeczowników przeszły imiesłowy oznaczające wykonawców czynności lub osoby poddawane czynnościom: *przewodniczący, skarżący, uprawniony, pokrzywdzony, ubezpieczony, oskarżony, obwiniony*. Przykładami przymiotników odimiesłowowych są zaś: *uchwalony, określony, przyspieszony, przyrzeczony, uproszczony, zasądzony, niedozwolony*.

Na listach frekwencyjnych znajduje się niewiele czasowników utworzonych od zapożyczeń za pomocą sufiksu -ować: *regulować, aresztować, normować*. Wynika z tego, że czasowniki typu: *procesować, subsydiować* są rzadko używane.

Zebrany przeze mnie materiał potwierdza tezę Bożeny Hałas o obecności złożzeń w terminologii prawnej, nie potwierdza natomiast tezy o ich dużej liczbie. Odnotowałam tylko kilkanaście tego typu terminów: *prawomocny, ustawodawca, ustawodawstwo, wnioskodawca,*

sądowoadministracyjny, dwuinstancyjność, praworzędność, spadkobierca, spadkodawca, cywilnoprawny, małoletni, karnoprawny;

Analiza terminów powstałych za pomocą derywacji morfologicznej potwierdza wnioski sformułowane przeze mnie na podstawie analizy gramatyki gatunków prawnych i okołoprawnych. W tekstach tych zachodzi zjawisko nominalizacji, istnieją inne niż w języku potocznym proporcje między liczbą czasowników i rzeczowników. Czasowniki występują najczęściej w formie imiesłowów lub gerundiów, znajduje to swoje odzwierciedlenie w zjawiskach słowotwórczych. Najbardziej produktywne formanty w tej odmianie języka służą tworzeniu rzeczowników.

Choć prezentowane powyżej terminy są w procesie glottodydaktycznym traktowane jako osobne jednostki leksykalne, to, jeżeli ich podstawą słowotwórczą są wyrazy znane uczącym się lub będące również w repertuarze leksykalnym kursu, można wskazać owe słowotwórcze zależności, szczególnie w przypadku formantów odznaczających się największą produktywnością, gdyż umożliwi to w przyszłości odgadnięcie znaczeń niepoznanych wyrazów utworzonych w ten sam sposób.

Należy zwrócić także uwagę na gniazda słowotwórcze i rodziny wyrazów będące przejawem systemowości terminologii prawniczej, niewątpliwie ułatwi to zapamiętywanie leksemów, np.:

- *spadkobierca, spadkodawca, spadkowy, spadek;*
- *sąd, sądzić, przysądzić, zasądzić, sądowy, sądowo, sądownictwo, podsądny, sędzia, sędziowski, sądowo-administracyjny.*

3.2.1.2. Derywacja syntaktyczna - skupienia terminologiczne

W terminologii prawniczej szczególnie ważną rolę pełni derywacja syntaktyczna. Skupienia terminologiczne stanowią większość terminologii. Nie jest to cecha charakterystyczna dla tego rodzaju komunikacji, gdyż w większości terminologii te jednostki leksykalne stanowią ich zasadniczy trzon. Jak podaje Stanisław Gajda może to być aż 80-90% wszystkich terminów w danym systemie terminologicznym³⁰⁹. Przyczyną ich ekspansji jest fakt, że skupienia terminologiczne dzięki swojej wielowyrazowej strukturze precyzyjnie określają miejsce pojęcia w całym systemie terminologicznym oraz nie mają ograniczeń derywacji morfologicznej. Możliwości derywacji syntaktycznej są właściwie nieograniczone. Jedyną blokadą może być dążenie do ekonomiczności języka, jednak wśród wyznaczników stylistycznych tekstów prawnych precyzja stoi zdecydowanie wyżej niż zwięzłość, dlatego też w tekstach prawnych i okołoprawnych nietrudno znaleźć nawet siedmio- i więcejwyrazowe skupienia terminologiczne.

Za skupienie terminologiczne przyjmuję za Anną Starzec:

„połączenie dwu- lub więcejwyrazowe spełniające rolę jednostki nominacyjnej w ramach określonej dziedziny wiedzy, mające specjalne znaczenie i zajmujące określone miejsce w systemie terminologicznym, które jest uwarunkowane klasyfikacją w sferze pojęciowej”³¹⁰

Cechami wyróżniającymi skupienia terminologicznego są według Stanisława Gajdy: reprodukowalność, semantyczna całościowość, wyrażanie

309 S. Gajda, *Wprowadzenie do...*, op.cit., s.96.

310 A. Starzec, *Rozwój polskiej terminologii motoryzacyjnej (od początku do 1945 roku)*, Opole 1984., s. 62.

specjalistycznego pojęcia, fakt, że skupienie jest często jedynym zwyczajowym określeniem danego pojęcia, posiadanie jednowyrazowych ekwiwalentów obcych, posiadanie jednowyrazowych ekwiwalentów polskich, zajmowanie w zdaniu jednej pozycji składniowej oraz wysoka frekwencja³¹¹.

Za Stanisławem Gajdą wyróżniam skupienia proste, czyli składające się z dwóch wyrazów i skupienia złożone będące ich rozszerzeniem³¹². Ze względu na kategorię części mowy wyrazów będących członami skupień rozróżniam skupienia imienne i werbalne, jednak druga z wymienionych grup reprezentowana jest w badanym materiale tylko przez dwie jednostki: *podlegać karze, doznać krzywdy*.

Wśród skupień imiennych prostych znajdują się związki zbudowane z rzeczownika i określającego go przymiotnika lub innej części mowy pełniącej jego funkcję - imiesłowu przymiotnikowego lub liczebnika porządkowego, np. *postępowanie uproszczone, decyzja administracyjna, czynność prawna*, oraz z dwóch rzeczowników. W tej ostatniej grupie można wyróżnić takie, które są połączone za pomocą przymotka, np. *umowa o dzieło, prawo do obrony*. W pozostałych człon określający występuje w dopełniaczu np. *oświadczenie woli, akt małżeństwa, ograniczenie wolności*. W kategorii tej większość skupień terminologicznych pochodzących z analizowanego materiału to nazwy czynności, dlatego wiele członów określanych to rzeczownikami odczasownikowymi: *umorzenie postępowania, doręczenie wyroku, naprawienie szkody, popełnienie przestępstwa*.

Poniżej prezentuję listę skupień terminologicznych prostych znajdujących się w analizowanym materiale.

311 S. Gajda, *Wprowadzenie do...*, *op.cit.*, s. 96.

312 *Ibidem*, s. 97.

1) S + Adj.

W roli członu określanego występuje rzeczownik, natomiast członem określającym jest przymiotnik lub część mowy pełniąca jego funkcję:

administracja państwowa,

administracja publiczna,

administracja rządowa,

akt notarialny,

brak formalny,

czyn zabroniony,

czynności procesowe,

czynność prawna,

dane osobowe,

decyzja administracyjna,

dobra osobiste,

dobra wiara,

działalność gospodarcza,

egzekucja administracyjna,

finanse publiczne,

forma pisemna,

funkcjonariusz publiczny,

grunty rolne,

hipoteka przymusowa,

interes prawny,

kara łączna,

kara umowna,

kodeks cywilny,

kodeks karny,

kontrola skarbowa,

korzyść majątkowa,

koszty sądowe,

księga wieczysta,

kwalfikacja prawna,

majątek osobisty,

majątek wspólny,

należność pieniężna,

obowiązek odszkodowawczy,

obrona konieczna,

obrót gospodarczy,

odpowiedzialność karna,

odpowiedzialność karna,

organ egzekucyjny,

organ orzekający,

organ podatkowy,

oskarżenie prywatne,

oskarżyciel publiczny,

osoba fizyczna,

osoba prawna,

osobowość prawna,

otwarcie spadku,

pismo procesowe,
podstawy kasacyjne,
posiedzenie niejawne,
postępowanie administracyjne,
postępowanie cywilne,
postępowanie dowodowe,
postępowanie egzekucyjne,
postępowanie karne,
postępowanie nakazowe,
postępowanie odwoławcze,
postępowanie przygotowawcze,
postępowanie sądowe,
postępowanie sądowo-administracyjne,
postępowanie upominawcze,
postępowanie uproszczone,
prawo cywilne,
prawo karne,
prawo materialne,
prawo publiczne,
prawo rzeczowe,
prawo spadkowe,
prawo wspólnotowe,
prawomocne orzeczenie,
proces karny,
przepisy ogólne,
przepisy szczególne,
przepisy uchylające,
radca prawny,
roszczenie odszkodowawcze,
rozdzielność majątkowa,
samorząd terytorialny,
sąd administracyjny,
sąd apelacyjny,
Sąd Najwyższy,
sąd polubowny,
sąd powszechny,
sąd rejonowy,
sąd właściwy,
sądownictwo administracyjne,
sędzia zawodowy,
skarga kasacyjna,
skutek prawny,
stan faktyczny,
stan prawny,
stosunek prawny,
stosunek zobowiązaniowy,
system prawny,
środek karny,
środek odwoławczy,
świadczanie niepieniężne,
świadczanie pieniężne,
świadek koronny,
tryb przyspieszony,
Trybunał Konstytucyjny,
tytuł wykonawczy,
umowa przedwstępna,

<i>umowa przyrzeczona,</i>	<i>wyrok skazujący,</i>
<i>użytkowanie wieczyste,</i>	<i>zadania publiczne,</i>
<i>władza rodzicielska,</i>	<i>zagospodarowanie przestrzenne,</i>
<i>własność intelektualna,</i>	<i>zła wiara,</i>
<i>własność przemysłowa,</i>	<i>znak towarowy,</i>
<i>właściwość miejscowa,</i>	<i>zobowiązanie podatkowe,</i>
<i>wspólność ustawowa,</i>	<i>zobowiązanie pozaumowne.</i>
<i>współzycie społeczne,</i>	

2) S + S

Oba człony skupienia są rzeczownikami. Jednostka określająca występuje zazwyczaj w dopełniaczu lub elementy związku połączone są za pomocą przyimka:

a) Sn+Sg

<i>akt małżeństwa,</i>	<i>naruszenie prawa,</i>
<i>data doręczenia,</i>	<i>naruszenie przepisów,</i>
<i>doręczenie orzeczenia,</i>	<i>odroczenie rozprawy,</i>
<i>Dziennik Ustaw ,</i>	<i>ogłoszenie wyroku,</i>
<i>kara grzywny,</i>	<i>ograniczenie wolności,</i>
<i>klauzula wykonalności,</i>	<i>organ administracji,</i>
<i>masa upadłości,</i>	<i>organy ścigania,</i>
<i>miejsce zamieszkania,</i>	<i>orzeczenie sądu,</i>
<i>Minister Sprawiedliwości,</i>	<i>oświadczenie woli,</i>
<i>moc ustawy,</i>	<i>podział nieruchomości,</i>
<i>nakaz zapłaty,</i>	<i>popętnienie przestępstwa,</i>
<i>naprawienie szkody,</i>	<i>postanowienie sądu,</i>

<i>pozbawienie wolności,</i>	<i>umowa zlecenia,</i>
<i>prawo pracy,</i>	<i>upływ terminu,</i>
<i>prawo własności,</i>	<i>uzasadnienie wyroku,</i>
<i>projekt ustawy,</i>	<i>warunki zabudowy,</i>
<i>prowadzenie postępowania,</i>	<i>wniesienie kasacji,</i>
<i>przedawnienie roszczeń,</i>	<i>wniesienie skargi,</i>
<i>przedmiot umowy,</i>	<i>wszczęcie postępowania,</i>
<i>przedmiot zaskarżenia,</i>	<i>wydanie decyzji,</i>
<i>przeniesienie własności,</i>	<i>wydanie wyroku,</i>
<i>przyjęcie spadku,</i>	<i>wykonanie kary,</i>
<i>rada gminy,</i>	<i>wymiar sprawiedliwości,</i>
<i>rozpatrzenie sprawy,</i>	<i>wymierzenie kary,</i>
<i>rozpoznanie sprawy,</i>	<i>wytoczenie powództwa,</i>
<i>Skarb Państwa,</i>	<i>zagospodarowanie terenu,</i>
<i>spełnienie świadczenia,</i>	<i>zakład ubezpieczeń,</i>
<i>sprawca przestępstwa,</i>	<i>zarząd majątkiem,</i>
<i>stosowanie prawa,</i>	<i>zawarcie małżeństwa,</i>
<i>tok postępowania,</i>	<i>zawarcie umowy,</i>
<i>treść umowy,</i>	<i>złożenie skargi,</i>
<i>umorzenie postępowania,</i>	<i>złożenie wniosku,</i>
<i>umowa sprzedaży,</i>	<i>znamiona przestępstwa;</i>

b) S + Praep. + S

<i>niezgodność z prawem,</i>	<i>umowa o dzieło,</i>
<i>przestępstwo przeciwko mieniu,</i>	<i>prawo do obrony,</i>
<i>decyzja o zatrzymaniu,</i>	<i>wejście w życie.</i>
<i>odstąpienie od umowy,</i>	

Niezależnie od tego, z ilu elementów wyrazowych składa się dane skupienie terminologiczne, w literaturze przedmiotu podkreśla się jego binarny charakter. Strukturą podstawową skupień złożonych są zawsze dwuwyzowe skupienia proste³¹³. W analizowanym materiale znaleźć można wiele skupień trójelementowych powstałych wskutek dodania rzeczownika lub przymiotnika do zaprezentowanych powyżej skupień prostych.

1) S+(S+Adj)

popętnienie czynu zabronionego,
prowadzenie działalności gospodarczej,
wykonanie decyzji administracyjnej,
prowadzenie postępowania egzekucyjnego,
założenie księgi wieczystej,
zarząd majątkiem wspólnym,
ochrona dóbr osobistych,
dokonanie czynności prawnej,
forma aktu notarialnego,
organ administracji publicznej,
jednostka samorządu terytorialnego,
kodeks postępowania cywilnego,
zasady współżycia społecznego,
strona postępowania sądowego,
uczestnik postępowania sądowego;

S + (S + S)

kontrola legalności decyzji,

313 S.T. Gawrin, 1974 (za): A. Starzec, *op.cit.*

stwierdzenie nieważności decyzji,
usunięcie naruszenia prawa,
wydanie nakazu zapłaty,
wstrzymanie wykonania wyroku,
wartość przedmiotu sporu,
obowiązek naprawienia szkody,
zakres zwykłego zarządu,
termin załatwienia sprawy;

3) Adj.+(S+Adj)

ograniczone prawa rzeczowe,
Naczelny Sąd Administracyjny;

4) Adj.+(S+S)

rażące naruszenie prawa,
ponowne rozpoznanie sprawy,
nienależyte wykonanie zobowiązania,
warunkowe umorzenie postępowania;

Wiele spośród skupień terminologicznych to nazwy tekstów składające się z określenia gatunkowego i przedmiotowego, np.:

wniosek o doręczenie orzeczenia
wniosek o założenie księgi wieczystej
zażalenie na postanowienie sądu
umowa na rzecz osoby trzeciej
skarga na bezczynność organu

oświadczenie o przyjęciu spadku

Jak zostało wyżej wspomniane, w zasadzie możliwości derywacji syntaktycznej są nieograniczone, skupienia terminologiczne złożone składać się mogą z wielu skupień prostych i innych terminów jednowyrazowych lub wyrazów nie mających takiego charakteru:

[Adj+S+(S+S)]

warunkowe zawieszenie wykonania kary;

{S+[S+(S+Adj)]}

bezczynność organu administracji publicznej;

{S+[Adj.+Praep.+(S+Adj.)]}

przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego;

{S+Praep.+[(S+S)+praep.+(S+S)]}

decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu;

S+[(Adj+S)+(S+Adj)]

zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym;

{S+prap.+[S+(S+praep.+S)+(Adj.+S)]}

skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia;

Z glottodydaktycznego punktu widzenia duże znaczenie ma podział skupień terminologicznych ze względu na ich stałość i idiomatyczność, czyli

podzielność znaczeniową. Ze względu na powyższe kryteria terminy te podzielić można na idiomatyczne i nieidiomatyczne oraz stałe i niestałe³¹⁴. Anna Starzec, bazując na kryterium niepodzielności skupienia terminologicznego, wyodrębnia ich trzy rodzaje: frazeologizmy terminologiczne – semantycznie niepodzielne, np. *list żelazny*; skupienia właściwe – nominacyjne jednostki mające znaczenie terminologiczne również poza kontekstem i zachowujące stałą kolejność elementów składowych, np. *umowa o dzieło*; skupienia luźne – połączenia wyrazowe nabierające wartości terminu dopiero w konkretnym otoczeniu kontekstowym, np. *opodatkowanie łączne*.³¹⁵

Podzielność znaczeniowa oraz stałość związku wyrazowego ma istotne znaczenie ze względu na metodykę jego nauczania. Analiza występujących w korpusach skupień terminologicznych pozwala na wysunięcie następujących wniosków.

Po pierwsze, terminy prawnicze nie mają charakteru idiomatycznego, są więc podzielne znaczeniowo. Uczący się języka prawa jest w stanie wywnioskować ich znaczenie na podstawie znaczenia poszczególnych elementów.

Po drugie, większość skupień (ok. 90%) nie ma charakteru stałego.

Po trzecie, prawnicze skupienia terminologiczne charakteryzują się niezmienną kolejnością elementów składowych, należą więc do grupy, którą Anna Starzec określa jako skupienia właściwe.

314 S. Gajda, *Rozwój polskiej terminologii górniczej*, Opole 1976, s. 79.

315 A. Starzec, *op.cit.*

3.2.1.3. Zapożyczenia i internacjonalizmy

Zapożyczenia i internacjonalizmy pełnią ważną rolę nie tylko w terminologii prawniczej, ale także w nazewnictwie innych dziedzin nauki i techniki³¹⁶. Przyczyną tego stanu rzeczy są przede wszystkim czynniki pozajęzykowe, choć zauważyć trzeba, że nieznaną etymologią terminu wynikająca z obcej podstawy w większym stopniu ułatwia uzyskanie pożądanej dla terminów cechy neutralności i braku ekspresyjności wyrazu.

Polskie prawo tak jak inne systemy prawne w Europie kontynentalnej bazuje na osiągnięciach prawa rzymskiego, które w przetworzonym kształcie trafiło na ziemie polskie wraz z innymi zdobyczami nauki i kultury Zachodu. Wynikiem tego jest dominująca ilość zapożyczeń z łaciny (np. *apelacja, egzekucja, kodeks, legislacja*)³¹⁷. Istotny wpływ na rozwój polskiej terminologii prawnej, już w jej najwcześniejszym okresie, szczególnie tej z zakresu administracji, miał język niemiecki. Wiąże się to z kolonizacją na tzw. prawie niemieckim mającą miejsce w XIII i XIV wieku. Przybysze z ziem niemieckich zakładali nowe miejscowości lub stare organizowali na nowych zasadach. Osady otrzymywały samorząd i posługiwały się tzw. prawem magdeburskim. Razem z prawem do języka wchodziła nowa terminologia, przykładami wyrazów, które istnieją w polszczyźnie do dzisiaj są: *rada, burmistrz czy wójt*, część z tej leksyki zaczęła funkcjonować „na nowo” po wprowadzeniu samorządu terytorialnego w 1992 roku. W języku prawa można znaleźć także zapożyczenia z innych języków: z greki (*amnestia, hipoteka*), francuskiego

316 S. Gajda, *Wprowadzenie do...*, *op.cit.*, s. 98.

317 Por. B. Walczak, *Kontakty polszczyzny z innymi językami niesłowiańskimi*, we: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 527-539. - W XVI w. napłynęła do polszczyzny fala bezpośrednich zapożyczeń z łaciny, wśród których były takie słowa, jak: *akt, dekret, dokument, komisja*; (s. 529)

(*arbitraż*), angielskiego (*common law*, *werdykt*), ale w o wiele mniejszym zakresie.

W procesie nauczania języka obcego internacjonalizmy mogą być czynnikiem ułatwiającym i przyspieszającym proces glottodydaktyczny. Trzeba być jednak niezwykle uważnym ze względu na liczne różnice znaczeniowe terminów, które wykształciły się w trakcie kilku wieków rozwoju systemów prawnych poszczególnych krajów. W glottodydaktyce potocznie zjawisko to bywa nazywane mianem „fałszywych przyjaciół”. Jego przykładem jest między innymi niemieckie słowo *die Kassation*, w języku tym, podobnie zresztą jak w rosyjskim, nie oznacza ono polskiej kasacji, ale rewizję, natomiast francuskie *revision* oznacza w procedurze karnej wznowienie postępowania. Uniknięcie takich sytuacji wymagałoby porównywania znaczeń wszystkich terminów w wybranych językach. Nie jest to jednak możliwe, gdyż grupa docelowa programu nauczania nie będzie jednonarodowa, uczestnicy kursów mogą pochodzić z całego świata. Nie należy zatem żadnych leksemów traktować inaczej ze względu na ich obce pochodzenie lub międzynarodowy charakter, ale prezentować i nauczać tak jak pozostałych.

Zarówno analiza jakościowa, jak i ilościowa tekstów prawniczych wskazuje na pewną ich cechę stylistyczną, która nie odnosi się do tekstów prawnych. Jest to funkcjonowanie licznych wtręć obcojęzycznych, głównie łacińskich. W tekstach prawnych jest to niemożliwe ze względu na *Zasady techniki prawodawczej*. Wśród najczęściej występujących zwrotów obcojęzycznych są: *ad probationem*, *culpa in contrahendo*, *de facto*, *de lege*, *ex contractu*, *ex delicto*, *ex lege*, *ex tunc*, *in extenso*, *in fine*, *in natura*, *lex specialis*, *ratio legis*. Są to jednostki, które mają swoje odpowiedniki w języku polskim, np. *lex specialis* to inaczej *przepisy szczegółowe*, główną funkcją takich obcojęzycznych wtrąceń jest, moim zdaniem, funkcja stylistyczna. Mają one status kategorii wyróżnionej przez Jurija Lukszyina i Wandę Zmarzer - terminów

ornamentowych. Jednostki takie służą nie tyle odzwierciedleniu wiedzy specjalistycznej, ile nadaniu tworzonemu tekstowi fachowego charakteru³¹⁸.

3.2.1.4. Derywacja semantyczna

Pojęcia derywacji semantycznej używam w jego szerokim znaczeniu na określenie „użycia istniejących już w języku środków nominacji w nowej funkcji nazywania”³¹⁹. Tworzenie nowych terminów za pomocą derywacji semantycznej ma szczególne znaczenie z glottodydaktycznego punktu widzenia. Metodyka nauczania słownictwa wyróżnia jego dwa aspekty: ekstensywny oraz intensywny, które można także określić jako rozszerzanie repertuaru leksykalnego i jego pogłębianie³²⁰. O ile nauczanie wcześniej zaprezentowanej terminologii związane jest głównie z pierwszym z aspektów, o tyle derywaty semantyczne dotyczą drugiego z nich. Analiza tak utworzonych terminów znajdujących się na listach frekwencyjnych wskazuje, że wyrazy stanowiące podstawę są już znane obcokrajowcom na poziomie językowym B2. Przy nauczaniu tego słownictwa należy podkreślać zarówno ową zależność znaczeniową oraz różnice między znaczeniami.

Na podstawie relacji między znaczeniem terminu a znaczeniem wyrazu stanowiącego podstawę derywacji semantycznej można wskazać następujące sposoby tworzenia nowych znaczeń: specjalizację znaczeń i troponimizację³²¹. Pierwszy z wymienionych polega na zwężeniu znaczenia poprzez dodanie

318 J. Lukszyn, W. Zmarzer, *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2001, s. 21.

319 S. Gajda, *Wprowadzenie do...*, *op.cit.*, s. 106.

320 H. T. Zgótkowie, *Jak kształcić sprawność leksykalną?*, w: *Silva rerum. Księga poświęcona Profesorowi Markowi Kornaszewskiemu w 70. rocznicę urodzin*, „Biblioteczka Poznańskich Studiów Polonistycznych. Seria Językoznawcza”, Poznań 1999, s. 113.

321 B. Hałas, *op.cit.*, s.56-57.

jednego lub kilku elementów znaczeniowych do struktury semantycznej bazy lub jego rozszerzeniu następującemu poprzez usunięcie ze struktury bazy znaczeniowej jednego lub kilku elementów. Troponimizacja zaś to wynikająca z podobieństwa cech desygnatu wyjściowego i pochodnego metaforyzacja lub opierająca się na styczności sensów metonimizacja.

Analiza powstałych w wyniku derywacji semantycznej, wynotowanych przeze mnie terminów prawniczych potwierdza wniosek Bożeny Hałas o tym, iż głównym sposobem ich tworzenia jest dodawanie nowych elementów znaczeniowych do struktury znaczeniowej bazy, a więc zawężanie znaczenia³²². Jako przykłady mogą posłużyć wyrazy: *czyn* i *rzecz*.

Według *Słownika języka polskiego PWN*³²³ *czyn* to po prostu 'postępek, uczynek', zaś w języku prawniczym jest to rodzaj zachowania, czyli faktu prawnego zależnego od woli podmiotu, niemający w przeciwieństwie np. do czynności prawnej formy konwencjonalnej³²⁴. *Rzecz*, czyli to, co w języku potocznym określa 'materialny element otaczającego świata'³²⁵ w nauce prawa cywilnego doczekało się już wielu definicji uszczegóławiających. Najpopularniejszą definicją *rzeczy* jest stworzona przez Jana Wasilkowskiego. Rzeczy to

'materialne części przyrody w stanie pierwotnym lub przetworzonym, na tyle wyodrębnione (w sposób naturalny lub sztuczny), że w stosunkach społeczno-gospodarczych mogą być traktowane jako dobra samoistne'³²⁶.

322 *Ibidem*, s. 71.

323 sjp.pwn.pl

324 S. Wronkowska, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, cz.II, Poznań 2002, s. 2003, s.88.

325 *Słownik języka polskiego PWN*: sjp.pwn.pl

326 J. Wasilkowski, *Pojęcie własności we współczesnym prawie polskim*, Warszawa 1972.

Choć jak zostało wspomniane dominującym sposobem derywacji semantycznej jest zawężanie znaczenia, znaleźć można przykłady działań odwrotnych, czyli rozszerzania znaczenia. W języku potocznym *świadkiem* jest 'osoba obecna przy czymś i mogąca opowiedzieć o tym'¹³²⁷, natomiast w języku prawniczym definicja ta odnosi się do rodzaju świadka zwanego *świadkiem naocznym*, zaś *świadek* to szerzej 'osoba, która ma jakąkolwiek wiadomość o faktach'¹³²⁸.

Można podać wiele przykładów wyrazów języka ogólnego, które terminologizując się uległy specjalizacji, m.in. *postępowanie*, *posiadać*, *mieć*, *błąd*, *czynność*, *szkoda*, *zamiar*, *rozpoznawać*, *skarżyć*, *oskarżać*, *bronić*, *odwołać*, *sprawa*.

Z analizy mojego materiału wynika, że sferą, w której funkcjonuje najwięcej terminów prawniczych utworzonych w wyniku derywacji semantycznej, są nazwy umów w prawie cywilnym oraz nazwy przestępstw w prawie karnym. Leksemy te najczęściej pochodzą z języka ogólnego, a akty prawne oraz doktryna prawnicza doprecyzowuje je, dodając kolejne elementy znaczeniowe, np. w języku potocznym *zabójstwo* to synonim *morderstwa*, natomiast w języku prawniczym *morderstwo* to szczególny rodzaj *zabójstwa*, np. dokonanego z wyjątkowym okrucieństwem. Ponadto zakres znaczeniowy *zabójstwa* zawiera element umyślności, natomiast w języku potocznym mówi się czasem o *nieumyślnym zabójstwie*, w języku prawniczym jest to *nieumyślne spowodowanie śmierci*. *Zamiana* w języku potocznym oznacza otrzymanie jednej rzeczy za drugą, natomiast w języku prawniczym jest to nazwa umowy prawnej, na podstawie której jedna strona zobowiązuje się przenieść na drugą własność lub inne prawa majątkowe w zamian za takie samo zobowiązanie drugiej strony.

327 sjp.pwn.pl

328 S. Wronkowska, *Podstawowe...*, cz.II, s. 53.

Jak zostało wyżej wspomniane, w procesie nauczania jednostek leksykalnych utworzonych za pomocą derywacji semantycznej należy nie tylko prezentować uczącym się znaczenie nowego terminu, ale porównywać je ze znaczeniem wyrazu funkcjonującym w języku ogólnym, ponieważ tylko świadomość różnic pozwoli uczącemu się prawidłowo posługiwać się terminami.

3.3. Dobór słownictwa prawniczego w procesie glottodydaktycznym

3.3.1. Założenia teoretyczne

3.3.1.1. Kryteria doboru

Dobór słownictwa w procesie glottodydaktycznym ma kluczowe znaczenie dla zdobycia kompetencji komunikacyjnej. Zwykle słownik danego języka obejmuje kilkaset tysięcy haseł, poznanie więc wszystkich leksemów jest niemożliwe, nawet przez jego rodzimych użytkowników. Od dawna jednak wiadomo, że stosunkowo mała liczba wyrazów, około 5 tysięcy, wystarcza do swobodnej komunikacji na tematy ogólne³²⁹. Dlatego też niebagatelne znaczenie dla nauczania języka mają badania frekwencji słownictwa, gdyż pozwalają one na wyznaczenie koniecznego zbioru leksemów.

329 „znajomość 5000 wyrazów daje uczącemu się pełną samodzielność językową [...]”;

„Poziom B2 to znajomość około 5 000 słów” A. Seretny, E. Lipińska, *Metodyka, op.cit.*, s. 84.

Założenia te w niniejszej pracy zostają przeniesione na grunt komunikacji specjalistycznej. Nie jest możliwe w trakcie kursu językowego nauczenie jego odbiorców całej terminologii prawniczej oraz innych jednostek leksykalnych występujących w tekstach prawnych i okołoprawnych, toteż podstawą doboru słownictwa są analizy frekwencyjne trzech stworzonych w tym celu korpusów tekstowych odpowiadających tematycznie głównym gałęziom polskiego prawa: prawu cywilnemu, karnemu i administracyjnemu. Pomocne są także analizy statystyczne tekstów prawnych przeprowadzone przez Andrzeja Malinowskiego³³⁰, szczególnie lista frekwencyjna języka prawnego oraz lista słów charakterystycznych utworzona na podstawie relacji rangi wyrazu do jego dyspersji w korpusie³³¹.

Podstawą słownika utworzonego na potrzeby programu nauczania polskiego języka prawa obcokrajowców są cztery listy rangowe:

- lista najczęstszych słów w tekstach z zakresu prawa cywilnego,
- lista najczęstszych słów w tekstach z zakresu prawa karnego,
- lista najczęstszych słów w tekstach z zakresu prawa administracyjnego,
- lista 1000 najczęstszych słów w języku prawnym³³².

Trzy pierwsze listy obejmują słownictwo, którego frekwencja wynosi 9 lub więcej.

Powstały w ten sposób zbiór wyrazów liczył 4500 jednostek. Około 35% wyrazów powtarzało się na wszystkich listach, część na niektórych z nich. Usunęłam z list jednostki leksykalne mające największą frekwencję w języku ogólnym i dlatego znane uczącym się, dotyczyło to tylko tych leksemów, które nie mają specjalistycznych znaczeń. Podstawą do wyróżnienia powszechnie znanej leksyki była siatka haseł *Ilustrowanego słownika podstawowego języka*

330 A. Malinowski, *op. cit.*

331 *Ibidem*, s. 86-92.

332 *Ibidem*, s. 247-266.

polskiego autorstwa Zofii Kurzowej³³³, obejmująca ok. 5000 jednostek. Zakłada się, iż są one znane tym obcokrajowcom uczącym się języka polskiego, którzy osiągnęli poziom biegłości językowej B2³³⁴. Utworzony przeze mnie w ten sposób zbiór liczy ok. 1200 jednostek leksykalnych.

Kolejnym krokiem, który podjęłam, był podział słownictwa według czterech modułów programu nauczania³³⁵. Słownictwo związane z danym modułem podlega dalszemu podziałowi ze względu na kryterium tematyczne.

W tym miejscu należy zasygnalizować, iż frekwencja wyrazów nie jest jedyną metodą doboru słownictwa w procesie nauczania języka obcego. Inna stosowana technika określana jest najczęściej jako tematyczna³³⁶. Słownictwo dobierane jest według kryterium tzw. potrzeb życiowych i koncentrowane najczęściej wokół określonych hiperonimów.

W taki sposób porządkowane jest słownictwo w ramach poszczególnych modułów, co więcej do poszczególnych kompleksów słownych dodawane są słowa, które nie znalazły się na listach ze względów frekwencyjnych. Halina Zgółkowa tworząc listę słownictwa minimum, także dobierała wyrazy zamykające dane pola semantyczne³³⁷, jest to w pełni uzasadnione. Kryterium frekwencyjne doboru wyrazów może być podstawą, ale ograniczanie się tylko do niego jest błędem. Na liście słownictwa minimum jako dopełnienie

333 Z. Kurzowa, *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń*, indeks pojęciowy oprac. J. Winiarska, Kraków 2005.

334 Jest to założenie teoretyczne, jeżeli jednak uczący się nie zna danego słowa, to zawsze może je sprawdzić we wskazanym słowniku, który charakteryzuje się specjalnie sformułowanymi definicjami, w których używane jest tylko słownictwo podstawowe.

335 Analiza gatunków prawa i słownictwa prawniczego wskazuje, że wskazane jest zredagowanie programu nauczania w postaci modułowej, więcej p. rozdział 4. *Program nauczania polskiego języka prawa*;

336 Por. Z. Cygal-Krupa, *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym*, Kraków 1986. W. Martyniuk, *Inwentarz intencjonalno-pojęciowy i tematyczny do nauczania języka polskiego jako obcego na poziomie podstawowym (progowym)*, Kraków 1992.

337 H. Zgółkowa, *Dobór słownictwa do nauczania języka polskiego jako obcego*, w: *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny*, red. W. Miodunka, Kraków 1992, s. 37-104.

dopisano m.in. nazwy dni tygodnia czy pór roku. Na zaproponowanych przeze mnie listach prawniczych znalazły się m.in. nazwy przestępstw lub nazwy umów cywilnoprawnych. Sprawą dyskusyjną jest to, jak duża część słownictwa może być dobierana w ten sposób. W przypadku zaproponowanego przeze mnie słownictwa prawniczego było to ok. 10% jednostek leksykalnych, a więc przypuszczalnie więcej niż w przypadku wspomnianej listy minimum. Związane jest to z odmienną sferą komunikacji, której podstawą jest owa leksyka. Słownictwo specjalistyczne, a więc głównie terminologia, wykazuje większą systemowość i hierarchizację między znaczeniami jednostek leksykalnych, aniżeli ma to miejsce w polszczyźnie ogólnej.

Uzasadnieniem teoretycznym opisanych działań może być teoria pól semantycznych lub ram interpretacyjnych. W zasadzie obie odnoszą się do zjawiska występowania w języku wielojednostkowych kompleksów słownych i wymogu interpretowania znaczenia słowa na tle całego kompleksu wyrazowego³³⁸. Teoria ram interpretacyjnych w pełniejszym stopniu wyjaśnia owo zjawisko, gdyż w przeciwieństwie do teorii pól, która odnosi zawsze znaczenie wyrazu tylko do semantyki innych jednostek znajdujących się w danym polu, teoria ram umiejscawia jednostkę leksykalną w ramach interpretacyjnych uwarunkowanych ludzką wiedzą, doświadczeniem, możliwościami poznawczymi.

„O ile pola semantyczne postrzegają leksemy i niesione przez nie treści znaczeniowe jako fenomeny wyłącznie językowe, wzajemnie się warunkujące, to teoria ram interpretacyjnych dopuszcza możliwość tego, że mówiący z pełną kompetencją semantyczną mogą posługiwać się znajomością danego słowa nawet wówczas, jeśli w ogóle nie znają żadnych innych słów z tego zakresu lub znają ów zakres tylko fragmentarycznie. Partnerem słowa w teorii ramowej nie

338 R. Tokarski, *Pola znaczeniowe i ramy interpretacyjne – dwa spojrzenia na języka*, „LingVaria” 2006, nr 1, s. 35-46.

są inne leksemy zbioru (choć naturalnie ich obecność sprzyja rozumieniu tekstu), lecz pewna struktura konceptualna, scena, jaka na mocy konwencji przez dane słowo (lub grupę słów) jest aktywowana.”³³⁹

Ten kognitywny model interpretacji kompleksów wyrazowych jest bardziej spójny z przedmiotem zainteresowań glottodydaktyki, gdyż obrazuje powiązania wewnątrz kompleksów wyrazowych odnosząc je do procesów poznawczych człowieka i rzeczywistości pozajęzykowej. Wyraz *oskarżony* nie przywołuje słów *sędzia*, *oskarżyciel*, *pokrzywdzony*, gdyż jak wskazuje teoria pól semantycznych, jego znaczenie jest determinowane przez nie, a wyrazy, a raczej ich znaczenia, stoją do siebie w opozycji, ale dlatego że wyraz ten aktywuje pewien model pojęciowy nazywany przez Fillmore'a sceną³⁴⁰, „na której występują” inne elementy leksyki.

Odtwarzanie owych struktur konceptualnych, grupujących elementy systemu leksykalnego, ułatwia lista wyrazów kluczowych. Są to jednostki, które mają wysoką frekwencję i dużą dyspersję wewnątrz korpusu. Są więc charakterystycznymi elementami dla danej sfery komunikacji i aktywują obecność innych jednostek.

Moduły według których dzielone jest słownictwo i konstruowany program nauczania to:

- moduł systemowy,
- moduł cywilnoprawny,
- modułu prawnokarny oraz
- moduł administracyjnoprawny.

³³⁹ *Ibidem*, s. 37.

³⁴⁰ J. Ch. Fillmore, *Frames and the Semantics of Understanding*, „Quaderni di semantica”, R. VI, nr 2, 1985, za: R. Tokarski, op.cit.

Według przyjętych założeń metodycznych, program modułowy ma umożliwić szybsze nabycie specjalistycznej kompetencji komunikacyjnej, jeżeli ktoś zainteresowany jest tylko językiem danej gałęzi prawa.

Moduł systemowy ma charakter wstępny i obowiązuje wszystkich uczących się, niezależnie od tego, czy planują oni poznać komunikację tylko w ramach wybranej gałęzi prawa czy też wszystkich. Na poziomie słownictwa obejmuje on leksykę związaną z ogólnie pojętym prawem – jego stanowieniem, wykładnią, systematyką itd. oraz z ustrojem prawnym obowiązującym w Polsce, czyli trójpodziałem władz ze szczególnym akcentem położonym na sądownictwo – proces, strony procesu itd. Jest to sfera wspólna dla wszystkich modułów oraz charakterystyczna dla tej dziedziny życia. Dołączone jest także inne słownictwo, które jest wspólne dla wszystkich gałęzi prawa.

W **module cywilnoprawnym** słownictwo pogrupowane jest wokół kilku centrów, które tworzą takie pojęcia jak: *zobowiązania, prawa rzeczowe, spadek, rodzina*.

W **module prawnokarnym** są to: *przestępstwo, proces i kara*.

Leksyka **modułu administracyjnego** skupia się wokół *postępowania administracyjnego, egzekucji, dokumentu i podziału terytorialnego*.

W przeciwieństwie do analiz języka prawnego przeprowadzonych przez Andrzeja Malinowskiego³⁴¹, na bazie utworzonych korpusów języka prawniczego została przeprowadzona analiza łączliwości wyrazów. Dzięki wynikom tych badań możliwe jest nauczanie słownictwa w kontekście wyrazowym charakterystycznym dla tej sfery komunikacji. Ma to szczególne znaczenie w nauczaniu terminologii prawniczej, w której dominują skupienia terminologiczne.

341 A. Malinowski, *op.cit.*

Uważam, że taka metoda nauczania słownictwa znacznie przyspiesza czas potrzebny na jego opanowanie. Uczeń poznając związek wyrazowy *złożyć wniosek*, uczy się jednocześnie dwóch leksemów, poznaje nowe znaczenie czasownika *składać*, nowy wyraz *wniosek* oraz zapamiętuje łączliwość tych wyrazów i rekcję czasownika.

Prezentowane analizy leksykalne oraz program nauczania w warstwie słownictwa nie ograniczają się tylko do tradycyjnie definiowanych wyrazów, ale obejmują wszelkie jednostki leksykalne umożliwiające komunikację prawną, w tym także skróty i skrótowce oraz nazwy własne.

3.3.1.2. Skróty i skrótowce w tekstach prawniczych

Analizy statystyczne tekstów prawniczych potwierdzają, iż istotnym elementem zawartej w nich leksyki są skróty i skrótowce. Mają one charakter profesjonalizmów – ich znaczenie jest znane podmiotom biorącym udział w komunikacji, w tekstach nie objaśnia się skrótów, oraz mają swoiste reguły tworzenia.

Najczęściej stosowanymi skrótowcami są derywaty utworzone od nazw kodeksów, np.:

- *kpk* [kapeka] – *Kodeks postępowania karnego*
- *kpc* [kapece] – *Kodeks postępowania cywilnego*.

Nie mają one uregulowanej pisowni, w części tekstów pomiędzy literami zapisywane są kropki, w innych nie. *Słownik poprawnej polszczyzny* pod red. Andrzeja Markowskiego wskazuje, iż jest to pisownia podwójna lub nieuregulowana³⁴². Moim zdaniem, ze względu na sposób ich czytania: *ka-pe-*

342 *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Warszawa 1999, ,s. 1744.

ka, ka-ce, ka-pe-ce, należy traktować je jako skrótowce, dlatego też między literami nie powinno być kropek. Zakwalifikowanie ich do skrótów również nie decyduje o stawianiu kropek, gdyż poza *kro* składają się one ze spółgłosek.

Wśród pozostałych skrótowców znaleźć można zarówno literowce: *NIK* [nik], *BIP* [bip], jak i głoskowce: *NSA* [en-es-a], , *ETS* [e-te-es].

Charakterystyczną grupą skrótów są nazwy ustaw. Tworzy się je przez połączenie inicjalnych sylab zazwyczaj dwóch głównych składników tytułu i litery „U” na końcu, np.:

PostAdmU – Ustawa prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi,

EgzAdmU – Ustawa o postępowaniu egzekucyjnym w administracji,

SamGminU – Ustawa o samorządzie gminnym,

ZagospPrzestrzU – Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym.

W tekstach prawniczych występuje także duża liczba skrótów od nazw instytucji, np.:

TK – Trybunał Konstytucyjny,

SN – Sąd Najwyższy,

RM – Rada Ministrów.

Ich status jest również niejasny, pisownia wskazuje, że można je traktować jako skrótowce, rzadko kiedy jednak czytane są jako *te-ka, es-en, er-em*.

O pozostawieniu skrótów i skrótowców na listach frekwencyjnych oraz o umieszczeniu ich na listach słownictwa przewidzianego jako element procesu głoottodydaktycznego zdecydowała ich wysoka frekwencja oraz sposób stosowania w analizowanych tekstach.

3.3.1.3. Nazwy własne w tekstach prawniczych

Przez lata nauczanie elementów sfery onimicznej języka w procesie glottodydaktycznym było zaniedbywane³⁴³. W doborze słownictwa odrzucano nazwy własne:

„Wyekscerpowany materiał (...) pozwolił na ustalenie „surowej” listy haseł do słownika minimum. Na liście znalazło się 1488 haseł. Nie uwzględniono na niej – mimo wysokiej frekwencji – nazw własnych.”³⁴⁴

Jak wskazuje Irena Sarnowska-Giefing powodem tego stanu rzeczy był naukowy kontekst podejmowanych przez Komisję Ekspertów MEN ustaleń. Zarówno wypowiedzi jej uczestników, jak i działania wskazywały na charakterystyczny dla strukturalizmu sposób widzenia onimii jako odrębnego od leksyki systemu, zajmującego „stanowisko uboczne w obrębie języka”³⁴⁵.

Dopiero po strukturalizmie, nie tylko w opisie języka, ale także w jego dydaktyce, punktem odniesienia stała się kultura.

„W ujęciu kognitywnym (przy rozumieniu kognitywizmu jako ogólnego modelu poznania człowieka i rzeczywistości – zarówno językowej, jak i pozajęzykowej) sferę apelatywną i onimiczną traktuje się jako językowe continuum.”³⁴⁶

W niniejszej pracy przyjmę założenie o komplementarności nazw pospolitych i własnych, i tym samym potrzebie ich wspólnej obecności w

343 Por. I. Sarnowska-Giefing, *Głos onomasty w kwestii nauczania słownictwa*, w: *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej*, red. P. Garncarek, Warszawa 2005, s. 183-192.

344 H. i T. Zgótkowie, *op.cit.*, s. 36.

345 I. Sarnowska-Giefin, *op.cit.*, s.184-185.

346 *Ibidem*, s. 185.

procesie glottodydaktycznym, a także o stosowaniu wobec onimów tych samych technik nauczania słownictwa jak wobec pozostałych jednostek leksykalnych³⁴⁷.

Zastanowienia jednak wymaga fakt odpowiedniego doboru nazw własnych niezbędnych w komunikacji prawnej. Pomocne w tym względzie będą wyniki badań statystycznych korpusów tekstów prawniczych oraz analizy gatunków prawa.

Wśród nazw własnych pojawiających się w analizowanych tekstach można wymienić:

- antroponimy: imiona i nazwiska,
- toponimy: nazwy geograficzne (nazwy miast, regionów i krajów),
- chrematonimy³⁴⁸: nazwy instytucji (*Trybunał Konstytucyjny, Sąd Najwyższy, Prezes Rady Ministrów, Najwyższa Izba Kontroli* itd.),
- ideonimy: tytuły aktów prawnych i dzienników urzędowych (*Kodeks postępowania karnego, Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym, Dziennik Ustaw* itd.) .

Przyjmując konsekwentnie, że poziom uczących kształtuje się co najmniej na poziomie B2, zakładam, iż mają oni podstawową wiedzę związaną z dwiema pierwszymi grupami onimów, natomiast niezbędnym elementem nauczania komunikacji specjalistycznej w zakresie prawa są wybrane chrematonimy i ideonimy.

347 Na temat nauczania onimów por. A. Ananiewa, *Nomen proprium jako składnik kształcenia polonistycznego*, w: *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej*, red. P. Garncarek, Warszawa 2005, s. 99-103.

348 W opracowaniach językoznawczych funkcjonują dwie definicje terminu *chrematonim*. Węższa zakłada, iż pod pojęciem tym mieszczą się nazwy wytworów rąk ludzkich, a więc tylko obiekty materialne, natomiast szersza definicja określa chrematonim także jako nazwę wytworu kultury duchowej, w takim ujęciu do chrematonimów można zakwalifikować również nazwy instytucji. Por. Cz. Kosyl, *Chrematonimy*, we: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 447-452.

Zarówno jedne, jak i drugie w tekstach prawniczych pojawiają się zwykle w postaci skrótów i skrótowców, dlatego, jak już zostało wspomniane, i te jednostki są przedmiotem badań frekwencyjnych, a w dalszej kolejności nauczania. Mają postać wielowyrazową i zazwyczaj co najmniej jeden z ich składników to termin prawniczy. Mają charakter deskrypcyjny, ich motywacja jest czytelna, np. *Kodeks postępowania cywilnego, Naczelny Sąd Administracyjny, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, Minister Sprawiedliwości, Dziennik Ustaw.*

Sposoby tworzenia tytułów aktów prawnych opisane są w części genealogicznej pracy i w takim kontekście powinny być też nauczane.

3.3.2. Listy słownictwa

3.3.2.1. Moduł systemowy

kc - Kodeks cywilny

kk - Kodeks karny

kpc - Kodeks postępowania cywilnego

kpk - Kodeks postępowania karnego

kro - Kodeks rodzinny i opiekuńczy

RP - Rzeczpospolita Polska

UE – Unia Europejska

prawo

(nie) przestrzegać prawa

akt prawny / normatywny / wykonawczy

artykuł

czynność prawna, dokonać czynności prawnej

dyrektywy wykładni

Dz.U. - Dziennik Ustaw

działy prawa

gałęzie prawa

kodeks

kompetencja

konstytucja

mieć prawo do ...

Monitor Polski

norma prawna

obowiązek, obowiązkowy, obowiązany,

ochrona prawna

paragraf

podmiot prawa

podstawa prawna

prawa człowieka

prawo cywilne / karne / administracyjne / rodzinne / podatkowe / handlowe /

pracy / gospodarcze / rolne / międzynarodowe / prywatne / publiczne /

materialne / procesowe,

prawo miejscowe

prawo obowiązuje (obowiązywać), reguluje (regulować),

prawo powszechnie obowiązujące

prawo wewnętrzne

prawodawca

procedura cywilna / karna / administracyjna

przepis prawny/ odsyłający / uchylający / zmieniający

punkt

regulacja, uregulowanie

regulamin

rozporządzenie

stanowić, nowelizować, zmieniać, tworzyć, stosować prawo

statut

stosunek prawny

system prawa

sytuacja prawna

tekst jednolity / ujednolicony

tiret

uprawnienie, uprawniony, uprawniać

ustawa

ustęp

wejść w życie

wnioskowanie

wolność od ...

wykładnia prawa / prawnicza

z mocy prawa / ustawy

zarządzenie

zasada prawna

zdarzenie prawne

zdolność prawna, zdolność do czynności prawnych

zgodny, niezgodny z prawem

źródła prawa

władza

ustawodawcza

komisja

marszałek sejmu / senatu

parlament

poseł

sejm

senat

senator

wykonawcza

kancelaria

minister, ministerstwo, ministerialny

premier

Prezes Rady Ministrów

Prezydent RP

resort

RM - Rada Ministrów

urząd, urzędowy, urzędniczy, urzędnik

sądownicza

akta sądowe, sygnatura akt

biegły

domniemanie prawne

dowód, ocena dowodów, ciężar dowodu

instancja

kwalifikacja czynu

obrońca

obwiniony

oddalić / złożyć / wnieść / rozpoznać apelację

odroczyć rozprawę

odwołać się od wyroku

orzekać, orzeczenie, orzecznictwo

oskarżony

oskarżyciel publiczny / prywatny

osoba poszkodowana, poszkodowany

poręczenie

posiedzenie, posiedzenie niejawne

postanowienie / decyzja sądowa

postępowanie

postępowanie przygotowawcze / dowodowe / zabezpieczające / uproszczone /
apelacyjne
powód
pozew, pozwany
prawomocne orzeczenie
prokurator
przesłanka
rozpoznawać sprawę
rozprawa
rozstrzygać, rozstrzygnięcie
sąd rejonowy / okręgowy / apelacyjny / grodzki / właściwy / powszechny
sąd, sędzia, sędziowski
sentencja orzeczenia
skazać, uniewinnić, zasądzić
SN - Sąd Najwyższy
szkoda, wyrządzić szkodę
świadek
TK - Trybunał Konstytucyjny
tryb przyspieszony / uproszczony / zwykły
Trybunał Stanu
uchylić / zaskarżyć / doręczyć wyrok / orzeczenie
uchylić wyrok
umorzyć postępowanie
uwzględnić okoliczności
właściwość miejscowa
wniosek o doręczenie orzeczenia
wszczynać / wznowić postępowanie, wszczęcie postępowania
wydział

wymierzyć karę

wyrok, wyrok prawomocny

finanse

funkcjonariusz państwowy

immunitet

inspekcja, inspektor

kontrolować, kontroler

mianować kogoś

nadzorować, nadzór, nadzorca

NIK - Najwyższa Izba Kontroli

odwoływać

opłata, składka

organ

pełnić funkcję

pełnomocnik

płatnik

pobierać

podatek dochodowy

podlegać komuś, podległy

powierzać

powoływać na stanowisko

przedawnienie, bieg przedawnienia

przekraczać uprawnienia / termin

rok budżetowy

RPO - Rzecznik Praw Obywatelskich

Rzecznik Praw Dziecka

Skarb Państwa

stan prawny, stan faktyczny

termin

wybory, kadencja

wydawać zezwolenie / dokument

wydawać zezwolenie, zezwalać, zakazywać, zabraniać

z urzędu

zaniechanie

złożyć wniosek

prawnik

adwokat

aplikacja, aplikant, aplikacyjny

doktryna prawnicza

kancelaria prawna

komornik

notariusz, notariat

prowadzić sprawę

radca prawny

samorząd zawodowy

sędzia

toga

udzielać porady / pomocy prawnej

zapewniać, zawiadamiać

określony, odpowiedni, odpowiednio, w szczególności, odrębny, szczegółowy,

następujący, niniejszy, niezwłocznie, uzasadniony, konieczność;

3.3.2.2. Moduł cywilnoprawny

kc – Kodeks cywilny

kpc – Kodeks postępowania cywilnego

KrRejSU – Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym

kscU – Ustawa o kosztach sądowych cywilnych

kwu – Ustawa o księgach wieczystych i hipotece

obrót prawny / gospodarczy / cywilny

bez zbędnej zwłoki

masa upadłości

niemożność

prowadzić działalność gospodarczą

rozporządzać majątkiem

umowa/ świadczenie na rzecz osoby trzeciej

w złej wierze, w dobrej wierze

wydać obligacje

zakres, majątek, majątek osobisty

zasady współżycia społecznego, naruszyć zasady współżycia społecznego

zwykły zarząd, czynności przekraczające zakres zwykłego zarządu, zarząd majątkiem

wniosek

podmiot prawa

dobro osobiste, ochrona dóbr osobistych

jednostka organizacyjna

konsument

kuratela, kurator

nieletni

organizacja

osoba trzecia

osoba prawna

osoba fizyczna

pełnomocnik, pełnomocnictwo, ustanowić pełnomocnika

przedsiębiorstwo, przedsiębiorca, firma

przedstawiciel, przedstawiciel ustawowy

ubezwłasnowolniony, ubezwłasnowolnić, ubezwłasnowolnienie

uznać za zmarłego

zdolność do czynności prawnych

zdolność prawna

zobowiązania

bezpodstawne wzbogacenie

cesja

czyny niedozwolone

dłużnik, dług

dopuszczalność umowy

kara umowna

klauzula wykonalności

najemca, darczyńca, nabywca, sprzedawca

nienależyte wykonanie zobowiązania

odpowiedzialność za własne / cudze czyny

oświadczenie woli

przesłanki ważności umowy

rękojmia

roszczenie, zbieg roszczeń, przysługiwać komuś roszczenie, dochodzić roszczeń
spełnić świadczenie

spółka cywilna / akcyjna / jawna

stosunek obligacyjny

ubezpieczenie / ochrona ubezpieczeniowa

udział w spółce

umowa cywilnoprawna / konsumencka / rozporządzająca / zobowiązująca /
przrzeczona / przedwstępna / zlecenia / o dzieło / sprzedaży / pożyczki /
darowizny / najmu / dzierżawy / przechowania / przewozu/ o roboty
budowlane / rachunku bankowego / leasingu / kredytowa

w sposób dorozumiany

wady oświadczenia woli

wierzyciel, wierzytelność, ochrona wierzytelności, ochrona interesów
wierzyciela

wygaśnięcie zobowiązania

wykonać / zaciągnąć zobowiązanie

wykonać zobowiązanie

zawarcie umowy

zawrzeć / wypowiedzieć / naruszyć umowę

zmiana dłużnika / wierzyciela

zobowiązanie, zobowiązanie przemienne / deliktowe / pozaumowne

proces

doręczyć wezwanie / orzeczenie

klauzula wykonalności

koszty sądowe, zwolnienie od kosztów sądowych

nakaz zapłaty

orzeczenie, orzeczenie wra z uzasadnieniem

postępowanie upominawcze / cywilne / uproszczone / egzekucyjne /
rozwodowe / nakazowe / zabezpieczające

postępowanie, wszczęcie postępowania

powód, powództwo, wytoczyć / wnieść / oddalić / uwzględnić powództwo

pozew

pozwany

przewodzić egzekucję majątkową / komorniczą

skarga kasacyjna, skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem
prawomocnego wyroku

skuteczność żądania

stosowne odszkodowanie

środek zaskarżenia / odwoławczy

termin do wniesienia kasacji

wartość przedmiotu sporu

współuczestnik w sporze

zadośćuczynienie pieniężne

zarzut, zarzut naruszenia przepisów prawa materialnego

zastrzeżenie

prawa rzeczowe

akt notarialny, w formie aktu notarialnego

hipoteka, hipoteka przymusowa, ustanowić hipotekę, zniesienie hipoteki

księga wieczysta, wniosek o założenie księgi wieczystej, wpis do księgi
wieczystej

nieruchomość, rzeczy ruchome

ograniczone prawa rzeczowe

posiadanie, posiadacz

przeniesienie, nabycie własności

skarga pauliańska
służebność osobowa / gruntowa
spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu
użytkowanie wieczyste
własność, współwłasność
zasiedzenie, w drodze zasiedzenia
zastaw, zastaw rejestrowy

spadek

dziedziczyć, testować
odwołać, sporządzić, ogłosić testament
przyjąć, odrzucić, nabyć, otworzyć spadek
spadkodawca, spadkobierca
swoboda testowania
testament
testator
wydziedziczyć
wykonać testament
zrzec się spadku

rodzina

adoptować, przysposabiać
akta stanu cywilnego
dorobek rodziny / małżonków
kierownik USC
odpis aktu stanu cywilnego
opiekun
rozdzielność majątkowa z wyrównaniem dorobków

rozwód, rozwodzić się

separacja

stan cywilny

USC – Urząd Stanu Cywilnego

ustrój wspólności/ rozdzielności majątkowej

ustrój majątkowy małżeński

uznać dziecko

władza rodzicielska

wspólność majątkowa / ustawowa

wstępni, zstępni

zarząd majątkiem dziecka

zawrzeć / rozwiązać / unieważnić małżeństwo

związek małżeński

inne:

w odniesieniu do, bez względu na, w zależności od, przytoczony (przepis, regulacja, wykładnia)

3.3.2.3. Moduł prawnokarny

prawo karne materialne / procesowe / formalne / wykonawcze / skarbowe / powszechne / międzynarodowe;

kk – Kodeks karny

kpk – Kodeks postępowania karnego

kkw – Kodeks karny wykonawczy

kw – Kodeks wykroczeń

kpw – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenie

kks – Kodeks karny skarbowy

ZnTowU – Ustawa o znaku towarowym

PrUsp – Prawo o ustroju sądów powszechnych

przestępstwo

przestępczy, przestępczość, zwalczać przestępczość

zbieg przestępstw

popęłnić przestępstwo

zamiar popełnienia przestępstwa

odpowiedzialność karna

czyn karalny

przestępstwo skarbowe / podatkowe / seksualne / kryminalne

przestępstwo przeciwko mieniu / porządkowi publicznemu

zabójstwo, morderstwo, kradzież, włamanie, oszustwo, bójka, zgwałcenie /

gwałt, jazda pod wpływem alkoholu/ po pijanemu, groźba karalna, kradzież,

rozbój, uszkodzenie ciała, dzieciobójstwo, eutanazja, aborcja, pomówienie,

zamach na życie prezydenta / na funkcjonariusza publicznego / na

bezpieczeństwo zewnętrzne i wewnętrzne państwa, wzięcie / przetrzymywanie
zakładnika

delikt karnoskarbowy

sprawca, przestępca

sprawstwo, sprawstwo kierownicze / polecające, współsprawstwo

podżeganie, pomocnictwo

pokrzywdzony

kwalifikowana postać zbrodni, kwalifikowane zabójstwo

prawo do obrony

obrona konieczna

znamiona przestępstwa

zbrodnia

występek

wykroczenie

nieumyślność, wina

przestępczość zorganizowana

krzywda moralna, krzywda wyrządzona przestępstwem

na gorącym uczynku, ująć sprawcę na gorącym uczynku

proces

oskarżenie

postępowanie jurysdykcyjne

podanie wyroku do publicznej wiadomości

przesłuchanie, przesłuchać świadka

identyfikacja oskarżonego

przesłuchanie sprawcy w charakterze świadka

doprowadzenie do sądu / na rozprawę, przymusowe doprowadzenie

podejrzany

odmowa składania zeznać/wyjaśnień
przeprowadzić śledztwo
złożyć zeznanie
przebieg postępowania
postawić zarzuty
świadek, świadek koronny
ubliżyć sądowi
kumulatywna kwalifikacja prawna czynu

kara

karalność
kara łączna
wymierzyć, złagodzić karę,
warunkowe zawieszenie kary
zawiesić wykonanie kary
podlegać karze
kara śmierci
grzywna, pozbawienie wolności, ograniczenie wolności, zakaz pełnienia funkcji publicznych, zakaz prowadzenia pojazdów, dożywotni zakaz prowadzenia pojazdów
kara dożywotniego pozbawienia wolności, dożywocie
środki karne / probacyjne / zabezpieczające
nawiązka
przepadek
zakład poprawczy, poprawczak
więzienie
wina
areszt tymczasowy, uchylić areszt

zatrzymać (kogoś), zatrzymanie

dobrowolne poddanie się karze

zbieg kar

oskarżyciel publiczny / prywatny / posiłkowy

zatarcie skazania

list żelazny

odpowiedzialność karna podmiotów zbiorowych

3.3.2.4. Moduł administracyjnoprawny

administracja państwowa/publiczna/ samorządowa

PrBud – Prawo budowlane

EgzAdmU – Postępowanie egzekucyjne w administracji

GospNierU – Ustawa o gospodarce nieruchomościami

NSAU – Ustawa o Naczelnym Sądzie Administracyjnym

OchronaDanychU – Ustawa o ochronie danych

OrdPU – Ordynacja podatkowa

PostAdmU – Ustawa o postępowaniu administracyjnym

PostSqdAdmU – Ustawa o postępowaniu sądowym w administracji

PrEnerg – Prawo energetyczne

SamGminU – Ustawa o samorządzie gminnym

TermZapłU – Ustawa o terminie zapłaty

ZagospPrzestrzU – Ustawa o zagospodarowaniu przestrzeni

Postępowanie administracyjne

bezczynność administracji, skarga na bezczynność administracji

BIP – Biuletyn Informacji Publicznej

dwuinstancyjność, dwuinstancyjny

dyskryminacja

działanie / zaniechanie organu administracji publicznej

ekspektatywy

ETS – Europejski Trybunał Sprawiedliwości

ewidencja gruntów, ludności

informować, obowiązek informowania

legalność, nieważność decyzji

niewykonalność decyzji

NSA – Naczelny Sąd Administracyjny

obwieszczenie

odmowa

odroczyć

opodatkować

PESEL - Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności

podjąć / wydać / uchylić / zaskarżyć / wykonać decyzję

podnieść zarzut

porozumienie

postanowienie o przysądzeniu własności

postępowanie mediacyjne

pouczyć

prowadzić rokowania

przetwarzać dane osobowe

przymiot strony w postępowaniu

przysługiwać

przytoczyć podstawy kasacyjne

przyznać / stwierdzić / uznać uprawnienie

rażące naruszenie prawa

rejestr

sektor finansów publicznych

strona postępowania, uczestnik postępowania, uczestnik postępowania na
prawach strony

stwierdzenie nieważności / uchylene / zmiana / wygaśnięcie decyzji /
postanowienia administracyjnego

środek odwoławczy

świadczenia niepieniężne

świadczyć, świadczenie

termin załatwienia sprawy

uiścić wpis

upływ terminu

upomnienie

uprawomocnienie się postanowienia

URE – Urząd Regulacji Energetyki

uznać za zasadne

wnieść / złożyć / oddalić / rozpoznać / rozpatrzyć / uznać skargę

WSA – Wojewódzki Sąd Administracyjny

wymaganie

zapytanie wstępne

zastrzeżenie

zezwolenie

zgoda

egzekucja

egzekucja administracyjna

licytacja publiczna

licytant

należność pieniężna, umorzyć/spłacić należność pieniężną

przybicie

termin, termin płatności

zabezpieczenie

dokument

braki formalne

dane osobowe

decyzja o warunkach zabudowy

dokument uprawniający do...

formularz

pismo

plan zagospodarowania przestrzennego

rygory formalne

wzór

wzst – warunki zabudowy i zagospodarowania terenu

kontrola i nadzór

kontrola skarbowa

praworządność

przeprowadzać / sprawować kontrolę

wnioski pokontrolne

podział administracyjny

burmistrz

gmina

grunty rolne

inwestycja

marszałek

powiat

prezydent miasta

przewodniczący, przewodniczyć

rada powiatu, gminy

rozwój

samorząd terytorialny

sejmik województwa

starosta

uchwalić miejscowy plan zagospodarowanie przestrzennego

warunki zabudowy i zagospodarowania terenu

wojewoda

województwo

wójt

wspólnota

4. Program nauczania polskiego języka prawa

4.1. Uwagi wstępne

Program nauczania polskiego języka prawa należy rozpatrywać na tle polityki językowej Unii Europejskiej, której główne założenia prezentowane są w *Europejskim Opisie Systemu Kształcenia Językowego*³⁴⁹. Przy określaniu kompetencji językowej i komunikacyjnej uczącego się podstawą są spójne z tym dokumentem *Standardy wymagań egzaminacyjnych*³⁵⁰.

Grupa, do której skierowany jest kurs będący realizacją prezentowanego programu to specjaliści z zakresu prawa, studenci prawa i kierunków pokrewnych lub osoby przygotowujące się do tego rodzaju studiów, którzy osiągnęli już poziom biegłości językowej na poziomie co najmniej B2, który w polskiej certyfikacji nazywany jest poziomem średnim ogólnym.

Podział kompetencji komunikacyjnych na sprawności, które podlegają kształtowaniu w ramach programu pochodzi z *Europejskiego Opisu Systemu Kształcenia Językowego*. Tradycyjnie bowiem wyróżnia się cztery podstawowe sprawności kształtowane w ramach procesu glottodydaktycznego: mówienie,

349 *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2003.

350 *Standardy wymagań egzaminacyjnych*, Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, MENiS, Warszawa 2004.

słuchanie, czytanie i pisanie³⁵¹. W ramach innowacji dydaktycznych zaproponowanych przez wymieniony dokument nastąpiło poszerzenie tej listy o dwie kolejne – interakcję i mediację, które określane są także jako umiejętności reagowania i przekształcania. Zostaną one opisane w części poświęconej strategiom osiągnięcia celów.

Sprawności czy też działania komunikacyjne zostały opisane w czterech grupach:

- 1) sprawności receptywne obejmujące sprawność czytania i słuchania,
- 2) sprawności produktywne, na które składają się mówienie i pisanie,
- 3) sprawność reagowania i
- 4) sprawność przekształcania.

Program nauczania ma charakter skośny³⁵², gdyż jego celem jest przygotowanie do komunikacji specjalistycznej, a nie kształtowanie ogólnej kompetencji komunikacyjnej i językowej. Ze względu na specyfikę komunikacji prawnej nacisk jest położony na kształtowanie sprawności czytania, pisania oraz przekształcania, ze szczególnym akcentem położonym na cechy gatunkowe tekstów będących pomocą dydaktyczną i przedmiotem nauczania. W ramach elementów systemu językowego znaczenie pierwszorzędne ma leksyka.

Dobór słownictwa oraz tekstów w procesie nauczania jest oparty na wynikach badań zaprezentowanych w poprzednich częściach niniejszej rozprawy. Jak wykazały analizy genologiczne i leksykalne komunikacja prawna jest zróżnicowana ze względu na specyfikę samego prawa. W ramach różnych jego gałęzi wykształcono odmienny repertuar gatunków i środków

351 A. Szulc, *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa 1994, s. 202.

352 Program skośny za H. Komorowską rozumiem jako typ programu, który w sposób planowy nie zapewniają rozwoju wszystkich sprawności językowych. H. Komorowska, *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*, Warszawa 2006, s. 119

leksykalnych, podstawą komunikacji są jednak gatunki prawne, których cechy genologiczne są jednakowe dla całego systemu.

Program nauczania składa się z czterech niezależnych części:

- 1) modułu systemowego,
- 2) modułu cywilnoprawnego,
- 3) modułu prawnokarnego i
- 4) modułu administracyjnoprawnego.

Taki sposób ukształtowania programu podyktowany jest różnymi potrzebami uczących się, odpowiada także na problem ograniczenia czasowego kursu. Moduł systemowy ma charakter wstępny, nauka może być ograniczona tylko do niego lub kontynuowana dalej w ramach wybranego modułu lub całego programu. Ta część programu przygotowuje uczącego się do rozumienia i sprawności przekształcania tekstów prawnych. W jego ramach nauczane jest słownictwo charakterystyczne dla wszystkich gałęzi prawa, związane tematycznie z samym prawem – jego stanowieniem, systematyką itd. oraz z systemem władzy w Polsce ze szczególnym akcentem położonym na sądownictwo. Poza gatunkami prawnymi w ramach tego modułu naucza się także rozumienia tekstów orzecznictwa, czyli wyroków.

Nauczanie w ramach kolejnych modułów jest niezależne od siebie, ale następuje dopiero po module systemowym. Taki podział programu jest determinowany systemem prawnym, trzy kolejne moduły odpowiadają trzem głównym gałęziom prawa.

Ze względu na cel programu nauczania, który oparty jest na potrzebach zawodowych uczniów oraz sposób ujęcia języka zaprezentowany w badaniach będących podstawą teoretyczną programu, proponuję stosowanie komunikacyjnej metody nauczania w procesie glottodydaktycznym. Jak wskazuje Hanna Komorowska trafniejsze jest jej określenie jako podejścia

aniżeli metody, gdyż w najnowszych postaciach ma charakter silnie eklektyczny³⁵³. Za metodę komunikacyjną nie przyjmuje bowiem sposobu uczenia się języka tylko poprzez realne lub realistyczne sytuacje komunikacyjne bez używania żadnego metajęzyka w kontakcie z nauczycielem, ale metodę czy też podejście wykorzystujące rozmaite sposoby nauczania wypracowane przez różne szkoły a dostosowane do nauczanych treści z założeniem, iż głównym celem nauczania jest osiągnięcie kompetencji komunikacyjnej. W przeciwieństwie do np. metody audiolingwalnej, której głównym dążeniem jest osiągnięcie pełnej poprawności językowej, w tym podejściu poprawność jest pożądana, ale nie jest najistotniejsza.

Dotychczas nie powstał podręcznik do nauczania polskiego języka prawa obcokrajowców, a zatem pomoce dydaktyczne muszą być dobierane i przygotowywane przez nauczyciela. Ze względu na poziom językowy uczniów oraz cel programu nie zakłada się korzystania z tekstów preparowanych. Proponowane rodzaje ćwiczeń są zaprezentowane w rozdziale dotyczącym strategii osiągnięcia celów.

Program ten nie jest skierowany do realizacji w żadnej konkretnej instytucji, dlatego za niepotrzebne zostały uznane opisy metod oceniania oraz rozkładu materiału. Ewaluacja jest zazwyczaj ściśle zależna od ram instytucjonalnych, jeżeli kurs będzie się odbywał w ramach kształcenia akademickiego, ocenianie będzie oparte na systemie przyjętym w danej szkole wyższej, jeżeli będzie to prywatna szkoła językowa, w której praktykuje się np. oceny opisowe, to stosowana będzie taka metoda. Podobne założenia dotyczą planowania przebiegu kursu. Objętość czasowa zależna jest od poziomu językowego uczniów. Teoretycznie ze względu na zakres materiału można przyjąć, iż na realizację modułu wstępnego potrzebnych jest od 40 do 60 godzin lekcyjnych, tyle samo potrzebne jest na nauczanie w ramach modułu

353 H. Komorowska, *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2009, s. 33.

cywilnoprawnego. Dwie pozostałe części programu powinny być zrealizowane w ciągu 20 – 30 godzin lekcyjnych. Z praktyki jednak wiadomo, iż założenia takie mają jedynie charakter teoretyczny. Długość kursu zależy jest od poziomu językowego uczących się, ich motywacji, obciążenia innymi obowiązkami itd. Dlatego rozkład materiału zależy od rozpoznania umiejętności i potrzeb uczestników.

Ze względu na zakładaną autonomię uczniów ważny jest także drugi z wymienionych czynników. Założyć można, iż mniejsze będą potrzeby osób, które dopiero się przygotowują do studiów prawniczych, a inne specjalistów w tym zakresie, którzy chcą pracować w Polsce. Czas trwania kursu dla drugiej z wymienionych grup może być nawet kilkukrotnie dłuższy.

Punktem wyjścia dla planowania rozkładu materiału jest więc dokładne rozpoznanie grupy.

4.2. Cele nauczania

4.2.1. Moduł systemowy

Cele ogólne:

- 1) Uczeń ma podstawowe umiejętności w zakresie komunikacji prawnej: rozumie i interpretuje akty prawne oraz teksty orzecznictwa sądowego.
- 2) Uczeń jest przygotowany do samodzielnego rozwijania sprawności niezbędnych w procesie komunikacji prawnej.

Cele szczegółowe:

- 1) Cele szczegółowe w zakresie środków językowych

Uczeń posługuje się podstawowym oraz specjalistycznym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- stanowienie prawa powszechnie obowiązującego,
- charakterystyka aktów prawnych,

- wykładnia prawa,
- ustrój polityczno-prawny,
- podział władzy,
- struktura i zadania władzy ustawodawczej,
- struktura i zadania władzy wykonawczej,
- ustrój sądów powszechnych,
- zawody prawnicze.

2) Cele szczegółowe w zakresie rozumienia wypowiedzi

a) Uczący się rozumie akty prawne w zakresie prawa konstytucyjnego i prawa administracyjnego ustrojowego, teksty publicystyczne oraz popularnonaukowe z zakresu stanowienia prawa i funkcjonowania administracji państwowej, treść wyroków z zakresu prawa konstytucyjnego oraz administracyjnego ustrojowego:

- określa główną myśl tekstu,
- określa główną myśl poszczególnych części tekstu,
- znajduje w tekście określone informacje,
- określa intencje nadawcy tekstu,
- określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę oraz formę tekstu),
- rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu.

3) Cele szczegółowe w zakresie tworzenia wypowiedzi

Uczący się formułuje wypowiedź ustną:

- o różnicach systemu prawnego w Polsce i w kraju rodzinnym.
- o zasadności danego rozstrzygnięcia sądowego.

4) Cele szczegółowe w zakresie reagowania na wypowiedzi

Uczący się reaguje ustnie w sytuacjach:

- pytania o informację prawną,
- dyskusji na tematy związane z tworzeniem prawa i funkcjonowaniem administracji,
- dyskusji na temat rozstrzygnięcia danej sprawy sądowej.

5) Cele szczegółowe w zakresie przetwarzania wypowiedzi

Uczący się potrafi przetwarzać teksty ustnie i pisemnie:

- przekazuje w języku rodzimym informacje zawarte w polskich tekstach,
- dokonuje wykładni tekstu prawnego,
- streszcza teksty.

4.2.2. Moduł cywilnoprawny

Cele ogólne:

- 1) Uczeń ma podstawowe umiejętności w zakresie komunikacji cywilnoprawnej.
- 2) Uczeń jest przygotowany do samodzielnego rozwijania sprawności niezbędnych w procesie komunikacji prawnej.

Cele szczegółowe:

- 1) Cele szczegółowe w zakresie środków językowych

Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- działy prawa cywilnego,
- podmioty prawa cywilnego,
- stosunki zobowiązaniowe,
- prawo rzeczowe,
- prawo spadkowe,
- prawo rodzinne,
- przebieg procesu cywilnego,
- strony postępowania cywilnego i inni uczestnicy procesu.

2) Cele szczegółowe w zakresie rozumienia wypowiedzi

Uczący się rozumie akty prawne w zakresie prawa cywilnego, gatunki cywilne (umowy cywilnoprawne, testamenty, udzielenie pełnomocnictwa), pozwy, teksty publicystyczne oraz popularnonaukowe z zakresu prawa cywilnego, treść wyroków z zakresu prawa cywilnego:

- określa główną myśl tekstu,
- określa główną myśl poszczególnych części tekstu,
- znajduje w tekście określone informacje,
- określa intencje nadawcy/autora tekstu,
- określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę oraz formę tekstu),
- rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu.

3) Cele szczegółowe w zakresie tworzenia wypowiedzi

a) Uczący się formułuje wypowiedź ustną:

- o różnicach systemu prawnego w Polsce i w kraju rodzinnym.
- o zasadności danego rozstrzygnięcia sądowego.

b) Uczący się formułuje wypowiedź pisemną:

- prostą umowę sprzedaży, najmu i darowizny,
- testament,
- udzielenie pełnomocnictwa,
- pozew.

4) Cele szczegółowe w zakresie reagowania na wypowiedzi

Uczący się reaguje ustnie w sytuacjach:

- pytania o informację prawną,
- dyskusji na tematy związane z prawem cywilnym,
- dyskusji na temat rozstrzygnięcia danej sprawy sądowej,
- dyskusji na temat zasadności danego pozwu,
- negocjacji w zakresie ustaleń zawartych w danej umowie cywilnoprawnej.

5) Cele szczegółowe w zakresie przetwarzania wypowiedzi

Uczący się potrafi przetwarzać teksty ustnie i pisemnie:

- przekazuje w języku ojczystym lub innym języku niż polski informacje zawarte w polskich tekstach,
- dokonuje wykładni tekstu prawnego,
- streszcza teksty,
- przereagowuje teksty w zakresie wskazanych elementów.

4.2.3. Moduł prawnokarny

Cele ogólne:

- 1) Uczeń ma podstawowe umiejętności w zakresie komunikacji karnoprawnej.
- 2) Uczeń jest przygotowany do samodzielnego rozwijania sprawności niezbędnych w procesie komunikacji prawnej.

Cele szczegółowe:

- 1) Cele szczegółowe w zakresie środków językowych

Uczący się posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- działy prawa karnego,
- popełnienie przestępstwa,
- kary za przestępstwo, wykroczenie,
- przebieg procesu karnego,
- strony postępowania karnego i inni uczestnicy procesu.

- 2) Cele szczegółowe w zakresie rozumienia wypowiedzi

Uczący się rozumie akty prawne w zakresie prawa karnego, teksty publicystyczne oraz popularnonaukowe z zakresu prawa karnego, treść wyroków z zakresu prawa karnego:

- określa główną myśl tekstu,
- określa główną myśl poszczególnych części tekstu,
- znajduje w tekście określone informacje,
- określa intencje nadawcy/autora tekstu,

- określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę oraz formę tekstu),
- rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu.

3) Cele szczegółowe w zakresie tworzenia wypowiedzi

- a) Uczący się formułuje wypowiedź ustną:
 - o różnicach systemu prawnokarnego w Polsce i w kraju rodzinnym.
 - o zasadności danego rozstrzygnięcia sądowego.
- b) Uczący się formułuje wypowiedź pisemną:
 - prywatny akt oskarżenia.

4) Cele szczegółowe w zakresie reagowania na wypowiedzi

Uczący się reaguje ustnie w sytuacjach:

- pytania o informację prawną,
- dyskusji na tematy związane z prawem karnym,
- dyskusji na temat rozstrzygnięcia danej sprawy sądowej,
- dyskusji na temat zasadności danego aktu oskarżenia.

5) Cele szczegółowe w zakresie przetwarzania wypowiedzi

Uczący się potrafi przetwarzać teksty ustnie i pisemnie:

- przekazuje w języku ojczystym lub innym języku niż polski informacje zawarte w polskich tekstach,
- dokonuje wykładni tekstu prawnego,
- streszcza teksty,
- przeredagowuje teksty w zakresie wskazanych elementów.

4.2.4. Moduł administracyjnoprawny

Cele ogólne:

- 1) Uczeń ma podstawowe umiejętności w zakresie komunikacji administracyjnoprawnej.
- 2) Uczeń jest przygotowany do samodzielnego rozwijania sprawności niezbędnych w procesie komunikacji prawnej.

Cele szczegółowe:

- 1) Cele szczegółowe w zakresie środków językowych

Uczący się posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych oraz fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie następujących tematów:

- działy prawa administracyjnego,
- podmioty postępowania administracyjnego,
- postępowanie sędow-administracyjne,
- egzekucja administracyjna,
- dokumenty,
- podział terytorialny kraju,
- organy administracji samorządowej.

- 2) Cele szczegółowe w zakresie rozumienia wypowiedzi

a) Uczący się rozumie akty prawne w zakresie prawa administracyjnego, teksty publicystyczne oraz popularnonaukowe z zakresu prawa administracyjnego, treść wyroków z zakresu prawa administracyjnego, gatunki

administracyjnoprawne (decyzja, postanowienie, ugoda administracyjna, wniosek):

- określa główną myśl tekstu,
- określa główną myśl poszczególnych części tekstu,
- znajduje w tekście określone informacje,
- określa intencje nadawcy/autora tekstu,
- określa kontekst wypowiedzi (np. nadawcę, odbiorcę oraz formę tekstu),
- rozpoznaje związki pomiędzy poszczególnymi częściami tekstu.

3) Cele szczegółowe w zakresie tworzenia wypowiedzi

a) Uczący się formułuje wypowiedź ustną:

- o różnicach systemu prawnokarnego w Polsce i w kraju rodzinnym.
- o zasadności danego rozstrzygnięcia sądowego.

b) Uczący się formułuje wypowiedź pisemną:

- wniosek/podanie.

4) Cele szczegółowe w zakresie reagowania na wypowiedzi

Uczący się reaguje ustnie w sytuacjach:

- pytania o informację prawną,
- dyskusji na tematy związane z prawem administracyjnym,
- dyskusji na temat rozstrzygnięcia danej sprawy sądowej,
- dyskusji na temat zasadności danej decyzji administracyjnej.

5) Cele szczegółowe w zakresie przetwarzania wypowiedzi

Uczący się potrafi przetwarzać teksty ustnie i pisemnie:

- przekazuje w języku ojczystym lub innym języku niż polski informacje zawarte w polskich tekstach,
- dokonuje wykładni tekstu prawnego,
- streszcza teksty,
- przeredagowuje teksty w zakresie wskazanych elementów.

4.3. Procedury osiągnięcia celów

4.3.1. Nauczanie elementów języka

W opracowaniach glottodydaktycznych techniki nauczania elementów języka czy też jego podsystemów zazwyczaj dzieli się ze względu na przedmiot nauczania na cztery grupy³⁵⁴:

- nauczanie wymowy, rytmu i intonacji,
- nauczanie pisowni,
- nauczanie słownictwa
- nauczanie gramatyki.

Nacisk na nauczanie poszczególnych elementów związany jest z poziomem językowym uczniów oraz z celem kursu. W niektórych programach specjalistycznych poszczególne elementy języka mogą być pomijane, np. jeżeli celem kursu jest przygotowanie do redagowania korespondencji zawodowej

354 Por. A. Seretny, E. Lipińska, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 2005.

H. Komorowska, *Metodyka ...*, *op. cit.*

można pominąć nauczanie wymowy, rytmu i intonacji, inna sytuacja jest w przypadku przygotowania pracowników do pracy w centrach telefonicznych.

Komunikacja prawna wymaga znajomości wszystkich wymienionych wyżej elementów języka, zastanowić się jednak należy, które z nich mają większe znaczenie w nauczaniu tej specjalistycznej kompetencji komunikacyjnej, wziąć także należy pod uwagę poziom językowy uczących się.

Osoby, których poziom językowy wynosi B2 zazwyczaj potrafią już rozróżnić głoski języka polskiego i je wymawiać, znają także zasady akcentowania i są osłuchane z intonacją języka. Jest to założenie teoretyczne, w praktyce może się zdarzyć, iż kursanci będą popełniać wiele błędów związanych z systemem fonetycznym. Choć więc program kursu nie zakłada kształcenia w zakresie tych elementów języka, to jeżeli wśród uczestników pojawią się osoby popełniające błędy uniemożliwiające lub w znacznym stopniu utrudniające komunikację³⁵⁵, należy poświęcić część zajęć na ćwiczenia fonetyczne, a błędy z opóźnieniem korygować. Proces nauczania komunikacji prawnej może być chwilami dość żmudny, dlatego zaleca się odpowiednie przerywniki lekcyjne, wśród których mogą znajdować się właśnie ćwiczenia z zakresu wymowy, wśród których można umieścić zadania związane z imitacją, głośnym czytaniem lub nagrywaniem wypowiedzi.

Jak zostało jednak we wstępie wskazane komunikacja prawna to przede wszystkim komunikacja pisemna, a zatem do nauczania tych elementów języka nie należy przykładać zbyt wielkiej miary i poświęcać im czas, tylko wtedy gdy błędy związane z tą sferą języka są rażące, tzn. w znacznym stopniu utrudniają lub uniemożliwiają komunikację.

³⁵⁵ W języku polskim nieprawidłowe akcentowanie lub błędna intonacja nie wpływają na niepowodzenie komunikacji, dlatego zakładam, iż błędami związanymi z systemem fonetycznym uniemożliwiającymi lub w znacznym stopniu utrudniającymi komunikację są błędy wymowy.

Osoby uczestniczące w kursie znają polski alfabet oraz podstawowe zasady pisowni. Obcokrajowcy nie popełniają zazwyczaj błędów ortograficznych typowych dla Polaków, gdyż w przeciwieństwie do rodzimych użytkowników języka równomiernie uczyli się sprawności pisania i czytania. Wyjątkami mogą być osoby, które nauczyły się języka nie na kursie, ale poprzez komunikację oraz uczący się, których pierwszym językiem jest język słowiański. Dlatego też, czas poświęcony na kształcenie w zakresie ortografii należy uzależnić od wiedzy i umiejętności kursantów. Wśród technik nauki pisania opierających się na percepcji wzrokowej proponuję ćwiczenia związane z tworzeniem form pokrewnych wyrazów. W ten sposób nauczana jest także gramatyka i poszerzane słownictwo. Biorąc pod uwagę, iż wśród terminologii prawnej znajduje się wiele jednostek pokrewnych słowotwórczo, ćwiczenia tego typu mogą być bardzo przydatne. Wśród technik kształcenia pisania opartych na percepcji słuchowej zaleca się dyktando. Pisanie pod dyktando „wymaga od ucznia większej aktywności myślowej niż przepisywanie i skupienia uwagi na problemach ortograficznych”³⁵⁶. Na początkowym etapie nauki i przy dłuższych tekstach może być to dyktando częściowe, później zaś można stosować dyktando całościowe. Teksty służące za podstawę do tych ćwiczeń powinny być związane z nauczaną w danym momencie leksyką i gatunkami. Poza tym ćwiczeniu pisowni polskiej sprzyja kształtowanie umiejętności pisania, które zajmuje w programie miejsce szczególne. Przy sprawdzaniu prac pisemnych wszystkie błędy ortograficzne powinny być poprawiane.

Kolejnym elementem języka jest jego leksyka. Jak zostało założone we wstępie jednym z dwóch wyznaczników tekstów specjalistycznych jest ich terminologiczność. Ze względu na cel kursu słownictwo ma wśród wszystkich wymienionych podsystemów znaczenie kluczowe. Pełni ono także ważną rolę

356 M. Jaworski, *Metodyka nauki o języku polskim*, Warszawa 1978, s. 244

ze względu na przyjętą metodę nauczania. W przypadku metod, które ukierunkowane są na uzyskanie pełnej poprawności językowej, leksyka bywa zaniedbywana, natomiast jak wskazuje Hanna Komorowska: „blokada komunikacji to najczęściej skutek nieznanomości słownictwa”³⁵⁷. Podstawowym problemem w zakresie nauczania leksyki jest jej odpowiedni dobór, problem ten został omówiony i rozwiązany w poprzednim rozdziale niniejszej rozprawy.

Nauczanie słownictwa składa się z trzech etapów:

- prezentacji,
- utrwalenia i
- powtarzania.

Podstawowe zasady dotyczące prezentacji nowego słownictwa są nie tylko związane z przyjętą metodą nauczania, ale także ze specyfiką terminologii prawnej, która jak przypomnę w większości ma charakter skupień terminologicznych, dlatego słownictwo nigdy nie może być prezentowane w odosobnieniu. Minimalnym kontekstem jest zdanie. Dobrze jest, aby jego struktura gramatyczna była prosta i znana uczącym się, poza tym w jednym wypowiedzeniu nie powinno być zbyt wiele nowych jednostek leksykalnych. W miarę możliwości nowa leksyka powinna być zawarta w tekście, którego kontekst pozwoliłby na odgadnięcie znaczeń. Ze względu na specyfikę nauczanych jednostek, utrudnione jest stosowanie wyrazów bliskoznacznych, np. w zdaniu poprzedzającym lub następującym. Większość leksemów to terminy charakteryzujące się precyzyjnym znaczeniem i zazwyczaj niemające synonimów. Prezentowanie wyrazów w odpowiednim kontekście ułatwiają zamieszczone wcześniej listy, na których słownictwo podzielone jest według kryteriów tematycznych oraz wskazana jest najczęstsza łączliwość wyrazów.

Ze względu na charakter słownictwa jest zazwyczaj niemożliwe wyjaśnienie jego znaczenia poprzez pokazanie przedmiotu, obrazka, gestu czy

357 H. Komorowska, *Metodyka...*, *op.cit.*, s. 151.

mimiki, dlatego należy używać techniki objaśniania i definicji we wskazanej kolejności, np.

- *rozwieść się* - „Anna i Maciej byli małżeństwem, teraz już nie są – rozwiedli się”,

- *wynajmować* - „Michał mieszka w domu Moniki, płaci jej za to co miesiąc 1000 zł. Michał wynajmuje dom Moniki.”

- *dziedziczyć* - „Marek był ojcem Agaty, miał dom. Marek umarł, dom teraz należy do Agaty. Agata odziedziczyła dom.”

Następnie należy wskazać definicje fachowe terminów. Jest to ważne, gdyż należy oswoić uczących się z odpowiednimi słownikami i podręcznikami. Jak zostało wcześniej wskazane w czasie kursu nie poznają oni całości terminologii prawnej, dlatego należy ich przygotować do samodzielnej pracy.

Problematyczne jest to, czy należy podawać odpowiednik terminu w innym języku obcym. Przeciwno takiemu działaniu wymienić można kilka argumentów.

Po pierwsze, zakłada się, że grupa jest wielonarodowa, a więc podawanie odpowiednika w jakimś wybranym języku prowadzi do faworyzowania wybranych uczących się.

Po drugie, jak zostało wskazane w poprzednim rozdziale, terminologia prawna jest relatywizowana kulturowo i znaczenia poszczególnych terminów różnią się w poszczególnych kulturach prawnych, nawet jeśli mają wspólną podstawę słowotwórczą lub tożsamy kształt ortograficzny.

Praktyka i doświadczenie wskazują, że uczniowie mogą się domagać obcych odpowiedników, jeżeli grupa jest jednonarodowa lub wszyscy zgadzają się na dany język pośredni, nauczyciel może wskazać obcy odpowiednik, musi jednak wcześniej sprawdzić, czy znaczenia terminów nie różnią się.

Po prezentacji nowego słownictwa i jego znaczenia przychodzi czas na jego utrwalenie. W tym celu wykorzystuje się zazwyczaj technikę imitacji, która

pozwała również na ćwiczenie wymowy polegającą na powtarzaniu słowa za nauczycielem, początkowo chóralnie, później pojedynczo, następnie można zastosować wybraną grę. Jedną z nich jest zabawa polegająca na wymówieniu przez nauczyciela kilku lub kilkunastu nowo poznanych jednostek leksykalnych, uczący się mają za zadanie powtórzyć lub zapisać ich jak najwięcej, wyrazy można także zapisać na tablicy i po odpowiednim czasie zmasać. Są to działania, które można zastosować w ciągu kilku minut od prezentacji nowej leksyki. Dalszymi etapami utrwalania jest korzystanie z odpowiednich tekstów. Są to ćwiczenia typowo sprawnościowe, omówione więc zostaną w kolejnym podrozdziale.

Kluczowe znaczenie dla wprowadzenia leksyki do systemu aktywnego jest jej powtarzanie. Jest to czynność często zaniedbywana, tak przez nauczycieli, jak i uczących się. Jest wiele technik, które można w tym celu zastosować, należy je odpowiednio mieszać, tak aby nie doprowadzić do znużenia. Ze względu na specyfikę leksyki prawniczej, proponuję ćwiczenia związane z dopełnianiem połączeń wyrazowych, dopasowywaniem definicji do wyrazów, poszukiwaniem terminów nadrzędnych, podrzędnych i równorzędnych, opracowywaniem siatek składniowo-semantycznych i tworzenie map umysłowych. Ćwiczenia związane z powtarzaniem słownictwa są dobrą okazją do wspólnej z uczniami refleksji nad metodami uczenia się i procesem zapamiętywania. Uczniowie mogą proponować własne metody powtórek – celem takich zajęć jest przygotowanie uczącego się do autonomii.

Ćwiczenia takie powinny utrwalać nie tylko znaczenie wyrazów, ale także ich łączliwość i relacje z innymi jednostkami leksykalnymi. Na s. zaprezentowane są przykłady zastosowania wymienionych wyżej technik do nauczania słownictwa prawniczego.

Rola nauczania gramatyki w procesie glottodydaktycznym jest zależna od przyjętej metody nauczania. Analiza genologiczna tekstów prawnych i

okołoprawnych wskazuje, iż najczęściej stosowane struktury gramatyczne, choć różnią się frekwencją od języka ogólnego, znane są uczącym się na poziomie B2. Nie oznacza to, iż nauczanie gramatyki nie będzie miało miejsca. Tak jak w przypadku innych elementów języka, duże znaczenie ma rozpoznanie wiedzy i umiejętności kursantów. Nauczanie gramatyki odbywa się w trzech etapach:

- prezentacji,
- ćwiczeń automatyzujących oraz
- ćwiczeń komunikacyjnych.

W trakcie pracy z tekstami prawnymi i okołoprawnymi, należy zwracać uwagę na ich ukształtowanie gramatyczne. W ten sposób struktury zostaną zaprezentowane. Następnie należy zastosować ćwiczenia automatyzujące polegające na wypełnianiu luk oraz transformacji struktur. Ich zakres oraz ilość uzależnione będą od poziomu językowego uczących się. Być może będzie to tylko powtórka. Ćwiczenia komunikacyjne będą odbywać się w ramach kształtowania umiejętności pisania.

4.3.2. Nauczanie sprawności komunikacyjnych

4.3.2.1. Nauczanie sprawności receptywnych

Do umiejętności receptywnych zalicza się sprawność rozumienia za słuchu oraz czytania. Dla komunikacji prawnej ta ostatnia ma kluczowe znaczenie, dlatego też należy zastosować odpowiednie metody jej kształtowania i poświęcić ćwiczeniom wystarczającą ilość czasu.

Dobór technik nauczania uzależniony jest od stylu czytania, który ma być rozwijany. A.K. Pugh wyróżnił pięć podstawowych typów strategii³⁵⁸, jakimi posługuje się osoba biegle czytająca. Są to:

- czytanie tekstu dla wyszukania w nim określonej informacji (ang. *scanning*), przyjmując tę strategię, czytający nie musi czytać tekstu zdanie po zdaniu, ponieważ szuka określonego symbolu, który wie jak wygląda, jest tak w przypadku szukania liczb w tekście, szukania pewnego typu ogłoszeń w prasie itd.;
- czytanie poszukujące (ang. *search reading*) – jest bardziej skomplikowane niż te opisane powyżej, ponieważ strategia ta polega na szukaniu informacji na dany temat, a czytający nie zna formy, w jakiej jest ona zakodowana;

358 A.K. Pugh, *Silent reading*, Londyn 1978, s. 52, cyt. Za: H. Chodkiewicz, *O sprawności czytania w nauczaniu języka obcego*, Warszawa 1986.

- czytanie tekstu dla ogólnego zrozumienia (ang. *skimming*) – osoba czytająca stara się wyrobić zdanie o cechach danego tekstu – poznać jego główną treść i kontekst komunikacyjny;
- czytanie receptywne (ang. *receptive reading*) – czytający skupia się na treści tekstu, zapamiętuje informacje, czyni to jednak bez głębszego zastanowienia się nad nimi;
- czytanie odbiorcze (ang. *responsive reading*) – to tzw. czytanie kreatywne, czyli takie, które wywołuje u czytającego refleksje i skojarzenia.

Wszystkie opisane strategie mogą być użyteczne w trakcie komunikacji prawnej, w szczególności należy jednak zwrócić uwagę na czytanie poszukujące oraz czytanie odbiorcze.

Przy kształtowaniu umiejętności czytania, sprawą podstawową jest odpowiedni dobór tekstu. Ze względu na przyjętą komunikacyjną metodę nauczania, specjalistyczny charakter programu, a także poziom językowy uczących się nie przewiduje się korzystania z tekstów preparowanych. W trakcie nauki korzystać się będzie tylko z tekstów autentycznych³⁵⁹, dopuszczalna ingerencja nauczyciela polegać może jedynie na doborze odpowiednich fragmentów, tak by w najpełniejszy sposób były pomocne w osiąganiu zamierzonych rezultatów na danym etapie kursu. Tematyka tekstu musi być ściśle związana z danym modułem nauczania, a gatunek mieścić się w wyznaczonym katalogu.

Wśród technik nauczania czytania wyróżnia się:

- techniki poprzedzające czytanie,

359 Za W. Martyniukiem uznaję, że tekst autentyczny „to coś więcej niż tekst oryginalny, wycięty z jakiejś gazety czy przepisany lub skopiowany z jakiejś książki, czy też napisany dla jakiegoś programu lub podręcznika. Tekst jest autentyczny wtedy, gdy jest zrozumiały, wielowarstwowy, niejednoznaczny, egzystencjalny. Gdy jest dyskursem, gdy umożliwia przeżycie, interpretację, gdy się może wydać.”

W. Martyniuk, *Praca z tekstem autentycznym w nauczaniu języków*, „Acta Universitatis Lodzianensis”, „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” nr 7/8, Łódź 1996, s. 45.

- techniki towarzyszące czytaniu oraz
- technik następujące po nim.

Praca z tekstem podczas zajęć może służyć różnym celom. Po pierwsze, tekst może prezentować nowe słownictwo, po drugie stanowić przykład nowego gatunku, po trzecie służyć kształtowaniu którejś z opisanych wyżej strategii czytania. Nie powinno się podczas pracy z jednym tekstem stawiać zbyt wielu celów. Jeżeli rezultatem zajęć ma być poznanie nowego gatunku, dobrze jeśli tekst zawiera słownictwo poznane już wcześniej, tak żeby uczący się mogli się skupić wyłącznie na jego wyznacznikach genologicznych.

Przed przystąpieniem do bezpośredniej pracy z tekstem należy skupić uwagę uczących się na jego tematyce. Zadaniu temu może służyć analiza tytułu, śródtytułów lub jednego z akapitów tekstów publicystycznych i odgadywanie ich treści. Warto również za pomocą ćwiczeń powtórkowych lub utrwalających przypomnieć słownictwo, które się w nim znajduje. Techniką łączącą obie metody jest przewidywanie wyrazów znajdujących się w tekście, np. na podstawie jego tytułu. Następuje wtedy ogniskowanie uwagi uczących się na tematyce tekstu oraz przypomnienie związanego z nią słownictwa.

W przypadku technik towarzyszących czytaniu, ich dobór jest determinowany przez wybór strategii czytania, którą w danym momencie chcemy kształtować.

Jeżeli ma być to rozumienie selektywne, czyli polegające na wyszukiwaniu określonych informacji (ang. *scanning*) lub czytanie poszukujące (*search reading*), to uczący się powinni w ograniczonym czasie wykonać zadania związane z wypełnianiem tabeli, diagramów lub udzielaniem krótkich lub rozszerzonych odpowiedzi na pytania związane z treścią tekstu, nie wymagające jednak jego globalnego zrozumienia. W przypadku pierwszej z wymienionych strategii uczący się poszukiwaliby określonych wyrazów lub innych znaków, natomiast przy zadaniach rozwijających niezwykle istotną i

przydatną w codziennej komunikacji sprawność czytania poszukującego, ich trudność polegałaby na szukaniu wyrazów związanych z danym polem tematycznym lub określoną częścią tekstu, np. przepisami uchylającymi w ustawie. Zadanie mogłoby polegać na znalezieniu w tekście kilkunasto- lub kilkudziesięciostronnicowej ustawy określonych informacji.

Kształtowanie rozumienia globalnego (ang. *skimming*) może być wykorzystane we wstępnej pracy z nowym gatunkiem, np. uczący się na podstawie szybkiej lektury mają określić jego aspekt pragmatyczny, przede wszystkim: nadawcę, odbiorcę, cel i kontekst. Dopiero po scharakteryzowaniu i omówieniu tych elementów gatunku następowałaby lektura szczegółowa i szukanie innych wyznaczników genologicznych. W przypadku nauczania słownictwa i równoczesnego kształtowania rozumienia globalnego wykorzystać można technikę wyszukiwania wyrazów-kluczy lub wybory jednego lub dwu zdań kluczowych dla treści fragmentu lub całości tekstu.

Rozwijanie umiejętności czytania odbiorczego to przede wszystkim różne techniki rozwijające umiejętności mediacyjne, a więc między innymi parafrazy tekstu, w tym jego streszczanie oraz jego interpretacja. Poza tym mogą być to zadania polegające na uzupełnianiu luk w tekście (zarówno luk otwartych, wpisywanie słów podanych lub „podpowiedzonych” przez podanie np. pierwszej litery).

Teksty są zazwyczaj punktem wyjścia dla kształtowania innych umiejętności poza czytaniem lub poszerzania słownictwa. W zależności od celu danej jednostki lekcyjnej po czytaniu tekstu może nastąpić dyskusja (kształtowanie umiejętności mówienia i interakcji), ćwiczenia związane z kształtowaniem umiejętności pisania lub zadania leksykalne.

Jak zostało wyżej wskazane umiejętności receptywne to nie tylko rozumienie tekstu pisanego, to także umiejętność słuchania. Ze względu na specyfikę komunikacji prawnej, jest ono w niniejszym programie kształtowane

w ograniczonym zakresie. Nie przewiduje się specjalnych ćwiczeń poświęconych tej umiejętności. Może być ona natomiast rozwijana w trakcie pracy nad pisownią przy dyktandach oraz w ramach utrwalania słownictwa, czyli np. w trakcie ćwiczeń imitacyjnych polegających na powtarzaniu słów nauczycielem.

4.3.2.2. Nauczanie sprawności produktywnych

Sprawności produktywne to mówienie i pisanie. O ile pierwsza z wymienionych umiejętności ma podstawowe znaczenie w komunikacji ogólnej i jest już dość dobrze rozwinięta u osób na poziomie językowym B2, o tyle pisanie zawsze sprawia kłopoty niezależnie od poziomu nauczania, gdyż jest najtrudniejsze do nauczenia. Na co dzień tylko w 9% komunikujemy się przez pisanie³⁶⁰, poza tym jest to umiejętność, która ani w języku pierwszym, ani w obcym nie jest nabywana naturalnie.

Rola umiejętności mówienia w komunikacji prawnej, wbrew pozorom, ma dość ograniczone znaczenie, a zatem podobnie jak słuchaniu, nie jest jej poświęcone zbyt dużo miejsca w programie nauczania. Poza kształtowaniem umiejętności interakcyjnych w trakcie dyskusji, mówienie jest rozwijane poprzez przygotowywanie wypowiedzi porównujących poszczególne gałęzie systemu prawnego w Polsce i kraju rodzinnym uczącego się. Umiejętność przygotowywania tego rodzaju wypowiedzi jest osobom na poziomie B2 nieobca, głównym ich celem jest wykorzystywanie leksyki prawniczej: jej utrwalanie i powtarzanie. Nauczyciel oceniając te wypowiedzi, skupia się przede wszystkim na ich kształcie leksykalnym i informacyjnej skuteczności,

360 A. Seretny, A. Lipińska, *op.cit.*, s. 227.

zwraca jednak także uwagę na płynność i poprawność wypowiedzi. Ze względu na przyjętą metodę nauczania zaleca się, aby nie stawiać ocen za wypowiedzi ustne, przynajmniej na początku kursu oraz nie poprawiać błędów w trakcie wypowiedzi, a notować je i omawiać po zakończeniu.

Jak już niejednokrotnie było wskazywane kluczowymi umiejętnościami w procesie komunikacji prawnej są czytanie i pisanie. Autorki metodyki nauczania języka polskiego zaznaczają, iż obie te umiejętności są zależne, gdyż stanowią „realizację komunikacji manualno-wzrokowej”³⁶¹, możliwe jest czytanie bez pisania, ale pisanie bez czytania już nie. Po pierwsze, uczeń zawsze musi przeczytać chociaż swój tekst, po drugie „ci, którzy dużo czytają, lepiej piszą”³⁶². W procesie glottodydaktycznym pisanie nie może się więc obyć bez czytania, które jest jego podstawą.

W prezentowanym programie nauczania nie występuje tzw. pisanie wolne. Wzorce gatunkowe tekstów będących komunikatami w procesie komunikacji prawnej mają w znacznym stopniu charakter normatywny. Zarówno struktura, jak i inne aspekty wzorca są silnie sformalizowane, dlatego ważną funkcję w procesie nauczania tej sprawności pełni właściwe przedstawienie reguł właściwych dla danej formy tekstu. Opierając się na założeniu, iż człowiek najwięcej uczy się poprzez działanie, proponuję nie podawać gotowych, przygotowanych przez nauczyciela reguł i wskazówek, przynajmniej na początku zajęć, ale przedstawić teksty będące realizacjami danego gatunku. Pomocą nauczyciela w poszukiwaniu wyznaczników gatunkowych będą odpowiednio sformułowane pytania, praca nad tekstami może odbywać się w grupach. Ważne jest także, aby słownictwo, które znajdzie się w prezentowanych próbkach było w ok. 90 % znane uczącym się, tak aby nie skupiali się oni na zrozumieniu tekstu, ale na cechach

³⁶¹ *Ibidem*, s. 230.

³⁶² *Ibidem*

gatunkowych. Na poziomie leksyki mają natomiast zwrócić uwagę na formuły językowe charakterystyczne dla danej wypowiedzi.

Wśród technik wprowadzających wymienić więc trzeba prezentację tekstów stanowiących realizację wybranego gatunku oraz wspólne opracowanie ich wyznaczników genologicznych, po których uczniowie redagują samodzielnie fragmenty tekstów. Praca taka może polegać na przekształceniu danego fragmentu tekstu, np. zmiana części warunków w tekście umowy lub napisanie elementu tekstu, np. pierwszego akapitu wniosku. Wyniki prac są wspólnie w trakcie zajęć analizowane i komentowane. W zależności od trudności danej formy tekstu, ćwiczenia te można powtarzać. Ważne jest, aby przed przystąpieniem do samodzielnego pisania pracy stworzyć, najlepiej wspólnie, katalog przydatnego słownictwa oraz struktur gramatycznych.

Kolejnym etapem nauczania jest samodzielne przygotowanie całości tekstu, zazwyczaj w domu. Nauczyciel poprawia i komentuje pracę. Ważne jest, aby konsekwentnie od pierwszych zajęć stosować ten sam system poprawiania, polegający na stosowaniu określonych kolorów do różnych błędów lub innych graficznych oznaczeń. Ze względu na to, iż poziom językowy studentów jest wysoki, nie zaleca się robienia korekty, tzn. wpisywania poprawnej formy, zmusza to uczącego się do samodzielnej analizy popełnionego błędu i znalezienia np. prawidłowej formy wyrazu lub odpowiedniego wyrażenia.

Następnie uczeń poprawia pracę i po raz kolejny oddaje nauczycielowi. Proces ten może powtarzać się kilka razy w zależności od poziomu językowego uczącego się.

4.3.2.3. Nauczanie interakcji

W toku naturalnej komunikacji poszczególne sprawności komunikacyjne wykorzystywane są łącznie. Z jednej strony ucząc języków obcych nie chcemy stawiać zbyt wielu trudności przed uczniami, gdyż może to prowadzić do niepowodzenia procesu glottodydaktycznego. W metodyce nauczania panuje zatem tendencja do rozbijania nauczania zarówno komunikacji językowej, jak i samego systemu językowego na poszczególne elementy. Z drugiej strony wiemy, iż o powodzeniu aktu komunikacji decyduje równoczesne wykorzystanie różnych elementów systemu języka oraz umiejętności komunikacyjnych, dlatego w kolejnych etapach kształcenia stopniowo należy tak kreować tok nauczania, aby prowadzić do integracji owych elementów.

Umiejętność interakcji zaproponowana przez *Europejską Kartę Kształcenia Językowego* odnosi się do integracji słuchania i mówienia, które to są niezbędne do prowadzenia rozmowy. Na tzw. umiejętności konwersacyjne składają się umiejętność rozpoczynania i kończenia rozmowy, zabrania i oddania głosu, zmiany tematu czy nawet przerywania rozmówcy. Prezentowany program nauczania skupiony jest na rozwijaniu głównie umiejętności manualno-wzrokowych, jednak w ramach ćwiczeń leksykalnych przewidziane jest prowadzenie dyskusji na tematy prezentowane w czytanych tekstach, jest to więc technika następująca po czytaniu tekstu. Uczniowie pod okiem nauczyciela w trakcie dyskusji będą więc nie tylko utrzymywać i powtarzać słownictwo, ale także rozwijać umiejętności interakcyjne.

Technika związana z kształceniem tej umiejętności wykorzystana będzie także jako poprzedzająca proces pisanie w ramach modułu cywilnoprawnego. Proponuję, aby część gatunków cywilnoprawnych, tak jak w rzeczywistości pozaklasowej, uczniowie przygotowywali w grupach lub parach odgrywając

przypisane im role, np. przy umowie sprzedaży – sprzedawcy i kupującego, przy umowie najmu – najemcy i wynajmującego i negocjowali warunki umowy.

W niniejszym programie nauczania umiejętność interakcji rozumiana jest szeroko i obejmuje nie tylko wypowiedzi mówione, ale również wszelkiego rodzaju reakcje na inne teksty, np. wypowiedź oceniającą postanowienia wyroku sądowego (zarówno pisemną, jak i mówioną) również umieszczam w ramach tej sprawności.

Rolą nauczyciela jest przypomnienie lub prezentacja odpowiednich formuł językowych przydatnych w danego typu sytuacjach komunikacyjnych oraz odpowiednie kierowanie nimi, by w jak najpełniejszym stopniu były podobne do sytuacji rzeczywistych.

4.3.2.4. Nauczanie mediacji

Kolejną sprawnością językową, która swoją popularność zdobyła dzięki *Europejskiemu Systemowi Opisu Kształcenia Językowego* jest mediacja, czyli umiejętność przetwarzania wypowiedzi integrująca sprawności receptywne z produktywnymi. Ze względu na charakter programu ma ona ogromne znaczenie, albowiem wykładnia prawa, interpretacja wyroków, zmiany warunki umowy to nic innego jak wykorzystanie w praktyce owej sprawności językowej. Mediacja polega nie tylko na mediacji między językami, czyli tłumaczeniu, ale także na przekształcaniu wypowiedzi w ramach jednego języka i objawia się m.in. poprzez zmianę aspektu stylistycznego wypowiedzi, jej długości, szczegółowości itd.

W prezentowanym programie nauczania jest ona kształtowana między innymi poprzez techniki streszczania tekstów oraz ich przerehablowania w

zakresie wskazanych elementów. Z jednej strony służą one rozwijaniu czytania odbiorczego, z drugiej zaś strony stanowić mogą jedną z technik wprowadzających w procesie nauczania pisanie.

Najważniejsze znaczenie ma jednak wskazana wyżej umiejętność niezbędna w komunikacji prawnej, polegająca na interpretacji tekstów prawnych. Nauka przekładu treści przepisów prawnych na normy prawne to jeden z ważniejszych elementów programu. Poprzedzona być musi opanowaniem wskazanego słownictwa, zrozumieniem tekstu i opanowaniem jego wyznaczników genologicznych, dzięki którym uczeń wie, w jakiej części tekstu prawnego ma szukać odpowiedniej informacji. Najlepszą techniką ćwiczeń są pytania do tekstu. W naturalnej sytuacji komunikacyjnej nie przekłada się bowiem całości tekstu prawnego na normy prawne, ale szuka odpowiedzi na konkretne pytania, zazwyczaj kto w jakich okolicznościach musi lub może coś zrobić.

Pytania do tekstów prawnych podzielić można na ogólne i szczegółowe. Te pierwsze związane z rozumieniem selektywnym i receptywnym wypowiedzi dotyczyłyby ogólnej tematyki tekstu, jego odbiorców itd. Pytania szczegółowe natomiast miałyby taki kształt, jak podane wcześniej i dotyczyłyby wyznaczenia na podstawie konkretnego aktu prawnego danej normy postępowania.

4.3.3. Przygotowanie uczącego się do autonomii

Na pomyślność procesu glottodydaktycznego wpływa wiele czynników, najważniejszymi są jednak te związane z osobą i motywacją ucznia. Część z nich jest niezależna od woli uczącego się, jak i osób go wspomagających, są natomiast takie elementy, które da się wykształcić. Jednym z nich, który jak wskazują badania, ma kluczowe znaczenie w powodzeniu procesu glottodydaktycznego jest autonomia ucznia³⁶³.

Za Hanną Komorowską przyjmuję, iż oznacza ona zdolność do wykonywania zadań:

- samodzielnie – indywidualnie lub w grupie,
- w nowym kontekście, to jest innym niż ten, w którym umiejętności były pierwotnie wyuczone,
- nieszablonowo, elastycznie, to znaczy różnie w zależności od rodzaju zadania³⁶⁴.

Najważniejsze jest to, aby uczący się wraz z nauczycielem przyjęli odpowiedzialność za przebieg i kierunek nauki, dlatego zarówno przed przygotowaniem kursu, jak i w jego trakcie uczący się powinni być traktowani jako równorzędni partnerzy. Służyć temu mogą ankiety oraz konsultacje w zakresie doboru materiału, skupieniu się na ćwiczeniach rozwijających wybraną sprawność itd. Wymaga to od nauczyciela cierpliwości i zdolności negocjacyjnych, gdyż nie zawsze wymagania uczniów mają charakter racjonalny, często też w zakresie metod nauczania mają oni różne przyzwyczajenia wyniesione ze szkoły lub wcześniejszych kursów. Rolą nauczyciela jest jednak przekonanie do swoich racji oraz wzięcie pod uwagę

363 H. Komorowską, *Metodyka...*, *op.cit.*, s. 223-224.

364 *Ibidem*, s. 223.

propozycji i szczególnych potrzeb uczących się. Traktowanie uczącego się jako podmiotu a nie przedmiotu nauczania jest spójne podejściem komunikacyjnym w glottodydaktyce, które wymaga, aby proces nauczania jak najbardziej przypominał autentyczną komunikację³⁶⁵. Również językoznawstwo kognitywne postuluje, aby uczący się z biernego odbiorcy bodźców zewnętrznych stawał się aktywnym uczestnikiem procesu glottodydaktycznego, który poprzez swoje działania może oddziaływać na otoczenie³⁶⁶.

Niedopuszczalny przy takim założeniu jest również autorytarny styl prowadzenia zajęć. W aspekcie językowym objawiać się to może w sposobie formułowania poleceń, zamiast nakazów typu „otwórzcie książki”, „proszę otworzyć książki”, „pomyślcie” lepiej jest używać formy pierwszoosobowej, np. „pomyślmy”, „zróbmy”, „porozmawiamy”. Niedopuszczalne jest także ośmieszanie ucznia lub ocenianie go w sposób, który może być dla niego deprymujący.

Ważne jest, aby przygotować uczących się do samodzielnej pracy nad swoimi kompetencjami językowymi – w tym celu należy przyzwyczajać ich do korzystania z rozmaitych źródeł wiedzy: wskazać przydatne słowniki języka polskiego, terminologii prawnej i korzystać z nich w trakcie zajęć, szczególnie na dalszym etapie nauki, a nie podawać gotowe definicje. Przygotowaniem do samodzielnej edukacji jest także lektura tekstów popularnonaukowych.

Poza tym proponuje się także wprowadzić w odpowiednim zakresie kształcenie umiejętności samodzielnego uczenia się nazywane przez Hannę

365 A. Seretny, *Strategie uczenia się słownictwa języka polskiego przez cudzoziemców – badania wstępne*, w: *Nauczanie języka polskiego jako obcego w nowej rzeczywistości europejskiej. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej*, red. P. Garczarek, Warszawa 2005, s. 194.

366 M. Słota, *Językoznawstwo kognitywne w nauczaniu języka*, w: *Język trzeciego tysiąclecia*, t. II, red. W. Chłopicki, Kraków 2002, s. 301.

Komorowską „treningiem strategii uczenia się”³⁶⁷, które może obejmować refleksje nad jego przebiegiem i propozycje strategii pamięciowych, kognitywnych itd. Sprzyjać temu mogą proponowane ćwiczenia, np. wskazana wcześniej technika powtarzania słownictwa za pomocą tworzenia modeli syntaktyczno-pojęciowych może być zaproponowana jako sposób zapamiętywania i zapisywania nowo poznanych słów.

³⁶⁷ *Ibidem*, s. 228.

4.4. Treści nauczania

4.4.1. Moduł systemowy

Treści nauczania		Zamierzone osiągnięcia uczącego się
Materiał leksykalny	Sytuacje i funkcje komunikacyjne	
Gatunki prawne: konstytucja, ustawa, rozporządzenie, prawo miejscowe		
<ul style="list-style-type: none"> - Nazwy aktów prawnych, - nazwy jednostek redakcyjnych aktów prawnych, - czasowniki modalne, - słownictwo funkcjonalne charakterystyczne dla aktów prawnych, - tytuły najważniejszych aktów prawnych RP, - nazwy 	<ul style="list-style-type: none"> - Czytanie ze zrozumieniem aktów prawnych z zakresu prawa konstytucyjnego. - Interpretacja aktów prawnych z zakresu prawa konstytucyjnego. - Wyszukiwanie informacji prawnych. 	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zna strukturę polskich wypowiedzi normatywnych, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje w aktach prawnych. - Dzięki znajomości budowy tytułów aktów prawnych potrafi znaleźć w systemie prawnym, te które są mu potrzebne. - Zna i rozumie podstawowe modalności prawne. - Zna i rozumienie pochodne modalności prawne.

<p>najważniejszych instytucji państwowych RP, - słownictwo związane ze stanowieniem prawa, - słownictwo związane z wykładnią prawa, - słownictwo związane ze stosowaniem prawa;</p>		<p>- Zna i rozumie sposoby formułowania okoliczności, w których norma prawna znajduje zastosowanie. - Zna i rozumie sposoby wyznaczania odbiorców normy prawnej.</p> <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI - Potrafi wypowiedzieć się na temat hierarchii aktów prawnych w Polsce. - Potrafi sformułować wypowiedź porównawczą: systemu prawnego w kraju rodzimym i w Polsce.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Udziela informacji o prawie, pyta rozmówców o informacje prawne. - Odpowiada na pytania o informacje prawne.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI -Zna i potrafi zastosować dyrektywy wykładni prawniczej; - Potrafi streścić tekst aktu prawnego, podając jego odbiorców oraz główne uregulowania.</p>
<p>Publicystyka prawnicza i teksy popularnonaukowe</p>		
<p>- Słownictwo związane z władzą wykonawczą / administracją państwową.</p>	<p>- Czytanie ze zrozumieniem wypowiedzi publicystycznych i popularnonaukowych z zakresu stanowienia prawa i funkcjonowania administracji</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Rozumie wypowiedzi publicystyczne z zakresu tworzenia i stosowania prawa oraz funkcjonowania administracji publicznej. - Rozumie komentarze do aktów prawnych.</p>

	<p>państwowej. - Dyskutowanie na tematy związane z tworzeniem i stosowaniem prawa oraz funkcjonowaniem administracji państwowej.</p>	<p>TWORZENIE WYPOWIEDZI - Potrafi sformułować wypowiedź porównawczą: funkcjonowania administracji państwowej w kraju rodzinnym i w Polsce.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Bierze aktywny udział w dyskusji na tematy związane z tworzeniem prawa i funkcjonowaniem administracji.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Streszcza teksty publicystyczne.</p>
<p>Orzecznictwo: wyrok</p>		
<p>- Słownictwo związane z przebiegiem procesu, - nazwy stron i uczestników procesu, - określenia czynności procesowych, - nazwy podstawowych dokumentów procesowych, - nazwy najważniejszych instytucji sądowych w Polsce, - czasowniki performatywne i formuły charakterystyczne dla gatunku wyroku;</p>	<p>- Czytanie ze zrozumieniem wyroków sądowych. - Ocenianie rozstrzygnięć sądowych.</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Zna strukturę wyroku, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Rozumie sylogizm prawniczy, rozumie relacje między stanem faktycznym a regulacjami prawnymi.</p> <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI - Potrafi sformułować wypowiedź porównawczą systemu sądowego w kraju rodzinnym i w Polsce;</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Ocenia postanowienia wyroku. - Bierze aktywny udział w dyskusji na temat wybranej sprawy sądowej i jej rozstrzygnięcia.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Streszcza postanowienia wyroku.</p>

4.4.2. Moduł cywilnoprawny

Treści nauczania		Zamierzone osiągnięcia uczącego się
Materiał leksykalny	Sytuacje i funkcje komunikacyjne	
Akty prawne		
<ul style="list-style-type: none"> - Podstawowe pojęcia związane z czynnościami prawnymi i zdolnością prawną, - nazwy podmiotów prawa cywilnego, - pojęcia z zakresu prawa rzeczowego (nazwy praw rzeczowych ograniczonych i nieograniczonych, przenoszenie własności); 	<ul style="list-style-type: none"> - Czytanie ze zrozumieniem aktów prawnych z zakresu prawa cywilnego. - Interpretacja aktów prawnych z zakresu prawa cywilnego. - Wyszukiwanie informacji prawnych. 	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rozumie akty prawne z zakresu prawa cywilnego. <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Formułuje wypowiedź porównawczą - system prawa prywatnego w kraju rodzinnym i w Polsce. <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odpowiada na pytania o udzielenie informacji z zakresu prawa cywilnego. <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Interpretuje akty prawne z zakresu prawa cywilnego. - Streszcza akty prawne, podając ich główne uregulowania.
Umowa		
<ul style="list-style-type: none"> - Nazwy elementów stosunku zobowiązaniowego, - nazwy umów cywilnoprawnych, - nazwy czynności związanych z zawieraniem umów 	<ul style="list-style-type: none"> - Redagowanie prostych umów cywilnoprawnych. - Zawieranie umów cywilnoprawnych. - Negocjowanie warunków 	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zna strukturę umów, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Czyta ze zrozumieniem teksty umów cywilnoprawnych. <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI</p>

<p>cywilnoprawnych, - formuły słowne używane w tekstach umów, - najczęstsze czasowniki performatywne używane w umowach;</p>	<p>umowy.</p>	<p>- Potrafi zredagować prostą umowę sprzedaży, najmu i darowizny;</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Potrafi ustosunkować się do zredagowanej przez kogoś innego umowy. - Prowadzi negocjacje w zakresie warunków umowy.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Streszcza treść umowy cywilnoprawnej. - Przeredagowuje umowę cywilnoprawną w zakresie wskazanych elementów.</p>
<p>Testament</p>		
<p>- Słownictwo związane z dziedziczeniem, - słownictwo związane ze stosunkami rodzinnymi, - słownictwo związane ze stosunkami majątkowymi wewnątrz rodziny;</p>	<p>- Sporządzanie testamentu. - Czytanie ze zrozumieniem tekstów testamentów.</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Potrafi wyszukiwać potrzebne informacje w testamencie. - Czyta ze zrozumieniem teksty testamentów.</p> <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI - Potrafi napisać testament.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Potrafi streścić ustalenia testamentu. - Potrafi przeredagować testament w zakresie wskazanych elementów.</p>
<p>Udzielenie pełnomocnictwa</p>		
<p>- Słownictwa związane z przedstawicielstwem w prawie cywilnym,</p>	<p>- Ustanawianie pełnomocnika; - Redagowanie tekstu udzielenia</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Rozumie teksty udzielenia pełnomocnictwa;</p>

<p>- formuły słowne charakterystyczne dla gatunku udzielenia pełnomocnictwa, - najczęstsze czasowniki performatywne;</p>	<p>pełnomocnictwa.</p>	<p>TWORZENIE WYPOWIEDZI - Potrafi zredagować tekst udzielenia pełnomocnictwa. PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Potrafi przeredagować udzielenie pełnomocnictwa w zakresie wskazanych elementów.</p>
<p>Pozew</p>		
<p>- Słownictwo związane z przebiegiem procesu cywilnego, - nazwy stron i uczestników w procesie cywilnym, - formuły słowne używane w pozwach, - najczęściej stosowane czasowniki performatywne;</p>	<p>- Redagowanie pozwu. - Składanie pozwu.</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Zna strukturę pozwu, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Czyta ze zrozumieniem teksty pozwów. TWORZENIE WYPOWIEDZI - Potrafi zredagować prosty pozew. REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Ocenia zasadność pozwu. PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Potrafi streścić pozew, podając żądania strony i ich uzasadnienie.</p>
<p>Wyrok</p>		
<p>- Powtarzanie słownictwa z zakresu prawa cywilnego;</p>	<p>- Czytanie ze zrozumieniem wyroków sądowych. - Ocenianie rozstrzygnięć sądowych.</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Zna strukturę wyroku w sprawie cywilnej, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Rozumie sylogizm prawniczy, rozumie relacje między stanem faktycznym a regulacjami prawnymi.</p>

		<p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ocenia postanowienia wyroku. - Bierze aktywny udział w dyskusji na temat wybranej sprawy sądowej i jej rozstrzygnięcia. <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Streszcza postanowienia wyroku.
Publicystyka prawnicza		
<p>- Powtarzanie i utrwalanie słownictwa z zakresu prawa cywilnego.</p>	<p>- Czytanie ze zrozumieniem wypowiedzi publicystycznych i popularnonaukowych z zakresu prawa i procedury cywilnej.</p> <p>- Dyskutowanie na tematy związane z prawem cywilnym.</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rozumie wypowiedzi publicystyczne z zakresu prawa i procedury cywilnej. - Rozumie komentarze do aktów prawnych. <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potrafi sformułować wypowiedź na wybrany temat z zakresu prawa cywilnego. <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bierze aktywny udział w dyskusji na tematy związane z problemami prawa cywilnego. <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Streszcza teksty publicystyczne.

4.4.3. Moduł prawnokarny

Treści nauczania		Zamierzone osiągnięcia uczącego się
Materiał leksykalny	Sytuacje i funkcje komunikacyjne	
Akty prawne		
- Podstawowe pojęcia z zakresu prawa karnego materialnego;	- Czytanie ze zrozumieniem aktów prawnych z zakresu prawa karnego. - Interpretacja aktów prawnych z zakresu prawa karnego. - Wyszukiwanie informacji prawnych.	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Rozumie akty prawne z zakresu prawa karnego.</p> <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI - Formułuje wypowiedź porównawczą - system prawa karnego w kraju rodzinnym i w Polsce.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Odpowiada na pytania o udzielenie informacji z zakresu prawa karnego.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Interpretuje akty prawne z zakresu prawa karnego. - Streszcza akty prawne, podając ich główne uregulowania.</p>
Akt oskarżenia		
- Słownictwo z zakresu przebiegu procesu karnego, - nazwy stron i uczestników postępowania karnego, - nazwy przestępstw,	- Składanie zawiadomienia o przestępstwie. - Oskarżanie kogoś przed sądem. - Formułowanie oskarżenia prywatnego.	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Zna strukturę aktu oskarżenia, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Czyta ze zrozumieniem teksty aktów oskarżenia.</p> <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI</p>

<p>- nazwy kar;</p>		<p>- Potrafi zredagować prywatny akt oskarżenia.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI</p> <p>- Ocenia zasadność aktu oskarżenia.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI</p> <p>- Potrafi streścić akt oskarżenia, podając żądania strony i ich uzasadnienie.</p>
<p>Wyrok</p>		
<p>- Powtórzenie słownictwa z zakresu prawa i procedury karnej;</p>	<p>- Czytanie ze zrozumieniem wyroków sądowych.</p> <p>- Ocenianie rozstrzygnięć sądowych.</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <p>- Zna strukturę wyroku w sprawie karnej, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje.</p> <p>- Rozumie sylogizm prawniczy, rozumie relacje między stanem faktycznym a regulacjami prawnymi.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI</p> <p>- Ocenia postanowienia wyroku.</p> <p>- Bierze aktywny udział w dyskusji na temat wybranej sprawy sądowej i jej rozstrzygnięcia.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI</p> <p>- Streszcza postanowienia wyroku.</p>
<p>Publicystyka prawnicza</p>		
<p>- Słownictwo związane z problematyką przestępczości,</p> <p>- powtórzenie i utrwalenie słownictwa z zakresu</p>	<p>- Czytanie ze zrozumieniem wypowiedzi publicystycznych i popularnonaukowych z zakresu prawa i procedury</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <p>- Rozumie wypowiedzi publicystyczne z zakresu prawa i procedury karnej.</p> <p>- Rozumie komentarze do aktów prawnych.</p>

<p>prawa i procedury karnej;</p>	<p>karnej. - Dyskutowanie na tematy związane z prawem karnym.</p>	<p>TWORZENIE WYPOWIEDZI - Potrafi sformułować wypowiedź na wybrany temat z zakresu prawa karnego.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Bierze aktywny udział w dyskusji na tematy związane z problemami prawa karnego.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Streszcza teksty publicystyczne.</p>
----------------------------------	---	--

4.4.4. Moduł administracyjnoprawny

Treści nauczania		Zamierzone osiągnięcia uczącego się
Materiał leksykalny	Sytuacje i funkcje komunikacyjne	
Gatunki prawne: konstytucja, ustawa, rozporządzenie, prawo miejscowe		
<p>- Nazwy działów prawa administracyjnego, - słownictwo związane z podziałem terytorialnym kraju, - słownictwo związane z działalnością samorządu terytorialnego - tytuły najważniejszych</p>	<p>- Czytanie ze zrozumieniem aktów prawnych z zakresu prawa administracyjnego. - Interpretacja aktów prawnych z zakresu prawa administracyjnego. - Wyszukiwanie informacji prawnych.</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Rozumie akty prawne z zakresu prawa administracyjnego.</p> <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI - Formułuje wypowiedź porównawczą - system prawa administracyjnego w kraju rodzinnym i w Polsce.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Odpowiada na pytania o udzielenie informacji z zakresu</p>

<p>aktów prawnych z zakresu prawa administracyjnego;</p>		<p>prawa administracyjnego.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Interpretuje akty prawne z zakresu prawa administracyjnego. - Streszcza akty prawne, podając ich główne uregulowania.
<p>Akty administracyjne: decyzja, postanowienie, ugoda</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - Słownictwo związane z przebiegiem postępowania administracyjnego, - nazwy stron i uczestników postępowania administracyjnego, - słownictwo związane z egzekucją administracyjną - formuły słowne charakterystyczne dla aktów administracyjnych, - najczęstsze czasowniki performatywne; 	<ul style="list-style-type: none"> - Czytanie ze zrozumieniem decyzji administracyjnych. - Czytanie ze zrozumieniem postanowień administracyjnych. - Czytanie ze zrozumieniem ugody administracyjnej. 	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zna strukturę decyzji administracyjnej, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Zna strukturę postanowienia administracyjnego, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Zna strukturę ugody administracyjnej, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Czyta ze zrozumieniem teksty decyzji administracyjnych. - Czyta ze zrozumieniem teksty postanowień administracyjnych. - Czyta ze zrozumieniem ugody administracyjnej. <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ocenia zasadność decyzji administracyjnej. - Ocenia zasadność postanowienia administracyjnego. - Ocenia zasadność ugody administracyjnej. <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI</p>

		<ul style="list-style-type: none"> - Potrafi streścić decyzję administracyjną, podając główne rozstrzygnięcia i ich uzasadnienie. - Potrafi streścić postanowienie administracyjne, podając główne rozstrzygnięcia i ich uzasadnienie. - Potrafi streścić ugodę administracyjną, podając główne ustalenia stron.
Wniosek / podanie		
<ul style="list-style-type: none"> - Słownictwo związane z dokumentami administracyjnymi, - formuły słowne charakterystyczne dla gatunku wniosku; 	<ul style="list-style-type: none"> - Zwracanie się z prośbą do organu władzy administracyjnej. - Redagowanie wniosku. - Wypełnianie formularzy. 	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zna strukturę wniosku, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Czyta ze zrozumieniem teksty wniosków. <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potrafi zredagować wniosek. - Potrafi wypełnić formularz. <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ocenia zasadność wniosku. <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potrafi streścić wniosek, podając prośby strony i ich uzasadnienie.
Publicystyka prawnicza		
<ul style="list-style-type: none"> - Powtórzenie i utrwalenie słownictwa z zakresu prawa i procedury administracyjnej; 	<ul style="list-style-type: none"> - Czytanie ze zrozumieniem wypowiedzi publicystycznych i popularnonaukowych z zakresu prawa i procedury 	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rozumie wypowiedzi publicystyczne z zakresu prawa i procedury administracyjnej. - Rozumie komentarze do aktów prawnych. <p>TWORZENIE WYPOWIEDZI</p>

	<p>administracyjnej. - Dyskutowanie na tematy związane z prawem administracyjnym.</p>	<p>- Potrafi sformułować wypowiedź na wybrany temat z zakresu prawa administracyjnego.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Bierze aktywny udział w dyskusji na tematy związane z problemami prawa administracyjnego.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Streszcza teksty publicystyczne.</p>
<p>Orzecznictwo: wyrok</p>		
<p>- Słownictwo związane z postępowaniem sądowo-administracyjnym, - powtórzenie i utrwalenie słownictwa z zakresu prawa i procedury administracyjnej, - formuły słowne charakterystyczne dla gatunku wyroku.</p>	<p>- Czytanie ze zrozumieniem wyroków sądowych. - Ocenianie rozstrzygnięć sądowych.</p>	<p>ROZUMIENIE WYPOWIEDZI - Zna strukturę wyroku w sprawie administracyjnej, dzięki temu potrafi wyszukiwać potrzebne informacje. - Rozumie sylogizm prawniczy, rozumie relacje między stanem faktycznym a regulacjami prawnymi.</p> <p>REAGOWANIE NA WYPOWIEDZI - Ocenia postanowienia wyroku. - Bierze aktywny udział w dyskusji na temat wybranej sprawy sądowej i jej rozstrzygnięcia.</p> <p>PRZETWARZANIE WYPOWIEDZI - Streszcza postanowienia wyroku.</p>

4.4.5. Zagadnienia gramatyczne

Składnia

- ciągi dopełnieniowe - składnia rzeczowników odczasownikowych,
- strona bierna,
- zdania warunkowe,
- zdania podmiotowe wyszczególniające,
- zdania przyczynowe,
- zdania skutkowe,
- imiesłowe równoważniki zdań w funkcji wyrażania sposobu i skutku;

Fleksja

- imiesłowy,
- formy bezosobowe czasownika,
- odmiana czasowników modalnych;

Słowotwórstwo

- rzeczowniki odczasownikowe,
- rzeczowniki odprzymiotnikowe;

4.5. Przykładowe ćwiczenia

Technika tworzenia form pokrewnych

Proszę utworzyć przymiotniki od podanych rzeczowników:

prawo – prawny

<i>sędzia</i>	-	<i>urzędnik</i>	-
<i>ustawodawca</i>	-	<i>notariusz</i>	-
<i>minister</i>	-	<i>radca</i>	-
<i>urząd</i>	-	<i>prawnik</i>	-

Proszę uzupełnić tabelę:

rzeczownik	przymiotnik	czasownik
<i>sąd</i>	<i>sądowy</i>	<i>sądzić</i>
		<i>upominać</i>
<i>dopuszczalność</i>		
	<i>nakazowy</i>	
<i>rozwód</i>		

Dopełnianie charakterystycznych połączeń:

Proszę połączyć wyrazy z ramki z podanymi rzeczownikami:

probacyjny żelazny poprawczy koronny karnoskarbowy karalny ~~tymczasowy~~

areszt tymczasowy

czyn

list

świadek

delikt

zakład

środek-

Poszukiwanie terminów nadrzędnych, podrzędnych i równorzędnych:

Proszę wskazać termin nadrzędny:

grzywna, pozbawienie wolności, ograniczenie wolności - *kara*

przepadek, nawiązka, pozbawienie praw publicznych -

kradzież, zabójstwo, oszustwo -

świadek, biegły, oskarżony -

Dopasowywanie definicji do wyrazu

Proszę połączyć wyraz z definicją

1. wójt	A. członek organu stanowiącego gminy
2. wojewoda	B. organ wykonawczy w gminie miejskiej powyżej 100 tys. mieszkańców
3. starosta	C. członek izby wyższej parlamentu
4. marszałek	D. terenowy organ administracji rządowej w województwie
5. prezydent	E. przewodniczący zarządu powiatu
6. poseł	F. szef rządu
7. premier	G. przewodniczący zarządu województwa
8. burmistrz	H. organ wykonawczy w gminie wiejskiej
9. senator	I. członek sejmu
10. radny	J. organ wykonawczy w gminie miejskiej lub miejsko-wiejskiej poniżej 100 tys. mieszkańców

Opracowywanie siatek składniowo-semantycznych

Do wybranego wyrazu podaje się jego kolokacje. Jest to dobre ćwiczenie do pracy w grupach. W rezultacie wspólnej pracy powstają podobne zestawienia:

UMOWA - *przyrzeczona, przedwstępna, konsumencka, rozporządzająca
zlecenia, sprzedaży, przewozu, leasingu, dzierżawy
zawierać, rozwiązywać, wypowiedzieć, naruszyć umowę
dopuszczalność, przesłanki ważności umowy*

ZOBOWIĄZANIE – *deliktowe, przemienne, pozaumowne, alimentacyjne
zaciągnąć, wykonać zobowiązanie
zobowiązanie wygasa
przedmiot, zabezpieczenie zobowiązania*

5. Podsumowanie

Przeprowadzone analizy pozwalają na wysunięcie wniosków i odniesienie się do postawionych we wstępie rozprawy tez.

Zbiór gatunków używanych w ramach komunikacji prawnej nie powinien być określany etykietą *gatunki urzędowe* lub *gatunki administracyjne*. Kształtowanie stosunków prawnych nie zawsze ma związek z urzędem lub działalnością administracji. Proponuję, aby etykiety odnosiły się do sytuacji komunikacyjnych, w których gatunki tekstów pełnią role komunikatów, np. *gatunki sądowe* na określenie gatunków używanych w ramach komunikacji w sądzie lub *gatunki administracyjne* dla wyróżnienia typu tekstów będących komunikatami w zdarzeniach komunikacyjnych, w których jednym z podmiotów jest organ administracji.

Kategoryzację gatunków przeprowadzać można na wielu poziomach, wielowymiarowy opis w pełniejszym stopniu obrazuje relacje między gatunkami, aniżeli tradycyjna taksonomia. Analizowane typy tekstów różnicować można pod względem aspektu illokucyjnego, kontekstu życiowego, relacji między nadawcą i odbiorcą komunikatu, sposobu uobecniania się nadawcy tekstu.

Funkcjonowanie centralnych gatunków prawa wskazuje, iż komunikacja prawna ma przede wszystkim charakter pisemny. Nawet gatunki sądowe, które są odczytywane lub wygłaszane, są albo tworzone pierwotnie w formie pisemnej - akt oskarżenia, pozew, albo mają swój pisemny odpowiednik - wyrok.

Słownictwo prawnicze używane w poszczególnych gałęziach prawa odznacza się mniejszym zróżnicowaniem niż słownictwo języka ogólnego i jego głównych odmian, a większym niż słownictwo poszczególnych dziedzin nauki. Jest natomiast znacznie bardziej zróżnicowane niż słownictwo prawne. Za przyczynę tego stanu rzeczy można uznać fakt, iż wypowiedzi języka ogólnego i

jego odmian są bardziej zróżnicowane tematycznie, stąd ich większe bogactwo. Nie zaskakuje również kilkakrotnie większe zróżnicowanie słownictwa w ramach języka poezji, ze względu na funkcje tych tekstów i ich cechy stylistyczne. Większe bogactwo słownictwa prawniczego od leksyki poszczególnych dziedzin nauki wytłumaczyć można tym, iż wypowiedzi prawnicze są bardziej zróżnicowane genologicznie – składają się na nie zarówno gatunki naukowe, popularnonaukowe, jak i publicystyczne, prawo odwołuje się też do różnych dziedzin życia, zakres ten jest szerszy niż w literaturoznawstwie lub fizyce.

Analiza ilościowa leksyki potwierdziła tezę sformułowaną na podstawie analizy jakościowej, iż słownictwo poszczególnych gałęzi prawa różni się od siebie. Leksyka używana w komunikacji prawnej składa się ze zbioru jednostek leksykalnych wspólnych dla wszystkich korpusów oraz ze słownictwa i terminologii wytworzonych w ramach poszczególnych gałęzi prawa. Dowodzą słuszności tego twierdzenia nie tylko listy frekwencyjne, ale również słownictwo kluczowe.

Analiza ilościowa słownictwa potwierdziła tezę, iż słownictwo prawne jest podzbiorem leksyki prawniczej. Względy precyzji decydują o tym, iż w tekstach z zakresu prawa używa się pojęć z tekstów prawnych oraz innych wytworzonych w praktyce prawniczej jednostek leksykalnych.

Terminologia prawna tworzona jest głównie za pomocą derywacji syntaktycznej. W tekstach prawniczych znaleźć można nawet siedmio- i więcejwyrazowe skupienia terminologiczne. Około 90 % z nich jest podzielnymi znaczeniowo, nie ma więc charakteru idiomatycznego, co znacznie ułatwia ich nauczanie.

Terminy utworzone w drodze derywacji morfologicznej to przede wszystkim nazwy czynności - *postępowanie*, *umorzenie* - oraz nazwy cech abstrakcyjnych - *wspólność*, *nieważność*. Zjawisko to jest odpowiednikiem odnotowywanej na poziomie składniowym nominalizacji tekstów prawa.

Derywacja semantyczna odbywa się głównie poprzez zawężenie znaczenia wyrazów. Terminy będące zapożyczeniami mogą mieć inne znaczenie w poszczególnych językach.

Na podstawie przedstawionych wyżej wniosków szczegółowych, można zredagować kilka wniosków ogólnych dotyczących komunikacji prawnej oraz nauczania języka prawa obcokrajowców.

Przeprowadzone przeze mnie badania potwierdzają tezę postawioną we wstępie, iż kształtowanie kompetencji komunikacyjnej w zakresie prawa różnić się musi od nauczania komunikacji ogólnej pod względem sprawności komunikacyjnych. W komunikacji ogólnej prymarne znaczenie mają mówienie, słuchanie i interakcja, natomiast w analizowanej komunikacji specjalistycznej czytanie, pisanie i przetwarzanie.

Komunikacja prawna jest wewnątrznie zróżnicowana ze względu na charakter samego prawa podzielonego na różne gałęzie i działy. Komunikacja specjalistyczna w ramach prawa cywilnego, karnego i administracyjnego wykształciła różny repertuar gatunków i środków leksykalnych. Istnieją jednak elementy komunikacji wspólne dla wszystkich jej rodzajów. Umożliwia to zredagowanie programu nauczania w postaci modułowej.

Analiza językoznawcza potwierdza, iż komunikacja prawna jest ukształtowana w specyficzny sposób: jej centrum stanowią teksty prawne, a podstawowym zdarzeniem komunikacyjnym jest nadanie aktu prawnego przez prawodawcę i jego dekodowanie przez adresata norm / odbiorcę komunikatu. Potwierdzają to zarówno analizy genologiczne, które wskazują naśladowanie cech stylistycznych aktów prawnych w innych gatunkach tej sfery komunikacji oraz analiza leksyki, która wskazuje, że podstawą słownictwa prawniczego są jednostki leksykalne z aktów prawnych. Wniosek ten ma zasadnicze znaczenie

dla procesu glottodydaktycznego, ponieważ oznacza to, iż podstawowym jego celem jest nauczenie rozumienia tekstów prawnych.

Analiza ilościowa leksyki prawniczej oraz porównanie jej z leksyką podstawową w języku polskim wskazuje, iż wykształcenie kompetencji komunikacyjnej w zakresie wyróżnionych gałęzi prawa wymaga opanowania około 1400 jednostek leksykalnych.

Prezentowane analizy stworzyły podstawę do sformułowania kolejnych celów oraz nowych problemów badawczych.

- 1) Należy kontynuować badania w zakresie leksyki prawniczej kolejnych gałęzi działów prawa, w szczególności prawa handlowego i finansowego.
- 2) Analizom statystycznym powinna zostać poddana również leksyka prawna z uwzględnieniem zróżnicowania wewnętrznego prawa.
- 3) Zaproponowany program należy zrealizować w ramach eksperymentalnego kursu, a następnie dokonać jego ponownej analizy i korekty.
- 4) Niezbędne jest zredagowanie programu nauczania języka polskiego od poziomu zerowego ukierunkowanego na komunikację prawną. W programie takim kształtowanie komunikacji ogólnej należy połączyć z kształtowaniem komunikacji specjalistycznej, dobór słownictwa powinien być zorientowany głównie na słownictwo używane w tekstach prawniczych oraz tzw. słownik minimum języka polskiego. Kurs realizowany na podstawie takiego programu byłby najlepszą wersją kształcenia przyszłych studentów prawa.
- 5) Należy napisać podręczniki do nauczania polskiego języka prawa obcokrajowców oraz przewodnik metodyczny dla nauczycieli.

Wykaz przywoływanej literatury

- A n a n i e w a A., *Nomen proprium jako składnik kształcenia polonistycznego*, w: *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej*, red. P. Garncarek, Warszawa 2005, s. 99-103.
- A r y s t o t e l e s , „Kategorie” i „Hermeneutyka” z dodaniem „Isagogi” Porfiriusza, przeł. i oprac. K. Leśniak, Warszawa 1975.
- A u s t i n J. L., *How to Do Things With Words*, Oxford 1962.
- B a c h t i n M., *Estetyka twórczości słownej*, przeł. D. Ulicka, Warszawa 1986.
- B a l c e r z a n E., *Nowe formy w pisarstwie i wynikające stąd porozumienia*, w: *Humanistyka przełomu wieków*, red. J. Koziński, Warszawa 1999.
- B a r t m i ń s k i J., *Tekst jako przedmiot tekstologii lingwistycznej*, w: *Tekst. Problemy teoretyczne*, red. J. Bartmiński, B. Boniecka, Lublin 1998.
- B a u d o u i n d e C o u r t e n a y J., *O zadaniach językoznawstwa*. “Prace Filologiczne”, 1891, t. 3, z. 1, s. 92–115. Przedruk: J. Baudouin de Courtenay, *O języku polskim*. Warszawa, 1984, s. 399–422.
- B ą k o w s k i T. P. i in., *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz do rozporządzenia*, Warszawa 2003.
- B ł a c h u t M., Gromski W., Kaczor J., *Technika prawodawcza*, Warszawa 2008.
- B o n i e c k a B., J. Panasiuk, *Przełamywanie paradygmatu gatunkowo-stylistycznego tekstu życiorysu*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.l: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2000.
- B ü h l e r K. L., *Teoria języka. O językowej funkcji przedstawiania*, przeł. J. Koźbiał, Kraków 2004.
- B u ł c z y ń s k a K., Z g ó ł k o w a H., *Słownictwo dzieci w wieku przedszkolnym. Listy frekwencyjne*, Poznań 1987.

- Chodkiewicz H., *O sprawności czytania w nauczaniu języka obcego*, Warszawa 1986.
- Choduń A., *Słownictwo tekstów prawnych w zasobie leksykalnym współczesnej polszczyzny*, Warszawa 2007.
- Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 282.
- Cybichowski Z. i in., *Encyklopedia podręczna prawa publicznego*, t.1., Warszawa 1926.
- Cygala-Krupa Z., *Słownictwo tematyczne języka polskiego. Zbiór wyrazów w układzie rangowym, alfabetycznym i tematycznym*, Kraków 1986.
- Dijk van T.A., *Badania nad dyskursem*, w: *Dyskurs jako struktura i proces*, red. T.A. Van Dijk, Warszawa 2001.
- Dijk van T.A., *Macrostructures. An interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse Cognitions and Interaction*, New York 1980.
- Duszak A., *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*, Warszawa 1998.
- Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, red. K. Polański, Wrocław 2003.
- Europejski System Opisu Kształcenia Językowego*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2003.
- Furdal A., *Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego*, Wrocław 1973.
- Gajda S., *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*, we: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 257.
- Gajda S., *Rozwój polskiej terminologii górniczej*, Opole 1976,
- Gajda S., *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole 1990, s.92-107.
- Gajda S., *Współczesna polszczyzna naukowa. Język czy żargon?*, Opole 1990.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, wyd.6., Warszawa 2002.
- Giraud P., *Zagadnienia i metody statystyki językoznawczej*, Warszawa 1966.
- Gizbert-Studnicki T., *Czy istnieje język prawny?*, „Państwo i Prawo”, z.3, 1979.
- Gizbert-Studnicki T., *Język prawa w perspektywie socjologicznej*, Warszawa – Kraków 1986.

- Glottodydaktyka a translatoryka. Materiały z IV Sympozjum zorganizowanego przez Instytut Lingwistyki Stosowanej UW, Jadwisin 13-15 listopada 1976 r.*, red. F. Grucza, Warszawa 1981.
- G r a j e w s k i J., *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2004.
- G r u c z a F., *Języki specjalistyczne – indykatory i/lub determinatory rozwoju cywilizacyjnego*, w: *Języki specjalistyczne 2. Problemy technolingwistyki*, red. J. Lewandowski, Warszawa 2002.
- G r u c z a S., *Od lingwistyki tekstu do lingwistyki tekstu specjalistycznego*, Warszawa 2004, s.31.
- G r z e g o r c z y k o w a R., *Problem funkcji języka i tekstu w świetle teorii aktów mowy*, w: *Język a kultura*, t.4, *Funkcje języka i wypowiedzi*, red. J. Bartmiński, R. Grzegorzczkowska Wrocław 1991.
- G r z e g o r c z y k o w a R., *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa 2001.
- G r z e g o r c z y k o w a R., *Wstęp do językoznawstwa*, Warszawa 2007.
- G r z e l a k J., *Funkcje preambuł w polskiej kulturze prawnej*, w: *Prawo wobec wyzwań współczesności*, t.V, red. B. Guzik, N. Buchowska, P. Wiliński, Poznań 2008, s. 43-52.
- G r z e l a k J., *Komunikacja prawna – na przykładzie polskich konstytucji*, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza”, XIII (XXXIII), 2006, s. 39-58.
- G r z e l a k J., *Konstytucja jako gatunek prawny*, „Prace Filologiczne”, „Seria Językoznawcza”, t. LIV, 2008, s. 153-166.
- G r z e l a k J., *Przepisy konstytucyjne w perspektywie stylistycznej*, „Język Polski”, z.2, 2008, s. 135-143.
- G w i a z d o m o r s k i J., *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1972.
- H a ł a s B., *Terminologia języka prawnego*, Zielona Góra 1995.
- H y m e s D., *Towards Linguistic Competence*, „AILA Review” 2, 1985, s. 9-23.
- I w a n e k T., *Wzory umów i pism z zakresu obrotu prawnego z wyjaśnieniami*, Warszawa 1999.
- J a d a c k a H., 1995, *O związkach gramatycznych między wyrazami w zdaniu*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej”, nr 4, 1995.

- J a d a c k a H., *O kolejności wyrazów w zdaniu polskim*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej”, nr 5, 1995.
- J a d a c k a H., *O zdaniach za długich i za krótkich*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej”, nr 2, 1996.
- J a d a c k a H., *Od czego zależy zrozumiałość tekstu*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej” nr 6, 1995.
- J a d a c k a H., *Poradnik językowy dla prawników*, Warszawa 2002.
- J a d a c k a H., *Pułapki ortograficzne (o zasadzie konwencjonalnej w pisowni polskiej)*, „Biuletyn Rady Legislacyjnej” nr 4, 1996.
- J a k o b s o n R., *Poetyka w świetle językoznawstwa*, „Pamiętnik Literacki” LI, 1960.
- J a n c e w i c z Z., *Nauczanie języka specjalistycznego w kierunku międzynarodowej współpracy naukowo-technicznej*, w: *Języki specjalistyczne*, red. F. Grucza, Z. Kozłowska, Warszawa 1994, s. 93-98.
- J a w o r s k i M., *Metodyka nauki o języku polskim*, Warszawa 1978.
- J e n n y L., *Strategia formy*, przeł. K.i J. Falicy, „Pamiętnik Literacki” z.3, 1988.
- Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.
- Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny*, red. W. Miodunka, „Biblioteczka pomocy dydaktycznych do nauczania obcokrajowców języka i kultury polskiej”, z. 30, Kraków 1992.
- J o p e k A., *Relacja nadawca–odbiorca w polskim dyskursie prawnym i prawniczym w świetle pragmatyki komunikacyjnej*. w: *Język w komunikacji*. t. 3. , G. Habrajska, Łódź 2001.
- K l e m e n s i e w i c z Z., *O różnych odmianach współczesnej polszczyzny*, Warszawa 1953, s. 32-33.
- K o m o r o w s k a H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2009.
- K o m o r o w s k a H., *Programy nauczania w kształceniu ogólnym i w kształceniu językowym*, Warszawa 2006.
- K o s y l Cz., *Chrematonimy*, we: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 447-452.
- K a r w a t o w s k a M., *Szpyra - Kozłowska J., Językowa niewidzialność kobiet we współczesnej polszczyźnie*, „Stylistyka”, t.13, 2004, s. 35-53.

- Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J., *Lingwistyka płci. Ona I on w języku polskim*, Lublin 2005.
- Kowalczyk W., *Domowy doradca prawny. Podstawowe wzory pism, pozwów, wniosków, odwołań, pisma do urzędu skarbowego, umowy cywilno-prawnej*, Kraków 2000.
- Krupska-Perek A., Pawlak A., *O pewnym typie druku urzędowego*, w: *Regulacyjna funkcja tekstów*, red. K. Michalewski, Łódź 2000.
- Kurcz I., A. Lewicki, J. Sambor, K. Szafrań, J. Woronczak, *Słownictwo współczesnego języka polskiego. Listy frekwencyjne*, t. I-V, Warszawa 1974-1977.
- Kurcz I., A. Lewicki, J. Sambor, K. Szafrań, J. Woronczak, *Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej*, Kraków 1990.
- Kurkowska H., S. Skorupka, *Stylistyka polska*, Warszawa 1959, s. 161-170.
- Kurzowa Z., *Ilustrowany słownik podstawowy języka polskiego wraz z indeksem pojęciowym wyrazów i ich znaczeń*, indeks pojęciowy oprac. J. Winiarska, Kraków 2005.
- Leński Z., *Zarys prawa administracyjnego*, Warszawa 2004,
- Lewandowski S., 1998, *Charakter normatywny preambuły*, "Studia Iuridica", t.36, s. 113-136.
- Lewicki E., *Teksty fachowe w nauczaniu języków obcych*, „Prace Naukowe Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej”, Studia i Materiały, nr 3, 1974, s. 21-29.
- Lizisowa M. T., *Język Kodeksu Olszewskiego (1550). Z recepcji staropolskiego języka prawnego-sądowego w Wielkim Księstwie Litewskim w szesnastym wieku*, Kraków 2000.
- Lizisowa M. T., *Konfrontacja pojęć prawnych w słowniku Konstantego Szywrida i w statutach litewskich*, Acto Baltica-Slavica, t.30, 2006, s. 145-164.
- Lizisowa M. T., *Model komunikacji językowej w konstytucjach Rzeczypospolitej (relacja nadawca – odbiorca)*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. LVIII, 2002, s. 75-92.

- L i z i s o w a M. T., *Podstawowe terminy prawne w statutach staropolskich na tle słowiańskim. Studium semantyczne*, Kraków 1995.
- L u k s z y n J., W. Z m a r z e r , *Teoretyczne podstawy terminologii*, Warszawa 2001.
- Ł a p a R., *Przymyki wtórne w tekstach prawnych*, „Język Polski”, z.5, 2006, s. 358-366.
- Ł a p a R., *Znaczenia gramatyczne znominalizowanych grup imiennych we współczesnych tekstach prawnych*, „Język Polski” z. 4/5, 2008, s. 280-288.
- Ł ę t o w s k a E., *Multicentryczność współczesnego systemu prawa i jej konsekwencje*, „Państwo i Prawo”, z. 4, 2005.
- M a d e j E., *Propozycja programu nauczania języka polskiego cudzoziemców przyszłych studentów kierunków prawniczych*, we: *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym. Materiały z międzynarodowej konferencji Stowarzyszenia „Bristol”*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2004.
- M a l i n o w s k a E., *Kultura komunikacji urzędowej*, w: *Kształcenie porozumiewania się*, red. S. Gajda, J. Nocoń, Opole 1994.
- M a l i n o w s k a E., *O poprawności tekstów urzędowych*, „Poradnik językowy”, z. 8-9, 1989.
- M a l i n o w s k a E., *O stałości i zmienności gatunków urzędowych*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.I: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2000.
- M a l i n o w s k a E., *Styl urzędowy*, w: *Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda, Opole 1995.
- M a l i n o w s k a E., *Wypowiedzi administracyjne – struktura i pragmatyka*, Opole 2001.
- M a l i n o w s k a E., *Wypowiedzi administracyjne i ich poprawność*, „Prace Filologiczne”, VII, 1999.
- M a l i n o w s k a E., *Wzorce wypowiedzi urzędowych a ich realizacja*, w: *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.
- M a l i n o w s k i A., *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006.
- M a l i n o w s k i A., *Właściwości statystyczne języka prawnego na tle własności języka potocznego (Próba analizy na przykładzie tekstów prawnych dotyczących ochrony środowiska)*, „Państwo i Prawo” nr 9, 1980.

- M a ń c z a k W., *Pojęcie ilości w języku*, „Studia Filozoficzne”, 1959, Nr 6 (15), s. 111–125.
- M a r t y n i u k W., *Inwentarz intencjonalno-pojęciowy i tematyczny do nauczania języka polskiego jako obcego na poziomie podstawowym (progowym)*, Kraków 1992.
- M a r t y n i u k W., *Praca z tekstem autentycznym w nauczaniu języków*, „Acta Universitatis Lodziensis”, „Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców” nr 7/8, Łódź 1996, s. 45.
- M a z u r J., *Rola kształcenia specjalistycznego w przygotowaniu merytorycznym i komunikacyjnym cudzoziemców*, „Acta Universitatis Lodziensis” Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców, nr 7-8, 1996,
- M i c h a ł o w s k a T., *Rodzaje czy rodzaj? Problemy taksonomii literackiej*, w: H. Markiewicz (wybór), *Problemy teorii literatury*, t.4, Wrocław 1998, s. 257.
- M i k o ł a j c z a k S., *Składnia współczesnych ustaw sejmowych*, „Studia Polonistyczne”, 1992, s. 37-47.
- M ł o d z i k o w s k a D., *Wzory umów i dokumentów wraz z praktycznymi wskazówkami dotyczącymi ich sporządzenia*, Opole 2007.
- M o r a w s k i L., *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, wyd.4., Warszawa 2005,
- Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Warszawa 1999.
- O c h e n d o w s k i E., *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Toruń 2002.
- O p a ł e k K., J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969.
- P i ę t k o w a R., *Gatunki stylu urzędowego – wzorce i ich realizacja, Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.I: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2000.
- P i s a r e k M., *Frekwencja wyrazów w prasie. Wiadomości – komentarze – reportaże*. Kraków, 1972.
- P o l a ń s k i K., *Glottodydaktyka*, w: *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Warszawa-Wrocław 2003, s. 202-203.
- R a c h w a ł o w a M., *Słownictwo tekstów naukowych*. Wrocław, 1986.
- R a d w a ń s k i Z., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2003,
- R a d w a ń s k i Z., *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2003.

- R u d z i ń s k i G., *Charakterystyka językowa tekstów naukowych a glottodydaktyka (na materiale prac sozologicznych)*, Łódź 2004.
- R u s z k o w s k i M., *Polskie badania z zakresu statystyki językoznawczej. Próba syntezy*, „Respectus philologicus” nr 7(12), 2005.
- R z e s z u t k o M., *Rozprawa sądowa w świetle lingwistyki tekstu*, Lublin 2003.
- S a m b o r J., *Badania statystyczne nad słownictwem (na materiale „Pana Tadeusza”)*. Wrocław, 1969.
- S a r n o w s k a - G i e f i n g I., *Głos onomasty w kwestii nauczania słownictwa*, w: *Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej*, red. P. Garncarek, Warszawa 2005, s. 183-192.
- S a r n o w s k a - G i e f i n g I., *Nauczanie języka polskiego, literatury i kultury polskiej w ramach studiów uzupełniających dla nauczycieli z Brandenburgii*, we: *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym. Materiały z międzynarodowej konferencji Stowarzyszenia „Bristol”*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2004.
- S e r e t n y A., E. Lipińska, *ABC metodyki nauczania języka polskiego jako obcego*, Kraków 2005.
- S e r e t n y A., *Strategie uczenia się słownictwa języka polskiego przez cudzoziemców – badania wstępne*, w: *Nauczanie języka polskiego jako obcego w nowej rzeczywistości europejskiej. Materiały z VI Międzynarodowej Konferencji Glottodydaktycznej*, red. P. Garncarek, Warszawa 2005.
- S k o w r o n e k B., *O nauczaniu języków specjalistycznych*, w: *Języki fachowe, problemy dydaktyki i translacji*, red. A. Kątny, Olecko 2001, s. 115-121.
- S k o w r o ń s k a - B o c i a n E., *Prawo spadkowe*, Warszawa 2006,
- S k w a r c z y ń s k a S., *Wstęp do nauki o literaturze*, t.3, Warszawa 1965, s. 135-149.
- S ł o t a M., *Językoznawstwo kognitywne w nauczaniu języka*, w: *Język trzeciego tysiąclecia*, t. II, red. W. Chłopicki, Kraków 2002.
- Standardy wymagań egzaminacyjnych*, Państwowa Komisja Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, MENiS, Warszawa 2004.
- S t a r z e c A., *Rozwój polskiej terminologii motoryzacyjnej (od początku do 1945 roku)*, Opole 1984.

- S t e c T., S z c z y g i e ł D., *Wzory umów i pism z zakresu prawa cywilnego z objaśnieniami i orzecznictwem*, Bielsko-Biała 2003.
- S z a h a j A., *Teksty na wolności (strukturalizm, poststrukturalizm – postmodernizm)*, „Kultura Współczesna” 1993, nr 2.
- S z c z e p a n k o w s k a I., *Język prawny I Rzeczypospolitej w „Zbiorze praw sądowych” Andrzeja Zamojskiego*, Białystok 2004.
- S z c z e p a n k o w s k a I., *Konceptualizacja pojęcia „prawo” w dobie oświecenia (na materiale „listów patriotycznych” Józefa Wybickiego)*, „Poradnik Językowy”, z.2. 2000.
- S z k u d l a r e k E., *Tekst wzorcowy podania a jego realizacje*, w: *Regulacyjna funkcja tekstów*, red. K. Michalewski, Łódź 2000.
- S z u l c A., *Słownik dydaktyki języków obcych*, Warszawa 1994, s. 202.
- S z y m o n i a k K., H. Z g ó ł k o w a , T. Z g ó ł k a , *Słownictwo polskich tekstów rockowych. Listy frekwencyjne*, Poznań 1991.
- T o d o r o v T., *Poetyka*, Warszawa 1984.
- T o k a r s k i R., *Pola znaczeniowe i ramy interpretacyjne – dwa spojrzenia na języka*, „LingVaria” 2006, nr 1, s. 35-46.
- W a l c z a k B . , *Kontakty polszczyzny z językami niesłowiańskimi*, we: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin 2001, s. 527-539.
- W a l c z a k B . , *Tekst Konstytucji Trzeciej Rzeczypospolitej w świetle współczesnej normy językowej i stylistycznej*, „Prace Filologiczne” t. 46, 2001, s. 629-636.
- W a s i l k o w s k i J., *Pojęcie własności we współczesnym prawie polskim*, Warszawa 1972.
- W i e r z b i c k a A., *Genry mowy*, w: T. Dobrzyńska, E. Janus (red.), *Tekst i zdanie*, Wrocław 1983, s. 129.
- W i e r z b i c k a A., *Język, umysł, kultura*, wybór i red. J. Bartmiński, Warszawa 1999.
- W i l k o ń A., *O odmianach współczesnej polszczyzny mówionej*, w: *Opuscula Polono-Slavica*, Wrocław 1979.
- W i l k o ń A., *Spójność i struktura tekstu*, Kraków 2002, s. 226.
- W i t o s z B., *Genologia lingwistyczna. Zarys problematyki*, Katowice 2005.
- W i t t g e n s t e i n L., *Dociekania filozoficzne*, przeł. B. Wolniewicz, Warszawa 2000.

- W o j t a k M., *Gatunki prasowe*, Lublin 2004, s. 16.
- W o j t a k M., *Gatunki urzędowe na tle innych typów piśmiennictwa użytkowego – zarys problematyki*, w: *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.
- W o j t a k M., *Styl urzędowy*, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t.2., *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław 1993.
- W o l e ń s k i J., *Język prawny w świetle metod analizy semantycznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze”, z.31, 1967.
- W r o n k o w s k a S., M. Z i e l i ń s k i , *Komentarz do zasad techniki prawodawczej*, Warszawa 2004.
- W r o n k o w s k a S., Z i e l i ń s k i M., *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych* Warszawa 1993.
- W r o n k o w s k a S., *Podstawowe pojęcia i metody prawa i prawoznawstwa, cz.I*, Poznań 2002.
- W r o n k o w s k a S., *Pojęcie prawa podmiotowego*, Poznań 1974.
- W r o n k o w s k a S., Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 2001, s.100
- W r ó b l e w s k i B., *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948.
- W r ó b l e w s k i J., *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959.
- W y r w a s K., K. S u j k o w s k a - S o b i s z , *Mały słownik terminów teorii tekstu*, Kraków-Katowice-Warszawa 2005, s. 189-190.
- W y r w a s K., *Skarga czy podanie? Kontaminacja wzorców tekstowych w strukturze adaptacyjnej gatunku mowy*, w: *Stylistyka a pragmatyka*, red. B. Witosz, Katowice 2001.
- W y r w a s K., *Skarga jako gatunek mowy*, Katowice 2002.
- W y r w a s K., *Wzorzec gatunkowy skargi i jego realizacja (na przykładzie tekstów literackich oraz skarg do instytucji)*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t.I: *Mowy piękno wielorakie*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2000.
- Z a j ą c W., *Język aktów prawa miejscowego organów samorządu terytorialnego – wymogi systemowe a praktyka*, we: *Współczesny język prawny i prawniczy. Ogólnopolska Konferencja Naukowa 20 kwietnia 2007 r.*, red. A. Niewiadomski, A. Mróz, M. Pawelec, Warszawa 2007, s. 55 – 60.

- Z g ó ł k o w a H., *Dobór słownictwa do nauczania języka polskiego jako obcego*, w: *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny*, red. W. Miodunka, Kraków 1992, s. 37-104.
- Z g ó ł k o w a H., *Słownictwo współczesnej polszczyzny mówionej. Lista frekwencyjna I rangowa*, Poznań 1983.
- Z g ó ł k o w a H., Z g ó ł k a T., *Słownictwo współczesnej poezji polskiej. Listy frekwencyjne*, Poznań 1992.
- Z g ó ł k o w i e H. I T., *Jak kształcić sprawność leksykalną?*, w: *Silva rerum. Księga poświęcona Profesorowi Markowi Kornaszewskiemu w 70. rocznicę urodzin*, „Biblioteczka Poznańskich Studiów Polonistycznych. Seria Językoznawcza”, Poznań 1999.
- Z i e l i ń s k i M., *Interpretacja jako proces dekodowania tekstu prawnego*, Poznań 1972.
- Z i e l i ń s k i M., *Język prawny, język administracyjny, język urzędowy*, w: *Język – prawo – społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Opole 2004.
- Z i e l i ń s k i M., *Języki prawne i prawnicze*, w: *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999.
- Z i e m b i ń s k i Z., *Le langage du droit, et le langage juridique*, “Archives de Philosophie du Droit” 19, 1974.
- Z i e m b i ń s k i Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 1994.
- Z i o m e k J., *Retoryka opisowa*, Wrocław, Warszawa, Kraków 1990,
- Z i r k - S a d o w s k i M., *Pozytywizm prawniczy a filozoficzna opozycja podmiotu i przedmiotu poznania*, w: *Studia z filozofii prawa*, red. J. Stelmach, Kraków 2001.
- Ż m i g r o d z k a B., *Testament jako gatunek tekstu*, Katowice 1997.
- Ż y d e k - B e d n a r c z u k U., *Wprowadzenie do lingwistycznej analizy tekstu*, Kraków 2005.

Listy rangowe

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
w	1	4,314%	
z	2	2,344%	przyimek
być	3	1,761%	
do	4	1,724%	przyimek
i	5	1,567%	spójnik
na	6	1,475%	
artykuł	7	1,327%	
nie	8	1,232%	partykuła
o	9	1,057%	przyimek
on	10	1,038%	
postępowanie	11	1,027%	
prawo	12	1,017%	
się	13	0,995%	
który	14	0,896%	
organ	15	0,846%	
sprawa	16	0,816%	
administracyjny	17	0,802%	
sąd	18	0,764%	
ten	19	0,755%	
że	20	0,749%	spójnik
móc	21	0,736%	
przepis	22	0,708%	
lub	23	0,671%	
przez	24	0,659%	
decyzja	25	0,646%	
skarga	26	0,628%	
a	27	0,583%	
strona	28	0,581%	
prawny	29	0,508%	
ustawa	30	0,438%	
wydać / wydawać	31	0,418%	
administracja	32	0,417%	
od	33	0,408%	
mieć	34	0,406%	dominują formy 3. os. l.poj. i mn.
rok	35	0,386%	
oraz	36	0,385%	
taki	37	0,363%	
publiczny	38	0,347%	
podstawa	39	0,329%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
zakres	40	0,321%	
to	41	0,320%	zaimiek
zostać	42	0,316%	
wniosek	43	0,291%	
inny	44	0,277%	
naruszyć	45	0,277%	
termin	46	0,273%	
egzekucyjny	47	0,265%	
dotyczyć	48	0,259%	
postanowienie	49	0,259%	
obowiązek	50	0,257%	
po	51	0,255%	
zasada	52	0,255%	
kpa	53	0,252%	<i>Kodeks postępowania administracyjnego</i>
podatkowy	54	0,250%	
akt	55	0,245%	
NSA	56	0,245%	Naczelny Sąd Administracyjny
PostAdmU	57	0,235%	<i>Ustawa o postępowaniu administracyjnym</i>
przypadek	58	0,235%	
jak	59	0,235%	spójnik
czy	60	0,234%	spójnik
gdy	61	0,230%	
czynność	62	0,225%	
kasacyjny	63	0,225%	
stanowić	64	0,225%	
nieruchomość	65	0,224%	
należać	66	0,220%	
wykonać / wykonywać	67	0,220%	
tym	68	0,215%	
wnieść / wnosić	69	0,215%	
dla	70	0,214%	
ustęp	71	0,213%	
jako	72	0,209%	
tylko	73	0,208%	
iż	74	0,205%	
osoba	75	0,203%	
przed	76	0,199%	
punkt	77	0,198%	
wynikać	78	0,197%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
powinien	79	0,195%	
także	80	0,194%	
wskazać / wskazywać	81	0,194%	
co	82	0,193%	zaimek
określony	83	0,191%	
podmiot	84	0,186%	
zaskarżyć	85	0,186%	
jednak	86	0,185%	
dzień	87	0,181%	
jeżeli	88	0,181%	
przedmiot	89	0,175%	
również	90	0,175%	
stwierdzić / stwierdzać	91	0,175%	
orzeczenie	92	0,174%	
sytuacja	93	0,174%	
dokonać	94	0,173%	
ustalić / ustalać	95	0,173%	
państwo	96	0,165%	
zarzut	97	0,165%	
egzekucja	98	0,164%	
to	99	0,164%	spójnik
zmiana	100	0,164%	
gmina	101	0,163%	
warunek	102	0,163%	
zgodnie	103	0,159%	
też	104	0,158%	
cel	105	0,156%	
sądowy	106	0,155%	
przewodzić	107	0,154%	
środek	108	0,154%	
wyrok	109	0,153%	
treść	110	0,150%	
sposób	111	0,149%	
instancja	112	0,148%	
uchwała	113	0,148%	
interes	114	0,145%	
rozstrzygnięcie	115	0,143%	
sam	116	0,143%	zaimek
stan	117	0,143%	
charakter	118	0,142%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
kontrola	119	0,138%	
przewidywać / przewidzieć	120	0,138%	
przy	121	0,138%	
skarżyć	122	0,138%	głównie w formie imiesłowu: skarżący
bowiem	123	0,136%	
dokument	124	0,136%	
więc	125	0,136%	
możliwość	126	0,134%	
uzasadnienie	127	0,133%	
albo	128	0,128%	
zastosować	129	0,124%	
informacja	130	0,122%	
przykład	131	0,122%	
należać	132	0,121%	
zatem	133	0,121%	
wzgląd	134	0,120%	
przyjąć / przyjmować	135	0,117%	
działać	136	0,113%	
część	137	0,112%	
teren	138	0,112%	
co	139	0,112%	spójnik
ale	140	0,111%	
nowy	141	0,111%	
urząd	142	0,111%	
zagospodarowanie	143	0,111%	
skutek	144	0,109%	
swój	145	0,109%	
jaki	146	0,108%	
odnieść się / odnosić się	147	0,108%	
szkoda	148	0,108%	
forma	149	0,107%	
przesłanka	150	0,107%	
wykładnia	151	0,107%	
cywilny	152	0,105%	
stosować	153	0,105%	
kwestia	154	0,104%	
właściwy	155	0,104%	
brakować	156	0,103%	
uwaga	157	0,103%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
rozpoznawać / rozpoznać	158	0,102%	
umowa	159	0,102%	
uprawnienie	160	0,102%	
wynik	161	0,102%	
załatwić	162	0,102%	
doręczać / doręczyć	163	0,101%	
dowód	164	0,101%	
natomiast	165	0,101%	
pojęcie	166	0,101%	
stanowisko	167	0,101%	
ograniczać, ograniczyć	168	0,100%	
pierwszy	169	0,100%	
podejmować	170	0,100%	
rozumieć	171	0,100%	
należność	172	0,099%	
procesowy	173	0,099%	
pismo	174	0,098%	
zadanie	175	0,098%	
droga	176	0,095%	
musieć	177	0,093%	
uznać / uznawać	178	0,093%	
wyłączać / wyłączyć	179	0,093%	
pieniężny	180	0,092%	
zabudowa	181	0,092%	
ochrona	182	0,091%	
wierzyciel	183	0,091%	
jeden	184	0,089%	
jedynie	185	0,089%	
regulacja	186	0,089%	
bez	187	0,088%	przyimek
każdy	188	0,088%	
podatnik	189	0,088%	
ocena	190	0,087%	
podstawowy	191	0,087%	
realizować	192	0,087%	
własność	193	0,087%	
wpis	194	0,087%	
wstrzymać	195	0,087%	
jednostka	196	0,086%	
niż	197	0,086%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
tytuł	198	0,086%	
wezwać / wzywać	199	0,086%	
zażalenie	200	0,086%	
drugi	201	0,085%	
numer	202	0,085%	
projekt	203	0,084%	
materialny	204	0,083%	
okoliczność	205	0,083%	
sądowoadministracyjny	206	0,083%	
zobowiązany	207	0,083%	
brak	208	0,082%	
orzekać	209	0,082%	
oznaczać	210	0,082%	
pogląd	211	0,082%	
przysługiwać	212	0,082%	
tryb	213	0,082%	
złożyć	214	0,082%	
działalność	215	0,081%	
już	216	0,081%	
podlegać	217	0,081%	
pozycja	218	0,081%	
elektroniczny	219	0,080%	
granica	220	0,079%	
grunt	221	0,079%	
faktyczne	222	0,078%	
powyższy	223	0,078%	
wojewódzki	224	0,078%	
wystąpić / występować	225	0,078%	
zarówno	226	0,078%	
związek	227	0,078%	
żądanie	228	0,078%	
moc	229	0,077%	
nastąpić	230	0,077%	
określić / określać	231	0,077%	
podział	232	0,077%	
obejmować / objąć	233	0,076%	
orzecznictwo	234	0,076%	
konstytucja	235	0,075%	
rada	236	0,075%	
roszczenie	237	0,075%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
spór	238	0,075%	
pod	239	0,074%	
stosunek	240	0,074%	
ustawodawca	241	0,074%	
wszcząć	242	0,074%	
wątpliwość	243	0,073%	
nieważność	244	0,072%	
określenie	245	0,072%	
tak	246	0,072%	zaimek
dane	247	0,071%	
ramy	248	0,071%	
znaczenie	249	0,071%	
naczelny	250	0,070%	
dać	251	0,069%	
lecz	252	0,069%	
odwoławczy	253	0,069%	
istotny	254	0,068%	
ogólny	255	0,068%	
miejsce	256	0,067%	
społeczny	257	0,067%	
system	258	0,067%	
wymagać	259	0,067%	
kc	260	0,066%	<i>Kodeks cywilny</i>
bardzo	261	0,065%	
czas	262	0,065%	
pomoc	263	0,065%	
rodzaj	264	0,065%	
odpowiedzialność	265	0,064%	
EgzAdmU	266	0,063%	<i>Postępowanie egzekucyjne w administracji</i>
lokal	267	0,063%	
służyć	268	0,063%	
zaś	269	0,063%	
plan	270	0,062%	
przeprowadzić / przeprowadzać	271	0,062%	
samorząd	272	0,062%	
ugoda	273	0,062%	
uwzględnić / uwzględnić	274	0,062%	
zająć	275	0,062%	
zdanie	276	0,062%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
kompetencja	277	0,061%	
wprowadzać / wprowadzić	278	0,061%	
zagadnienie	279	0,061%	
wszyscy	280	0,060%	
dwóch	281	0,059%	
element	282	0,059%	
powstać / powstawać	283	0,059%	
rażący	284	0,059%	
trzy	285	0,059%	
WSA	286	0,059%	Wojewódzki Sąd Administracyjny
akta	287	0,058%	
kodeks	288	0,058%	
pozostać / pozostawać	289	0,058%	
różny	290	0,058%	
u	291	0,058%	przyimek
obowiązywać	292	0,088%	
praktyka	293	0,057%	
rozporządzenie	294	0,057%	
rozprawa	295	0,057%	
rozwiązanie	296	0,057%	
uchylać / uchylić	297	0,057%	
umorzyć	298	0,057%	
wymieniać / wymienić	299	0,057%	
żądać	300	0,057%	
rzecz	301	0,056%	
skład	302	0,056%	
szczególny	303	0,056%	
zawierać	304	0,056%	
dowodowy	305	0,055%	
polski	306	0,055%	
istota	307	0,054%	
tok	308	0,054%	
istnieć	309	0,053%	
koszt	310	0,053%	
ustawowy	311	0,053%	
chodzić	312	0,052%	
przyznać	313	0,052%	
raz	314	0,052%	
rozpatrywać / rozpatrzyć	315	0,052%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
środowisko	316	0,052%	
świadczenie	317	0,052%	
wszystko	318	0,052%	
zobowiązanie	319	0,052%	
celny	320	0,051%	
minister	321	0,051%	
odmowa	322	0,051%	
odwołać	323	0,051%	
podatek	324	0,051%	
życie	325	0,051%	
bądź	326	0,050%	
dziennik	327	0,050%	
norma	328	0,050%	
budowa	329	0,049%	
czyli	330	0,049%	
obywatel	331	0,049%	
przekazać / przekazywać	332	0,049%	
usunąć	333	0,049%	
właściciel	334	0,049%	
przyczyna	335	0,048%	
usługa	336	0,048%	
zapłata	337	0,048%	
związać	338	0,048%	
chwila	339	0,047%	
kwota	340	0,047%	
odszkodowanie	341	0,047%	
pozwalać / pozwolić	342	0,047%	
praca	343	0,047%	
prawidłowy	344	0,047%	
procedura	345	0,047%	
upływ	346	0,047%	
wówczas	347	0,047%	
fakt	348	0,046%	
korzystać	349	0,046%	
licytacja	350	0,046%	
poprzez	351	0,046%	
przybicie	352	0,046%	
skarbowy	353	0,046%	
według	354	0,046%	
wieczysty	355	0,046%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
bezczyność	356	0,045%	
dopiero	357	0,045%	
dotychczasowy	358	0,045%	
dwa	359	0,045%	
działka	360	0,045%	
instytucja	361	0,045%	
konkretny	362	0,045%	
odsetek	363	0,045%	
uprawnić	364	0,045%	
uregulować	365	0,045%	
wojewoda	366	0,045%	
wykonawczy	367	0,045%	
między	368	0,044%	
nawet	369	0,044%	
oba	370	0,044%	
opłata	371	0,044%	
organizacja	372	0,044%	
potrzeba	373	0,044%	
wobec	374	0,044%	
zwrot	375	0,044%	
jednocześnie	376	0,043%	
jeśli	377	0,043%	
konieczność	378	0,043%	
spełniać	379	0,043%	
ustanawiać / ustanowić	380	0,043%	
wysoki	381	0,063%	
jednakże	382	0,042%	
podkreślać / podkreślić	383	0,042%	
uzyskać	384	0,042%	
wartość	385	0,042%	
wyznaczyć	386	0,042%	
aby	387	0,041%	
dłużnik	388	0,041%	
jeszcze	389	0,041%	
konstytucyjny	390	0,041%	
mowa	391	0,041%	
myśl	392	0,041%	
odpowiedni	393	0,041%	
problem	394	0,041%	
sfera	395	0,041%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
swoboda	396	0,041%	
wpływ	397	0,041%	
wyrazić	398	0,041%	
konsekwencja	399	0,040%	
kpc	400	0,040%	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i>
odpowiedź	401	0,040%	
pełnomocnik	402	0,040%	
ponadto	403	0,040%	
powodować	404	0,040%	
władza	405	0,040%	
właściwość	406	0,040%	
bo	407	0,039%	
europejski	408	0,039%	
gospodarczy	409	0,039%	
gospodarka	410	0,039%	
możliwy	411	0,039%	
ostateczny	412	0,039%	
poza	413	0,039%	
rządowy	414	0,039%	
terytorialny	415	0,039%	
wnioskodawca	416	0,039%	
znajdować się	417	0,039%	
formalny	418	0,038%	
gdyż	419	0,038%	
OrdPU	420	0,038%	<i>Ordynacja podatkowa</i>
PostSądAdmU	421	0,038%	<i>Ustawa o postępowaniu sądowym w administracji</i>
pracownik	422	0,038%	
zabezpieczyć	423	0,038%	
zachodzić	424	0,038%	
obrót	425	0,037%	
przedmiotowy	426	0,037%	
przedstawić	427	0,037%	
RP	428	0,037%	Rzeczpospolita Polska
trzeba	429	0,037%	
wypadek	430	0,037%	
zawiesić	431	0,037%	
zgodność	432	0,037%	
co	433	0,036%	przyimek
doktryna	434	0,036%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
jak	435	0,036%	przyimek
miejscowy	436	0,036%	
okres	437	0,036%	
organizacyjny	438	0,036%	
postać	439	0,036%	
rozstrzygać	440	0,036%	
stopień	441	0,036%	
udzielać	442	0,036%	
złoty	443	0,036%	
zwrócić	444	0,036%	
często	445	0,035%	
oddalić	446	0,035%	
państwowy	447	0,035%	
szczegółność	448	0,035%	
uczestnik	449	0,035%	
błąd	450	0,034%	
niniejszy	451	0,034%	
odrębny	452	0,034%	
pomiędzy	453	0,034%	
powód	454	0,034%	
przestrzenny	455	0,034%	
pytanie	456	0,034%	
wójt	457	0,034%	
wstępny	458	0,034%	
żaden	459	0,034%	
błędny	460	0,033%	
dostęp	461	0,033%	
majątkowy	462	0,033%	
odszkodowawczy	463	0,033%	
prezes	464	0,033%	
s.a.	465	0,033%	spółka akcyjna
stosownie	466	0,033%	
tu	467	0,033%	
udostępnić / udostępniać	468	0,033%	
zarządzenie	469	0,033%	
ani	470	0,032%	
brzmienie	471	0,032%	
budowlany	472	0,032%	
interpretacja	473	0,032%	
nad	474	0,032%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
niektóre	475	0,032%	
niewłaściwy	476	0,032%	
powszechny	477	0,032%	
stały	478	0,032%	
zawiadomić	479	0,032%	
budynek	480	0,031%	
dochodzenie	481	0,031%	
dopuszczalność	482	0,031%	
hipoteka	483	0,031%	
następnie	484	0,031%	
odmienny	485	0,031%	
powołać / powoływać	486	0,031%	
regulować	487	0,031%	
teza	488	0,031%	
wejście	489	0,031%	
zagrożenie	490	0,031%	
zapewnić	491	0,031%	
zwłaszcza	492	0,031%	
konieczny	493	0,029%	
model	494	0,029%	
reguła	495	0,029%	
spółka	496	0,029%	
wymóg	497	0,029%	
wysoko	498	0,029%	
czynić	499	0,028%	
odrzucać	500	0,028%	
pewien	501	0,028%	
rola	502	0,028%	
skarb	503	0,028%	
SN	504	0,028%	Sąd Najwyższy
zauważyć	505	0,028%	
BIP	506	0,027%	<i>Biuletyn Informacji Publicznej</i>
nabywca	507	0,027%	
oszacować	508	0,027%	
SamGminU	509	0,027%	<i>Ustawa o samorządzie gminnym</i>
skoro	510	0,027%	
towar	511	0,027%	
widzieć	512	0,027%	
wtedy	513	0,027%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
badać	514	0,026%	
całość	515	0,026%	
obszar	516	0,026%	
oczywiście	517	0,026%	
opierać / oprzeć	518	0,026%	
sporządzać	519	0,026%	
struktura	520	0,026%	
trybunał	521	0,026%	
udział	522	0,026%	
ulec	523	0,026%	
urzędnik	524	0,026%	
warto	525	0,026%	
wyrządzić	526	0,026%	w tekstach dominuje forma imiesłowowa: wyrządzony;
zaległości	527	0,026%	
zgłaszać / zgłosić	528	0,026%	
zgodny	529	0,026%	
źródło	530	0,026%	
cena	531	0,025%	
daleko	532	0,025%	
data	533	0,025%	
dlatego	534	0,025%	
dział	535	0,025%	
kasacja	536	0,025%	
komornik	537	0,025%	
mimo	538	0,025%	
obecnie	539	0,025%	
odpis	540	0,025%	
ogłoszenie	541	0,025%	
ponieważ	542	0,025%	
powyżej	543	0,025%	
rolny	544	0,025%	
samorządowy	545	0,025%	
stosować	546	0,025%	
strata	547	0,025%	
TermZapłU	548	0,025%	<i>Ustawa o terminie zapłaty</i>
wiele	549	0,025%	
wskazać	550	0,025%	
wyjaśnienie	551	0,025%	
wyraźnie	552	0,025%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
wzór	553	0,025%	
ZagospPrzestrzU	554	0,025%	<i>Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym</i>
cały	555	0,024%	
dopuszczalny	556	0,024%	
fundusz	557	0,024%	
inaczej	558	0,024%	
niezgodność	559	0,024%	
ordynacja	560	0,024%	
poszczególny	561	0,024%	
proces	562	0,024%	
przedawnienie	563	0,024%	
sądownictwo	564	0,024%	
składać	565	0,024%	
uchybiecie	566	0,024%	
użytkowanie	567	0,024%	
światło	568	0,023%	
autor	569	0,023%	
daleki	570	0,023%	
finanse	571	0,023%	
inwestycja	572	0,023%	
moment	573	0,023%	
mówić	574	0,023%	
nadzór	575	0,023%	
niezależnie	576	0,023%	
opis	577	0,023%	
podmiotowy	578	0,023%	
polegać	579	0,023%	
przydziale	580	0,023%	
sędzia	581	0,023%	
sprawiedliwość	582	0,023%	
toczyć się	583	0,023%	
w trakcie	584	0,023%	
właśnie	585	0,023%	
wprost	586	0,023%	
wszelki	587	0,023%	
zakończyć	588	0,023%	
zawsze	589	0,023%	
bezpośrednio	590	0,022%	
kilka	591	0,022%	zaimiek

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
księga	592	0,022%	
OchronaDanychU	593	0,022%	<i>Ustawa o ochronie danych</i>
odpowiadać	594	0,022%	
status	595	0,022%	
wcześniej	596	0,022%	
winien	597	0,022%	
województwo	598	0,022%	
wymagania	599	0,022%	
wymiar	600	0,022%	
wynagrodzenie	601	0,022%	
zebrać	602	0,022%	
by	603	0,021%	spójnik
członkowski	604	0,021%	
dwuinstancyjność	605	0,021%	
formularz	606	0,021%	
gdyby	607	0,021%	
mianowicie	608	0,021%	
miesiąc	609	0,021%	
naprawić	610	0,021%	
odesłać	611	0,021%	
odnośnie	612	0,021%	
osobisty	613	0,021%	
pomimo	614	0,021%	
prezydent	615	0,021%	
szczegółowy	616	0,021%	
szeroki	617	0,021%	
traktować	618	0,021%	
upadłość	619	0,021%	
uzasadniać / uzasadnić	620	0,021%	
wewnętrzny	621	0,021%	
wierzytelność	622	0,021%	
wraz	623	0,021%	
zaspokoić / zaspokajać	624	0,021%	
budzić	625	0,020%	
cecha	626	0,020%	
długi	627	0,020%	
dodatkowy	628	0,020%	
klauzula	629	0,020%	
kolejny	630	0,020%	
krajowy	631	0,020%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
kształtować	632	0,020%	
niedopuszczalny	633	0,020%	
oświadczenie	634	0,020%	
otrzymać	635	0,020%	
pełnić	636	0,020%	
ponowny	637	0,020%	
proceduralny	638	0,020%	
przeciwko	639	0,020%	
przedsiębiorstwo	640	0,020%	
rzecznik	641	0,020%	
spadek	642	0,020%	
tworzyć	643	0,020%	
twój	644	0,020%	
wada	645	0,020%	
ważny	646	0,020%	
wykazać	647	0,020%	
wymagalność	648	0,020%	
wznowić	649	0,020%	
zaświadczenie	650	0,020%	
zgoda	651	0,020%	
bezpośredni	652	0,019%	
brać	653	0,019%	
chyba	654	0,019%	
człowiek	655	0,019%	
ETS	656	0,019%	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
funkcjonować	657	0,019%	
ile	658	0,019%	zaimiek
imię	659	0,019%	
inwestor	660	0,019%	
komisja	661	0,019%	
kraj	662	0,019%	
kryterium	663	0,019%	
kwestionować	664	0,019%	
ponosi	665	0,019%	
poszkodowany	666	0,019%	
przetarg	667	0,019%	
rozważać	668	0,019%	
sygnatura	669	0,019%	
unia	670	0,019%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
uprzedni	671	0,019%	
w ogóle	672	0,019%	
wspólnotowy	673	0,019%	
wyjątek	674	0,019%	
wywoływać	675	0,019%	
autorski	676	0,018%	
bieg	677	0,018%	
dług	678	0,018%	
dotychczas	679	0,018%	
dyrektywa	680	0,018%	
funkcja	681	0,018%	
kiedy	682	0,018%	spójnik
konwencja	683	0,018%	
korzyść	684	0,018%	
liczba	685	0,018%	
miasto	686	0,018%	
nakaz	687	0,018%	
NSAU	688	0,018%	<i>Ustawa o Naczelnym Sądzie Administracyjnym</i>
odpowiednio	689	0,018%	
podczas	690	0,018%	
podnosić	691	0,018%	
posiadać	692	0,018%	
rata	693	0,018%	
samo	694	0,018%	
szereg	695	0,018%	
ściśle	696	0,018%	
tyle	697	0,018%	
umożliwić	698	0,018%	
upadłościowy	699	0,018%	
wskutek	700	0,018%	
zatwierdzić / zatwierdzać	701	0,018%	
zwłoka	702	0,018%	
choć	703	0,017%	
dyskryminacja	704	0,017%	
literatura	705	0,017%	
majątek	706	0,017%	
nabyć	707	0,017%	
niejawny	708	0,017%	
niewątpliwie	709	0,017%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
niezbędny	710	0,017%	
ogrodzenie	711	0,017%	
ostatni	712	0,017%	
podpis	713	0,017%	
potwierdzać / potwierdzić	714	0,017%	
prawomocny	715	0,017%	
PrEnerg	716	0,017%	<i>Prawo energetyczne</i>
problematyka	717	0,017%	
prokurator	718	0,017%	
rozdział	719	0,017%	
rozwój	720	0,017%	
stać się	721	0,017%	
szczególnie	722	0,017%	
uchwalić	723	0,017%	
unormować	724	0,017%	
urzędowy	725	0,017%	
uzupełnić	726	0,017%	
wchodzić	727	0,017%	
wypowiedzieć	728	0,017%	
zabytek	729	0,017%	
zakaz	730	0,017%	
zapytanie	731	0,017%	
znaczny	732	0,017%	
bankowy	733	0,016%	
definicja	734	0,016%	
geodezyjny	735	0,016%	
główny	736	0,016%	
indywidualny	737	0,016%	
kto	738	0,016%	
mediacyjny	739	0,016%	
merytoryczny	740	0,016%	
najem	741	0,016%	
osobowy	742	0,016%	
płatność	743	0,016%	
podanie	744	0,016%	
podzielić	745	0,016%	
przysądzić	746	0,016%	
przyczącać	747	0,016%	
rozbieżność	748	0,016%	
skorzystać	749	0,016%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
skuteczny	750	0,016%	
sprzeczny	751	0,016%	
techniczny	752	0,016%	
uzgodnić	753	0,016%	
zachowanie	754	0,016%	
zasadny	755	0,016%	
zwolnić	756	0,016%	
albowiem	757	0,015%	
interpretacyjny	758	0,015%	
izba	759	0,015%	
karty	760	0,015%	
konstytucja	761	0,015%	
korespondencja	762	0,015%	
następujący	763	0,015%	
obcy	764	0,015%	
oprócz	765	0,015%	
pobierać	766	0,015%	
pojawiać / pojawić	767	0,015%	
posiedzenie	768	0,015%	
posługiwać się	769	0,015%	
powszechnie	770	0,015%	
protokół	771	0,015%	
przymusowy	772	0,015%	
rygor	773	0,015%	
tabela	774	0,015%	
upoważnić	775	0,015%	
użytkownik	776	0,015%	
większość	777	0,015%	
wprawdzie	778	0,015%	
zależność	779	0,015%	
założenie	780	0,015%	
zarazem	781	0,015%	
zbyć	782	0,015%	
zgodzić	783	0,015%	
znacznie	784	0,015%	
zwykły	785	0,015%	
dodatkowo	786	0,014%	
legalność	787	0,014%	
ludność	788	0,014%	
mieścić	789	0,014%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
obwieszczenie	790	0,014%	
oparcie	791	0,014%	
para	792	0,014%	
pobyć	793	0,014%	
przetwarzać	794	0,014%	
rzeczywisty	795	0,014%	
sektora	796	0,014%	
sformułować	797	0,014%	
służba	798	0,014%	
służebność	799	0,014%	
sprawować	800	0,014%	
szeroko	801	0,014%	
upomnienie	802	0,014%	
uprawomocnić się	803	0,014%	
utracić	804	0,014%	
wolność	805	0,014%	
wspólnota	806	0,014%	
wyjaśniać	807	0,014%	
zamieszkać	808	0,014%	
zdolność	809	0,014%	
zdrowie	810	0,014%	
zmienić / zmieniać	811	0,014%	
burmistrz	812	0,013%	
choć	813	0,013%	
dojść	814	0,013%	
dyrektor	815	0,013%	
energia	816	0,013%	
kategoria	817	0,013%	
kolejność	818	0,013%	
kryzysowy	819	0,013%	
mniej	820	0,013%	
nadal	821	0,013%	
nakładać	822	0,013%	
nieobecność	823	0,013%	
niepieniężny	824	0,013%	
normatywny	825	0,013%	
obowiązany	826	0,013%	
oczywisty	827	0,013%	
opodatkować	828	0,013%	
pamiętać	829	0,013%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
porównać	830	0,023%	
porządek	831	0,013%	
praworządność	832	0,013%	
przecież	833	0,013%	
przemawiać	834	0,013%	
przeszkoda	835	0,013%	
przymiot	836	0,013%	
raczej	837	0,013%	
stosunkowy	838	0,013%	
suma	839	0,013%	
ukształtować	840	0,013%	
wydzielić	841	0,013%	
wykonalność	842	0,013%	
wystarczać / wystarczyć	843	0,013%	
zasadność	844	0,013%	
dochód	845	0,012%	
dodać / dodawać	846	0,012%	
kontekst	847	0,012%	
liczny	848	0,012%	
niezgodny	849	0,012%	
niezwłocznie	850	0,012%	
obiekt	851	0,012%	
odbywać	852	0,012%	
odmiennie	853	0,012%	
opinia	854	0,012%	
PESEL	855	0,012%	Powszechny Elektroniczny System Ewidencji Ludności
prawnie	856	0,012%	
przebieg	857	0,012%	
przedstawiciel	858	0,012%	
równość	859	0,012%	
słuszny	860	0,012%	
spadkobierca	861	0,012%	
sprzedaż	862	0,012%	
trudno	863	0,012%	
tutaj	864	0,012%	
uważać	865	0,012%	
wspomnieć / wspominać	866	0,012%	
wykorzystać / wykorzystywać	867	0,012%	
wzajemny	868	0,012%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
zbadać	869	0,012%	
analiza	870	0,011%	
bezpieczeństwo	871	0,011%	
całkowicie	872	0,011%	
ciąg	873	0,011%	
dożywocie	874	0,011%	
etap	875	0,011%	
ewentualny	876	0,011%	
faktycznie	877	0,011%	
finansowy	878	0,011%	
gdzie	879	0,011%	zaimek
GospNierU	880	0,011%	<i>Ustawa o gospodarce nieruchomościami</i>
ja	881	0,011%	
jednoznacznie	882	0,011%	
kara	883	0,011%	
kierownik	884	0,011%	
koncepcja	885	0,011%	
kontrolować	886	0,011%	
kończyć	887	0,011%	
kultura	888	0,011%	
liczyć	889	0,011%	
łącznie	890	0,011%	
mało	891	0,011%	
miara	892	0,011%	
mój	893	0,011%	
nakazywać	894	0,011%	
nazwiska	895	0,011%	
niemniej	896	0,011%	
obok	897	0,011%	
ocenić	898	0,011%	
omawiać	899	0,011%	
opracować	900	0,011%	
papier	901	0,011%	
pewność	902	0,011%	
poczta	903	0,011%	
podobnie	904	0,011%	
pojazd	905	0,011%	
porozumienie	906	0,011%	
prawidłowo	907	0,011%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
PrBud	908	0,011%	<i>Prawo budowlane</i>
prywatny	909	0,011%	
przedsiębiorca	910	0,011%	
przenieść	911	0,011%	
przykładowo	912	0,011%	
rachunek	913	0,011%	
rząd	914	0,011%	
skutecznie	915	0,011%	
specjalny	916	0,011%	
spod	917	0,011%	
spowodować	918	0,011%	
świadczyć	919	0,011%	
tam	920	0,011%	
temat	921	0,011%	
ustrój	922	0,011%	
uznanie	923	0,011%	
VAT	924	0,011%	Value Added Tax
wiadomość	925	0,011%	
wiążący	926	0,011%	
wola	927	0,011%	
zamówienie	928	0,011%	
zaniechać	929	0,011%	
zastrzeżenie	930	0,011%	
zbiór	931	0,011%	
zbyt	932	0,011%	
zdarzenie	933	0,011%	
argument	934	0,010%	
bank	935	0,010%	
cywilnoprawny	936	0,010%	
czasowy	937	0,010%	
członek	938	0,010%	
dobry	939	0,010%	
dość	940	0,010%	
dzierżawa	941	0,010%	
funkcjonariusz	942	0,010%	
głównie	943	0,010%	
grupa	944	0,010%	
licytant	945	0,010%	
lipiec	946	0,010%	
łączność	947	0,010%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
nadawać	948	0,010%	
nowelizacja	949	0,010%	
obywatelski	950	0,010%	
odmówić	951	0,010%	
odroczyć	952	0,010%	
orzeczniczy	953	0,010%	
ostatecznie	954	0,010%	
otwierać	955	0,010%	
paliwo	956	0,010%	
pierwszeństwo	957	0,010%	
początek	958	0,010%	
podobny	959	0,010%	
pomieszczenie	960	0,010%	
pośrednictwo	961	0,010%	
pouczyć / pouczać	962	0,010%	
rokowanie	963	0,010%	
rozłożyć	964	0,010%	
różnica	965	0,010%	
ruchomość	966	0,010%	
rynek	967	0,010%	
sądowo	968	0,010%	
siedziba	969	0,010%	
SKO	970	0,010%	Samorządowe Kolegium Odwoławcze
stąd	971	0,010%	
TK	972	0,010%	Trybunał Konstytucyjny
uczestniczyć	973	0,010%	
uiścić	974	0,010%	
URE	975	0,010%	Urząd Regulacji Energetyki
utrata	976	0,010%	
użyć	977	0,010%	
ważność	978	0,010%	
władny	979	0,010%	
własny	980	0,010%	
wpis	981	0,010%	
wygasnąć	982	0,010%	
zależec	983	0,010%	
załącznik	984	0,010%	
zasadniczy	985	0,010%	
zaznaczyć	986	0,010%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
zespół	987	0,010%	
zestaw	988	0,010%	
kiedy	989	0,010%	zaimiek
administrator	990	0,009%	
aż	991	0,009%	
dekret	992	0,009%	
domniemanie	993	0,009%	
doprowadzić	994	0,009%	
dużo	995	0,009%	
duży	996	0,009%	
dwuinstancyjny	997	0,009%	
dyskusja	998	0,009%	
dyspozycyjność	999	0,009%	
ekspektatywy	1000	0,009%	
ewidencja	1001	0,009%	
głosować	1002	0,009%	
informacyjny	1003	0,009%	
kierownictwo	1004	0,009%	
kierunek	1005	0,009%	
komunikacja	1006	0,009%	
konserwator	1007	0,009%	
linia	1008	0,009%	
masa	1009	0,009%	
niewykonalność	1010	0,009%	
patentowy	1011	0,009%	
potem	1012	0,009%	
późno	1013	0,009%	
przesyłać	1014	0,009%	
przeznaczyć	1015	0,009%	
rodzić	1016	0,009%	
rozpocząć	1017	0,009%	
samodzielnie	1018	0,009%	
siedem	1019	0,009%	
stadium	1020	0,009%	
śmierć	1021	0,009%	
terytorium	1022	0,009%	
typ	1023	0,009%	
uciążliwy	1024	0,009%	
UE	1025	0,009%	Unia Europejska
układ	1026	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
weryfikacja	1027	0,009%	
współzycie	1028	0,009%	
wybór	1029	0,009%	
wywłaszczyć	1030	0,009%	
wztt	1031	0,009%	warunki zabudowy i zagospodarowania terenu
zakazać / zakazywać	1032	0,009%	
zakładać	1033	0,009%	
zamiast	1034	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
w	1	3,947%	
z	2	2,409%	przyimek
być	3	1,756%	
do	4	1,501%	przyimek
na	5	1,450%	
i	6	1,389%	spójnik
nie	7	1,360%	partykuła
się	8	1,102%	
o	9	1,079%	przyimek
artykuł	10	1,042%	w tekstach zazwyczaj jako skrót: art.
móc	11	0,966%	
że	12	0,916%	spójnik
prawo	13	0,853%	
sąd	14	0,695%	
umowa	15	0,678%	
który	16	0,676%	
przez	17	0,658%	
taki	18	0,597%	
postępowanie	19	0,574%	
prawny	20	0,496%	
przepis	21	0,490%	
ten	22	0,483%	
on	23	0,869%	
od	24	0,474%	
lub	25	0,468%	
osoba	26	0,464%	
a	27	0,459%	
strona	28	0,439%	
mieć	29	0,390%	dominują formy 3. os. l.poj. i mn.
należać	30	0,389%	
sprawa	31	0,388%	
czynność	32	0,386%	
kc	33	0,362%	<i>Kodeks cywilny</i>
za	34	0,360%	przyimek
czy	35	0,330%	spójnik
zawrzeć / zawierać	36	0,309%	W tekstach dominuje forma bezosobowa: zawarto;

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
rok	37	0,302%	w tekstach zazwyczaj jako skrót: r.
zostać	38	0,298%	
orzeczenie	39	0,297%	
cywilny	40	0,292%	
to	41	0,291%	zaimek
oraz	42	0,286%	
dla	43	0,282%	
inny	44	0,277%	
termin	45	0,272%	
kpc	46	0,257%	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i>
także	47	0,252%	
ustawa	48	0,251%	
roszczenie	49	0,244%	
zakres	50	0,244%	
gdy	51	0,239%	
dokonać / dokonywać	52	0,238%	
jak	53	0,236%	spójnik
zasada	54	0,234%	
podstawa	55	0,231%	
majątek	56	0,229%	
przypadek	57	0,228%	
tylko	58	0,223%	
po	59	0,222%	
rzecz	60	0,222%	
wniosek	61	0,219%	
jednak	62	0,213%	
dotyczyć	63	0,209%	
jeżeli	64	0,209%	
świadczanie	65	0,209%	
stosunek	66	0,194%	
to	67	0,194%	spójnik
małżonek	68	0,193%	
jako	69	0,192%	
nieruchomość	70	0,192%	
przy	71	0,192%	
jeden	72	0,185%	
powinien	73	0,184%	
wynikać	74	0,184%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
zmiana	75	0,183%	
przykład	76	0,181%	
działalność	77	0,179%	
prowadzić	78	0,175%	
stanowić	79	0,175%	
sytuacja	80	0,171%	
zobowiązanie	81	0,171%	
przed	82	0,168%	
też	83	0,168%	
również	84	0,165%	
dłużnik	85	0,163%	
sposób	86	0,161%	
wykonać / wykonywać	87	0,161%	
wierzyciel	88	0,160%	
określony	89	0,159%	
wybór	90	0,157%	
skutek	91	0,156%	
charakter	92	0,154%	
cel	93	0,152%	Zazwyczaj: <i>w celu lub celem</i>
gospodarczy	94	0,152%	
więc	95	0,152%	
kodeks	96	0,149%	
skarga	97	0,148%	
drugi	98	0,147%	
spółka	99	0,146%	
stan	100	0,145%	
księga	101	0,144%	
możliwość	102	0,144%	
dobro	103	0,143%	
osobisty	104	0,143%	
uznać	105	0,141%	
własność	106	0,140%	
sądowy	107	0,137%	
uzasadnienie	108	0,137%	
bowiem	109	0,136%	
obowiązek	110	0,136%	
wieczysty	111	0,135%	
bez	112	0,134%	przyimek
majątkowy	113	0,134%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
ochrona	114	0,134%	
złożyć	115	0,133%	
treść	116	0,132%	
ale	117	0,131%	
zgodnie	118	0,129%	
przyjąć / przyjmować	119	0,128%	
każdy	120	0,127%	
albo	121	0,126%	
naruszyć	122	0,126%	
postanowienie	123	0,124%	
forma	124	0,123%	
środek	125	0,121%	
przewidywać	126	0,121%	
już	127	0,119%	
pierwszy	128	0,119%	
ograniczać / ograniczyć	129	0,118%	
zatem	130	0,118%	
raz	131	0,117%	zazwyczaj: w razie;
wskazać	132	0,113%	
brak	133	0,112%	
natomiast	134	0,112%	
wyrok	135	0,112%	
przedsiębiorca	136	0,111%	
SN	137	0,111%	Sąd Najwyższy
trzeci	138	0,110%	
jedynie	139	0,109%	
podmiot	140	0,109%	
szkoda	141	0,109%	rzeczownik
zarząd	142	0,108%	
oświadczenie	143	0,107%	
ustanowić	144	0,107%	
wspólny	145	0,107%	
znaczenie	146	0,107%	
społeczny	147	0,106%	
czas	148	0,103%	
związać	149	0,103%	
wysoki	150	0,102%	
uwaga	151	0,101%	
rozwiązanie	152	0,100%	
swój	153	0,100%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
pozew	154	0,099%	
polski	155	0,098%	
uprawnienie	156	0,098%	
wydać	157	0,098%	
musieć	158	0,097%	
stosować	159	0,097%	
instancja	160	0,096%	W tekstach wyraz występuje tylko w dopełniaczu np.: sąd I instancji
iż	161	0,096%	
odpowiedzialność	162	0,096%	
pogląd	163	0,096%	
przesłanka	164	0,096%	
co	165	0,095%	zaimek
działać	166	0,095%	
wniesienie	167	0,095%	
wprowadzić / wprowadzać	168	0,095%	
procesowy	169	0,094%	
ustalić	170	0,094%	
doręczenie	171	0,093%	
dany	172	0,092%	
dzień	173	0,092%	
wpis	174	0,092%	
konsument	175	0,091%	
kwestia	176	0,091%	
pod	177	0,091%	
uprawniony	178	0,091%	
pojęcie	179	0,090%	
właściciel	180	0,090%	
kasacja	181	0,089%	
powstawać / powstać	182	0,089%	
ustęp	183	0,089%	W tekstach zazwyczaj jako skrót: ust.
między	184	0,088%	
nastąpić	185	0,088%	
okoliczność	186	0,088%	
sam	187	0,088%	zaimek
nowy	188	0,087%	
stwierdzenie	189	0,087%	
przysługiwać	190	0,086%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
stanowisko	191	0,086%	
posiadać	192	0,085%	
wierzytelność	193	0,085%	
związek	194	0,085%	
wówczas	195	0,084%	
zaskarżyć / zaskarżać	196	0,084%	
część	197	0,083%	
potrzebować	198	0,082%	
występować / wystąpić	199	0,082%	
instytucja	200	0,081%	
miejsce	201	0,081%	
akt	202	0,080%	
adwokat	203	0,079%	
regulacja	204	0,079%	
faktyczny	205	0,078%	
powód	206	0,078%	
przedmiot	207	0,078%	
wypadek	208	0,078%	
zdanie	209	0,078%	W tekstach zazwyczaj jako skrót: zd.
aby	210	0,077%	
tak	211	0,077%	zaimek
ustawowy	212	0,077%	
co	213	0,076%	spójnik
dokument	214	0,076%	
nawet	215	0,076%	
pismo	216	0,076%	
jeśli	217	0,075%	
ocena	218	0,075%	
punkt	219	0,075%	w tekstach zazwyczaj jako skrót: pkt.
wartość	220	0,075%	
dochodzić / dojść	221	0,074%	
rodzaj	222	0,074%	
wiara	223	0,074%	
zwykły	224	0,074%	
bardzo	225	0,073%	
chodzić	226	0,073%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
istotny	227	0,073%	
względ	228	0,073%	
kro	229	0,072%	<i>Kodeks rodzinny i opiekuńczy</i>
tytuł	230	0,072%	
wszyscy	231	0,072%	
wydawać się	232	0,072%	
prawomocny	233	0,071%	
sędzia	234	0,071%	
szczególny	235	0,071%	
testament	236	0,071%	
wątpliwość	237	0,070%	
wymagać	238	0,070%	
zabezpieczenie	239	0,070%	
zapłata	240	0,070%	
zgoda	241	0,070%	
zastosowanie	242	0,069%	
nabyć	243	0,068%	
obejmować / objąć	244	0,068%	
problem	245	0,068%	
przede wszystkim	246	0,067%	
uzyskać	247	0,067%	
zarówno	248	0,067%	
hipoteka	249	0,067%	
najem	250	0,066%	
powództwo	251	0,066%	
regulować	252	0,066%	
warunek	253	0,066%	
żądanie	254	0,066%	
małżeństwo	255	0,065%	
niż	256	0,065%	
rodzinny	257	0,065%	
skład	258	0,065%	
według	259	0,065%	
wobec	260	0,065%	
lokal	261	0,064%	
obaj	262	0,064%	
obowiązywać	263	0,064%	
projekt	264	0,064%	
bądź	265	0,063%	
odrębny	266	0,063%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
powodować	267	0,063%	
pozwany	268	0,063%	
praca	269	0,063%	
udział	270	0,063%	
zawodowy	271	0,063%	
kurator	272	0,062%	
mówić	273	0,062%	
pełnomocnik	274	0,062%	
spełnić	275	0,062%	
droga	276	0,061%	
ogólny	277	0,061%	
właściwy	278	0,061%	
wola	279	0,061%	
wtedy	280	0,061%	
zachowanie	281	0,061%	
istnieć	282	0,060%	
założenie	283	0,060%	
rozumieć	284	0,059%	
uwzględnić / uwzględnić	285	0,059%	
wraz	286	0,059%	
grunt	287	0,058%	
jaki	288	0,058%	
wysokość	289	0,058%	
niezgoda	290	0,057%	
obrót	291	0,057%	
orzekać / orzec	292	0,057%	
postać	293	0,057%	w tekstach dominuje forma: w postaci
rozpoznanie	294	0,057%	
ustawodawca	295	0,057%	
jeszcze	296	0,056%	
ostatni	297	0,056%	
posiadacz	298	0,056%	
praktyka	299	0,056%	
proces	300	0,056%	
możliwy	301	0,055%	
odpowiedni	302	0,055%	
ponadto	303	0,055%	
powołać	304	0,055%	
życie	305	0,055%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
istnienie	306	0,054%	
koszt	307	0,054%	
rejestr	308	0,054%	
wspólność	309	0,054%	
zarzut	310	0,054%	
zasiedzenie	311	0,054%	
zagadnienie	312	0,053%	
bezpośrednio	313	0,052%	
fizyczny	314	0,052%	
konieczny	315	0,052%	
orzecznictwo	316	0,052%	
spadek	317	0,052%	
trzeba	318	0,052%	
umowny	319	0,052%	
wypowiedzieć	320	0,052%	
dopuszczalność	321	0,051%	
notarialny	322	0,051%	
oznaczać	323	0,051%	
pewny	324	0,051%	
uzasadnić / uzasadniać	325	0,051%	w tekstach dominują formy imiesłowowe
wyłącznie	326	0,051%	
dwa	327	0,050%	
fakt	328	0,050%	
kasacyjny	329	0,050%	
konsekwencje	330	0,050%	
moc	331	0,050%	w tekstach dominuje forma narzędnikowa: <i>mocą</i>
nazwisko	332	0,050%	
określenie	333	0,050%	
opłata	334	0,050%	
państwo	335	0,050%	
kilka	336	0,049%	zaimek
korzystać	337	0,049%	
najemca	338	0,049%	
ponieważ	339	0,049%	
rzeczowy	340	0,049%	
system	341	0,049%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
tu	342	0,049%	
doktryna	343	0,048%	
gdyż	344	0,048%	
powyższy	345	0,048%	
użytkowanie	346	0,048%	
wyznaczyć / wyznaczać	347	0,048%	
bankowy	348	0,047%	
interes	349	0,047%	
lecz	350	0,047%	
polegać	351	0,047%	
definicja	352	0,046%	
podlegać	353	0,046%	
poza	354	0,046%	
tryb	355	0,046%	
wyłączyć	356	0,046%	
wymienić	357	0,046%	
zaś	358	0,046%	
dochodzenie	359	0,045%	
obecnie	360	0,045%	
okres	361	0,045%	
przedwstępny	362	0,045%	
reguła	363	0,045%	
wnieść / wnosić	364	0,045%	
wynagrodzenie	365	0,045%	
dowód	366	0,044%	
informacja	367	0,044%	
organ	368	0,044%	
pieniężny	369	0,044%	
podstawowy	370	0,044%	
pozostawać / pozostać	371	0,044%	
przyczyna	372	0,044%	
znajdować	373	0,044%	
nowelizacja	374	0,043%	
przeciwko	375	0,043%	
śmierć	376	0,043%	
u	377	0,043%	przyimek
wchodzić	378	0,043%	
żądać	379	0,043%	
by	380	0,042%	spójnik
dziedziczenie	381	0,042%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
gdyby	382	0,042%	
omawiać	383	0,042%	
sprawiedliwość	384	0,042%	
wada	385	0,042%	
ważny	386	0,042%	
wyraźnie	387	0,042%	
granica	388	0,041%	
przyjęcie	389	0,041%	
radca	390	0,041%	
imię	391	0,040%	
klauzula	392	0,040%	
nad	393	0,040%	
powód	394	0,040%	
przekraczać / przekroczyć	395	0,040%	
przyrzeczony	396	0,040%	
ramy	397	0,040%	
urząd	398	0,040%	
wskazanie	399	0,040%	
zwrot	400	0,040%	
bieg	401	0,040%	
budzić	402	0,040%	
cały	403	0,040%	
egzekucyjny	404	0,040%	
konkretny	405	0,040%	
przedsiębiorstwo	406	0,040%	
sprzedaż	407	0,040%	
ubezpieczenie	408	0,040%	
wskazać	409	0,040%	
zlecenie	410	0,040%	
autor	411	0,039%	
chwila	412	0,039%	
co	413	0,039%	przyimek
konieczność	414	0,039%	
konstrukcja	415	0,039%	
kupować	416	0,039%	
niektórzy	417	0,039%	
oznaczyć	418	0,039%	
podkreślić	419	0,039%	
upływ	420	0,039%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
w szczególności	421	0,039%	
współzycie	422	0,039%	
chyba	423	0,038%	
odsetek	424	0,038%	
ogłoszenie	425	0,038%	
pozycja	426	0,038%	w tekstach zawsze jako skrót: poz.
pytanie	427	0,038%	
rozstrzygnięcie	428	0,038%	
wspólnik	429	0,038%	
często	430	0,037%	
daleki	431	0,037%	w tekstach forma tylko w stopniu wyższym: dalszy;
dług	432	0,037%	
dotychczasowy	433	0,037%	
dziecko	434	0,037%	
rozdzielność	435	0,037%	
dlatego	436	0,036%	
grupa	437	0,036%	
kwota	438	0,036%	
numer	439	0,036%	w tekstach tylko jako skrót: nr
pomiędzy	440	0,036%	
upadłość	441	0,036%	
widzieć	442	0,036%	
darowizna	443	0,035%	
egzekucja	444	0,035%	
element	445	0,035%	
formularz	446	0,035%	
inaczej	447	0,035%	
KrRejSU	448	0,035%	<i>Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym</i>
nakaz	449	0,035%	
norma	450	0,035%	
przewodniczący	451	0,035%	
przyznać się	452	0,035%	
rachunek	453	0,035%	
skoro	454	0,035%	
skuteczny	455	0,035%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
spadkodawca	456	0,035%	
ustrój	457	0,035%	
wynik	458	0,035%	
wyrazić / wyrażać	459	0,035%	
wyżej	460	0,035%	
dodatkowy	461	0,034%	
nabywca	462	0,034%	
pełnomocnictwo	463	0,034%	
poprzez	464	0,034%	
przelew	465	0,034%	
rodzina	466	0,034%	
rozważać	467	0,034%	
wiele	468	0,034%	
ani	469	0,033%	
daleko	470	0,033%	w tekstach dominuje forma stopnia wyższego: dalej;
dopiero	471	0,033%	
elektroniczny	472	0,033%	
komisja	473	0,033%	
ławnik	474	0,033%	
mowa	475	0,033%	
trwać	476	0,033%	
trybunał	477	0,033%	
udzielić	478	0,033%	
zadośćuczynienie	479	0,033%	
zastrzeżenie	480	0,033%	
choć	481	0,032%	
istota	482	0,032%	
jednocześnie	483	0,032%	
odszkodowanie	484	0,032%	
podjąć	485	0,032%	
podpis	486	0,032%	
poszkodowany	487	0,032%	
przedawnienie	488	0,032%	
realizacja	489	0,032%	
różny	490	0,032%	
służyć	491	0,032%	
sporządzać	492	0,032%	
tło	493	0,032%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
upominawczy	494	0,032%	
członek	495	0,031%	
czyli	496	0,031%	
czynić	497	0,031%	
formalny	498	0,031%	
kryterium	499	0,031%	
mimo	500	0,031%	
najczęściej	501	0,031%	
notariusz	502	0,031%	
przenieść	503	0,031%	
publiczny	504	0,031%	
rozporządzenie	505	0,031%	
spór	506	0,031%	
uchwała	507	0,031%	
władza	508	0,031%	
właśnie	509	0,031%	
dane	510	0,030%	
komornik	511	0,030%	
odniesienie	512	0,030%	
odnosić	513	0,030%	
przymus	514	0,030%	
swoboda	515	0,030%	
USC	516	0,030%	Urząd Stanu Cywilnego
zaspokojenie	517	0,030%	
zwłaszcza	518	0,030%	
odpowiadać	519	0,029%	
podobnie	520	0,029%	
podział	521	0,029%	
poszczególony	522	0,029%	
rodzic	523	0,029%	
sobie	524	0,029%	
spadkobierca	525	0,029%	
wymóg	526	0,029%	
apelacyjny	527	0,028%	
budynek	528	0,028%	
darczyńca	529	0,028%	
data	530	0,028%	
domagać się	531	0,028%	
katalog	532	0,028%	
masa	533	0,028%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
materialny	534	0,028%	
moment	535	0,028%	
odpowieź	536	0,028%	
rada	537	0,028%	
rejestrowy	538	0,028%	
rękojmia	539	0,028%	
stawać się	540	0,028%	
usunąć	541	0,028%	
wiązać	542	0,028%	
wykładnia	543	0,028%	
zależec	544	0,028%	
ile	545	0,027%	zaimek
odwołanie	546	0,027%	
przemienny	547	0,027%	
składać	548	0,027%	
uprościć	549	0,027%	w tekstach w formie imiesłowowej: uproszczony;
zasądzić	550	0,027%	w tekstach w formie imiesłowowej: zasądzony;
zastaw	551	0,027%	
chwila	552	0,026%	w tekstach: z chwilą;
dopuszczalny	553	0,026%	
dotychczas	554	0,026%	
funkcjonować	555	0,026%	
kara	556	0,026%	
krąg	557	0,026%	
niezależnie	558	0,026%	
odstąpić	559	0,026%	
pisemny	560	0,026%	
stwierdzić	561	0,026%	
tygodniowy	562	0,026%	
upadły	563	0,026%	
w ogóle	564	0,026%	
wspomnieć	565	0,026%	w tekstach w formie imiesłowowej: wspomniany;
wszelkie	566	0,026%	
całość	567	0,025%	
konstytucyjny	568	0,025%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
obecny	569	0,025%	
określać	570	0,025%	
przemawiać	571	0,025%	
temat	572	0,025%	
ulegać	573	0,025%	
usługa	574	0,025%	
w świetle	575	0,025%	
własny	576	0,025%	
wpływ	577	0,025%	
zapis	578	0,025%	
zawiadomienie	579	0,025%	
zdarzenie	580	0,025%	
żaden	581	0,025%	
adwokacko	582	0,024%	
dowodowy	583	0,024%	
jednakże	584	0,024%	
konstytucja	585	0,024%	
myśl	586	0,024%	
nadać	587	0,024%	
niewątpliwie	588	0,024%	
obligacje	589	0,024%	
odpis	590	0,024%	
otwarcie	591	0,024%	
radcowski	592	0,024%	
wprawdzie	593	0,024%	
wynajmujący	594	0,024%	
zawsze	595	0,024%	
zły	596	0,024%	
dorobek	597	0,023%	
dzieło	598	0,023%	
nadal	599	0,023%	
rozprawa	600	0,023%	
skuteczność	601	0,023%	
świadomość	602	0,023%	
teza	603	0,023%	
apelacja	604	0,022%	
cywilnoprawny	605	0,022%	
firma	606	0,022%	
literatura	607	0,022%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
minister	608	0,022%	
oczywiście	609	0,022%	
odpowiednio	610	0,022%	
pojawiać / pojawić się	611	0,022%	
pozwalać	612	0,022%	
sentencja	613	0,022%	
służebność	614	0,022%	
ściśle	615	0,022%	
uchylić	616	0,022%	
wizerunek	617	0,022%	
wolność	618	0,022%	
wystarczyć / wystarczać	619	0,022%	
zbyć	620	0,022%	
zdolność	621	0,022%	
analiza	622	0,021%	
bezpieczeństwo	623	0,021%	
cena	624	0,021%	
decydować	625	0,021%	
dzierżawa	626	0,021%	
mianowicie	627	0,021%	
nieważność	628	0,021%	
suma	629	0,021%	
szczególnie	630	0,021%	
człowiek	631	0,020%	W tekstach nie występuje forma liczby mnogiej;
decyzja	632	0,020%	
dużo	633	0,020%	
mieszkanie	634	0,020%	
nakazowy	635	0,020%	
procedura	636	0,020%	
spadkowy	637	0,020%	
tyle	638	0,020%	
z kolei	639	0,020%	
zachodzić	640	0,020%	
zażalenie	641	0,020%	
zobowiązany	642	0,020%	
jak	643	0,019%	zaimek
jednoznacznie	644	0,019%	
kiedy	645	0,019%	spójnik

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
oznaczenie	646	0,019%	
podczas	647	0,019%	
polubowny	648	0,019%	
prywatny	649	0,019%	
rodzicielski	650	0,019%	
skorzystać	651	0,019%	
społeczeństwo	652	0,019%	
wcześniej	653	0,019%	w tekstach tylko w stopniu wyższym: więcej;
wnioskodawca	654	0,019%	
zakład	655	0,019%	
znacznie	656	0,019%	
adresat	657	0,018%	
choć	658	0,018%	
gdzie	659	0,018%	zaimek
kategoria	660	0,018%	
kraj	661	0,018%	
lex	662	0,018%	głównie jako składnik: lex
naprawić	663	0,018%	
nienależyty	664	0,018%	
obdarowany	665	0,018%	
odwoławczy	666	0,018%	
oprócz	667	0,018%	
podmiotowy	668	0,018%	
polecenie	669	0,018%	
pomoc	670	0,018%	
porządek	671	0,018%	
przykładowy	672	0,018%	
rzecznik	673	0,018%	
samoistny	674	0,018%	
uiścić	675	0,018%	
wejście	676	0,018%	
współwłasność	677	0,018%	
cecha	678	0,017%	
dostęp	679	0,017%	
korzyść	680	0,017%	
odmienny	681	0,017%	
ponosić	682	0,017%	
posiedzenie	683	0,017%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
warto	684	0,017%	
wśród	685	0,017%	
dzierżawca	686	0,016%	
pozaumowny	687	0,016%	
rejonowy	688	0,016%	
stosownie	689	0,016%	
szeroko	690	0,016%	
urządzenie	691	0,016%	
uważać	692	0,016%	
ważność	693	0,016%	
wskutek	694	0,016%	
wykluczać / wykluczyć	695	0,016%	
wykonalność	696	0,016%	
wyraz	697	0,016%	
zależność	698	0,016%	
znaczyć	699	0,016%	
zobaczyć	700	0,016%	w tekstach zazwyczaj występuje jako skrót: zob.
zresztą	701	0,016%	
dać / dawać	702	0,015%	
kierownik	703	0,015%	
miesiąc	704	0,015%	
następnie	705	0,015%	
notariat	706	0,015%	
obok	707	0,015%	
okręgowy	708	0,015%	
pewność	709	0,015%	
podobny	710	0,015%	
pomimo	711	0,015%	
poręczenie	712	0,015%	
powszechnie	713	0,015%	
przeciwny	714	0,015%	
raczej	715	0,015%	
skutecznie	716	0,015%	
stowarzyszenie	717	0,015%	
traktować	718	0,015%	
trzy	719	0,015%	
typ	720	0,015%	
użytkownik	721	0,015%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
zarządzenie	722	0,015%	
zauważyć	723	0,015%	
złoty	724	0,015%	w tekstach występuje wyłącznie jako skrót: zł;
zwrócić	725	0,015%	
wielu	726	0,015%	
coraz	727	0,014%	
dom	728	0,014%	
kancelaria	729	0,014%	
kto	730	0,014%	
należność	731	0,014%	
niemożliwy	732	0,014%	
obligacyjny	733	0,014%	
opinia	734	0,014%	
osobiście	735	0,014%	
para	736	0,014%	
pośrednictwo	737	0,014%	
pośrednio	738	0,014%	
rozwód	739	0,014%	
stąd	740	0,014%	
szczegółowy	741	0,014%	
tam	742	0,014%	
trudno	743	0,014%	
twórca	744	0,014%	
wezwanie	745	0,014%	
właściwość	746	0,014%	
wprost	747	0,014%	
zamiast	748	0,014%	
zaniechać	749	0,014%	
zarazem	750	0,014%	
zarządca	751	0,014%	
zbyt	752	0,014%	
zgodność	753	0,014%	
dobry	754	0,014%	
bo	755	0,013%	
chcieć	756	0,013%	
ciąg	757	0,013%	
dzierżawić	758	0,013%	
jakkolwiek	759	0,013%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
jakość	760	0,013%	
kpk	761	0,013%	<i>Kodeks postępowania karnego</i>
kscu	762	0,013%	<i>Ustawa o kosztach sądowych cywilnych</i>
opieka	763	0,013%	
rodzić	764	0,013%	
sprzedawca	765	0,013%	
tok	766	0,013%	
zająć	767	0,013%	
zamieszkanie	768	0,013%	
znieść	769	0,013%	
zobowiązaniowy	770	0,013%	
dość	771	0,013%	
głównie	772	0,013%	
gwarancja	773	0,013%	
kiedy	774	0,013%	zaimek
oferta	775	0,013%	
oparcie	776	0,013%	
pamiętać	777	0,013%	
pełnić	778	0,013%	
policja	779	0,013%	
specialis	780	0,013%	Zazwyczaj jako składnik
trudność	781	0,013%	
tymczasem	782	0,013%	
utrata	783	0,013%	
wiadomo	784	0,013%	
wreszcie	785	0,013%	
wypowiedź	786	0,013%	
wytoczyć	787	0,013%	
zwłoka	788	0,013%	
duży	789	0,013%	
późno	790	0,013%	
ad probationem	791	0,012%	
domniemanie	792	0,012%	
dorozumiany	793	0,012%	
dzięki	794	0,012%	
dziś	795	0,012%	
ewidencja	796	0,012%	
następny	797	0,012%	
oddalić	798	0,012%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
porównanie	799	0,012%	
powyżej	800	0,012%	
przecież	801	0,012%	
publikacja	802	0,012%	
rozporządzić	803	0,012%	
tłumaczyć	804	0,012%	
wiedzieć	805	0,012%	
wina	806	0,012%	
wspólnie	807	0,012%	
wszczęć	808	0,012%	
zwolnienie	809	0,012%	
potem	810	0,012%	
chronić	811	0,011%	
czynsz	812	0,011%	
ewentualnie	813	0,011%	
gra	814	0,011%	
inwestor	815	0,011%	
KWU	816	0,011%	<i>Ustawa o księgach wieczystych i hipotece</i>
natura	817	0,011%	
niemożność	818	0,011%	
nowo	819	0,011%	
organizacja	820	0,011%	
przyszłość	821	0,011%	
różnica	822	0,011%	
ruchomość	823	0,011%	
samochód	824	0,011%	
stwarzać	825	0,011%	
sygnatura	826	0,011%	w tekstach tylko jak skrót: sygn.
teraz	827	0,011%	
ubezwłasnowolnienie	828	0,011%	
wiadomość	829	0,011%	
większość	830	0,011%	
współuczestnik	831	0,011%	
wyrównanie	832	0,011%	
względnie	833	0,011%	
z góry	834	0,011%	
zasadniczo	835	0,011%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
proponować	836	0,011%	
początek	837	0,011%	
całkowicie	838	0,010%	
cesja	839	0,010%	
dokładnie	840	0,010%	
dyskusja	841	0,010%	
ex lege	842	0,010%	
gospodarka	843	0,010%	
in fine	844	0,010%	
jawny	845	0,010%	
kodyfikacyjny	846	0,010%	
koncepcja	847	0,010%	
kontrola	848	0,010%	
kontrowersje	849	0,010%	
korrespondencja	850	0,010%	
likwidacja	851	0,010%	
łącznie	852	0,010%	
mieścić	853	0,010%	
nigdy	854	0,010%	
obywatelski	855	0,010%	
odmawiać	856	0,010%	
okazać się	857	0,010%	
opierać się	858	0,010%	
opracowanie	859	0,010%	
osobowy	860	0,010%	
pierwotnie	861	0,010%	
procenty	862	0,010%	w tekstach tylko jako skrót: proc.
przeszkoda	863	0,010%	
rozpoznać / rozpoznawać	864	0,010%	
status	865	0,010%	
stosowny	866	0,010%	
tutaj	867	0,010%	
uczestnictwo	868	0,010%	
użytek	869	0,010%	
wartościowy	870	0,010%	
wiedza	871	0,010%	
wolno	872	0,010%	
wykonawca	873	0,010%	
wznowić	874	0,010%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
zachowek	875	0,010%	
zakaz	876	0,010%	
zaliczać	877	0,010%	
zapewnienie	878	0,010%	
zasługiwać	879	0,010%	
zaświadczenie	880	0,010%	
zaznaczyć	881	0,010%	
zgłoszenie	882	0,010%	
zgodzić	883	0,010%	
zmienić	884	0,010%	
argument	885	0,010%	
bank	886	0,010%	
ostatecznie	887	0,010%	
aż	888	0,010%	
aczkolwiek	889	0,009%	
administracja	890	0,009%	
aktualnie	891	0,009%	
bezwzględnie	892	0,009%	
brzmienie	893	0,009%	
budowlany	894	0,009%	
ciężar	895	0,009%	
czy	896	0,009%	partykuła
dochód	897	0,009%	
dodać	898	0,009%	
dodatek	899	0,009%	
doprowadzić	900	0,009%	
drobny	901	0,009%	
działka	902	0,009%	
ex tunc	903	0,009%	
funkcja	904	0,009%	
handlowy	905	0,009%	
jak	906	0,009%	przyimek
jednostka	907	0,009%	
kolejność	908	0,009%	
kolejny	909	0,009%	
kontekst	910	0,009%	
konwencja	911	0,009%	
kredyt	912	0,009%	
kuratela	913	0,009%	
legitymacja	914	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
mieszkalny	915	0,009%	
ministerstwo	916	0,009%	
nakład	917	0,009%	
następujący	918	0,009%	
nazwa	919	0,009%	
niedopuszczalny	920	0,009%	
niedozwolony	921	0,009%	
niekiedy	922	0,009%	
niemniej	923	0,009%	
obniżenie	924	0,009%	
obowiązany	925	0,009%	
obrona	926	0,009%	
odrębność	927	0,009%	
odwołać	928	0,009%	
ogólnie	929	0,009%	
okazja	930	0,009%	
opiekuńczy	931	0,009%	
osiągnięcie	932	0,009%	
papier	933	0,009%	
pełny	934	0,009%	
płaszczyzna	935	0,009%	
pokrzywdzony	936	0,009%	
ponownie	937	0,009%	
poprzedni	938	0,009%	
pozostały	939	0,009%	
prawidłowo	940	0,009%	
przechować	941	0,009%	
przeciwieństwo	942	0,009%	
przejście	943	0,009%	
przewóz	944	0,009%	
przytoczyć / przytaczać	945	0,009%	
przywrócić	946	0,009%	
rozpocząć	947	0,009%	
rzeczywistość	948	0,009%	
sformułowanie	949	0,009%	
słowo	950	0,009%	
słuszność	951	0,009%	
spółdzielczy	952	0,009%	
sprzeczność	953	0,009%	
stać	954	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
symboliczny	955	0,009%	
szereg	956	0,009%	
tak	957	0,009%	artykuł
towar	958	0,009%	
transakcja	959	0,009%	
uczestnik	960	0,009%	
ujawniać	961	0,009%	
ująć / ujmować	962	0,009%	
utrzymanie	963	0,009%	
uzupełniać	964	0,009%	
waluta	965	0,009%	
wątpić	966	0,009%	
wedle	967	0,009%	
widać	968	0,009%	
wprowadzenie	969	0,009%	
wszakże	970	0,009%	
wydatek	971	0,009%	
wyjątek	972	0,009%	
wyjątkowo	973	0,009%	
wymaganie	974	0,009%	
zanim	975	0,009%	
zobowiązać	976	0,009%	
funkcjonariusz	977	0,009%	
lipiec	978	0,009%	
obywatel	979	0,009%	
orzecznicy	980	0,009%	
otwierać	981	0,009%	
pierwszeństwo	982	0,009%	
pomieszczenie	983	0,009%	
porównać	984	0,009%	
rynek	985	0,009%	
sądowo	986	0,009%	
siedziba	987	0,009%	
uczestniczyć	988	0,009%	
użyć	989	0,009%	
załącznik	990	0,009%	
zasadniczy	991	0,009%	
zespół	992	0,009%	
informacyjny	993	0,009%	
kierunek	994	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
komunikacja	995	0,009%	
przesyłać	996	0,009%	
przeznaczyć	997	0,009%	
samodzielnie	998	0,009%	
siedem	999	0,009%	
terytorium	1000	0,009%	
układ	1001	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
w	1	4,268%	przyimek
z	2	2,032%	przyimek
być	3	1,789%	
i	4	1,596%	spójnik
do	5	1,563%	przyimek
artykuł	6	1,513%	
na	7	1,371%	
nie	8	1,345%	partykuła
się	9	1,186%	
on	17	1,125%	
o	10	0,858%	przyimek
że	11	0,857%	spójnik
ten	12	0,819%	
rok	13	0,787%	
sąd	14	0,694%	
karny	15	0,674%	
lub	16	0,614%	
móc	18	0,580%	
prawo	19	0,563%	
przez	20	0,556%	
przestępstwo	21	0,553%	
a	23	0,543%	
który	24	0,543%	
postępowanie	25	0,534%	
przepis	26	0,502%	
osoba	27	0,481%	
mieć	28	0,430%	dominują formy 3. os. l.poj. i mn.
za	29	0,429%	przyimek
sprawca	30	0,416%	
taki	31	0,399%	
od	32	0,396%	
kpk	33	0,392%	<i>Kodeks postępowania karnego</i>
sprawa	34	0,379%	
tym	35	0,348%	
oraz	36	0,330%	
to		0,328%	zaimek
kk	37	0,322%	<i>Kodeks karny</i>
inny	38	0,319%	
prawny	39	0,318%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
czyn	40	0,302%	
kara	42	0,287%	
należy	43	0,287%	
ustawa	44	0,278%	
jak	41	0,267%	spójnik
zostać	48	0,267%	
czy	47	0,258%	spójnik
także	49	0,255%	
dla	50	0,241%	
jednak	51	0,237%	
kodeks	53	0,226%	
zasada	54	0,221%	
oskarżony	55	0,216%	
strona	56	0,216%	
wyrok	57	0,215%	
iż	58	0,211%	
to	22	0,207%	spójnik
przy	59	0,207%	
czynność	60	0,206%	
podstawa	61	0,206%	
zatrzymanie	62	0,202%	
zakres	63	0,201%	
sytuacja	64	0,199%	
stosować	65	0,198%	
środek	66	0,196%	
przypadek	67	0,195%	
popętnić	68	0,194%	
stanowić	69	0,192%	
procesowy	70	0,190%	
szkoda	71	0,190%	
wskazać	72	0,190%	
możliwość	73	0,187%	
obowiązek	74	0,184%	
tylko	75	0,183%	
odpowiedzialność	76	0,182%	
sposób	77	0,182%	
cel	78	0,181%	
gdy	79	0,179%	
określony	80	0,177%	
jako	81	0,174%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
po	82	0,174%	
też	83	0,174%	
wniosek	85	0,167%	
pokrzywdzony	86	0,166%	
przed	87	0,166%	
rozprawa	88	0,161%	
bowiem	89	0,160%	
można	90	0,155%	
orzec / orzekać	91	0,155%	
wykonać / wykonywać	92	0,155%	
jaki	93	0,154%	
orzeczenie	94	0,154%	
punkt	95	0,154%	
proces	96	0,154%	
wolność	97	0,152%	
ale	98	0,150%	
swój	99	0,149%	
treść	100	0,149%	
również	101	0,148%	
albo	102	0,147%	
zachowanie	103	0,147%	
uznać / uznawać	104	0,146%	
dotyczyć	105	0,143%	
świadek	106	0,143%	
charakter	107	0,141%	
wydać / wydawać	108	0,140%	
więc	109	0,139%	
jeżeli	110	0,136%	
ustęp	111	0,136%	
pozbawić	112	0,135%	
sam	113	0,134%	zaimek
wynikać	114	0,129%	
przykład	145	0,128%	
dowód	115	0,126%	
przewidywać	116	0,126%	
publiczny	117	0,126%	
skład	118	0,126%	
każdy	119	0,125%	
sędzia	120	0,124%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
kpw	121	0,120%	<i>Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenie</i>
już	122	0,119%	
zmiana	123	0,118%	
udział	124	0,117%	
społeczny	125	0,115%	
sądowy	126	0,114%	
wobec	127	0,114%	
wykroczenie	128	0,114%	
działanie	129	0,113%	
kwestia	130	0,113%	
powinien	131	0,113%	
przyjąć / przyjmować	132	0,113%	
naruszać	133	0,111%	
szczególny	134	0,111%	
zgodnie	135	0,110%	
instytucja	136	0,109%	
musieć	137	0,109%	
tryb	138	0,109%	
rozpoznać / rozpoznawać	139	0,107%	
zastosować	140	0,107%	
organ	141	0,106%	
znamię	142	0,106%	
co		0,104%	spójnik
bez	143	0,104%	przyimek
jedynie	144	0,104%	
życie	146	0,104%	
postanowienie	147	0,102%	
stwierdzać / stwierdzić	148	0,102%	
cywilny	149	0,101%	
miejsce	150	0,101%	
ochrona	151	0,101%	
prokurator	152	0,101%	
związek	153	0,101%	
podmiot	154	0,100%	
prowadzić	155	0,100%	
naprawić	156	0,099%	
ustawodawca	157	0,099%	
wypadek	158	0,099%	
czas	159	0,098%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
stan	160	0,097%	
Uzasadnić / uzasadniać	161	0,097%	
akt	162	0,096%	
uwaga	163	0,096%	
grupa	164	0,092%	
rzecz	165	0,092%	
wysoki	166	0,092%	
dokonać / dokonywać	167	0,091%	
zaś	168	0,090%	
rodzaj	169	0,089%	
skutek	170	0,089%	
znaczenie	171	0,089%	
ławnik	172	0,088%	
norma	173	0,088%	
podlegać	174	0,088%	
wszyscy	175	0,088%	
zabronić	176	0,086%	
brak	177	0,085%	
nowy	178	0,085%	
warunek	179	0,085%	
odnosić	180	0,084%	
pojęcie	181	0,084%	
SN	182	0,084%	Sąd Najwyższy
termin	183	0,084%	
zatem	184	0,084%	
bardzo	185	0,083%	
nastąpić / następować	186	0,083%	
nawet	187	0,083%	
co		0,082%	zaimek
postać	188	0,082%	
sprawiedliwość	189	0,082%	
wątpliwość	190	0,082%	
pierwszy	192	0,081%	
stosunek	193	0,081%	
zażalenie	194	0,081%	
istotny	196	0,080%	
mienie	197	0,080%	
uzyskać	198	0,080%	
forma	199	0,079%	
natomiast	200	0,079%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
regulacja	201	0,079%	
wina	202	0,079%	
dać	203	0,078%	
podejrzany	204	0,078%	
wzgląd	205	0,078%	
polegać	206	0,076%	
policja	207	0,076%	
uprawnienie	208	0,076%	
wymiar	209	0,075%	
człowiek	210	0,074%	
doprowadzić / doprowadzać	211	0,074%	
obrona	212	0,074%	
oskarżenie	213	0,074%	
fakt	214	0,073%	
bezpośredni	215	0,072%	
przedmiot	216	0,072%	
tak	217	0,072%	zaimek
zagrozić	218	0,072%	
związać	219	0,072%	
drugi	220	0,071%	
informacja	221	0,071%	
istnieć	222	0,071%	
problem	223	0,071%	
ująć	224	0,071%	
niż	225	0,070%	
okoliczność	226	0,070%	
reguła	227	0,069%	
warunkowy	228	0,068%	
dowodowy	229	0,067%	
dzień	230	0,067%	
oznaczać	231	0,067%	
pogląd	232	0,067%	
zawrzeć	233	0,067%	
obowiązywać	234	0,065%	
pod	235	0,065%	
raz	236	0,065%	
ubezpieczenie	237	0,065%	
wówczas	238	0,065%	
wprowadzać / wprowadzić	239	0,065%	
zabójstwo	240	0,065%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
aby	241	0,064%	
doktryna	242	0,064%	
grzywna	243	0,064%	
praktyka	244	0,064%	
ustalić	245	0,064%	
według	246	0,064%	
droga	247	0,063%	
dwóch, dwie, dwoje	248	0,063%	
funkcja	249	0,063%	
gdyż	250	0,063%	
przeciwko	251	0,063%	
zarówno	252	0,063%	
działalność	253	0,062%	
kpc	254	0,062%	<i>Kodeks postępowania cywilnego</i>
majątkowy	255	0,062%	
rozwiązanie	256	0,062%	
faktyczny	257	0,061%	
konkretny	258	0,061%	
skazać	259	0,061%	
wykładnia	260	0,061%	
wyłącznie	261	0,061%	
bądź	262	0,060%	
część	263	0,060%	
konstytucja	264	0,060%	
odszkodowanie	265	0,060%	
znak	267	0,060%	
korzyść	268	0,059%	
lecz	269	0,059%	
określać / określić	270	0,059%	
pozostać / pozostawać	271	0,059%	
świadczanie	272	0,059%	
zakaz	273	0,059%	
decyzja	274	0,058%	
państwo	275	0,058%	
pełnomocnik	276	0,058%	
poza	277	0,058%	przyimek
pytanie	278	0,058%	
radca	279	0,058%	
stanowisko	280	0,058%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
właściwy	281	0,058%	
zakład	282	0,058%	
dokument	283	0,057%	
istota	284	0,057%	
pomoc	285	0,057%	
prawie	286	0,057%	
ponadto	288	0,056%	
przygotowawczy	289	0,056%	
rozumieć	290	0,056%	
uprawnić	291	0,056%	
zawierać	292	0,056%	
poprzez	293	0,055%	
praca	294	0,055%	
strona	295	0,055%	
wiele	296	0,055%	
znajdywać / znajdować	297	0,055%	
choć	298	0,054%	
ocena	299	0,054%	
pozwolić / pozwalać	300	0,054%	
chodzić	301	0,053%	
rama	302	0,053%	
system	303	0,053%	
wymagać	304	0,053%	
zawsze	305	0,053%	
konsekwencja	306	0,052%	
mowa	307	0,052%	
odpowiedni	308	0,052%	
ograniczenie	309	0,052%	
przystugiwać	310	0,052%	
tu	311	0,052%	
zdrowie	312	0,052%	
gospodarczy	313	0,051%	
jeśli	314	0,051%	
potrzeba	315	0,051%	
przeprowadzić	316	0,051%	
ani	317	0,050%	
określenie	318	0,050%	
zorganizowany	319	0,050%	
bezpośrednio	320	0,049%	
by	321	0,049%	spójnik

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
często	322	0,049%	
konieczna	323	0,049%	
wyłączyć / wyłączać	324	0,049%	
zabezpieczenie	325	0,049%	
zdanie	326	0,049%	
nowelizacja	327	0,048%	
rozstrzygnięcie	328	0,048%	
żaden	329	0,048%	
bezpieczeństwo	330	0,047%	
ogólny	331	0,047%	
umowa	332	0,047%	
wszystko	333	0,047%	
wymienić	334	0,047%	
wynik	335	0,047%	
zeznanie	336	0,071%	
złożyć	337	0,047%	
daleki	338	0,046%	
działać	339	0,046%	
wpływ	340	0,046%	
duży	341	0,045%	
kontrola	342	0,045%	
towar	343	0,045%	
ustawowy	344	0,045%	
drogowy	345	0,044%	
omawiać	346	0,044%	
podejmować / podjąć	347	0,044%	
podmiotowy	348	0,044%	
podstawowy	349	0,044%	
projekt	350	0,044%	
przestępczy	351	0,044%	
realizacja	352	0,044%	
skoro	353	0,044%	
ścigać	354	0,044%	
trzy	355	0,044%	
wnieść / wnosić	356	0,044%	
doręczenie	357	0,043%	
ile	358	0,043%	zaimek
kto	359	0,043%	
obrońca	360	0,043%	
orzecznictwo	361	0,043%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
pewien	362	0,043%	
przestępczość	363	0,043%	
rola	364	0,043%	
co	52	0,042%	przyimek
podczas	365	0,042%	
podobny	366	0,042%	
powodować	367	0,042%	
prokuratura	368	0,042%	
przyspieszony	369	0,042%	
skarbowy	370	0,042%	
typ	372	0,042%	
widzenie	373	0,042%	
czynić	375	0,041%	
interes	376	0,041%	
stać	377	0,041%	
urząd	378	0,041%	
funkcjonować	379	0,040%	
kwalifikacja	380	0,040%	
możliwy	381	0,040%	
pojazd	382	0,040%	
prezes	383	0,040%	
przesłanka	384	0,040%	
służyć	385	0,040%	
trzeba	386	0,040%	
zwrot	387	0,040%	
biegły	388	0,039%	
błąd	389	0,039%	
niektóre	390	0,039%	
oczywiście	391	0,039%	
różny	392	0,039%	
ruch	393	0,039%	
składać	394	0,039%	
zagadnienie	395	0,039%	
element	396	0,038%	
konieczność	397	0,038%	
mówić	398	0,038%	
ponieważ	399	0,038%	
przyczyna	400	0,038%	
szczegółność	401	0,038%	
wcześniej	402	0,038%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
wyjaśnić	403	0,038%	
analiza	404	0,037%	
definicja	405	0,037%	
dopuszczać / dopuścić	406	0,037%	
fałszywy	407	0,037%	
funkcjonariusz	408	0,037%	
granica	409	0,037%	
karalny	410	0,037%	
koszt	411	0,037%	
między	412	0,037%	
moc	413	0,037%	w tekstach dominuje forma narzędnikowa: <i>mocą</i>
obecnie	414	0,037%	
obywatelski	415	0,037%	
powód	416	0,037%	
towarowy	417	0,037%	
właśnie	418	0,037%	
zarządzenie	419	0,037%	
dodatkowy	420	0,036%	
materialny	421	0,036%	
niebezpieczeństwo	422	0,036%	
roszczenie	423	0,036%	
skazany	424	0,036%	
tok	425	0,036%	
uczestnik	426	0,036%	
umorzyć	427	0,036%	
brzmienie	428	0,035%	
dawać	429	0,035%	
instancja	430	0,035%	
odpowiedź	432	0,035%	
okres	433	0,035%	
oszustwo	434	0,035%	
pismo	435	0,035%	
podkreślić / podkreślać	436	0,035%	
rozporządzenie	437	0,035%	
wiadomość	438	0,035%	
zachodzić	439	0,035%	
zawodowy	440	0,035%	
zobowiązanie	441	0,035%	
budzić	442	0,034%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
obecny	443	0,034%	
odwołać się	444	0,034%	
pojawić się	445	0,034%	
polski	446	0,034%	
powyższy	447	0,034%	
publikacja	448	0,034%	
spełniać	449	0,034%	
śmierć	450	0,034%	
u	451	0,034%	przyimek
zamiar	452	0,034%	
jak		0,033%	zaimbek
chwila	453	0,033%	
grunt	454	0,033%	
kierowca	455	0,033%	
nad	456	0,033%	
następnie	457	0,033%	
państwowy	458	0,033%	
tajemnica	459	0,033%	
występować	460	0,033%	
znaczny	461	0,033%	
zwłaszcza	462	0,033%	
apelacyjny	463	0,032%	
bezprawny	464	0,032%	
choroba	465	0,032%	
ciąg	466	0,032%	
kierować	467	0,032%	
kryterium	468	0,032%	
minister	469	0,032%	
obrót	470	0,032%	
odpowiadać	471	0,032%	
opinia	472	0,032%	
słowo	473	0,032%	
sprowadzać	474	0,032%	
stopień	475	0,032%	
wysoko	476	0,032%	
występek	477	0,032%	
zawiadamiać	478	0,032%	
zawiesić	479	0,032%	
dziecko	480	0,031%	
konwencja	481	0,031%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
niewątpliwie	482	0,031%	
oba	483	0,031%	
oparcie	484	0,031%	
ów	485	0,031%	
posługiwać się	486	0,031%	
procedura	487	0,031%	
przesłuchanie	488	0,031%	
psychiczny	489	0,031%	
uwzględnić	490	0,031%	
wtedy	491	0,031%	
zadanie	492	0,031%	
założenie	493	0,031%	
zarzut	494	0,031%	
zbrodnia	495	0,031%	
ciało	496	0,029%	
kks	497	0,029%	<i>Kodeks karny skarbowy</i>
niezależnie	498	0,029%	
sejm	499	0,029%	
stosowny	500	0,029%	
tekst	501	0,029%	
analogia	502	0,028%	
katalog	503	0,028%	
kilka	504	0,028%	zaimek
numer	505	0,028%	
obiektywny	506	0,028%	
opierać	507	0,028%	
ostatni	508	0,028%	
podanie	509	0,028%	
przyznać	510	0,028%	
rzeczywistość	511	0,028%	
trybunał	512	0,028%	
całość	513	0,027%	
cudzy	514	0,027%	
czyli	515	0,027%	
dopiero	516	0,027%	
dopuszczalny	517	0,027%	
gwarancja	518	0,027%	
jednocześnie	519	0,027%	
jeszcze	520	0,027%	
mało	521	0,027%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
pełnić	523	0,027%	
pozycja	524	0,027%	
prawda	525	0,027%	
przedmiotowy	526	0,027%	
rejonowy	527	0,027%	
rozważyć / rozważać	528	0,027%	
szczególnie	529	0,027%	
zatrzymany	530	0,027%	
aresztować	531	0,026%	
badać	532	0,026%	
choć	533	0,026%	
daleko	534	0,026%	
dojść	535	0,026%	
korupcja	536	0,026%	
materiał	537	0,026%	
nawiązka	538	0,026%	
obwiniony	539	0,026%	
osobiste	540	0,026%	
podjąć się / podejmować się	541	0,026%	
protokół	542	0,026%	
przekazać	543	0,026%	
przekroczyć / przekraczać	544	0,026%	
społeczeństwo	545	0,026%	
sprzeczny	546	0,026%	
usługa	547	0,026%	
wziąć	548	0,026%	
zadośćuczynienie	549	0,026%	
zauważyć / zauważać	550	0,026%	
brać	551	0,025%	
dlatego	552	0,025%	
mimo	553	0,025%	
po między	554	0,025%	
prywatny	555	0,025%	
RP	556	0,025%	Rzeczpospolita Polska
usiłować	557	0,025%	
wraz	558	0,025%	
dobro	559	0,024%	
dochodzić	560	0,024%	
gdzie	561	0,024%	zaimek
inaczej	562	0,024%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
kc	563	0,024%	<i>Kodeks cywilny</i>
należność	564	0,024%	
odwoławczy	565	0,024%	
ofiara	566	0,024%	
oskarżyciel	567	0,024%	
powszechny	568	0,024%	
przewodniczący	569	0,024%	
sens	571	0,024%	
traktować	572	0,024%	
uchwała	573	0,024%	
uregulować	574	0,024%	
warto	575	0,024%	
wyraźnie	576	0,024%	
zbyt	577	0,024%	
zdarzenie	578	0,024%	
znacznie	580	0,024%	
kiedy	431	0,023%	spójnik
normatywne	581	0,023%	
obejmować / objąć	582	0,044%	
odroczyć	583	0,023%	
PrUSP	584	0,023%	<i>Prawo o ustrojów sądów powszechnych</i>
przebieg	585	0,023%	
przemoc	586	0,023%	
regulować	587	0,023%	
skierować	588	0,023%	
światło	589	0,023%	
teza	590	0,023%	
wiązać	591	0,023%	
z kolei	592	0,023%	
zamach	593	0,023%	
zarzucić / zarzucać	594	0,023%	
ZnTowU	595	0,023%	<i>Ustawa o znaku towarowym</i>
zwrócić	596	0,023%	
dziennik	597	0,022%	
kolejny	598	0,022%	
konstytucyjny	599	0,022%	
korzystać	600	0,022%	
kraj	601	0,022%	
moment	602	0,022%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
następujący	603	0,022%	
nieważność	604	0,022%	
oświadczenie	605	0,022%	
porządek	606	0,022%	
przymusowy	607	0,022%	
rozmiar	608	0,022%	
spór	609	0,022%	
świadomość	610	0,022%	
uszkodzić	611	0,022%	
wartość	612	0,022%	
więzienie	613	0,022%	
wykorzystać	614	0,022%	
wyrządzić	615	0,022%	
zaskarżać / zaskarżyć	616	0,022%	
argument	617	0,021%	
chyba	618	0,021%	
dochodzenie	619	0,021%	
gdyby	620	0,021%	
interpretacja	621	0,021%	
jeden	622	0,021%	
krzywda	623	0,021%	
literatura	624	0,021%	
nakaz	625	0,021%	
nieumyślność	626	0,021%	
niezbędny	627	0,021%	
opłata	629	0,021%	
piśmiennictwo	630	0,021%	
powiedzieć	631	0,021%	
pracownik	632	0,021%	
przepadek	633	0,021%	
sprawstwo	634	0,021%	
tyle	635	0,021%	
udzielać	636	0,021%	
ujawnić	637	0,021%	
wspomnieć	638	0,021%	w tekstach w formie imiesłowowej: wspomniany;
wymierzyć	639	0,021%	
zwolnić	640	0,021%	
cecha	641	0,020%	
faktura	642	0,020%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
formalny	643	0,020%	
godzina	644	0,020%	
jednostka	645	0,020%	
kierunek	646	0,020%	
koronny	647	0,020%	
kwalifikowany	648	0,020%	
majątek	649	0,020%	
miesiąc	650	0,020%	
nadzwyczajny	651	0,020%	
obawa	652	0,020%	
okazać się	653	0,020%	
okręgowy	654	0,020%	
osiągnięcie	655	0,020%	
ostrożność	656	0,020%	
pobyt	657	0,020%	
podżeganie	658	0,020%	
rozstrzygać	659	0,020%	
szeroki	660	0,020%	
uzasadnienie	661	0,020%	
w ogóle	662	0,020%	
wspólny	663	0,020%	
wystarczyć / wystarczać	664	0,020%	
źródło	665	0,020%	
chronić	666	0,019%	
członek	667	0,019%	
dane	668	0,019%	
dobry	669	0,019%	
dopuszczalność	670	0,019%	
dwa	671	0,019%	
europejski	672	0,019%	
istnienie	673	0,019%	
konstrukcja	674	0,019%	
kontekst	675	0,019%	
łączny	676	0,019%	
poszczególony	677	0,019%	
prezydent	678	0,019%	
przekonanie	679	0,019%	
rada	680	0,019%	
rozdział	681	0,019%	
sankcja	682	0,019%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
środowisko	683	0,019%	
w trakcie	684	0,019%	
własny	685	0,019%	
wprawdzie	686	0,019%	
wręcz	687	0,019%	
wszelki	688	0,019%	
wyjaśnienie	689	0,019%	
wyraz	690	0,019%	
zasadniczy	691	0,019%	
zgoda	692	0,019%	
zjawisko	693	0,019%	
data	694	0,018%	
dolegliwość	695	0,018%	
gorący	696	0,018%	
kategoria	697	0,018%	
kradzież	698	0,018%	
liczba	699	0,018%	
mianowicie	700	0,018%	
nałożyć	701	0,018%	
następstwo	702	0,018%	
nieobecność	703	0,018%	
odmiennie	704	0,018%	
odrębny	705	0,018%	
ponad	706	0,018%	
powszechnie	707	0,018%	
propozycja	708	0,018%	
przedsiębiorca	709	0,018%	
sprzedaż	710	0,018%	
tożsamość	711	0,018%	
trudno	712	0,018%	
uczynek	713	0,018%	
wysokość	714	0,018%	
zamiast	715	0,018%	
znaleźć	716	0,018%	
żądanie	717	0,018%	
adwokat	718	0,017%	
aktualnie	719	0,017%	
albowiem	720	0,017%	
alkohol	721	0,017%	
autor	722	0,017%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
bronić	723	0,017%	
ciężki	724	0,017%	
cywilnoprawny	725	0,017%	
dotychczasowy	726	0,017%	
dużo	727	0,017%	
dyspozycja	728	0,017%	
fizyczny	729	0,017%	
głównie	730	0,017%	
groźba	731	0,017%	
językowy	732	0,017%	
mechaniczny	733	0,017%	
myśl	734	0,017%	
niedopuszczalny	735	0,017%	
obywatel	736	0,017%	
odmienny	737	0,017%	
odpowiednio	738	0,017%	
odstąpić	739	0,017%	
ogłoszenie	740	0,017%	
organizacja	741	0,017%	
pieniężny	742	0,017%	
podatek	743	0,017%	
posiedzenie	744	0,017%	
przecinek	745	0,017%	
skarb	746	0,017%	
twierdzenie	747	0,017%	
tymczasowy	748	0,017%	
tytuł	749	0,017%	
unormować	750	0,017%	
wiedza	751	0,017%	
wprost	752	0,017%	
wyrażać / wyrazić	753	0,017%	
zaniechanie	754	0,017%	
zupełnie	755	0,017%	
bieg	756	0,016%	
bo	757	0,016%	
decydować	758	0,016%	
doświadczenie	759	0,016%	
dożywotni	760	0,016%	
główny	761	0,016%	
grudzień	762	0,016%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
jakikolwiek	763	0,016%	
krajowy	764	0,016%	
małoletni	765	0,016%	
mediacja	766	0,016%	
miara	767	0,016%	
nauka	768	0,016%	
nieostrożność	769	0,016%	
niniejszy	770	0,016%	
odbiór	771	0,016%	
porównać	772	0,016%	
posiadać	773	0,016%	
powód	774	0,016%	
powstać	775	0,016%	
przesądzać	776	0,016%	
przetarg	777	0,016%	
przymus	778	0,016%	
rachunek	779	0,016%	
spowodować	780	0,016%	
ściśle	781	0,016%	
uniknąć	782	0,016%	
VAT	783	0,016%	Value Added Tax
ważny	784	0,016%	
współsprawstwo	785	0,016%	
wśród	786	0,016%	
wypłata	787	0,016%	
wyraźny	788	0,016%	
wystawić	789	0,016%	
zbieg	790	0,016%	
chuligański	791	0,015%	
czego	792	0,015%	
czynny	793	0,015%	
domniemanie	794	0,015%	
dotychczas	795	0,015%	
ewentualny	796	0,015%	
kompetencje	797	0,015%	
konkurencja	798	0,015%	
krąg	799	0,015%	
liczny	800	0,015%	
niezgodny	801	0,015%	
osobowy	802	0,015%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
pełen	803	0,015%	
ponosić	804	0,015%	
pornograficzny	805	0,015%	
porozumienie	806	0,015%	
poszkodowany	807	0,015%	
potem	808	0,015%	
przecież	809	0,015%	
przemawiać	810	0,015%	
przeszkoda	811	0,015%	
realizować	812	0,015%	
rodzinny	813	0,015%	
szeroko	814	0,015%	
ślad	815	0,015%	
temat	816	0,015%	
trudność	817	0,015%	
ublżyć	818	0,015%	
uczestniczyć	819	0,015%	
wchodzić	820	0,015%	
winien	821	0,015%	
władza	822	0,015%	
wola	823	0,015%	
wyjątek	824	0,015%	
wywołać	825	0,015%	
zabić	826	0,015%	
zakładnik	827	0,015%	
zależność	828	0,015%	
zapis	829	0,015%	
zapłata	830	0,015%	
zarejestrowany	831	0,015%	
zasługiwać	832	0,015%	
zazwyczaj	833	0,015%	
zgodzić się	834	0,015%	
złoty	835	0,015%	
zobowiązać	836	0,015%	
aż	837	0,014%	
bliski	838	0,014%	
jasny	841	0,014%	
jazda	842	0,014%	
komisja	843	0,014%	
komunikacyjny	844	0,014%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
kryminalny	845	0,014%	
legalność	846	0,014%	
nadto	847	0,014%	
odnośnie	848	0,014%	
opis	849	0,014%	
opór	850	0,014%	
ostatecznie	851	0,014%	
podział	852	0,014%	
porównaniu	853	0,014%	
posiłkowy	854	0,014%	
powołać	855	0,014%	
powództwo	856	0,014%	
problematyka	857	0,014%	
przynajmniej	858	0,014%	
realnie	859	0,014%	
rodzina	860	0,014%	
słusznie	861	0,014%	
spółka	862	0,014%	
śledztwo	863	0,014%	
tutaj	864	0,014%	
uważać	865	0,014%	
warunkowo	866	0,014%	
właściwość	867	0,014%	
wojskowy	868	0,014%	
wystąpienie	869	0,014%	
zmuszać	870	0,014%	
żądać	871	0,014%	
adres	872	0,013%	
dość	873	0,013%	
dzisiaj	874	0,013%	
etap	875	0,013%	
grozić	876	0,013%	
jednoznacznie	877	0,013%	
karalność	878	0,013%	
motywacja	879	0,013%	
niekorzystny	880	0,013%	
nieprawdziwy	881	0,013%	
niezwłoczny	882	0,013%	
oddać	883	0,013%	
podstęp	884	0,013%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
poinformować	885	0,013%	
późno	886	0,013%	
prawidłowy	887	0,013%	
prawniczy	888	0,013%	
próba	889	0,013%	
seksualny	890	0,013%	
stąd	891	0,013%	
stwarzać	892	0,013%	
szef	893	0,013%	
trzeci	894	0,013%	
ubezpieczony	895	0,013%	
ubezpieczyciel	896	0,013%	
uprościć	897	0,013%	w tekstach w formie imiesłowowej: uproszczony;
wymóg	898	0,013%	
wypowiedź	899	0,013%	
zależać	900	0,013%	
zaznaczyć	901	0,013%	
kiedy		0,012%	zaimek
ciężar	902	0,012%	
dodatkowo	903	0,012%	
finansowy	904	0,012%	
gwałt	905	0,012%	
ja	906	0,012%	
jawność	907	0,012%	
karnoprawny	908	0,012%	
kodyfikacja	909	0,012%	
komunikacja	910	0,012%	
de lege	912	0,012%	
łącznie	913	0,012%	
łączyć	914	0,012%	
niewinność	915	0,012%	
nowela	916	0,012%	
osobiście	917	0,012%	
pamiętać	918	0,012%	
pisemny	919	0,012%	
początek	920	0,012%	
podobieństwo	921	0,012%	
polecenie	922	0,012%	
polityczny	923	0,012%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
prawidłowość	924	0,012%	
prostytucja	925	0,012%	
rejestr	926	0,012%	
rejestracja	927	0,012%	
ręka	928	0,012%	
rzeczywisty	929	0,012%	
samorząd	930	0,012%	
specjalista	931	0,012%	
stawka	932	0,012%	
tło	933	0,012%	
trafnie	934	0,012%	
ukarać	935	0,012%	
ustanowić	936	0,012%	
większość	937	0,012%	
wnioskowanie	938	0,012%	
wszczęcie	939	0,012%	
zasądzić	940	0,012%	w tekstach w formie imiesłowowej: zasądzony;
zespół	941	0,012%	
zresztą	942	0,012%	
czy		0,011%	partykuła
analizować	943	0,011%	
cały	944	0,011%	
częściowo	945	0,011%	
delikt	946	0,011%	
długotrwały	947	0,011%	
dłużnik	948	0,011%	
in fine	949	0,011%	
ilość	950	0,011%	
imię	951	0,011%	
jakkolwiek	952	0,011%	
kkw	953	0,011%	<i>Kodeks karny wykonawczy</i>
krótki	954	0,011%	
kto	955	0,011%	
ex lege	956	0,011%	
lex	957	0,011%	
model	958	0,011%	
my	959	0,011%	
nakładać	960	0,011%	
nic	961	0,011%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
nieco	962	0,011%	
niemożliwy	963	0,011%	
nierzetelny	964	0,011%	
niezwykle	965	0,011%	
obok	967	0,011%	
oczywisty	968	0,011%	
odesłanie	969	0,011%	
oprócz	970	0,011%	
pomimo	971	0,011%	
pomówienie	972	0,011%	
porządkowy	973	0,011%	
postawić	974	0,011%	
potępienie	975	0,011%	
przedstawiciel	976	0,011%	
raczej	977	0,011%	
redakcja	978	0,011%	
relacja	979	0,011%	
rozpocząć	980	0,011%	
rzeczpospolita	981	0,011%	
sformułowanie	982	0,011%	
służbowy	983	0,011%	
spośród	984	0,011%	
status	985	0,011%	
tam	986	0,011%	
toczyć się	987	0,011%	
trwać	988	0,011%	
tymczasem	989	0,011%	
uchylić	991	0,011%	
ulegać	992	0,011%	
ustawodawstwo	993	0,011%	
utrudniać	994	0,011%	
waga	995	0,011%	
wcale	996	0,011%	
wolno	997	0,011%	
wreszcie	998	0,011%	
współdziałać	999	0,011%	
wybór	1000	0,011%	
zainteresować	1001	0,021%	
zarazem	1002	0,011%	
zasadność	1003	0,011%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
zasadny	1004	0,011%	
zawód	1005	0,011%	
złagodzić	1006	0,011%	
znaczyć	1007	0,011%	
aktywność	1008	0,010%	
aprobata	1009	0,010%	
całkowicie	1010	0,010%	
cena	1011	0,010%	
dążyć	1012	0,010%	
ewentualnie	1013	0,010%	
formułować	1014	0,010%	
identyczny	1015	0,010%	
jednoosobowy	1016	0,010%	
jednoznaczny	1017	0,010%	
kłamstwo	1018	0,010%	
kolejność	1019	0,010%	
kwota	1020	0,010%	
luka	1021	0,010%	
mieścić	1022	0,010%	
najbardziej	1023	0,010%	
napastnik	1024	0,010%	
nieumyślnie	1025	0,010%	
pieniądze	1027	0,010%	
pociągać	1028	0,010%	
pod sądny	1029	0,010%	
podstęp	1030	0,010%	
potwierdzać	1031	0,010%	
powinność	1032	0,010%	
przedstawia	1033	0,010%	
przekaz	1034	0,010%	
przestępca	1035	0,010%	
przestrzegać	1036	0,010%	
reakcja	1037	0,010%	
rozumowanie	1038	0,010%	
samochód	1039	0,010%	
samodzielnie	1040	0,010%	
skutecznie	1041	0,010%	
specjalny	1042	0,010%	
sprawiać	1043	0,010%	
swoboda	1044	0,010%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
szczegółowy	1045	0,010%	
szereg	1046	0,010%	
świadomie	1047	0,010%	
tłumaczy	1048	0,010%	
udowodnić	1049	0,010%	
uprawiać	1050	0,010%	
ustrój	1051	0,010%	
uszczuścić	1052	0,010%	
wielki	1053	0,010%	
wskutek	1054	0,010%	
wspólnota	1055	0,010%	
wyjście	1056	0,010%	
wypełniać	1057	0,010%	
wyrażenie	1058	0,010%	
zabieg	1059	0,010%	
zamieszkanie	1061	0,010%	
zasadniczo	1062	0,010%	
zdawać	1063	0,010%	
zmieniać	1064	0,010%	
adwokackie	1065	0,009%	
bank	1066	0,009%	
chcieć	1067	0,009%	
dotąd	1068	0,009%	
doznać	1069	0,009%	
dyrektywa	1070	0,009%	
dzięki	1071	0,009%	
efekt	1072	0,009%	
elektroniczny	1073	0,009%	
faktycznie	1074	0,009%	
faza	1075	0,009%	
identyfikacja	1076	0,009%	
jurysdykcyjny	1078	0,009%	
kasacja	1079	0,009%	
komputer	1080	0,009%	
kumulatywny	1081	0,009%	
lekarski	1082	0,009%	
małżonek	1083	0,009%	
międzynarodowy	1084	0,009%	
moralny	1085	0,009%	
możliwość	1086	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
nadal	1087	0,009%	
nakazywać	1088	0,009%	
nasuwać	1089	0,009%	
natura	1090	0,009%	
niemiecki	1091	0,009%	
niemożność	1092	0,009%	
niestety	1093	0,009%	
odmowa	1094	0,009%	
okrucieństwo	1095	0,009%	
pakt	1096	0,009%	
pewność	1097	0,009%	
pięć	1098	0,009%	
poddać się	1099	0,009%	
poważny	1100	0,009%	
prawnokarny	1101	0,009%	
proponować	1102	0,009%	
przypomnieć	1103	0,009%	
publicznie	1104	0,009%	
racjonalny	1105	0,009%	
rozwój	1106	0,009%	
równocześnie	1107	0,009%	
szkodliwość	1108	0,009%	
terytorialny	1109	0,009%	
tysiąc	1110	0,009%	
uchwalić	1111	0,009%	
umożliwiać	1112	0,009%	
umyślnie	1113	0,009%	
uprzednio	1114	0,009%	
ustnie	1115	0,009%	
utrzymać	1116	0,009%	
wbrew	1117	0,009%	
własność	1118	0,009%	
wyczerpywać	1119	0,009%	
wyznaczać / wyznaczyć	1120	0,009%	
wzajemny	1121	0,009%	
wzrost	1122	0,009%	
zakończenie	1123	0,009%	
zaspokoić / zaspakajać	1124	0,009%	
zbiorowy	1125	0,009%	
zdecydowanie	1126	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie	Uwagi
zgodność	1127	0,009%	
zwalczeniu	1128	0,009%	
zwykły	1129	0,009%	

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
w	1	4,176%
z	2	2,262%
być	3	1,768%
do	4	1,596%
i	5	1,517%
na	6	1,432%
nie	7	1,313%
artykuł	8	1,294%
się	9	1,094%
on	10	1,011%
o	11	0,998%
że	12	0,841%
prawo	13	0,811%
móc	14	0,761%
sąd	15	0,718%
postępowanie	16	0,712%
który	17	0,705%
ten	18	0,685%
przez	19	0,624%
lub	20	0,584%
przepis	21	0,566%
a	22	0,528%
sprawa	23	0,527%
rok	24	0,492%
taki	25	0,453%
prawny	26	0,441%
od	27	0,426%
strona	28	0,412%
mieć	29	0,409%
osoba	30	0,383%
oraz	31	0,334%
organ	32	0,332%
ustawa	33	0,322%
to (zaimek)	34	0,313%
należać	35	0,298%
zostać	36	0,294%
inny	37	0,291%
umowa	38	0,275%
czy	39	0,274%
czynność	40	0,272%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
administracyjny	41	0,267%
za	42	0,263%
skarga	43	0,259%
podstawa	44	0,256%
zakres	45	0,255%
decyzja	46	0,254%
jak	47	0,246%
dla	48	0,246%
zasada	49	0,237%
także	50	0,234%
wniosek	51	0,226%
karny	52	0,225%
przypadek	53	0,219%
wydać / wydawać	54	0,219%
po	55	0,217%
gdy	56	0,216%
jednak	57	0,212%
termin	58	0,209%
orzeczenie	59	0,208%
tylko	60	0,205%
dotyczyć	61	0,204%
stanowić	62	0,197%
obowiązek	63	0,192%
jako	64	0,192%
to (spójnik)	65	0,188%
tym	66	0,188%
przestępstwo	67	0,184%
sytuacja	68	0,181%
przy	69	0,179%
wykonać / wykonywać	70	0,179%
przed	71	0,178%
określony	72	0,176%
jeżeli	73	0,175%
naruszyć	74	0,171%
iż	75	0,171%
wynikać	76	0,170%
publiczny	77	0,168%
dokonać / dokonywać	78	0,167%
też	79	0,166%
cywilny	80	0,166%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
powinien	81	0,164%
sposób	82	0,164%
cel	83	0,163%
również	84	0,163%
postanowienie	85	0,162%
wyrok	86	0,160%
środek	87	0,157%
zmiana	88	0,155%
możliwość	89	0,155%
kc	90	0,151%
charakter	91	0,146%
ustęp	92	0,146%
kodeks	93	0,144%
bowiem	94	0,144%
zawrzeć / zawierać	95	0,144%
treść	96	0,144%
przykład	97	0,144%
przewodzić	98	0,143%
punkt	99	0,143%
więc	100	0,142%
administracja	101	0,142%
akt	102	0,140%
sprawca	103	0,139%
nieruchomość	104	0,139%
szkoda	105	0,136%
kpk	106	0,135%
sądowy	107	0,135%
albo	108	0,134%
stosować	109	0,133%
zgodnie	110	0,133%
podmiot	111	0,132%
co	112	0,131%
ale	113	0,131%
stan	114	0,128%
procesowy	115	0,128%
uznać / uznawać	116	0,126%
rzecz	117	0,123%
sam	118	0,122%
kpc	119	0,120%
przyjąć / przyjmować	120	0,119%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
swój	121	0,119%
roszczenie	122	0,118%
skutek	123	0,118%
stosunek	124	0,116%
odpowiedzialność	125	0,114%
każdy	126	0,113%
dzień	127	0,113%
ustalić / ustalać	128	0,110%
bez	129	0,109%
wskazać	130	0,109%
ochrona	131	0,109%
przedmiot	132	0,108%
kara	133	0,108%
działalność	134	0,108%
zatem	135	0,107%
kk	136	0,107%
świadczenie	137	0,107%
jaki	138	0,107%
już	139	0,106%
warunek	140	0,104%
forma	141	0,103%
kwestia	142	0,103%
egzekucyjny	143	0,102%
wnieść / wnosić	144	0,101%
drugi	145	0,101%
stwierdzić / stwierdzać	146	0,101%
jedynie	147	0,101%
czyn	148	0,101%
uwaga	149	0,100%
musieć	150	0,100%
pierwszy	151	0,100%
jeden	152	0,099%
orzec / orzekać	153	0,098%
zaskarżyć / zaskarżać	154	0,097%
natomiast	155	0,097%
uzasadnienie	156	0,097%
społeczny	157	0,096%
nowy	158	0,094%
instancja	159	0,093%
brak	160	0,093%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
uprawnienie	161	0,092%
kasacyjny	162	0,092%
pojęcie	163	0,091%
państwo	164	0,091%
wzgląd	165	0,090%
dowód	166	0,090%
co	167	0,090%
dokument	168	0,090%
majątek	169	0,089%
znaczenie	170	0,089%
czas	171	0,089%
związek	172	0,088%
złożyć	173	0,087%
zobowiązanie	174	0,086%
wysoki	175	0,086%
część	176	0,085%
działać	177	0,085%
kpa	178	0,084%
wierzyciel	179	0,084%
podatkowy	180	0,083%
zarzut	181	0,083%
miejsce	182	0,083%
nastąpić / następować	183	0,083%
regulacja	184	0,082%
skład	185	0,082%
przewidywać	186	0,082%
pogląd	187	0,082%
NSA	188	0,082%
stanowisko	189	0,082%
przesłanka	190	0,081%
gospodarczy	191	0,081%
okoliczność	192	0,080%
rozprawa	193	0,080%
szczególny	194	0,080%
tryb	195	0,079%
informacja	196	0,079%
własność	197	0,079%
instytucja	198	0,078%
PostAdmU	199	0,078%
proces	200	0,078%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
raz	201	0,078%
interes	202	0,078%
zastosować	203	0,077%
pod	204	0,077%
ustawodawca	205	0,077%
rozstrzygnięcie	206	0,076%
majątkowy	207	0,076%
rodzaj	208	0,076%
wątpliwość	209	0,075%
zachowanie	210	0,075%
związać	211	0,074%
SN	212	0,074%
wobec	213	0,074%
właściwy	214	0,074%
tak (zaimek)	215	0,074%
wprowadzić / wprowadzać	216	0,074%
niż	217	0,074%
odnieść się / odnosić się	218	0,074%
bardzo	219	0,074%
istotny	220	0,074%
przysługiwać	221	0,073%
wszyscy	222	0,073%
rozwiązanie	223	0,073%
droga	224	0,073%
rozpoznać / rozpoznawać	225	0,073%
sędzia	226	0,073%
faktyczny	227	0,073%
ograniczać / ograniczyć	228	0,072%
obowiązywać	229	0,072%
ocena	230	0,072%
oskarżony	231	0,072%
podlegać	232	0,072%
dłużnik	233	0,072%
rozumieć	234	0,072%
wypadek	235	0,071%
życie	236	0,070%
pismo	237	0,069%
udział	238	0,069%
uchwała	239	0,068%
nawet	240	0,068%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
zatrzymanie	241	0,067%
małżonek	242	0,067%
oznaczać	243	0,067%
zaś	244	0,066%
egzekucja	245	0,066%
wówczas	246	0,065%
wykładnia	247	0,065%
popętnić	248	0,065%
wystąpić / występować	249	0,064%
kontrola	250	0,064%
urząd	251	0,064%
projekt	252	0,064%
wymagać	253	0,063%
osobisty	254	0,063%
spółka	255	0,063%
zdanie	256	0,063%
uzyskać	257	0,063%
obejmować / objąć	258	0,063%
wolność	259	0,063%
wyłączać / wyłączyć	260	0,063%
zażalenie	261	0,062%
polski	262	0,062%
istnieć	263	0,061%
wynik	264	0,061%
aby	265	0,061%
wieczysty	266	0,060%
problem	267	0,060%
wpis	268	0,060%
chodzić	269	0,059%
wybór	270	0,059%
praktyka	271	0,059%
tytuł	272	0,059%
ogólny	273	0,059%
podstawowy	274	0,059%
lecz	275	0,059%
podejmować / podjąć	276	0,058%
pokrzywdzony	277	0,058%
ustawowy	278	0,058%
według	279	0,058%
postać	280	0,058%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
bądź	281	0,058%
norma	282	0,057%
określenie	283	0,057%
orzecznictwo	284	0,057%
grunt	285	0,057%
uzasadnić / uzasadniać	286	0,056%
fakt	287	0,056%
system	288	0,056%
jeśli	289	0,056%
między	290	0,056%
dobro	291	0,056%
księga	292	0,055%
ramy	293	0,055%
praca	294	0,055%
moc	295	0,055%
powstawać / powstać	296	0,055%
gmina	297	0,054%
żądanie	298	0,054%
dać / dawać	299	0,054%
ustanawiać / ustanowić	300	0,054%
określać / określić	301	0,054%
Pozostać / pozostawać	302	0,054%
powyższy	303	0,053%
konstytucja	304	0,053%
pełnomocnik	305	0,053%
granica	306	0,052%
można	307	0,052%
pieniężny	308	0,051%
zagadnienie	309	0,051%
uwzględnić / uwzględnić	310	0,050%
ponadto	311	0,050%
wymieniać / wymienić	312	0,050%
oświadczenie	313	0,050%
numer	314	0,050%
gdyż	315	0,050%
doktryna	316	0,049%
odpowiedni	317	0,049%
sprawiedliwość	318	0,049%
polegać	319	0,049%
materialny	320	0,049%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
pozycja	321	0,049%
dowodowy	322	0,049%
konkretny	323	0,048%
reguła	324	0,048%
powodować	325	0,048%
koszt	326	0,048%
poza	327	0,048%
świadek	328	0,048%
istota	329	0,048%
konsekwencja	330	0,047%
zarówno	331	0,047%
pomoc	332	0,047%
przedsiębiorca	333	0,047%
wartość	334	0,046%
odszkodowanie	335	0,046%
naprawić	336	0,046%
właściciel	337	0,046%
przewidywać / przewidzieć	338	0,046%
skarżyć	339	0,046%
znajdować się	340	0,046%
spełniać	341	0,046%
obaj	342	0,046%
grupa	343	0,046%
należność	344	0,046%
doręczenie	345	0,045%
u	346	0,045%
pozbawić	347	0,045%
służyć	348	0,045%
poprzez	349	0,045%
tu	350	0,045%
zapłata	351	0,044%
możliwy	352	0,044%
element	353	0,044%
konieczny	354	0,043%
przyczyna	355	0,043%
pytanie	356	0,043%
różny	357	0,043%
spór	358	0,043%
trzeba	359	0,043%
zadanie	360	0,043%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
wspólny	361	0,042%
przeciwko	362	0,042%
lokal	363	0,042%
mowa	364	0,042%
obrót	365	0,042%
jeszcze	366	0,041%
zwrot	367	0,041%
bezpośrednio	368	0,041%
kasacja	369	0,041%
trzeci	370	0,041%
pozwalać / pozwolić	371	0,041%
rada	372	0,041%
rozporządzenie	373	0,041%
pewien	374	0,041%
elektroniczny	375	0,041%
ławnik	376	0,040%
kpw	377	0,040%
podział	378	0,040%
dane	379	0,040%
często	380	0,040%
regulować	381	0,040%
posiadać	382	0,040%
zabezpieczenie	383	0,040%
konieczność	384	0,040%
wtedy	385	0,040%
prokurator	386	0,039%
trzy	387	0,039%
chwila	388	0,039%
korzystać	389	0,039%
co	390	0,039%
nieważność	391	0,039%
okres	392	0,038%
jednostka	393	0,038%
opłata	394	0,038%
pryżnać	395	0,038%
podkreślać / podkreślić	396	0,038%
żądać	397	0,038%
odrębny	398	0,038%
wykroczenie	399	0,038%
ani	400	0,038%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
wiele	401	0,038%
dwa	402	0,038%
człowiek	403	0,038%
działanie	404	0,038%
przeprowadzić / przeprowadzać	405	0,038%
by	406	0,038%
wyłącznie	407	0,037%
ponieważ	408	0,037%
teren	409	0,037%
odwoławczy	410	0,037%
wpływ	411	0,037%
zagospodarowanie	412	0,037%
powód (przyczyna)	413	0,037%
zgoda	414	0,037%
niektórzy	415	0,036%
zarząd	416	0,036%
obecnie	417	0,036%
czyli	418	0,036%
żaden	419	0,035%
wierzytelność	420	0,035%
znamię	421	0,035%
skoro	422	0,035%
daleki	423	0,035%
wraz	424	0,035%
założenie	425	0,035%
dopiero	426	0,035%
ubezpieczenie	427	0,035%
nad	428	0,035%
minister	429	0,035%
zobowiązany	430	0,035%
tok	431	0,034%
brakować	432	0,034%
realizować	433	0,034%
odpowiedź	434	0,034%
jednocześnie	435	0,034%
załatwić	436	0,034%
ostatni	437	0,034%
nowelizacja	438	0,034%
dopuszczalność	439	0,034%
uprawnić	440	0,034%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
Doręczać / doręczyć	441	0,034%
zawsze	442	0,033%
czynić	443	0,033%
kilka	444	0,033%
powołać / powoływać	445	0,033%
radca	446	0,033%
pozew	447	0,033%
usługa	448	0,033%
definicja	449	0,033%
choć	450	0,033%
wyznaczyć / wyznaczać	451	0,033%
wszystko	452	0,033%
dotychczasowy	453	0,033%
dochodzić / dojść	454	0,033%
zwykły	455	0,033%
wymiar	456	0,033%
procedura	457	0,033%
omawiać	458	0,032%
zawodowy	459	0,032%
dochodzenie	460	0,032%
hipoteka	461	0,032%
adwokat	462	0,032%
wniesienie	463	0,032%
korzyść	464	0,032%
potrzeba	465	0,032%
pomiędzy	466	0,032%
powód (osoba)	467	0,031%
budzić	468	0,031%
odwołać się	469	0,031%
zwłaszcza	470	0,031%
wyrazić / wyrażać	471	0,031%
kwota	472	0,031%
umorzyć	473	0,031%
zachodzić	474	0,031%
Doprowadzić / doprowadzać	475	0,031%
wyraźnie	476	0,031%
bezpośredni	477	0,031%
dany	478	0,031%
zabudowa	479	0,031%
właśnie	480	0,030%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
konsument	481	0,030%
uprawniony	482	0,030%
uchylać / uchylić	483	0,030%
funkcja	484	0,030%
wina	485	0,030%
składać	486	0,030%
dodatkowy	487	0,030%
udzielać	488	0,030%
ile	489	0,030%
policja	490	0,030%
formalny	491	0,030%
prawomocny	492	0,030%
podatnik	493	0,029%
konstytucyjny	494	0,029%
trybunał	495	0,029%
jak	496	0,029%
skarbowy	497	0,029%
wstrzymać	498	0,029%
oczywiście	499	0,029%
wola	500	0,029%
stwierdzenie	501	0,029%
dlatego	502	0,029%
wezwać / wzywać	503	0,029%
śmierć	504	0,029%
zakaz	505	0,029%
wszcząć	506	0,029%
nabyć	507	0,029%
władza	508	0,029%
zabronić	509	0,029%
podmiotowy	510	0,028%
upływ	511	0,028%
gdyby	512	0,028%
funkcjonować	513	0,028%
daleko	514	0,028%
zarządzenie	515	0,028%
inaczej	516	0,028%
sądowoadministracyjny	517	0,028%
obrona	518	0,028%
odpowiadać	519	0,028%
odsetek	520	0,027%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
myśl	521	0,027%
potrzebować	522	0,027%
najem	523	0,027%
kryterium	524	0,027%
mimo	525	0,027%
niezgodność	526	0,027%
towar	527	0,027%
swoboda	528	0,027%
rozważać	529	0,027%
ogłoszenie	530	0,027%
ująć / ujmować	531	0,027%
rodzinny	532	0,027%
powództwo	533	0,027%
mienie	534	0,027%
podczas	535	0,026%
wcześniej	536	0,026%
bezpieczeństwo	537	0,026%
autor	538	0,026%
ważny	539	0,026%
całość	540	0,026%
niezależnie	541	0,026%
uczestnik	542	0,026%
następnie	543	0,026%
województwi	544	0,026%
chyba	545	0,026%
dopuszczalny	546	0,026%
podejrzany	547	0,026%
zakład	548	0,026%
teza	549	0,026%
usunąć	550	0,026%
kompetencja	551	0,025%
wysokość	552	0,025%
wchodzić	553	0,025%
realizacja	554	0,025%
zająć	555	0,025%
przekazać / przekazywać	556	0,025%
cały	557	0,025%
brzmienie	558	0,025%
obywatel	559	0,025%
oskarżenie	560	0,025%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
zwrócić	561	0,025%
nakaz	562	0,025%
wiara	563	0,025%
samorząd	564	0,025%
bieg	565	0,025%
wada	566	0,025%
moment	567	0,025%
kto	568	0,025%
istnienie	569	0,024%
poszczególony	570	0,024%
użytkowanie	571	0,024%
zagrozić	572	0,024%
spadek	573	0,024%
wydawać się	574	0,024%
kro	575	0,024%
prezes	576	0,024%
błąd	577	0,024%
mój	578	0,024%
szczegółowość	579	0,024%
dziennik	580	0,024%
niewątpliwie	581	0,024%
data	582	0,024%
wymóg	583	0,024%
organizacja	584	0,024%
testament	585	0,024%
rola	586	0,024%
zeznanie	587	0,024%
środowisko	588	0,024%
pojawiać / pojawić się	589	0,024%
imię	590	0,024%
zauważyć	591	0,023%
naczelny	592	0,023%
sprzedaż	593	0,023%
zastosowanie	594	0,023%
wypowiedzieć	595	0,023%
fizyczny	596	0,023%
uregulować	597	0,023%
analiza	598	0,023%
wszelki	599	0,023%
bo	600	0,023%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
warunkowy	601	0,023%
właściwość	602	0,023%
warto	603	0,023%
zawiesić	604	0,023%
podatek	605	0,023%
wynagrodzenie	606	0,023%
przede wszystkim	607	0,022%
zarówno	608	0,022%
podobny	609	0,022%
dziecko	610	0,022%
państwowy	611	0,022%
stopień	612	0,022%
przekraczać / przekroczyć	613	0,022%
stać się	614	0,022%
duży	615	0,022%
poszkodowany	616	0,022%
typ	617	0,022%
komisja	618	0,022%
złoty	619	0,022%
zdrowie	620	0,022%
rejestr	621	0,022%
szczególnie	622	0,022%
w ogóle	623	0,022%
zabójstwo	624	0,022%
odmienny	625	0,022%
małżeństwo	626	0,022%
opierać / oprzeć	627	0,022%
grzywna	628	0,021%
przedmiotowy	629	0,021%
bankowy	630	0,021%
widzieć	631	0,021%
zawiadomić	632	0,021%
egzadmu	633	0,021%
pozwany	634	0,021%
ulec / ulegać	635	0,021%
rachunek	636	0,021%
choć	637	0,021%
plan	638	0,021%
ugoda	639	0,021%
RP	640	0,021%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
.....kurator	641	0,021%
.....mówić	642	0,021%
nabywca	643	0,020%
traktować	644	0,020%
skazać	645	0,020%
wysoko	646	0,020%
kiedy	647	0,020%
mianowicie	648	0,020%
klauzula	649	0,020%
literatura	650	0,020%
zdarzenie	651	0,020%
pełnić	652	0,020%
członek	653	0,020%
zgodność	654	0,020%
znak	655	0,020%
kraj	656	0,020%
prawidłowy	657	0,020%
odmowa	658	0,020%
tyle	659	0,020%
przedsiębiorstwo	660	0,020%
wspomnieć / wspominać	661	0,020%
dotychczas	662	0,020%
apelacyjny	663	0,020%
zadośćuczynienie	664	0,020%
przewodniczący	665	0,020%
rażący	666	0,020%
WSA	667	0,020%
pracownik	668	0,020%
znacznie	669	0,020%
obecny	670	0,020%
wprawdzie	671	0,020%
budynek	672	0,019%
sporządzać	673	0,019%
opinia	674	0,019%
cecha	675	0,019%
akta	676	0,019%
europejski	677	0,019%
wnioskodawca	678	0,019%
konstrukcja	679	0,019%
odpowiednio	680	0,019%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
konwencja	681	0,019%
oparcie	682	0,019%
miesiąc	683	0,019%
prawie	684	0,019%
upadłość	685	0,019%
rozpoznanie	686	0,019%
cena	687	0,019%
ściśle	688	0,019%
obywatelski	689	0,019%
katalog	690	0,019%
wiadomość	691	0,019%
przedawnienie	692	0,019%
ciąg	693	0,019%
formularz	694	0,019%
przygotowawczy	695	0,019%
ustrój	696	0,019%
posiadacz	697	0,019%
powszechny	698	0,019%
rozstrzygać	699	0,019%
prywatny	700	0,019%
wystarczać / wystarczyć	701	0,019%
funkcjonariusz	702	0,018%
komornik	703	0,018%
wprost	704	0,018%
dług	705	0,018%
własny	706	0,018%
wspólność	707	0,018%
zasiedzenie	708	0,018%
gdzie	709	0,018%
porządek	710	0,018%
przemawiać	711	0,018%
działka	712	0,018%
badać	713	0,018%
interpretacja	714	0,018%
umowny	715	0,017%
ograniczenie	716	0,017%
wyjaśniać / wyjaśnić	717	0,017%
ponosić	718	0,017%
rozpatrywać / rozpatrzyć	719	0,017%
temat	720	0,017%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
kolejny	721	0,017%
zależć	722	0,017%
notarialny	723	0,017%
skuteczny	724	0,017%
pojazd	725	0,017%
celny	726	0,017%
zbyt	727	0,017%
zorganizowany	728	0,017%
dostęp	729	0,017%
posiedzenie	730	0,017%
znaczny	731	0,017%
kategoria	732	0,017%
niniejszy	733	0,017%
cywilnoprawny	734	0,017%
odpis	735	0,017%
najemca	736	0,016%
rzeczowy	737	0,016%
podpis	738	0,016%
powszechnie	739	0,016%
stosownie	740	0,016%
wejście	741	0,016%
budowa	742	0,016%
wyrzucić	743	0,016%
gospodarka	744	0,016%
porównać	745	0,016%
rodzina	746	0,016%
pomimo	747	0,016%
terytorialny	748	0,016%
współzycie	749	0,016%
zależność	750	0,016%
źródło	751	0,016%
przedstawić / przedstawiać	752	0,016%
dużo	753	0,016%
następujący	754	0,015%
niedopuszczalny	755	0,015%
oddalić	756	0,015%
przymus	757	0,015%
szczegółowy	758	0,015%
szeroko	759	0,015%
posługiwać się	760	0,015%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
licytacja	761	0,015%
przybicie	762	0,015%
skarb	763	0,015%
społeczeństwo	764	0,015%
świadomość	765	0,015%
nadal	766	0,015%
przedwstępny	767	0,015%
publikacja	768	0,015%
trudno	769	0,015%
wskutek	770	0,015%
bezczynność	771	0,015%
wojewoda	772	0,015%
wykonawczy	773	0,015%
podanie	774	0,015%
brać	775	0,015%
wyjaśnienie	776	0,015%
oprócz	777	0,015%
zastrzeżenie	778	0,015%
tło	779	0,015%
dobry	780	0,015%
trwać	781	0,015%
rejonowy	782	0,015%
drogowy	783	0,015%
przestępczy	784	0,015%
ścigać	785	0,015%
jednoznacznie	786	0,015%
z kolei	787	0,015%
odstąpić	788	0,014%
wyjątek	789	0,014%
status	790	0,014%
uważać	791	0,014%
obrońca	792	0,014%
przestępczość	793	0,014%
sprzeczny	794	0,014%
w trakcie	795	0,014%
dziedziczenie	796	0,014%
przeniesć	797	0,014%
zamiast	798	0,014%
prokuratura	799	0,014%
przyspieszony	800	0,014%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
widzenie	801	0,014%
protokół	802	0,014%
szeroki	803	0,014%
przyjęcie	804	0,014%
krąg	805	0,014%
argument	806	0,014%
spadkobierca	807	0,014%
osobowy	808	0,014%
zarazem	809	0,014%
sfera	810	0,014%
obiekt	811	0,014%
prezydent	812	0,014%
model	813	0,014%
przrzeczony	814	0,013%
wskazanie	815	0,013%
zapis	816	0,013%
słowo	817	0,013%
budowlany	818	0,013%
kontekst	819	0,013%
uprościć	820	0,013%
podobnie	821	0,013%
zgodzić się	822	0,013%
przecież	823	0,013%
gwarancja	824	0,013%
głównie	825	0,013%
raczej	826	0,013%
kwalifikacja	827	0,013%
dojść	828	0,013%
zlecenie	829	0,013%
zasądzić	830	0,013%
stosowny	831	0,013%
biegły	832	0,013%
ruch	833	0,013%
rzecznik	834	0,013%
ostateczny	835	0,013%
rządowy	836	0,013%
mało	837	0,013%
niezbędny	838	0,013%
kupować	839	0,013%
oznaczyć	840	0,013%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
w szczególności	841	0,013%
pisemny	842	0,013%
kierunek	843	0,013%
zasadniczy	844	0,013%
przeszkoda	845	0,013%
większość	846	0,013%
pamiętać	847	0,013%
stąd	848	0,013%
obok	849	0,013%
ordpu	850	0,013%
postsądadmu	851	0,013%
zabezpieczyć	852	0,013%
przymusowy	853	0,013%
wspólnik	854	0,013%
zwolnić	855	0,013%
winien	856	0,013%
opis	857	0,013%
decydować	858	0,012%
zbyć	859	0,012%
rzeczywistość	860	0,012%
masa	861	0,012%
szereg	862	0,012%
powyżej	863	0,012%
tam	864	0,012%
skutecznie	865	0,012%
dopuszczać / dopuścić	866	0,012%
fałszywy	867	0,012%
karalny	868	0,012%
towarowy	869	0,012%
rozdzielność	870	0,012%
normatywny	871	0,012%
rozdział	872	0,012%
liczba	873	0,012%
krajowy	874	0,012%
służebność	875	0,012%
zdolność	876	0,012%
tutaj	877	0,012%
domniemanie	878	0,012%
potem	879	0,012%
dość	880	0,012%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
okręgowy	881	0,012%
pewność	882	0,012%
wyraz	883	0,012%
niebezpieczeństwo	884	0,012%
skazany	885	0,012%
miejscowy	886	0,012%
organizacyjny	887	0,012%
przebieg	888	0,012%
skorzystać	889	0,012%
przetarg	890	0,012%
odnośnie	891	0,012%
kiedy	892	0,012%
późno	893	0,012%
darowizna	894	0,012%
KrRejSU	895	0,012%
spadkodawca	896	0,012%
wyżej	897	0,012%
dawać	898	0,012%
oszustwo	899	0,012%
wykorzystać / wykorzystywać	900	0,012%
pobyć	901	0,012%
unormować	902	0,012%
wywołać	903	0,012%
toczyć się	904	0,012%
suma	905	0,011%
nadać / nadawać	906	0,011%
uczestniczyć	907	0,011%
ostatecznie	908	0,011%
mieścić	909	0,011%
zmienić / zmieniać	910	0,011%
pełnomocnictwo	911	0,011%
przelew	912	0,011%
wśród	913	0,011%
zamiar	914	0,011%
przestrzenny	915	0,011%
wójt	916	0,011%
wstępny	917	0,011%
odroczyć	918	0,011%
aż	919	0,011%
łącznie	920	0,011%

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
zaznaczyć	921	0,011%
początek	922	0,011%
kierowca	923	0,011%
tajemnica	924	0,011%
błędny	925	0,011%
odszkodowawczy	926	0,011%
s.a.	927	0,011%
udostępnić / udostępniać	928	0,011%
albowiem	929	0,011%
główny	930	0,011%
kolejność	931	0,011%
upominawczy	932	0,011%
bezprawny	933	0,011%
choroba	934	0,011%
kierować	935	0,011%
sprowadzać	936	0,011%
występek	937	0,011%
niewłaściwy	938	0,011%
stały	939	0,011%
nieobecność	940	0,010%
problematyka	941	0,010%
dzierżawa	942	0,010%
wymagania	943	0,010%
zespół	944	0,010%
całkowicie	945	0,010%
najczęściej	946	0,010%
notariusz	947	0,010%
zwłoka	948	0,010%
użytkownik	949	0,010%
ów	950	0,010%
przesłuchanie	951	0,010%
psychiczny	952	0,010%
zbrodnia	953	0,010%
zagrożenie	954	0,010%
zapewnić	955	0,010%
odmiennie	956	0,010%
polecenie	957	0,010%
zaspokoić / zaspokajać	958	0,010%
ujawnić / ujawniać	959	0,010%
zaświadczenie	960	0,010%

Lista 1000 najczęstszych wyrazów w tekstach prawniczych - 420

Wyraz	Ranga w korpusie	Wartość względna w korpusie
komunikacja	961	0,010%
okazać się	962	0,010%
inwestor	963	0,010%
sygnatura	964	0,010%
chronić	965	0,010%
USC	966	0,010%
zaspokojenie	967	0,010%
wykonalność	968	0,010%
ciało	969	0,010%
kks	970	0,010%
sejm	971	0,010%
tekst	972	0,010%
lex	973	0,010%
osiągnięcie	974	0,010%
rozpocząć	975	0,010%
rodzic	976	0,010%
sobie	977	0,010%
bank	978	0,010%
para	979	0,010%
zresztą	980	0,010%
uiścić	981	0,009%
odrzucać	982	0,009%
analogia	983	0,009%
legalność	984	0,009%
darczyńca	985	0,009%
domagać się	986	0,009%
rejestrowy	987	0,009%
rękojmia	988	0,009%
wiązać	989	0,009%
samodzielnie	990	0,009%
trudność	991	0,009%
znaczyć	992	0,009%
BIP	993	0,009%
oszacować	994	0,009%
SamGminU	995	0,009%
cudzy	996	0,009%
prawda	997	0,009%
zatrzymany	998	0,009%
miara	999	0,009%
spowodować	1000	0,009%

Alfabetyczny wykaz haseł - 421

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
a	0,583%	0,459%	0,543%
aby	0,041%	0,077%	0,064%
aczkolwiek		0,009%	
ad probationem		0,012%	
administracja	0,417%	0,009%	
administracyjny	0,802%		
administrator	0,009%		
adres			0,013%
adresat		0,018%	
adwokackie			0,009%
adwokacko		0,024%	
adwokat		0,079%	0,017%
akt	0,245%	0,080%	0,096%
akta	0,058%		
aktualnie		0,009%	0,017%
aktywność			0,010%
albo	0,128%	0,126%	0,147%
albowiem	0,015%		0,017%
ale	0,111%	0,131%	0,150%
alkohol			0,017%
analiza	0,011%	0,021%	0,037%
analizować			0,011%
analogia			0,028%
ani	0,032%	0,033%	0,050%
apelacja		0,022%	
apelacyjny		0,028%	0,032%
aprobata			0,010%
aresztować			0,026%
argument	0,010%	0,010%	0,021%
artykuł	1,327%	1,042%	1,513%
autor	0,023%	0,039%	0,017%
autorski	0,018%		
aż	0,009%	0,010%	0,014%
badać	0,026%		0,026%
bank	0,010%	0,010%	0,009%
bankowy	0,016%	0,047%	
bardzo	0,065%	0,073%	0,083%
bądź	0,050%	0,063%	0,060%

Alfabetyczny wykaz haseł - 422

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
bez	0,088%	0,134%	0,104%
bezczyność	0,045%		
bezpieczeństwo	0,011%	0,021%	0,047%
bezpośredni	0,019%		0,072%
bezpośrednio	0,022%	0,052%	0,049%
bezprawny			0,032%
bezwzględnie		0,009%	
bieg	0,018%	0,040%	0,016%
biegły			0,039%
BIP	0,027%		
bliski			0,014%
błąd	0,034%		0,039%
błądny	0,033%		
bo	0,039%	0,013%	0,016%
bowiem	0,136%	0,136%	0,160%
brać	0,019%		0,025%
brak	0,082%	0,112%	0,085%
brakować	0,103%		
bronić			0,017%
brzmienie	0,032%	0,009%	0,035%
budowa	0,049%		
budowlany	0,032%	0,009%	
budynek	0,031%	0,028%	
budzić	0,020%	0,040%	0,034%
burmistrz	0,013%		
by	0,021%	0,042%	0,049%
być	1,761%	1,756%	1,789%
całkowicie	0,011%	0,010%	0,010%
całość	0,026%	0,025%	0,027%
cały	0,024%	0,040%	0,011%
cecha	0,020%	0,017%	0,020%
cel	0,156%	0,152%	0,181%
celny	0,051%		
cena	0,025%	0,021%	0,010%
cesja		0,010%	
charakter	0,142%	0,154%	0,141%
chcieć		0,013%	0,009%
choć	0,017%	0,018%	0,026%

Alfabetyczny wykaz haseł - 423

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
choć	0,013%	0,032%	0,054%
chodzić	0,052%	0,073%	0,053%
choroba			0,032%
chronić		0,011%	0,019%
chuligański			0,015%
chwila	0,047%	0,039%	0,033%
chyba	0,019%	0,038%	0,021%
ciało			0,029%
ciąg	0,011%	0,013%	0,032%
ciężar		0,009%	0,012%
ciężki			0,017%
co (przyimek)	0,036%	0,039%	0,042%
co (spójnik)	0,112%	0,076%	0,082%
co (zaimek)	0,193%	0,095%	0,104%
coraz		0,014%	
cudzy			0,027%
cywilnoprawny	0,010%	0,022%	0,017%
cywilny	0,105%	0,292%	0,101%
czas	0,065%	0,103%	0,098%
czasowy	0,010%		
często	0,035%	0,037%	0,049%
częściowo			0,011%
część	0,112%	0,083%	0,060%
członek	0,010%	0,031%	0,019%
członkowski	0,021%		
człowiek	0,019%	0,020%	0,074%
czy (partykuła)		0,009%	0,011%
czy (spójnik)	0,234%	0,330%	0,258%
czyli	0,049%	0,031%	0,027%
czyn			0,302%
czynić	0,028%	0,031%	0,041%
czynność	0,225%	0,386%	0,206%
czynny			0,015%
czynsz		0,011%	
dać / dawać	0,069%	0,015%	0,078%
daleki	0,023%	0,037%	0,046%
daleko	0,025%	0,033%	0,026%
dane	0,071%	0,030%	0,019%

Alfabetyczny wykaz haseł - 424

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
dany		0,092%	
darczyńca		0,028%	
darowizna		0,035%	
data	0,025%	0,028%	0,018%
dawać			0,035%
dążyć			0,010%
de lege			0,012%
decydować		0,021%	0,016%
decyzja	0,646%	0,058%	0,058%
definicja	0,016%	0,046%	0,037%
dekret	0,009%		0,011%
delikt			0,011%
dla	0,214%	0,282%	0,241%
dlatego	0,025%	0,036%	0,025%
dług	0,018%	0,037%	
długi	0,020%		
długotrwały			0,011%
dłużnik	0,041%	0,163%	0,011%
do	1,724%	1,501%	1,563%
dobro		0,143%	0,024%
dobry	0,010%	0,014%	0,019%
dochodzenie	0,031%	0,045%	0,021%
dochodzić / dojść		0,074%	0,024%
dochód	0,012%	0,009%	
dodać / dodawać	0,012%	0,009%	
dodatek		0,009%	
dodatkowo	0,014%		0,012%
dodatkowy	0,020%	0,034%	0,036%
dojść	0,013%		0,026%
dokładnie		0,010%	
dokonać / dokonywać	0,173%	0,238%	0,091%
doktryna	0,036%	0,048%	0,064%
dokument	0,136%	0,076%	0,057%
dolegliwość			0,018%
dom		0,014%	
domagać się		0,028%	
domniemanie	0,009%	0,012%	0,015%
dopiero	0,045%	0,033%	0,027%

Alfabetyczny wykaz haseł - 425

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
doprowadzić / doprowadzać	0,009%	0,009%	0,074%
dopuszczać / dopuścić			0,037%
dopuszczalność	0,031%	0,051%	0,019%
dopuszczalny	0,024%	0,026%	0,027%
doręczać / doręczyć	0,101%		
doręczenie		0,093%	0,043%
dorobek		0,023%	
dorozumiany		0,012%	
dostęp	0,033%	0,017%	
dość	0,010%	0,013%	0,013%
doświadczenie			0,016%
dotąd			0,009%
dotychczas	0,018%	0,026%	0,015%
dotychczasowy	0,045%	0,037%	0,017%
dotyczyć	0,259%	0,209%	0,143%
dowodowy	0,055%	0,024%	0,067%
dowód	0,101%	0,044%	0,126%
doznać			0,009%
dożywocie	0,011%		
dożywotni			0,016%
drobny		0,009%	
droga	0,095%	0,061%	0,063%
drogowy			0,044%
drugi	0,085%	0,147%	0,071%
dużo	0,009%	0,020%	0,017%
duży	0,009%	0,013%	0,045%
dwa	0,045%	0,050%	0,019%
dwuinstancyjność	0,021%		
dwuinstancyjny	0,009%		
dyrektor	0,013%		
dyrektywa	0,018%		0,009%
dyskryminacja	0,017%		
dyskusja	0,009%	0,010%	
dyspozycja			0,017%
dyspozycyjność	0,009%		
dział	0,025%		
działać	0,113%	0,095%	0,046%
działalność	0,081%	0,179%	0,062%

Alfabetyczny wykaz haseł - 426

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
działanie			0,113%
działka	0,045%	0,009%	
dziecko		0,037%	0,031%
dziedziczenie		0,042%	
dzieło		0,023%	
dziennik	0,050%		0,022%
dzień	0,181%	0,092%	0,067%
dzierżawa	0,010%	0,021%	
dzierżawca		0,016%	
dzierżawić		0,013%	
dzięki		0,012%	0,009%
dzisiaj			0,013%
dziś		0,012%	
efekt			0,009%
EgzAdmU	0,063%		
egzekucja	0,164%	0,035%	
egzekucyjny	0,265%	0,040%	
ekspektatywy	0,009%		
elektroniczny	0,080%	0,033%	0,009%
element	0,059%	0,035%	0,038%
energia	0,013%		
etap	0,011%		0,013%
ETS	0,019%		
europejski	0,039%		0,019%
ewentualnie		0,011%	0,010%
ewentualny	0,011%		0,015%
ewidencja	0,009%	0,012%	
ex lege		0,010%	0,011%
ex tunc		0,009%	
fakt	0,046%	0,050%	0,073%
faktura			0,020%
faktycznie	0,011%		0,009%
faktyczny	0,078%	0,078%	0,061%
fałszywy			0,037%
faza			0,009%
finanse	0,023%		
finansowy	0,011%		0,012%
firma		0,022%	

Alfabetyczny wykaz haseł - 427

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
fizyczny		0,052%	0,017%
forma	0,107%	0,123%	0,079%
formalny	0,038%	0,031%	0,020%
formularz	0,021%	0,035%	
formułować			0,010%
fundusz	0,024%		
funkcja	0,018%	0,009%	0,063%
funkcjonariusz	0,010%	0,009%	0,037%
funkcjonować	0,019%	0,026%	0,040%
gdy	0,230%	0,239%	0,179%
gdyby	0,021%	0,042%	0,021%
gdyż	0,038%	0,048%	0,063%
gdzie	0,011%	0,018%	0,024%
geodezyjny	0,016%		
głosować	0,009%		
głównie	0,010%	0,013%	0,017%
główny	0,016%		0,016%
gmina	0,163%		
godzina			0,020%
gorący			0,018%
GospNierU	0,011%		
gospodarczy	0,039%	0,152%	0,051%
gospodarka	0,039%	0,010%	
gra		0,011%	
granica	0,079%	0,041%	0,037%
grozić			0,013%
groźba			0,017%
grudzień			0,016%
grunt	0,079%	0,058%	0,033%
grupa	0,010%	0,036%	0,092%
grzywna			0,064%
gwałt			0,012%
gwarancja		0,013%	0,027%
handlowy		0,009%	
hipoteka	0,031%	0,067%	
i	1,567%	1,389%	1,596%
identyczny			0,010%
identyfikacja			0,009%

Alfabetyczny wykaz haseł - 428

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
ile	0,019%	0,027%	0,043%
ilość			0,011%
imię	0,019%	0,040%	0,011%
in fine		0,010%	0,011%
inaczej	0,024%	0,035%	0,024%
indywidualny	0,016%		
informacja	0,122%	0,044%	0,071%
informacyjny	0,009%	0,009%	
inny	0,277%	0,277%	0,319%
instancja	0,148%	0,096%	0,035%
instytucja	0,045%	0,081%	0,109%
interes	0,145%	0,047%	0,041%
interpretacja	0,032%		0,021%
interpretacyjny	0,015%		
inwestor	0,019%	0,011%	
inwestycja	0,023%		
istnieć	0,053%	0,060%	0,071%
istnienie		0,054%	0,019%
istota	0,054%	0,032%	0,057%
istotny	0,068%	0,073%	0,080%
izba	0,015%		
iż	0,205%	0,096%	0,211%
ja	0,011%		0,012%
jak		0,009%	
jak (spójnik)	0,235%	0,236%	0,267%
jak (przydimek)	0,036%	0,019%	0,033%
jaki (zaimek)	0,108%	0,058%	0,154%
jakikolwiek			0,016%
jakkolwiek		0,013%	0,011%
jako	0,209%	0,192%	0,174%
jakość		0,013%	
jasny			0,014%
jawność			0,012%
jawny		0,010%	
jazda			0,014%
jeden	0,089%	0,185%	0,021%
jednak	0,185%	0,213%	0,237%
jednocześnie	0,043%	0,032%	0,027%

Alfabetyczny wykaz haseł - 429

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
jednoosobowy			0,010%
jednostka	0,086%	0,009%	0,020%
jednoznacznie	0,011%	0,019%	0,013%
jednoznaczny			0,010%
jedynie	0,089%	0,109%	0,104%
jeszcze	0,041%	0,056%	0,027%
jeśli	0,043%	0,075%	0,051%
jeżeli	0,181%	0,209%	0,136%
językowy			0,017%
jurysdykcyjny			0,009%
już	0,081%	0,119%	0,119%
kancelaria		0,014%	
kara	0,011%	0,026%	0,287%
karalność			0,013%
karalny			0,037%
karnoprawny			0,012%
karny			0,674%
karta	0,015%		
kasacja	0,025%	0,089%	0,009%
kasacyjny	0,225%	0,050%	
katalog		0,028%	0,028%
kategoria	0,013%	0,018%	0,018%
każdy	0,088%	0,127%	0,125%
kc	0,066%	0,362%	0,024%
kiedy	0,018%	0,019%	0,023%
kiedy	0,010%	0,013%	0,012%
kierować			0,032%
kierowca			0,033%
kierownictwo	0,009%		
kierownik	0,011%	0,015%	
kierunek	0,009%	0,009%	0,020%
kilka	0,022%	0,049%	0,028%
kk			0,322%
kks			0,029%
kkw			0,011%
klauzula	0,020%	0,040%	
kłamstwo			0,010%
kodeks	0,058%	0,149%	0,226%

Alfabetyczny wykaz haseł - 430

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
kodyfikacja			0,012%
kodyfikacyjny		0,010%	
kolejność	0,013%	0,009%	0,010%
kolejny	0,020%	0,009%	0,022%
komisja	0,019%	0,033%	0,014%
komornik	0,025%	0,030%	
kompetencja	0,061%		0,015%
komputer			0,009%
komunikacja	0,009%	0,009%	0,012%
komunikacyjny			0,014%
koncepcja	0,011%	0,010%	
konieczność	0,043%	0,039%	0,038%
konieczny	0,029%	0,052%	0,049%
konkretny	0,045%	0,040%	0,061%
konkurencja			0,015%
konsekwencja	0,040%	0,050%	0,052%
konserwator	0,009%		
konstrukcja		0,039%	0,019%
konstytucja	0,075%	0,024%	0,060%
konstytucyjny	0,041%	0,025%	0,022%
konsument		0,091%	
kontekst	0,012%	0,009%	0,019%
kontrola	0,138%	0,010%	0,045%
kontrolować	0,011%		
kontrowersje		0,010%	
konwencja	0,018%	0,009%	0,031%
kończyć	0,011%		
korrespondencja	0,015%	0,010%	
koronny			0,020%
korupcja			0,026%
korzystać	0,046%	0,049%	0,022%
korzyść	0,018%	0,017%	0,059%
koszt	0,053%	0,054%	0,037%
kpa	0,252%		
kpc	0,040%	0,257%	0,062%
kpk		0,013%	0,392%
kpw			0,120%
kradzież			0,018%

Alfabetyczny wykaz haseł - 431

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
kraj	0,019%	0,018%	0,022%
krajowy	0,020%		0,016%
krąg		0,026%	0,015%
kredyt		0,009%	
krn			0,012%
kro		0,072%	
krótki			0,011%
KrRejSU		0,035%	
kryminalny			0,014%
kryterium	0,019%	0,031%	0,032%
kryzysowy	0,013%		
krzywda			0,021%
KSCU		0,013%	
księga	0,022%	0,144%	
kształtować	0,020%		
kto	0,016%	0,014%	0,043%
który	0,896%	0,676%	0,543%
kultura	0,011%		
kumulatywny			0,009%
kupować		0,039%	
kuratela		0,009%	
kurator		0,062%	
kwalifikacja			0,040%
kwalifikowany			0,020%
kwestia	0,104%	0,091%	0,113%
kwestionować	0,019%		
kwota	0,047%	0,036%	0,010%
KWU		0,011%	
lecz	0,069%	0,047%	0,059%
legalność	0,014%		0,014%
legitymacja		0,009%	
lekarski			0,009%
lex		0,018%	0,011%
licytacja	0,046%		
licytant	0,010%		
liczba	0,018%		0,018%
liczny	0,012%		0,015%
liczyć	0,011%		

Alfabetyczny wykaz haseł - 432

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
likwidacja		0,010%	
linia	0,009%		
lipiec	0,010%	0,009%	
literatura	0,017%	0,022%	0,021%
lokal	0,063%	0,064%	
lub	0,671%	0,468%	0,614%
ludność	0,014%		
luka			0,010%
ławnik		0,033%	0,088%
łącznie	0,011%	0,010%	0,012%
łączność	0,010%		
łączny			0,019%
łączyć			0,012%
majątek	0,017%	0,229%	0,020%
majątkowy	0,033%	0,134%	0,062%
mało	0,011%		0,027%
małoletni			0,016%
małżeństwo		0,065%	
małżonek		0,193%	0,009%
masa	0,009%	0,028%	
materialny	0,083%	0,028%	0,036%
materiał			0,026%
mechaniczny			0,017%
mediacja			0,016%
mediacyjny	0,016%		
merytoryczny	0,016%		
mianowicie	0,021%	0,021%	0,018%
miara	0,011%		0,016%
miasto	0,018%		
mieć	0,406%	0,390%	0,430%
miejsce	0,067%	0,081%	0,101%
miejscowy	0,036%		
mienie			0,080%
miesiąc	0,021%	0,015%	0,020%
mieszkalny		0,009%	
mieszkanie		0,020%	
mieścić	0,014%	0,010%	0,010%
między	0,044%	0,088%	0,037%

Alfabetyczny wykaz haseł - 433

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
międzynarodowy	0,009%		
mimo	0,025%	0,031%	0,025%
minister	0,051%	0,022%	0,032%
ministerstwo		0,009%	
mniej	0,013%		
moc	0,077%	0,050%	0,037%
model	0,029%		0,011%
moment	0,023%	0,028%	0,022%
moralny			0,009%
motywacja			0,013%
mowa	0,041%	0,033%	0,052%
możliwość	0,134%	0,144%	0,187%
możliwy	0,039%	0,055%	0,040%
można			0,155%
możność			0,009%
móc	0,736%	0,966%	0,580%
mój	0,011%	0,038%	0,023%
mówić		0,062%	
musieć	0,093%	0,097%	0,109%
my			0,011%
myśl	0,041%	0,024%	0,017%
na	1,475%	1,450%	1,371%
nabyć	0,017%	0,068%	
nabywca	0,027%	0,034%	
naczelny	0,070%		
nad	0,032%	0,040%	0,033%
nadać / nadawać	0,010%	0,024%	
nadal	0,013%	0,023%	0,009%
nadto			0,014%
nadzór	0,023%		
nadzwyczajny			0,020%
najbardziej			0,010%
najczęściej		0,031%	
najem	0,016%	0,066%	
najemca		0,049%	
nakaz	0,018%	0,035%	0,021%
nakazowy		0,020%	
nakazywać	0,011%		0,009%

Alfabetyczny wykaz haseł - 434

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
nakład		0,009%	
nakładać	0,013%		0,011%
należeć	0,220%	0,389%	0,287%
należność	0,099%	0,014%	0,024%
nałożyć			0,018%
napastnik			0,010%
naprawić	0,021%	0,018%	0,099%
naruszyć	0,277%	0,126%	0,111%
nastąpić / następować	0,077%	0,088%	0,083%
następnie	0,031%	0,015%	0,033%
następny		0,012%	
następstwo			0,018%
następujący	0,015%	0,009%	0,022%
nasuwać			0,009%
natomiast	0,101%	0,112%	0,079%
natura		0,011%	0,009%
nauka			0,016%
nawet	0,044%	0,076%	0,083%
nawiązka			0,026%
nazwa		0,009%	
nazwiska	0,011%	0,009%	
nic			0,011%
nie	1,232%	1,360%	1,345%
niebezpieczeństwo			0,036%
nieco			0,011%
niedopuszczalny	0,020%	0,009%	0,017%
niedozwolony		0,009%	
niejawny	0,017%		
niekiedy		0,009%	
niekorzystny			0,013%
niektórzy	0,032%	0,039%	0,039%
niemiecki			0,009%
niemniej	0,011%	0,009%	
niemożliwy		0,014%	0,011%
niemożność		0,011%	0,009%
nienależyty		0,018%	
nieobecność	0,013%		0,018%
nieostrożność			0,016%

Alfabetyczny wykaz haseł - 435

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
niepieniężny	0,013%		
nieprawdziwy			0,013%
nieruchomość	0,224%	0,192%	
nierzetelny			0,011%
niestety			0,009%
nieumyślnie			0,010%
nieumyślność			0,021%
nieważność	0,072%	0,021%	0,022%
niewątpliwie	0,017%	0,024%	0,031%
niewinność			0,012%
niewłaściwy	0,032%		
niewykonalność	0,009%		
niezależnie	0,023%	0,026%	0,029%
niezbędny	0,017%		0,021%
niezgodność	0,024%	0,057%	
niezgodny	0,012%		0,015%
niezwłocznie	0,012%		
niezwłoczny			0,013%
niezwykłe			0,011%
nigdy		0,010%	
niniejszy	0,034%		0,016%
niż	0,086%	0,065%	0,070%
norma	0,050%	0,035%	0,088%
normatywny	0,013%		0,023%
notarialny		0,051%	
notariat		0,015%	
notariusz		0,031%	
nowela			0,012%
nowelizacja	0,010%	0,043%	0,048%
nowo		0,011%	
nowy	0,111%	0,087%	0,085%
NSA	0,245%		
NSAU	0,018%		
numer	0,085%	0,036%	0,028%
o	1,057%	1,079%	0,858%
obaj	0,044%	0,064%	0,031%
obawa			0,020%
obcy	0,015%		

Alfabetyczny wykaz haseł - 436

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
obdarowany		0,018%	
obecnie	0,025%	0,045%	0,037%
obecny		0,025%	0,034%
obejmować / objąć	0,076%	0,068%	0,044%
obiekt	0,012%		0,028%
obligacje		0,024%	
obligacyjny		0,014%	
obniżenie		0,009%	
obok	0,011%	0,015%	0,011%
obowiązany	0,013%	0,009%	
obowiązek	0,257%	0,136%	0,184%
obowiązywać	0,088%	0,064%	0,065%
obrona		0,009%	0,074%
obrońca			0,043%
obrót	0,037%	0,057%	0,032%
obszar	0,026%		
obwieszczenie	0,014%		
obwiniony			0,026%
obywatel	0,049%	0,009%	0,017%
obywatelski	0,010%	0,010%	0,037%
ocena	0,087%	0,075%	0,054%
ocenić	0,011%		
ochrona	0,091%	0,134%	0,101%
OchronaDanychU	0,022%		
oczywisty	0,013%		0,011%
oczywiście	0,026%	0,022%	0,039%
od	0,408%	0,474%	0,396%
odbior			0,016%
odbywać	0,012%		
oddać			0,013%
oddalić	0,035%	0,012%	
oddalić			
odesłać	0,021%		
odesłanie			0,011%
odmawiać		0,010%	
odmiennie	0,012%		0,018%
odmienny	0,031%	0,017%	0,017%
odmowa	0,051%		0,009%

Alfabetyczny wykaz haseł - 437

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
odmówić	0,010%		
odnieść się / odnosić się	0,108%	0,030%	0,084%
odnośnie	0,021%		0,014%
odpis	0,025%	0,024%	
odpowiadać	0,022%	0,029%	0,032%
odpowiedni	0,041%	0,055%	0,052%
odpowiednio	0,018%	0,022%	0,017%
odpowiedzialność	0,064%	0,096%	0,182%
odpowieź	0,040%	0,028%	0,035%
odrębność		0,009%	
odrębny	0,034%	0,063%	0,018%
odroczyć	0,010%		0,023%
odrzucać	0,028%		
odsetek	0,045%	0,038%	
odstąpić		0,026%	0,017%
odszkodowanie	0,047%	0,032%	0,060%
odszkodowawczy	0,033%		
odwołać się	0,051%	0,009%	0,034%
odwołanie		0,027%	
odwoławczy	0,069%	0,018%	0,024%
oferta		0,013%	
ofiara			0,024%
ogłoszenie	0,025%	0,038%	0,017%
ogólnie		0,009%	
ogólny	0,068%	0,061%	0,047%
ograniczać / ograniczyć	0,100%	0,118%	
ograniczenie			0,052%
ogrodzenie	0,017%		
okazać się		0,010%	0,020%
okazja		0,009%	
okoliczność	0,083%	0,088%	0,070%
okres	0,036%	0,045%	0,035%
określać / określić	0,077%	0,025%	0,059%
określenie	0,072%	0,050%	0,050%
określony	0,191%	0,159%	0,177%
okręgowy		0,015%	0,020%
okrucieństwo			0,009%
omawiać	0,011%	0,042%	0,044%

Alfabetyczny wykaz haseł - 438

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
on	1,038%	0,869%	1,125%
oparcie	0,014%	0,013%	0,031%
opieka		0,013%	
opiekuńczy		0,009%	
opierać / oprzeć	0,026%	0,010%	0,028%
opinia	0,012%	0,014%	0,032%
opis	0,023%		0,014%
opłata	0,044%	0,050%	0,021%
opodatkować	0,013%		
opór			0,014%
opracować	0,011%		
opracowanie			0,010%
oprócz	0,015%	0,018%	0,011%
oraz	0,385%	0,286%	0,330%
OrdPU	0,038%		
ordynacja	0,024%		
organ	0,846%	0,044%	0,106%
organizacja	0,044%	0,011%	0,017%
organizacyjny	0,036%		
orzec / orzekać	0,082%	0,057%	0,155%
orzeczenie	0,174%	0,297%	0,154%
orzecznictwo	0,076%	0,052%	0,043%
orzeczniczy	0,010%	0,009%	
osiągnięcie		0,009%	0,020%
oskarżenie			0,074%
oskarżony			0,216%
oskarżyciel			0,024%
osoba	0,203%	0,464%	0,481%
osobisty	0,021%	0,143%	0,026%
osobiście		0,014%	0,012%
osobowy	0,016%	0,010%	0,015%
ostatecznie	0,010%	0,010%	0,014%
ostateczny	0,039%		
ostatni	0,017%	0,056%	0,028%
ostrożność			0,020%
oszacować	0,027%		
oszustwo			0,035%
oświadczenie	0,020%	0,107%	0,022%

Alfabetyczny wykaz haseł - 439

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
otrzymać	0,020%		
otwarcie		0,024%	
otwierać	0,010%	0,009%	
oznaczać	0,082%	0,051%	0,067%
oznaczenie		0,019%	
oznaczyć		0,039%	
ów			0,031%
pakt			0,009%
paliwo	0,010%		
pamiętać	0,013%	0,013%	0,012%
państwo	0,165%	0,050%	0,058%
państwowy	0,035%		0,033%
papier	0,011%	0,009%	
para	0,014%	0,014%	
patentowy	0,009%		
pełen			0,015%
pełnić	0,020%	0,013%	0,027%
pełnomocnictwo		0,034%	
pełnomocnik	0,040%	0,062%	0,058%
pełny		0,009%	
pesel	0,012%		
pewien	0,028%	0,051%	0,043%
pewność	0,011%	0,015%	0,009%
pieniądze			0,010%
pieniężny	0,092%	0,044%	0,017%
pierwotnie		0,010%	
pierwszeństwo	0,010%	0,009%	
pierwszy	0,100%	0,119%	0,081%
pięć			0,009%
pisemny		0,026%	0,012%
pismo	0,098%	0,076%	0,035%
piśmiennictwo			0,021%
plan	0,062%		
płaszczyzna		0,009%	
płatność	0,016%		
po	0,255%	0,222%	0,174%
pobierać	0,015%		
pobyć	0,014%		0,020%

Alfabetyczny wykaz haseł - 440

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
pociągać			0,010%
początek	0,010%	0,011%	0,012%
poczta	0,011%		
pod	0,074%	0,091%	0,065%
podanie	0,016%		0,028%
podatek	0,051%		0,017%
podatkowy	0,250%		
podatnik	0,088%		
podczas	0,018%	0,019%	0,042%
poddać się			0,009%
podjąć / podjąć	0,100%	0,032%	0,044%
podjrzany			0,078%
podjąć się / podjąć się			0,026%
podkreślać / podkreślić	0,042%	0,039%	0,035%
podlegać	0,081%	0,046%	0,088%
podmiot	0,186%	0,109%	0,100%
podmiotowy	0,023%	0,018%	0,044%
podnosić	0,018%		
podobieństwo			0,012%
podobnie	0,011%	0,029%	
podobny	0,010%	0,015%	0,042%
podpis	0,017%	0,032%	
pod sądny			0,010%
podstęp			0,010%
podstawa	0,329%	0,231%	0,206%
podstawowy	0,087%	0,044%	0,044%
podstęp			0,013%
podział	0,077%	0,029%	0,014%
podzielić	0,016%		
podżeganie			0,020%
pogląd	0,082%	0,096%	0,067%
poinformować			0,013%
pojawiać / pojawić się	0,015%	0,022%	0,034%
pojazd	0,011%		0,040%
pojęcie	0,101%	0,090%	0,084%
pokrzywdzony		0,009%	0,166%
polecenie		0,018%	0,012%
polegać	0,023%	0,047%	0,076%

Alfabetyczny wykaz haseł - 441

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
policja		0,013%	0,076%
polityczny			0,012%
polski	0,055%	0,098%	0,034%
polubowny		0,019%	
pomieszczenie	0,010%	0,009%	
pośród	0,034%	0,036%	0,025%
pomimo	0,021%	0,015%	0,011%
pomoc	0,065%	0,018%	0,057%
pomówienie			0,011%
ponad			0,018%
ponadto	0,040%	0,055%	0,056%
ponieważ	0,025%	0,049%	0,038%
ponosić	0,019%	0,017%	0,015%
ponownie		0,009%	
ponowny	0,020%		
popęłnić			0,194%
poprzedni		0,009%	
poprzez	0,046%	0,034%	0,055%
poręczenie		0,015%	
pornograficzny			0,015%
porozumienie	0,011%		0,015%
porównać	0,023%	0,009%	0,016%
porównanie		0,012%	0,014%
porządek	0,013%	0,018%	0,022%
porządkowy			0,011%
posiadacz		0,056%	
posiadać	0,018%	0,085%	0,016%
posiedzenie	0,015%	0,017%	0,017%
posiłkowy			0,014%
posługiwać się	0,015%		0,031%
postać	0,036%	0,057%	0,082%
PostAdmU	0,235%		
postanowienie	0,259%	0,124%	0,102%
postawić			0,011%
postępowanie	1,027%	0,574%	0,534%
PostSądAdmU	0,038%		
poszczególony	0,024%	0,029%	0,019%
poszkodowany	0,019%	0,032%	0,015%

Alfabetyczny wykaz haseł - 442

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
pośrednictwo	0,010%	0,014%	
pośrednio		0,014%	
potem	0,009%	0,012%	0,015%
potępienie			0,011%
potrzeba	0,044%		0,051%
potrzebować		0,082%	
potwierdzać / potwierdzić	0,017%		0,010%
pouczyć / pouczać	0,010%		
poważny			0,009%
powiedzieć			0,021%
powinien	0,195%	0,184%	0,113%
powinność			0,010%
powodować	0,040%	0,063%	0,042%
powołać / powoływać	0,031%	0,055%	0,014%
powód (osoba)		0,078%	0,016%
powód (przyczyna)	0,034%	0,040%	0,037%
powództwo		0,066%	0,014%
powstawać / powstać	0,059%	0,089%	0,016%
powszechnie	0,015%	0,015%	0,018%
powszechny	0,032%		0,024%
powyżej	0,025%	0,012%	
powyższy	0,078%	0,048%	0,034%
poza	0,039%	0,046%	0,058%
pozaumowny		0,016%	
pozbawić			0,135%
pozew		0,099%	
pozostać / pozostawać	0,058%	0,044%	0,059%
pozostały		0,009%	
pozwalać / pozwolić	0,047%	0,022%	0,054%
pozwany		0,063%	
pozycja	0,081%	0,038%	0,027%
późno	0,009%	0,013%	0,013%
praca	0,047%	0,063%	0,055%
pracownik	0,038%		0,021%
praktyka	0,057%	0,056%	0,064%
prawda			0,027%
prawidłowo	0,011%	0,009%	
prawidłowość			0,012%

Alfabetyczny wykaz haseł - 443

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
prawidłowy	0,047%		0,013%
prawie			0,057%
prawniczy			0,013%
prawnie	0,012%		
prawnokarny			0,009%
prawny	0,508%	0,496%	0,318%
prawo	1,017%	0,853%	0,563%
prawomocny	0,017%	0,071%	
praworządność	0,013%		
PrBud	0,011%		
PrEnerg	0,017%		
prezes	0,033%		0,040%
prezydent	0,021%		0,019%
problem	0,041%	0,068%	0,071%
problematyka	0,017%		0,014%
procedura	0,047%	0,020%	0,031%
proceduralny	0,020%		
procent		0,010%	
proces	0,024%	0,056%	0,154%
procesowy	0,099%	0,094%	0,190%
projekt	0,084%	0,064%	0,044%
prokurator	0,017%		0,101%
prokuratura			0,042%
proponować		0,011%	0,009%
propozycja			0,018%
prostytucja			0,012%
protokół	0,015%		0,026%
prowadzić	0,154%	0,175%	0,100%
próba			0,013%
PrUsp			0,023%
prywatny	0,011%	0,019%	0,025%
przebieg	0,012%		0,023%
przechować		0,009%	
przecież	0,013%	0,012%	0,015%
przecinek			0,017%
przeciwieństwo		0,009%	
przeciwko	0,020%	0,043%	0,063%
przeciwny		0,015%	

Alfabetyczny wykaz haseł - 444

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
przed	0,199%	0,168%	0,166%
przedawnienie	0,024%	0,032%	
przede wszystkim		0,067%	
przedmiot	0,175%	0,078%	0,072%
przedmiotowy	0,037%		0,027%
przedsiębiorca	0,011%	0,111%	0,018%
przedsiębiorstwo	0,020%	0,040%	
przedstawiciel	0,012%		0,011%
przedstawić / przedstawiać	0,037%		0,010%
przedwstępny		0,045%	
przejście		0,009%	
przekaz			0,010%
przekazać / przekazywać	0,049%		0,026%
przekonanie			0,019%
przekraczać / przekroczyć		0,040%	0,026%
przelew		0,034%	
przemawiać	0,013%	0,025%	0,015%
przemiany		0,027%	
przemoc			0,023%
przeniesć	0,011%	0,031%	
przepadek			0,021%
przepis	0,708%	0,490%	0,502%
przeprowadzić / przeprowadzać	0,062%		0,051%
przesądzać			0,016%
przesłanka	0,107%	0,096%	0,040%
przesłuchanie			0,031%
przestępca			0,010%
przestępczość			0,043%
przestępczy			0,044%
przestępstwo			0,553%
przestrzegać			0,010%
przestrzenny	0,034%		
przesyłać	0,009%	0,009%	
przeszkoda	0,013%	0,010%	0,015%
przetarg	0,019%		0,016%
przetwarzać	0,014%		
przewidywać		0,121%	0,126%
przewidywać / przewidzieć	0,138%		

Alfabetyczny wykaz haseł - 445

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
przewodniczący		0,035%	0,024%
przewóz		0,009%	
przez	0,659%	0,658%	0,556%
przeznaczyć	0,009%	0,009%	
przy	0,138%	0,192%	0,207%
przybicie	0,046%		
przyczyna	0,048%	0,044%	0,038%
przydział	0,023%		
przygotowawczy			0,056%
przyjąć / przyjmować	0,117%	0,128%	0,113%
przyjęcie		0,041%	
przykład	0,122%	0,181%	0,128%
przykładowo	0,011%		
przykładowy		0,018%	
przymiot	0,013%		
przymus		0,030%	0,016%
przymusowy	0,015%		0,022%
przynajmniej			0,014%
przypadek	0,235%	0,228%	0,195%
przypomnieć			0,009%
przrzeczony		0,040%	
przysądzić	0,016%		
przysługiwać	0,082%	0,086%	0,052%
przyspieszony			0,042%
przyszłość		0,011%	
przycoczyć / przytaczać	0,016%	0,009%	
przywrócić		0,009%	
przynależność	0,052%	0,035%	0,028%
psychiczny			0,031%
publicznie			0,009%
publiczny	0,347%	0,031%	0,126%
publikacja		0,012%	0,034%
punkt	0,198%	0,075%	0,154%
pytanie	0,034%	0,038%	0,058%
rachunek	0,011%	0,035%	0,016%
racjonalny			0,009%
raczej	0,013%	0,015%	0,011%
rada	0,075%	0,028%	0,019%

Alfabetyczny wykaz haseł - 446

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
radca		0,041%	0,058%
radcowski		0,024%	
ramy	0,071%	0,040%	0,053%
rata	0,018%		
raz	0,052%	0,117%	0,065%
rażący	0,059%		
reakcja			0,010%
realizacja		0,032%	0,044%
realizować	0,087%		0,015%
realnie			0,014%
redakcja			0,011%
regulacja	0,089%	0,079%	0,079%
regulować	0,031%	0,066%	0,023%
reguła	0,029%	0,045%	0,069%
rejestr		0,054%	0,012%
rejestracja			0,012%
rejestrowy		0,028%	
rejonowy		0,016%	0,027%
relacja			0,011%
ręka			0,012%
rękojmia		0,028%	
rodzaj	0,065%	0,074%	0,089%
rodzic		0,029%	
rodzicielski		0,019%	
rodzić	0,009%	0,013%	
rodzina		0,034%	0,014%
rodzinny		0,065%	0,015%
rok	0,386%	0,302%	0,787%
rokowanie	0,010%		
rola	0,028%		0,043%
rolny	0,025%		
roszczenie	0,075%	0,244%	0,036%
rozbieżność	0,016%		
rozdział	0,017%		0,019%
rozdzielność		0,037%	
rozłożyć	0,010%		
rozmiar			0,022%
rozpatrywać / rozpatrzyć	0,052%		

Alfabetyczny wykaz haseł - 447

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
rozpocząć	0,009%	0,009%	0,011%
rozporządzenie	0,057%	0,031%	0,035%
rozporządzić		0,012%	
rozpoznać / rozpoznawać	0,102%	0,010%	0,107%
rozpoznanie		0,057%	
rozprawa	0,057%	0,023%	0,161%
rozstrzygać	0,036%		0,020%
rozstrzygnięcie	0,143%	0,038%	0,048%
rozumieć	0,100%	0,059%	0,056%
rozumowanie			0,010%
rozważać	0,019%	0,034%	0,027%
rozwiązanie	0,057%	0,100%	0,062%
rozwód		0,014%	
rozwój	0,017%		0,009%
również	0,175%	0,165%	0,148%
równocześnie			0,009%
równość	0,012%		
różnica	0,010%	0,011%	
różny	0,058%	0,032%	0,039%
RP	0,037%		0,025%
ruch			0,039%
ruchomość	0,010%	0,011%	
rygor	0,015%		
rynek	0,010%	0,009%	
rząd	0,011%		
rządowy	0,039%		
rzecz	0,056%	0,222%	0,092%
rzecznik	0,020%	0,018%	
rzeczowy		0,049%	
rzeczpospolita			0,011%
rzeczywistość		0,009%	0,028%
rzeczywisty	0,014%		0,012%
s.a.	0,033%		
sam	0,143%	0,088%	0,134%
SamGminU	0,027%		
samochód		0,011%	0,010%
samodzielnie	0,009%	0,009%	0,010%
samoistny		0,018%	

Alfabetyczny wykaz haseł - 448

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
samorząd	0,062%		0,012%
samorządowy	0,025%		
sankcja			0,019%
sąd	0,764%	0,695%	0,694%
sądownictwo	0,024%		
sądowo	0,010%	0,009%	
sądowoadministracyjny	0,083%		
sądowy	0,155%	0,137%	0,114%
sejm			0,029%
seksualny			0,013%
sektor	0,014%		
sens			0,024%
sentencja		0,022%	
sędzia	0,023%	0,071%	0,124%
sfera	0,041%		
sformułować	0,014%		
sformułowanie		0,01%	0,011%
siedem	0,009%	0,009%	
siedziba	0,010%	0,009%	
się	0,995%	1,102%	1,186%
skarb	0,028%		0,017%
skarbowy	0,046%		0,042%
skarga	0,628%	0,148%	
skarżyć	0,138%		
skazać			0,061%
skazany			0,036%
skierować			0,023%
skład	0,056%	0,065%	0,126%
składać	0,024%	0,027%	0,039%
SKO	0,010%		
skoro	0,027%	0,035%	0,044%
skorzystać	0,016%	0,019%	
skutecznie	0,011%	0,015%	0,010%
skuteczność		0,023%	
skuteczny	0,016%	0,035%	
skutek	0,109%	0,156%	0,089%
słowo		0,009%	0,032%
słusznie			0,014%

Alfabetyczny wykaz haseł - 449

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
słuszność		0,009%	
słuszny	0,012%		
służba	0,014%		
służbowy			0,011%
służebność	0,014%	0,022%	
służyć	0,063%	0,032%	0,040%
SN	0,028%	0,111%	0,084%
sobie		0,029%	
spadek	0,020%	0,052%	
spadkobierca	0,012%	0,029%	
spadkodawca		0,035%	
spadkowy		0,020%	
specialis		0,013%	
specjalista			0,012%
specjalny	0,011%		
specjalny			0,010%
spełniać	0,043%	0,062%	0,034%
spod	0,011%		
społeczeństwo		0,019%	0,026%
społeczny	0,067%	0,106%	0,115%
sporządzać	0,026%	0,032%	
sposób	0,149%	0,161%	0,182%
spośród			0,011%
spowodować	0,011%		0,016%
spółdzielczy		0,009%	
spółka	0,029%	0,146%	0,014%
spór	0,075%	0,031%	0,022%
sprawa	0,816%	0,388%	0,379%
sprawca			0,416%
sprawić			0,010%
sprawiedliwość	0,023%	0,042%	0,082%
sprawować	0,014%		
sprawstwo			0,021%
sprowadzać			0,032%
sprzecznosc		0,009%	
sprzeczny	0,016%		0,026%
sprzedawca		0,013%	
sprzedaż	0,012%	0,040%	0,018%

Alfabetyczny wykaz haseł - 450

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
stać się	0,017%	0,009%	0,041%
stadium	0,009%		
stały	0,032%		
stan	0,143%	0,145%	0,097%
stanowić	0,225%	0,175%	0,192%
stanowisko	0,101%	0,086%	0,058%
status	0,022%	0,010%	0,011%
stawka			0,012%
stąd	0,010%	0,014%	0,013%
stopień	0,036%		0,032%
stosować	0,105%	0,097%	0,198%
stosownie	0,033%	0,016%	
stosowny		0,010%	0,029%
stosunek	0,074%	0,194%	0,081%
stosunkowy	0,013%		
stowarzyszenie		0,015%	
strata	0,025%		
strona	0,581%	0,439%	0,216%
struktura	0,026%		
stwarzać		0,011%	0,013%
stwierdzenie		0,087%	
Stwierdzić / stwierdzać	0,175%	0,026%	0,102%
suma	0,013%	0,021%	
swoboda	0,041%	0,030%	0,010%
swój	0,109%	0,100%	0,149%
sygnatura	0,019%	0,011%	
symboliczny		0,009%	
system	0,067%	0,049%	0,053%
sytuacja	0,174%	0,171%	0,199%
szczególnie	0,017%	0,021%	0,027%
szczególność	0,035%		0,038%
szczególny	0,056%	0,071%	0,111%
szczegółowy	0,021%	0,014%	0,010%
szef			0,013%
szereg	0,018%	0,009%	0,010%
szeroki	0,021%		0,020%
szeroko	0,014%	0,016%	0,015%
szkoda	0,108%	0,109%	0,190%

Alfabetyczny wykaz haseł - 451

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
szkodliwość			0,009%
ścigać			0,044%
ściśle	0,018%	0,022%	0,016%
ślad			0,015%
śledztwo			0,014%
śmierć	0,009%	0,043%	0,034%
środek	0,154%	0,121%	0,196%
środowisko	0,052%		0,019%
świadczanie	0,052%	0,209%	0,059%
świadczyc	0,011%		
świadek			0,143%
świadomie			0,010%
świadomość		0,023%	0,022%
światło	0,023%		0,023%
tabela	0,015%		
tajemnica			0,033%
tak (partykuła)		0,009%	
tak (zaimek)	0,072%	0,077%	0,072%
taki	0,363%	0,597%	0,399%
także	0,194%	0,252%	0,255%
tam	0,011%	0,014%	0,011%
techniczny	0,016%		
tekst			0,029%
temat	0,011%	0,025%	0,015%
ten	0,755%	0,483%	0,819%
teraz		0,011%	
teren	0,112%		
termin	0,273%	0,272%	0,084%
TermZapłU	0,025%		
terytorialny	0,039%		0,009%
terytorium	0,009%	0,009%	
testament		0,071%	
teza	0,031%	0,023%	0,023%
też	0,158%	0,168%	0,174%
TK	0,010%		
tło		0,032%	0,012%
tłumaczyć		0,012%	0,010%
to (spójnik)	0,164%	0,194%	0,207%

Alfabetyczny wykaz haseł - 452

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
to (zaimek)	0,320%	0,291%	0,328%
toczyć się	0,023%		0,011%
tok	0,054%	0,013%	0,036%
towar	0,027%	0,009%	0,045%
towarowy			0,037%
tożsamość			0,018%
trafnie			0,012%
traktować	0,021%	0,015%	0,024%
transakcja		0,009%	
treść	0,150%	0,132%	0,149%
trudno	0,012%	0,014%	0,018%
trudność		0,013%	0,015%
trwać		0,033%	0,011%
tryb	0,082%	0,046%	0,109%
trybunał	0,026%	0,033%	0,028%
trzeba	0,037%	0,052%	0,040%
trzeci		0,110%	0,013%
trzy	0,059%	0,015%	0,044%
tu	0,033%	0,049%	0,052%
tutaj	0,012%	0,010%	0,014%
twierdzenie			0,017%
tworzyć	0,020%		
twój	0,020%		
twórca		0,014%	
tygodniowy		0,026%	
tyle	0,018%	0,020%	0,021%
tylko	0,208%	0,223%	0,183%
tym	0,215%		0,348%
tymczasem		0,013%	0,011%
tymczasowy			0,017%
typ	0,009%	0,015%	0,042%
tysiąc			0,009%
tytuł	0,086%	0,072%	0,017%
u	0,058%	0,043%	0,034%
ubezpieczenie		0,040%	0,065%
ubezpieczony			0,013%
ubezpieczyciel			0,013%
ubezwłasnowolnienie		0,011%	

Alfabetyczny wykaz haseł - 453

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
ublżyć			0,015%
uchwalić	0,017%		0,009%
uchwała	0,148%	0,031%	0,024%
uchybiecie	0,024%		
uchylać / uchylić	0,057%	0,022%	0,011%
uciążliwy	0,009%		
uczestnictwo		0,010%	
uczestniczyć	0,010%	0,009%	0,015%
uczestnik	0,035%	0,009%	0,036%
uczynek			0,018%
udostępnić / udostępniać	0,033%		
udowodnić			0,010%
udział	0,026%	0,063%	0,117%
udzielać	0,036%	0,033%	0,021%
UE	0,009%		
ugoda	0,062%		
uiścić	0,010%	0,018%	
ujawnić / ujawniać		0,009%	0,021%
ująć / ujmować		0,009%	0,071%
ukarać			0,012%
układ	0,009%	0,009%	
ukształtować	0,013%		
ulec / ulegać	0,026%	0,025%	0,011%
umorzyć	0,057%		0,036%
umowa	0,102%	0,678%	0,047%
umowny		0,052%	
umożliwić	0,018%		0,009%
umyślnie			0,009%
unia	0,019%		
uniknąć			0,016%
unormować	0,017%		0,017%
upadłościowy	0,018%		
upadłość	0,021%	0,036%	
upadły		0,026%	
upływ	0,047%	0,039%	
upominawczy		0,032%	
upomnienie	0,014%		
upoważnić	0,015%		

Alfabetyczny wykaz haseł - 454

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
uprawiać			0,010%
uprawnić	0,045%		0,056%
uprawnienie	0,102%	0,098%	0,076%
uprawniony		0,091%	
uprawomocnić się	0,014%		
uprościć		0,027%	0,013%
uprzedni	0,019%		
uprzednio			0,009%
URE	0,010%		
uregulować	0,045%		0,024%
urząd	0,111%	0,040%	0,041%
urządzenie		0,016%	
urzędnik	0,026%		
urzędowy	0,017%		
USC		0,030%	
usiłować			0,025%
usługa	0,048%	0,025%	0,026%
ustalić / ustalać	0,173%	0,094%	0,064%
ustanawiać / ustanowić	0,043%	0,107%	0,012%
ustawa	0,438%	0,251%	0,278%
ustawodawca	0,074%	0,057%	0,099%
ustawodawstwo			0,011%
ustawowy	0,053%	0,077%	0,045%
ustęp	0,213%	0,089%	0,136%
ustnie			0,009%
ustrój	0,011%	0,035%	0,010%
usunąć	0,049%	0,028%	
uszczuplić			0,010%
uszkodzić			0,022%
utracić	0,014%		
utrata	0,010%	0,013%	
utrudniać			0,011%
utrzymać			0,009%
utrzymanie		0,009%	
uwaga	0,103%	0,101%	0,096%
uważać	0,012%	0,016%	0,014%
uwzględnić / uwzględnić	0,062%	0,059%	0,031%
uzasadnić / uzasadnić	0,021%	0,051%	0,097%

Alfabetyczny wykaz haseł - 455

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
uzasadnienie	0,133%	0,137%	0,020%
uzgodnić	0,016%		
uznać / uznawać	0,093%	0,141%	0,146%
uznanie	0,011%		
uzupełniać / uzupełnić	0,017%	0,009%	
uzyskać	0,042%	0,067%	0,080%
użyć	0,010%	0,009%	
użytek		0,010%	
użytkowanie	0,024%	0,048%	
użytkownik	0,015%	0,015%	
VAT	0,011%		0,016%
w	4,314%	3,947%	4,268%
w ogóle	0,019%	0,026%	0,020%
w szczególności		0,039%	
w trakcie	0,023%		0,019%
wada	0,020%	0,042%	0,011%
waluta		0,009%	
warto	0,026%	0,017%	0,024%
wartościowy		0,010%	
wartość	0,042%	0,075%	0,022%
warunek	0,163%	0,066%	0,085%
warunkowo			0,014%
warunkowy			0,068%
ważność	0,010%	0,016%	
ważny	0,020%	0,042%	0,016%
wątpić		0,009%	
wątpliwość	0,073%	0,070%	0,082%
wbrew			0,009%
wcale			0,011%
wchodzić	0,017%	0,043%	0,015%
wcześniej	0,022%	0,019%	0,038%
wedle		0,009%	
według	0,046%	0,065%	0,064%
wejście	0,031%	0,018%	
weryfikacja	0,009%		
wewnętrzny	0,021%		
wezwać / wzywać	0,086%		
wezwanie		0,014%	

Alfabetyczny wykaz haseł - 456

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
wiadomo		0,013%	
wiadomość	0,011%	0,011%	0,035%
wiara		0,074%	
wiązać			0,023%
wiązać		0,028%	
wiążący	0,011%		
widać		0,009%	
widzenie			0,042%
widzieć	0,027%	0,036%	
wieczysty	0,046%	0,135%	
wiedza		0,010%	0,017%
wiedzieć		0,012%	
wiele	0,025%	0,034%	0,055%
wielki			0,010%
wierzyciel	0,091%	0,160%	
wierzytelność	0,021%	0,085%	
więc	0,136%	0,152%	0,139%
większość	0,015%	0,011%	0,012%
więzienie			0,022%
wina		0,012%	0,079%
winien	0,022%		0,015%
wizerunek		0,022%	
władny	0,010%		
władza	0,040%	0,031%	0,015%
własność	0,087%	0,140%	0,009%
własny	0,010%	0,025%	0,019%
właściciel	0,049%	0,090%	
właściwość	0,040%	0,014%	0,014%
właściwy	0,104%	0,061%	0,058%
właśnie	0,023%	0,031%	0,037%
wniesienie		0,095%	
wnieść / wnosić	0,215%	0,045%	0,044%
wniosek	0,291%	0,219%	0,167%
wnioskodawca	0,039%	0,019%	
wnioskowanie			0,012%
wobec	0,044%	0,065%	0,114%
województwo	0,045%		
wojewódzki	0,078%		

Alfabetyczny wykaz haseł - 457

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
województwo	0,022%		
wojskowy			0,014%
wola	0,011%	0,061%	0,015%
wolno		0,010%	0,011%
wolność	0,014%	0,022%	0,152%
wójt	0,034%		
wówczas	0,047%	0,084%	0,065%
wpis	0,087%	0,092%	
wpisar	0,010%		
wpływ	0,041%	0,025%	0,046%
wprawdzie	0,015%	0,024%	0,019%
wprost	0,023%	0,014%	0,017%
wprowadzenie		0,009%	
wprowadzić / wprowadzać	0,061%	0,095%	0,065%
wraz	0,021%	0,059%	0,025%
wreszcie		0,013%	0,011%
wręcz			0,019%
wsa	0,059%		
wskazać	0,194%	0,113%	0,019%
wskazanie		0,040%	
wskutek	0,018%	0,016%	0,010%
wspomnieć / wspominać	0,012%	0,026%	0,021%
wspólnie		0,012%	
wspólnik		0,038%	
wspólność		0,054%	
wspólnota	0,014%		0,010%
wspólnotowy	0,019%		
wspólny		0,107%	0,020%
współdziałać			0,011%
współsprawstwo			0,016%
współuczestnik		0,011%	
współwłasność		0,018%	
współżycie	0,009%	0,039%	
wstępny	0,034%		
wstrzymać	0,087%		
wszakże		0,009%	
wszcząć	0,074%	0,012%	
wszczęcie			0,012%

Alfabetyczny wykaz haseł - 458

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
wszelki	0,023%	0,026%	0,019%
wszyscy	0,060%	0,072%	0,088%
wszystko	0,052%		0,047%
wśród		0,017%	0,016%
wtedy	0,027%	0,061%	0,031%
wybór	0,009%	0,157%	0,011%
wyczerpywać			0,009%
wydać / wydawać	0,418%	0,098%	0,140%
wydatek		0,009%	
wydawać się		0,072%	
wydzielić	0,013%		
wygasnąć	0,010%		
wyjaśniać / wyjaśnić	0,014%		0,038%
wyjaśnienie	0,025%		0,019%
wyjątek	0,019%	0,009%	0,015%
wyjatkowo		0,009%	
wyjście			0,010%
wykazać	0,020%		
wykluczać / wykluczyć		0,016%	
wykładnia	0,107%	0,028%	0,061%
wykonać / wykonywać	0,220%	0,161%	0,155%
wykonalność	0,013%	0,016%	
wykonawca		0,010%	
wykonawczy	0,045%		
wykorzystać / wykorzystywać	0,012%		0,022%
wykroczenie			0,114%
wyłączać / wyłączyć	0,093%	0,046%	0,049%
wyłącznie		0,051%	0,061%
wymagać	0,067%	0,070%	0,053%
wymagalność	0,020%		
wymagania	0,022%	0,009%	
wymiar	0,022%		0,075%
wymieniać / wymienić	0,057%	0,046%	0,047%
wymierzyć			0,021%
wymóg	0,029%	0,029%	0,013%
wynagrodzenie	0,022%	0,045%	
wynajmujący		0,024%	
wynik	0,102%	0,035%	0,047%

Alfabetyczny wykaz haseł - 459

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
wynikać	0,197%	0,184%	0,129%
wypadek	0,037%	0,078%	0,099%
wypełniać			0,010%
wypłata			0,016%
wypowiedzieć	0,017%	0,052%	
wypowiedź		0,013%	0,013%
wyraz		0,016%	0,019%
wyrazić / wyrażać	0,041%	0,035%	0,017%
wyraźnie	0,025%	0,042%	0,024%
wyraźny			0,016%
wyrażenie			0,010%
wyrok	0,153%	0,112%	0,215%
wyrównanie		0,011%	
wyrządzić	0,026%		0,022%
wysoki	0,063%	0,102%	0,092%
wysoko	0,029%		0,032%
wysokość		0,058%	0,018%
wystarczać / wystarczyć	0,013%	0,022%	0,020%
wystawić			0,016%
wystąpić / występować	0,078%	0,082%	0,033%
wystąpienie			0,014%
występek			0,032%
wytoczyć		0,013%	
wyłączyć	0,009%		
wywołać	0,019%		0,015%
wyznaczyć / wyznaczać	0,042%	0,048%	0,009%
wyżej		0,035%	
wzajemny	0,012%		0,009%
wzgląd	0,120%	0,073%	0,078%
względnie		0,011%	
wziąć			0,026%
wznowić	0,020%		
wznowić		0,010%	
wzór	0,025%		
wzrost			0,009%
wztt	0,009%		
z	2,344%	2,409%	2,032%
z góry		0,011%	

Alfabetyczny wykaz haseł - 460

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
z kolei		0,020%	0,023%
za		0,360%	0,429%
zabezpieczenie		0,070%	0,049%
zabezpieczyć	0,038%		
zabić			0,015%
zabieg			0,010%
zabójstwo			0,065%
zabronić			0,086%
zabudowa	0,092%		
zabytek	0,017%		
zachodzić	0,038%	0,020%	0,035%
zachowanie	0,016%	0,061%	0,147%
zachówek		0,010%	
zadanie	0,098%		0,031%
zadośćuczynienie		0,033%	0,026%
zagadnienie	0,061%	0,053%	0,039%
zagospodarowanie	0,111%		
zagospprzestrzu	0,025%		
zagrozić			0,072%
zagrożenie	0,031%		
zainteresować			0,021%
zająć	0,062%		0,013%
zakaz	0,017%	0,010%	0,059%
zakazać / zakazywać	0,009%		
zakład		0,019%	0,058%
zakładać	0,009%		
zakładnik			0,015%
zakończenie			0,009%
zakończyć	0,023%		
zakres	0,321%	0,244%	0,201%
zaległość	0,026%		
zależeć	0,010%	0,028%	0,013%
zależność	0,015%	0,016%	0,015%
zaliczać		0,010%	
załatwić	0,102%		
załącznik	0,010%	0,009%	
założenie	0,015%	0,060%	0,031%
zamach			0,023%

Alfabetyczny wykaz haseł - 461

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
zamiar			0,034%
zamiast	0,009%	0,014%	0,018%
zamieszkać	0,014%		
zamieszkanie		0,013%	0,010%
zamówienie	0,011%		
zaniechać	0,011%	0,014%	
zaniechać			
zaniechanie			0,017%
zanim		0,009%	
zapewnić	0,031%		
zapewnienie		0,010%	
zapis		0,025%	0,015%
zapis			
zapłata	0,048%	0,070%	0,015%
zapytanie	0,017%		
zarazem	0,015%	0,014%	0,011%
zarejestrowany			0,015%
zarówno	0,078%		0,063%
zarówno		0,067%	
zarząd		0,108%	
zarządca		0,014%	
zarządzenie	0,033%	0,015%	0,037%
zarzucić / zarzucać			0,023%
zarzut	0,165%	0,054%	0,031%
zasada	0,255%	0,234%	0,221%
zasadniczo		0,011%	0,010%
zasadniczy	0,010%	0,009%	0,019%
zasadność	0,013%		0,011%
zasadny	0,016%		0,011%
zasądzić		0,027%	0,012%
zasiedzenie		0,054%	
zaskarżyć / zaskarżać	0,186%	0,084%	0,022%
zastugiwać		0,010%	0,015%
zaspokoić / zaspokajać	0,021%		0,009%
zaspokojenie		0,030%	
zastaw		0,027%	
zastosować	0,124%		0,107%
zastosowanie		0,069%	

Alfabetyczny wykaz haseł - 462

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
zastrzeżenie	0,011%	0,033%	
zaś	0,063%	0,046%	0,090%
zaświadczenie	0,020%	0,010%	
zatem	0,121%	0,118%	0,084%
zatrzymanie			0,202%
zatrzymany			0,027%
zatwierdzić / zatwierdzać	0,018%		
zauważyć	0,028%	0,015%	0,026%
zawiadomić	0,032%		0,032%
zawiadomienie		0,025%	
zawiesić	0,037%		0,032%
zawodowy		0,063%	0,035%
zawód			0,011%
zawrzeć / zawierać	0,056%	0,309%	0,067%
zawsze	0,023%	0,024%	0,053%
zaznaczyć	0,010%	0,010%	0,013%
zazwyczaj			0,015%
zażalenie	0,086%	0,020%	0,081%
zbadać	0,012%		
zbieg			0,016%
zbiorowy			0,009%
zbiór	0,011%		
zbrodnia			0,031%
zbyć	0,015%	0,022%	
zbyt	0,011%	0,014%	0,024%
zdanie	0,062%	0,078%	0,049%
zdarzenie	0,011%	0,025%	0,024%
zdawać			0,010%
zdecydowanie			0,009%
zdolność	0,014%	0,022%	
zdrowie	0,014%		0,052%
zebrać	0,022%		
zespół	0,010%	0,009%	0,012%
zestaw	0,010%		
zeznanie			0,071%
zgłaszać / zgłosić	0,026%		
zgłoszenie		0,010%	
zgoda	0,020%	0,070%	0,019%

Alfabetyczny wykaz haseł - 463

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
zgodnie	0,159%	0,129%	0,110%
zgodność	0,037%	0,014%	0,009%
zgodny	0,026%		
zgodzić się	0,015%	0,010%	0,015%
zjawisko			0,019%
zlecenie		0,040%	
złagodzić			0,011%
złoty	0,036%	0,015%	0,015%
złożyć	0,082%	0,133%	0,047%
zły		0,024%	
zmiana	0,164%	0,183%	0,118%
zmienić / zmieniać	0,014%	0,010%	0,010%
zmuszać			0,014%
znaczenie	0,071%	0,107%	0,089%
znaczenie	0,015%	0,019%	0,024%
znaczący	0,017%		0,033%
znaczyć		0,016%	0,011%
znajdować się	0,039%	0,044%	0,055%
znak			0,060%
znaleźć			0,018%
znamię			0,106%
znieść		0,013%	
ZnTowU			0,023%
zobaczyć		0,016%	
zobowiązać		0,009%	0,015%
zobowiązanie	0,052%	0,171%	0,035%
zobowiązaniowy		0,013%	
zobowiązany	0,083%	0,020%	
zorganizowany			0,050%
zostać	0,316%	0,298%	0,267%
zresztą		0,016%	0,012%
zupełnie			0,017%
zwalczanie			0,009%
związać	0,048%	0,103%	0,072%
związek	0,078%	0,085%	0,101%
związczą	0,031%	0,030%	0,033%
zwłoka	0,018%	0,013%	
zwolnić	0,016%		0,021%

Alfabetyczny wykaz haseł - 464

Wyraz	Częstość względna w korpusie prawa administracyjnego	Częstość względna w korpusie prawa cywilnego	Częstość względna w korpusie prawa karnego
zwolnienie		0,012%	
zwrot	0,044%	0,040%	0,040%
zwrócić	0,036%	0,015%	0,023%
zwykły	0,015%	0,074%	0,009%
źródło	0,026%		0,020%
żaden	0,034%	0,025%	0,048%
żądać	0,057%	0,043%	0,014%
żądanie	0,078%	0,066%	0,018%
że	0,749%	0,916%	0,857%
życie	0,051%	0,055%	0,104%